

Nemzeti Vidékfejlesztési Terv az EMOGA Garanciarészleg Intézkedéseire

Magyarország

Végleges változat

Budapest, 2004. JÚLIUS 19.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
Bevezetés	6
A dokumentum célja	6
A Terv jogi háttere	6
Kapcsolódások más fejlesztési dokumentumokhoz	6
Az NVT által érintett földrajzi terület	8
1. A jelenlegi helyzet bemutatása	9
1.1. A mezőgazdaság szerepe a nemzetgazdaságban	9
1.2. A vidéki térségek jellemzői	17
1.3. Az agrárgazdaság szerepe a vidék gazdaságában	22
1.3.1. Agrárfoglalkoztatottság	24
1.3.2. Birtokstruktúra, földhasználat	27
1.3.3. Ágazati jellegzetességek	33
1.3.4. Biogazdálkodás	34
1.3.5. Termelői szervezetek	35
1.3.6. Hatékonyság, jövedelmezőség, támogatás	36
1.4. Az állattartó telepek állapota	39
1.5. Mezőgazdasági jövedelemszint	46
1.6. Beruházási szükségletek	48
1.7. Környezeti állapot	49
1.7.1. Általános jellemzők	49
1.7.2. Talaj	52
1.7.3. Vizeink	57
1.7.4. Levegő	60
1.7.5. A mezőgazdaság és a biodiverzitás	61
1.7.6. Natura 2000	63
1.7.7. Táj	63
1.8. Erdészet	65
1.9. SWOT elemzés	68
2. Az NVT készítését megelőző időszak eredményei	74
2.1. Az NVT céljaival összefüggő hazai agrár- és vidékfejlesztési támogatások	74
2.1.1. Az NVT készítését megelőző időszak erdőtelepítési eredményei	76
2.1.2. A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program eredményei	78
2.1.3. Az új szövetkezetek (szövetkezések) létrehozásának támogatása	79
2.2. Phare program	80
2.3. A SAPARD Program	82
3. Célok, prioritások és stratégia (2004-2006)	89
3.1. Az NVT céljai és prioritásai	91
3.2. Az NVT kapcsolódása az NFT-hez, az AVOP-hoz és egyéb nemzeti politikákhoz (célok, prioritások)	98
3.2.1. Az NVT összhangja az NFT-vel és az AVOP-pal	99
3.2.2. Az NVT összhangja a Községi politikákkal	101
3.3. Az NVT átfogó stratégiája	104
3.4. Az NVT várható eredményeinek számszerűsítése	107
3.5. Integrált megközelítés	109
3.6. A nemek közötti esélyegyenlőség	109
3.7. Jövőbeli környezetvédelmi kötelezettségek	110
4. Az NVT intézkedései	114
4.1. Agrár-környezetgazdálkodás	114

4.1.1. Jogszabályi hivatkozás	114
4.1.2. Az intézkedés céljai	114
4.1.3. A célprogramok áttekintése	117
4.1.4. Kombinációs lehetőségek	117
4.1.5. Költségvetés	118
4.1.6. Pénzügyi allokáció	120
4.1.7. A támogatás intenzitása	120
4.1.8. Kedvezményezettek köre és a jogosultság feltételei	122
4.1.9. Az agrár-környezetgazdálkodási célprogramok áttekintése	122
4.2. Kedvezőtlen adottságú területek támogatása	127
4.2.1. Jogszabályi hivatkozások	127
4.2.2. Európai Uniós jogszabályok	127
4.2.3. Az intézkedés céljai	127
4.2.4. Az intézkedés indoklása	127
4.2.5. Az intézkedés hatásköre	128
4.2.6. A kijelölés módszerének leírása és igazolása	130
4.2.7. Kedvezményezettek és alkalmassági kritériumok	131
4.2.8. A támogatás összege	131
4.2.9. A túlkompensáció elkerülése	132
4.2.10. A KAT kifizetések költségvetési szükséglete	132
4.2.11. Pénzügyi táblázat	133
4.3. Az Európai Unió környezetvédelmi, állatjóléti és higiéniai előírásainak való megfelelés támogatása	134
4.3.1. Jogszabályi hivatkozás	134
4.3.2. Az intézkedés céljai	135
4.3.3. Az intézkedés indoklása	135
4.3.4. Az intézkedés leírása	136
4.3.5. Kapcsolat más intézkedésekkel	139
4.3.6. Pénzügyi táblázat	139
4.3.7. A támogatási intenzitása, megkülönböztetési módszerek	139
4.3.8. A kedvezményezettek köre	139
4.3.9. Jogosultsági feltételek	140
4.3.10. Kérelmezési eljárás	140
4.3.11. Az AVOP-al történő összehangolás	141
4.3.12. Ellenőrzések és szankciók	142
4.4. Mezőgazdasági területek erdősítése	143
4.4.1. Jogszabályi hivatkozás	143
4.4.2. Az intézkedés céljai	143
4.4.3. Az intézkedés rövid leírása	144
4.4.4. Az erdőtelepítési intézkedések kapcsolódása a többi agrárintézkedéshez	146
4.4.6. Pénzügyi táblázat	146
4.4.7. Kedvezményezettek köre	146
4.4.8. A jogosultság kritériumai	146
4.4.9. Adminisztratív eljárás	148
4.4.10. Igazolások	148
4.4.11. Ellenőrzés	149
4.4.12. Szankciók	150
4.4.13. Első kivitel (létesítés) támogatása	152
4.4.14. Az ápolás támogatása	157
4.4.15. Erdőtelepítési jövedelempótló támogatás	159

4.5. Korai nyugdíjazás.....	161
4.5.1. Jogszabályi hivatkozás	161
4.5.2. Indoklás	161
4.5.3. Az intézkedés célja	162
4.5.4. A támogatási összeg megállapításának szempontjai	163
4.5.5. A jogosultság általános kritériumai	164
4.6. A szerkezetátalakítás alatt álló félig önellátó gazdaságok támogatása	166
4.6.1. Jogszabályi hivatkozás	166
4.6.2. Az intézkedés célja és rövid leírása, gazdasági indokolása, kapcsolatai más intézkedésekkel	166
4.6.3. Az intézkedés indoklása	167
4.6.4. Támogatási intenzitás	168
4.6.5. A kedvezményezettek köre	170
4.6.6. A gazdasági életképesség kritériumai	170
4.6.7. Ellenőrzés	170
4.7. Termelői csoportok létrehozásának és működtetésének támogatása	171
4.7.1. Jogszabályi hivatkozás	171
4.7.2. Az intézkedés célja	171
4.7.3. Az intézkedés leírása:	172
4.7.4. Az intézkedés kapcsolódásai	172
4.7.5. Pénzügyi táblázat.....	173
4.7.6. A támogatás intenzitása és/vagy az adható összegek és a differenciálás módjai	173
4.7.7. Kedvezményezettek köre	174
4.7.8. Jogosultsági feltételek	174
4.7.9. Pályázati időszak	174
4.7.10. Ellenőrzések és szankciók.....	174
1) Az MVH ellenőrzi a kedvezményezett által meghatározott éves termelési érték összegét.	174
4.8. Technikai segítségnyújtás.....	176
4.8.1. Jogszabályi hivatkozás	176
4.8.2. Az intézkedés célja, indoklása, kapcsolódás a többi intézkedéshez.....	176
4.8.3. Az intézkedés leírása	176
4.8.4. Pénzügyi tábla	178
4.8.5. Kommunikációs Terv	178
5. A végrehajtás intézményrendszere	182
5.1. A felelős testületek kijelölése.....	182
5.1.1. Az NVT dokumentum kidolgozására kijelölt szervezet.....	182
5.1.2. Illetékes Hatóság (Competent Authority).....	182
5.1.3. Program Menedzsment Egység	183
5.1.4. Menedzsment Bizottság	184
5.1.5. Monitoring Bizottság.....	185
5.1.6. Az FVM Vidékfejlesztési Bizottsága	186
5.1.7. A végrehajtásért felelős intézmények.....	188
5.2. Intézkedések az NVT hatékony és helyes végrehajtásának biztosítására	194
5.2.1. Tájékoztatás és nyilvánosság.....	194
5.2.2. Monitoring, adatgyűjtés és az elektronikus adatcsere	194
5.3. Ellenőrzés és szankciók.....	196
5.3.1. Ellenőrzések	196
5.3.2. Szankciók	204
6. A tervezet társadalmi egyeztetése	206

6.1. Az NVT-t kidolgozó szervezet.....	206
6.2. A társadalmi egyeztetés fázisai és formái	206
6.2.1. Az FVM vezetői értekezlete.....	206
6.2.2. Társadalmi egyeztetés	207
6.2.3. Minisztériumok közötti konzultáció.....	210
6.2.4. Az Agrárgazdasági Tanács konzultációja	210
6.2.5. Végleges döntés.....	211
6.2.6. A tárgyalási alapok további alakulása a benyújtás után.....	211
6.2.7. A legutóbbi tárgyalás az utolsó változatról	211
6.3. A társadalmi egyeztetések részletes értékelése	212
6.4. A társadalmi egyeztetés egyes intézkedéseket érintő javaslatainak beépítése a dokumentumba	214
6.4.1. A társadalmi egyeztetés egyéb jellemzői	215
6.5 Végző társadalmi egyeztetés a SAPARD források túligénylésével kapcsolatban	216
7. A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv indikatív pénzügyi táblája.....	218
8. Ex-ante értékelés	219
8.1 Háttérinformáció	219
8.2 Az ex-ante értékelési folyamat szerkezete:	219
8.3 Az ex-ante értékelés átfogó következtetése:	220
8.4 Fő következtetések	220

Bevezetés

A dokumentum célja

A vidékfejlesztési politika célja a vidéki térségekben élő emberek életminőségének javítása, a vidéki térségek további lemaradásának megakadályozása, felzárkózásuk esélyeinek biztosítása. A beavatkozás fókuszában az áll, hogy a vidéki társadalom és gazdaság szereplői számára megfelelő életkörülményeket és működtetési lehetőségeket lehessen biztosítani. Az egymással belső koherenciában lévő fejlesztési dokumentumokban (NFT, AVOP, NVT) megjelölt stratégiák és a megvalósítás tervezett tevékenységei ezt célozzák.

A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv az EMOGA Garanciarészleg intézkedéseire (továbbiakban: NVT) célja, hogy egységes keretbe foglalja az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (továbbiakban: EMOGA) Garanciarészlegéből finanszírozandó vidékfejlesztési intézkedések hazai végrehajtásának rendszerét. Az NVT kijelöli a vidéki térségek fenntartható fejlődését szolgáló célokat, prioritásokat, valamint tartalmazza az egyes intézkedések céljait, az intézkedések keretében támogatható tevékenységeket, a támogatás igénybe vételének feltételeit és végrehajtásának részletes szabályait is.

A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv hatóköre az 1257/1999 EK Tanácsi rendeletben, valamint annak módosításaként jogerőre emelkedő 1783/2003 EK Tanácsi rendeletben rögzített, az EMOGA Garanciarészlegéből támogatott kísérő intézkedésekre terjed ki. Tartalma ezért a vidékfejlesztés integrált megközelítéséhez képest szűkített. A komplex vidékfejlesztést a Nemzeti Fejlesztési Terv operatív programjainak, kiemelten az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Programnak (AVOP) a vidéki térségek problémáit, fejlesztéseit érintő intézkedéseivel összhangban történő integrált végrehajtással valósítjuk meg.

A Terv jogi háttere

Az NVT elkészítéséhez a jogi alapot az 1783/2003 EK Tanácsi rendelettel és az 567/2003 EK Tanácsi rendelettel módosított 1257/99 EK Tanácsi rendelet EMOGA Garanciarészlegéből támogatott kísérő intézkedésekre vonatkozó része, a 817/2004, 141/2004, 447/2004, 740/2004 EK Bizottsági rendeletek valamint a Csatlakozási Szerződés szolgáltatja.

Kapcsolódások más fejlesztési dokumentumokhoz

Nemzeti Fejlesztési Terv (továbbiakban: NFT) és az Agrár és Vidékfejlesztési Operatív Program (továbbiakban: AVOP)

Az NVT kiindulópontja a Nemzeti Fejlesztési Tervhez és az Agrár és Vidékfejlesztési Operatív Programhoz elkészített, az ágazat egészének leírását magában foglaló helyzetfeltárás, SWOT elemzés és stratégia. Mind az NFT, mind az AVOP célrendszere magában foglalja az NVT-ben megfogalmazott általános célokat is, amelyekhez az eszközöket az NVT biztosítja. Az NVT helyzetfeltáró része és stratégiája az NFT és az AVOP stratégiai megállapításaira épül, továbbá részletesebben kifejti az NVT hatókörébe tartozó további állapoti elemeket is (pl. foglalkoztatás, jövedelmezőség, környezeti állapot, termőhelyi adottságok különbségei), valamint az ezekkel összefüggő célokat, eszközöket is. Ezek a dokumentumok stratégiai szinten támasztják alá az EMOGA Garanciarészlegéből finanszírozandó vidékfejlesztési intézkedések megvalósítását. A három dokumentum közötti szoros koherenciát e közös alap is biztosítja.

A vidéki népesség jelenleg többféle problémával (szociális és társadalmi, gazdasági, környezeti) is kénytelen szembesülni. A vidékfejlesztési intézkedések ezek egy részére kínálnak megoldási lehetőséget. Az AVOP intézkedéseinek célja a foglalkoztatottság és a jövedelemszerzési lehetőségek, a lakókörnyezet és részben az infrastrukturális ellátottság javítása. A LEADER+ intézkedés a fenti folyamatokat a helyi közösségek és belső erőforrásaik aktivizálásával katalizálja, és így már társadalmi, szociális aspektusokat is érint. Az NVT intézkedései pedig elsősorban a környezeti kihívásokra adnak majd választ (agrár-környezetgazdálkodás, kedvezőtlen adottságú területek támogatása, az Európai Unió környezetvédelmi, állatjóléti és higiéniai követelményeinek való megfelelés elősegítése, mezőgazdasági területek erdősítése), illetve közreműködnek az átalakulás okozta gazdasági és társadalmi nehézségek enyhítésében (termelői csoportok létrehozásának támogatása, szerkezetátalakítás alatt álló félig önálló gazdaságok támogatása, korai nyugdíjazás).

Nemzeti Környezetvédelmi Program II. (továbbiakban: NKP II.)

A Kormány elfogadta a második Nemzeti Környezetvédelmi Programot, amelynek alapvető célja a fenntartható fejlődés biztosítása, az ország környezeti állapotának javítása, természeti értékeinek védelme. A környezeti szempontokat is figyelembe vevő gazdaságfejlesztés feltétele a környezet- és természetvédelem céljainak integrálása a különböző fejlesztési tervekbe és programokba.

Az NVT céljai közül alapvető fontosságú a környezetvédelem és tájfenntartás elősegítése, a mezőgazdaság környezetbarát, fenntartható formáinak támogatása. Ezt a célt közvetlenül az „Agrár-környezetgazdálkodás és állatjóléti intézkedések”, a „Kedvezőtlen adottságú területek támogatása”, az „Európai Unió környezetvédelmi, állatjóléti- és higiéniai követelményeinek való megfelelés elősegítése”, valamint a „Mezőgazdasági területek erdősítése” intézkedések bevezetésével kívánja elérni. Az NVT céljai közvetlen kapcsolatban és összhangban állnak az NKP Vidékfejlesztési Akcióprogramjában kitűzött célokkal, így pozitív hatással vannak az Akcióprogram teljesülésére.

Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program

A Nemzeti Környezetvédelmi Program alprogramjaként a Kormány 2253/1999 (X.7.) számú határozatában elfogadta a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programot (NAKP). A program horizontális és zonális célprogramokat tartalmaz a környezetkímélő gazdálkodás támogatására. Az NAKP céljai illeszkednek az NVT céljaihoz, célprogramjai pedig beépülnek az NVT agrár-környezetgazdálkodási intézkedésébe.

Magyarország SAPARD Terve (2000 – 2006) (a továbbiakban: SAPARD Program)

A SAPARD Terv intézkedései közül a „Termelői csoportok létrehozásának támogatása”, az „Agrár-környezetvédelem” és a „Technikai Segítségnyújtás” c. intézkedés végrehajtásához szükséges tevékenységek alapul szolgáltak az NVT azonos tartalmú intézkedéseinek kidolgozásához, bár az első két intézkedés a SAPARD Program keretei között nem kerül meghirdetésre. A monitoring, ellenőrzés és értékelés fejezet is jelentős mértékben támaszkodik a SAPARD Program megfelelő fejezeteire.

Nemzeti Erdőtelepítési Program

A mezőgazdasági termőföld-hasznosítási elképzeléseket figyelembe véve 1996-ban elkészült az országos hosszú távú erdőtelepítési koncepció, miszerint 778 ezer hektár erdőtelepítésre figyelembe vehető mezőgazdasági területtel lehet reálisan számolni, és ezzel az ország erdősültségét az optimálisnak tartott 27 %-ra lehet emelni. Az ágazati irányítás 2001-től 2010-ig évi 15 ezer hektár erdőtelepítést irányzott elő, amelynek mintegy 80 %-a mezőgazdasági

területen valósul meg. Ez összhangban van Magyarország készülő Nemzeti Erdőprogramjának vitaanyagában szereplő erdőtelepítési javaslattal, valamint az NVT céljaival.

Nitrát Akcióprogram

A vizek mezőgazdasági eredetű nitrát-szennyezéssel szembeni védelméről szóló 49/2001. (IV.3.) Kormányrendelet (továbbiakban: nitrátrendelet) az Európai Közösségeknek a vizek mezőgazdasági forrásból származó nitrátszennyezéssel szembeni védelméről szóló 91/676 EGK tanácsi irányelvvel összeegyeztethető szabályozást tartalmaz.

A 2001-ben hatályba lépett nitrát-rendelet az irányelvben meghatározottaknak megfelelően tartalmazza a magyarországi nitrátérzékeny területek településsoros jegyzékét, a „trágyázás jó mezőgazdasági gyakorlatának” a gazdálkodók által betartandó szabályait valamint a végrehajtás időbeni ütemezését, akcióterv formájában. Az akcióprogram 2002. január 1-vel indult és 2013. december 31-ig tart. A nitrátérzékenység mellett prioritásként kezeli a hígtrágyás technológiával üzemelő állattartó telepek trágyatárolóira vonatkozó követelményeket.

Az NVT 4.3. intézkedése kiegészíti az AVOP Állattartó létesítmények beruházási intézkedéseit, valamint az NVT 4.1. intézkedéshez is kapcsolódik, mert az állattartó telepeken termelt és a nitrátrendeletben meghatározott feltételek szerint tárolt szerves trágyát csak az agrár-környezetgazdálkodási programot felvállaló gazdálkodók hasznosíthatják.

Az NVT által érintett földrajzi terület

Magyarország egész területe a Strukturális Alapok 1. Célkitűzése alá esik. Az NVT horizontálisan az ország egész területére alkalmazandó, azonos feltételekkel. Ez alól kivételt képeznek a következő támogatások:

- a) zonális agrár-környezetgazdálkodási célprogramok (ÉTT) 8. számú mellékletben kijelölt célterületeken,
- b) kompenzációs támogatások a kedvezőtlen adottságú területeken gazdálkodók számára, a 10. számú mellékletben kijelölt célterületeken.

1. A jelenlegi helyzet bemutatása

A jelen fejezet elsősorban az NVT intézkedéseinek vonatkozásában mutatja be, illetve elemzi a mezőgazdaság és a vidék gazdasági és környezeti viszonyait.

1.1. A mezőgazdaság¹ szerepe a nemzetgazdaságban

Az ország 9,3 millió hektáros teljes területének 62,9%-a (5,8 millió hektár) mezőgazdaságilag hasznosított terület (az EU-15 átlaga 40,6 %, az EU-27-é 44%, a csatlakozó 12-é 54,1%). Magyarország területének az EU-15, valamint a 12 csatlakozni kívánó ország átlagával összehasonlítva jelentősen magasabb hányada alkalmas mezőgazdasági termelésre.

1. sz. táblázat: Összehasonlító adatok (Magyarország – Európai Unió)

Kategória	Év	Egység	Magyaro.	EU 15	EU 15=100% ⁽¹⁾
Mezőgazdasági terület ²⁾	2000	1000 ha	5853,9	130471,0	4,5
melyből művelhető terület	2000	1000 ha	4499,8	73691,0	6,1
szántó ³⁾	2000	1000 ha	201,3	11176,0	1,8
gyep ⁴⁾	2000	1000 ha	1051,2	47203,0	2,2
Mezőgazdasági terület aránya az összterülethez	2000	%	62,9	40,3	-22,6
A mezőgazdasági területből: művelhető terület	2000	%	76,9	56,5	-20,4
szántó	2000	%	3,4	8,6	5,2
gyep	2000	%	18,0	36,2	18,2
Erdő	2000	1000 ha	1769,6	113567,0	1,6
Erdősítés	2000	%	19,2	35,1	16,1
A mezőgazdaság részesedése a GDP-ből	2000	%	3,7	1,7	-2,0
A mezőgazdaság és élelmiszeripar részesedése az exportból	2000	%	8,4	6,2	-1,8
A mezőgazdaság részesedése a befektetésekből	1996	%	3,4	2,9	-0,5
Mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma	2000	ezer fő	251,7	6770,0	3,7
aránya	2000	%	6,5	4,3	-2,2
számának változása (1990=100%)	2000	%	26,4	70,8	44,4
Földellátottság ⁵⁾	2000	ha/fő	23,3	19,3	120,7
Magánszemélyek tulajdonában lévő gazdaságok számának terület szerinti megoszlása ⁶⁾					
- 5,0 ha alatt	2000	%	89,9	57,6	-32,3
5,1-50 ha	2000	%	9,3	33,4	24,1
50,1-100 ha	2000	%	0,5	5,5	5,0
100,1 ha fölött	2000	%	0,2	3,5	3,3
Magánszemélyek tulajdonában lévő földterületének terület szerinti megoszlása ⁶⁾ :					
- 5,0 ha alatt	2000	%	22,5	5,2	-17,3
5,1-50 ha	2000	%	46,7	31,0	-15,7
50,1-100 ha	2000	%	12,4	20,3	7,9
100,1 ha fölött	2000	%	18,4	43,5	25,1

¹ Az NVT-ben a „mezőgazdaság” kifejezésbe az 1992. január 1. óta érvényben lévő osztályozásnak megfelelően beeleértendő a mezőgazdaság, az erdészet, a vadgazdálkodás és a halgazdálkodás (azaz a nemzetgazdaság A és B szektorai).

Az összes gazdaság számának megoszlása ⁷⁾ :					
10,0 ha alatt	2000	%	94,1	69,0	-25,1
10,1-50,0 ha	2000	%	4,8	22,4	17,6
50,1 ha fölött	2000	%	1,1	8,6	7,5
Az összes gazdaság földterületének megoszlása ⁷⁾					
10,0 ha alatt	2000	%	13,9	10,5	-3,4
10,1-50,0 ha	2000	%	14,8	28,1	13,3
50,1 ha fölött	2000	%	71,3	61,4	-9,9
Mezőgazdasági termelés értéke ⁸⁾	2000	millió €	4468,7	240120,0	1,9
- melyből: növénytermesztés értéke	2000	millió €	2298,0	130588,0	1,8
állattenyésztés értéke	2000	millió €	2170,7	109532,0	2,0

1) A százalékos adatok az EU átlagának és Magyarország megfelelő értékeinek eltérését mutatják.

2) Írország adatai 1999-es adatok.

3) Olaszország adatai 1998-as adatok.

4) Görögország adatai 1996-os adatok, Írország adatai 1999-es adatok.

5) 1 mezőgazdaságban foglalkoztatott személyre jutó átlagos mezőgazdasági terület mérete.

6) Az EU adatok az összes gazdaságra vonatkozó 1995-ös adatok.

7) Az EU adatok az összes gazdaságra vonatkozó 1997-es adatok; Magyarország: gazdasági társaságok és magánszemélyek tulajdonában lévő gazdaságok összesített adatai.

8) Folyó áron, árfolyam: 1 euro (€) = 260,04 Ft.

A fenti táblázat azt mutatja, hogy Magyarországon a szántóterület aránya jelentősen meghaladja, míg a gyepek és az erdők aránya elmarad az EU átlagtól. A szántó művelési ág magas arányát az átlagosan jó termőhelyi adottságok részben indokolják, ugyanakkor a teljes termőterületen belüli különböző termőhelyi adottságokat figyelembe véve felvetődik a szántó – erdő, szántó – gyepek, intenzív művelés – extenzív művelés konverzió szükségessége is.

Az mezőgazdaság nemzetgazdasági súlya az elmúlt tíz évben Magyarországon jelentősen csökkent. Az ágazat gazdasági jelentősége nem csak más gazdasági ágazatokhoz képest, hanem az abszolút ráfordítás és kibocsátás értékeit tekintve is csökkent.

2. sz. táblázat: A mezőgazdaság jelentőségének jelzőszámai

Év	A mezőgazdaság				
	hozzájárulása		részese		
	a GDP-hez	a bruttó hozzáadott értékhez	az exportból (az élelmiszeriparral együtt)	a befektetésekből	a foglalkoztatásból
1990	12,5	14,5	23,1*		14,2
1991	7,8	8,5	25,1*		11,9
1992	6,5	7,2	26,0		11,3
1993	5,8	6,6	23,4		9,1
1994	6,0	6,7	22,7		8,7
1995	5,9	6,8	23,6		8,0
1996	5,8	6,6	21,6		8,3
1997	5,2	5,9	15,5		7,9
1998	4,9	5,5	12,4	5,5	7,5
1999	4,2	4,8	9,6	5,2	7,1
2000	3,7	4,2	8,4	5,0	6,5
2001	3,8	4,3	8,7	6,2	6,3 ^{a)}
2002	3,3	3,7	...	...	6,2

* Mezőgazdasági statisztikai évkönyv, 1991, Központi Statisztikai Hivatal (KSH)

a) A Központi Statisztikai Hivatal által ellenőrzött, de még nem publikált adat.

Forrás: Mezőgazdasági statisztikai évkönyv, KSH, 2002., Magyarország nemzeti számlái, KSH, 1999.
A munkaerő-felmérés idősorai, 1992-2000., KSH 2002.
A bruttó hazai termék (GDP) területi megoszlása 2000-ben, KSH, 2002.
Mezőgazdasági statisztikai évkönyv, 2001., KSH, 2002.

2002-ben a mezőgazdaság a bruttó hozzáadott értékhez 3,7%-kal járult hozzá, míg ugyanez a mutató 1990-ben 14,5% volt. A bruttó hazai termékből (GDP) való részesedése 1990 és 2002 között 12,5%-ról 3,3%-ra esett. Az ágazat kiváló külkereskedelmi pozícióját sem tudta fenntartani. A mezőgazdaság és az élelmiszeripar együttes exportrészesedése 1990-ben 23,0% volt, ám ez az érték 2001-re 8,7%-ra csökkent (3. sz. táblázat).

3. sz. táblázat: Magyarország mezőgazdaságának összehasonlítása a csatlakozó országok és az EU mezőgazdaságával

	Hasznosított mezőgazdasági terület		Bruttó hozzáadott érték a mezőgazdaságban		Mezőgazdasági foglalkoztatottság ⁽¹⁾		Élelmiszer-fogyasztás
	ezer ha	a teljes terület %-a	millió euró	A mg. részesedése a GDP-ből	Ezer fő	a teljes foglalkoztatottság %-ában	a teljes fogyasztás %-ában
Év	2000						1998
Magyarország	5 865	62,9	1 913	3,7	252	6,5	26,6
CsO-12 ²	58 808	54,1	18 552*	4,5	8 950*	22,0	39,1
EU-15	131 619	40,6	167 197	1,7*	6 767	4,3	17,4 ⁽²⁾
EU-27	190 427	44,0	185 748	2,2	15 717	7,9	19,5
Mo. a CsO-12 %-ában	10,4		10,3		2,5		
Mo. a EU-15 %-ában	4,4		1,1		3,4		
Mo. a EU-27 %-ában	3,1		1,0		1,4		

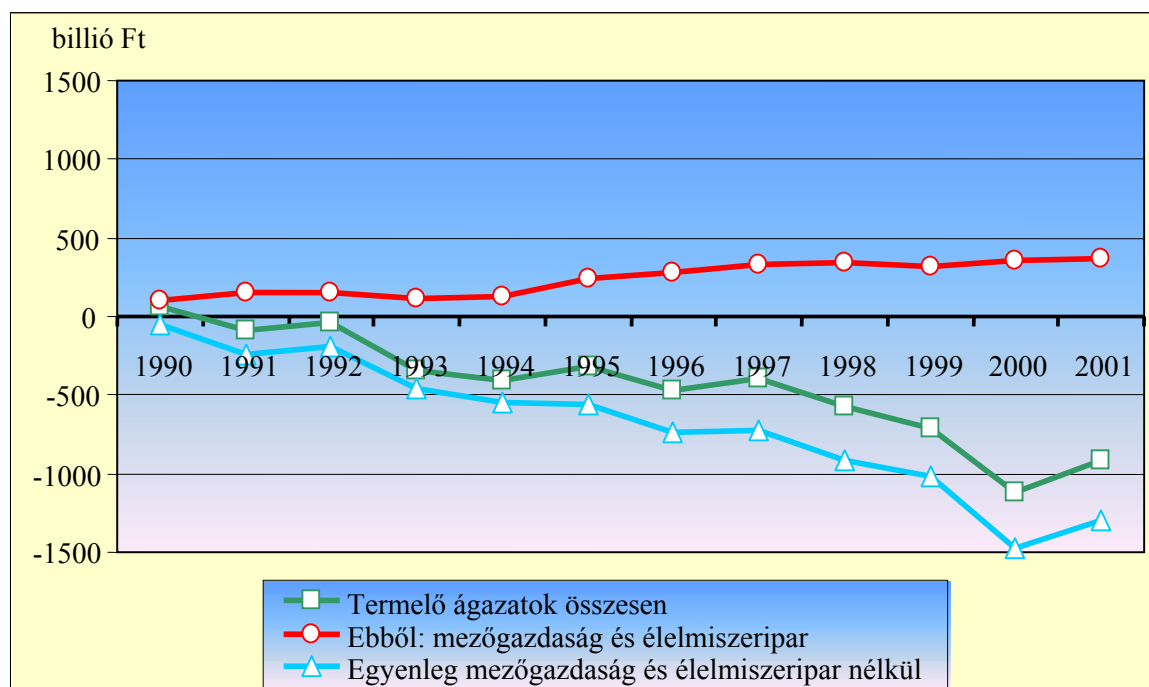
⁽¹⁾Beleértve az erdészeti, a vadászati és a halászati szektorokat; ⁽²⁾=1997; *=becsült

Források: Eurostat, DG ECFIN, OECD, FAOSTAT, DG AGRI G2

A termelő ágazatok között csak az élelmiszertermékek exportja tartotta meg pozitív kereskedelmi mérlegét, bár az egyes árucikkek készleteinek függvényében itt is ingadozás volt tapasztalható. Az 90-es évek trendjeit figyelembe véve a mezőgazdaság igen jelentős hatással van a kereskedelmi egyensúlyra.

² Csatlakozó országok

1. sz. ábra: Kereskedelmi egyensúly (1990-2001)

Forrás: Külkereskedelmi évkönyvek, Központi Statisztikai Hivatal, számítások az AKII adatbázisok alapján

A mezőgazdaság és az élelmiszeripar részesedése az exportból még mindig meghaladja az EU-ban (6,2%, 2000), illetve a legtöbb csatlakozó országban elért részesedést. A mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek importjának aránya az összes termék importjához képest az EU tagállamaihoz (5,7%, 2000) és a csatlakozó országokhoz viszonyítva is Magyarországon a legalacsonyabb (3,4%, 2000). Magyarország kereskedelmi mérlege a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek tekintetében pozitív (403 039 millió Ft (1 697 millió €), 2001). A magyar mezőgazdaság önellátás-foka 120%-os.

A foglalkoztatottak aránya a mezőgazdaságban jelentősen, az 1990-es 17,5%-ról (955 ezer fő), 2001-re 6,2%-ra (240,49 ezer fő) csökkent. A 2000. évi Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ) szerint jelenleg az összes népesség 20,3%-a, a munkavállalási korú népesség 23,7%-a kötődik valamilyen formában a mezőgazdasághoz (hobby-szinten, kiegészítő, önfenntartó tevékenységként vagy főfoglalkozásként). Ez azt jelenti, hogy a mezőgazdaság jelentősége meghaladja gazdasági részesedését. Jelentős szerepet játszik a vidék értékeinek megőrzésében, a vidéki területek fejlesztésében, a vidéki közösségek alakításában, a nem mezőgazdaságban foglalkoztatott vidéki népesség önfenntartásában és a szociális problémák és területi egyenlőtlenségek enyhítésében.

Ez a nagyságrend ugyanakkor a teljes munkaidős önálló gazdálkodók és alkalmazottak mellett jelentős számú részfoglalkozású vagy félig önálló gazdálkodót is magában foglal. Az utóbbi kategóriákban gazdálkodók számára a piaci pozíció és a jövedelmezőség megerősítéséhez,

³ Az NVT-ben a „mezőgazdaság” kifejezésbe az 1992. január 1. óta érvényben lévő osztályozásnak megfelelően beeleértendő a mezőgazdaság, az erdőszet, a vadgazdálkodás és a halgazdálkodás (azaz a nemzetgazdaság A és B szektorai).

⁴ Csatlakozó országok

valamint a jövedelemszerzési lehetőségek bővítéséhez, különösen az elmaradottabb területeken, ösztársadalmi érdek fűződik. Az NVT egyik célja a foglalkoztatási szint megőrzése, a termelők szervezettségének javítása, illetve a félig árutermelő gazdálkodók felzárkóztatása, megerősítése.

4. sz. táblázat: A mezőgazdaság bruttó termelési értékének (GAO) alakulása volumenben és az árindex alapján (1990 – 2000)

	1990		1995		2000	
Bruttó termelési érték (folyó áron, millió Ft, millió €)	446 285	1 880	709 466	2 988	1 162 657	4 897
Érték index (folyó áron számolt, %)	100,0		159,0		260,5	

Forrás: Agriculture Statistical Yearbook, EUROSTAT; Mezőgazdasági statisztikai évkönyv, 2001.

A mezőgazdaság folyó áron számolt bruttó termelési értéke az 1990-2000 közötti tíz év alatt közel a háromszorosára nőtt, habár az átalakulási periódusban a mezőgazdasági termelés volumene csökkent. 1994-1997 között a mezőgazdasági termékek termelési értékének nagyobb része (55-59%) a növénytermesztésből származott, míg az állattenyésztés részesedése alig haladta meg a 40%-ot. 2001-ben a két fő ágazat termelési értéke közel azonos volt (növénytermesztés: 49,9%, állattenyésztés: 50,1%, 2001).

5. sz. táblázat: A fő haszonnövények termelési volumene, termőterülete és hozama 2002-ben

Haszonnövény	terület (1000 hektár)	Részesedés az összes mezőgazdasági területből (%)	Össztermés (1000 tonna)	Hozam (t/ha)
Gabona	2975	50,7	11630	-
ebből: búza ^{a)}	1112	18,9	3896	3,51
kukorica	1238	21,2	6087	5,07
Dohány	5,4	0,1	11,3	2,01
Napraforgó	421	7,2	779	1,86
Burgonya	34	0,6	745	19,580
Takarmánylucerna	161	2,7	700	4,51
Zöldségek ^{b)}	114,6 ^{c)}	2,0	1850	-
Fű	1063	18,1	-	-

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal a) a durumbúzát is beleértve; b) szántóföldi művelésben; c) betakarított terület

A mezőgazdasági területeken elsősorban gabonát termelnek (50,7%). A gabonát termelő területeken belül a kukorica (21,2%) és a búza (18,9%) aránya a legjelentősebb. A többi gabonaféle csak néhány százaléknyi részesedéssel rendelkezik, ezek közül a legfontosabb az árpa. Az ipari növények közül a napraforgó foglalja el a legnagyobb területet (7,2%). Az állatállomány igen jelentős csökkenése miatt a takarmánytermelő területek aránya, amely 1990-ben 16-17% volt, 2002-re 5-6%-ra esett vissza. Ez a kategória a természetes legelők takarmányhozamát nem, kizárólag a termelt takarmányokat tartalmazza. A kedvezőtlen adottságú területek és a gyepes területek továbbra is fontos, ám kihasználatlan takarmányforrást jelentenek.

A növénytermesztés szerkezeti felépítése alapvetően hagyományos, főleg az ország éghajlati és talajadottságai, és nem a piaci igények határozzák meg. Ebből következően évről évre csak keveset (legfeljebb 10-20%-ot) változik. A hagyományos vetésforgó szerepe még mindig nem említésre méltó, legfeljebb agrotechnológiai vagy

növényegészségügyi megfontolások alapján változtatják a haszonnövényeket. Mindamellet a monokultúras gazdálkodás Magyarországon nem jelentős.

6. sz. táblázat: Állatállomány 2002-ben

Megnevezés	1000 db	Állománysűrűség, (db/100 ha)
Szarvasmarha	770	13,1
ebből: tehén	362	6,2
Sertés	5082	86,6
ebből: koca	381	6,5
Juh	1103	18,8
ebből: anyajuh	854	14,6
Tyúk, kakas, csirke	32206	548,9
ebből: tojó	16849	287,2

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal

- 1990-nel összehasonlítva a fő haszonállatfajok állománya jelentősen csökkent. Az állománysűrűségi adatok általában nem érik el az EU-15 átlagát. Az állati eredetű termékek minősége, a állattartási és termelési körülmények, különösen az egyre nagyobb arányban jelenlévő kisebb magángazdaságokban elmaradnak a kívánatostól. A magyar támogatási rendszer nem nyújt megfelelő motivációt a kis tejhozamú állományt tartó kis állattartó telepeknek a hústermelésre való átálláshoz, míg az állathigiéniai rendszerek modernizációja és az állatvédelmi (állattartási) követelményeknek való megfelelés fejlesztési forrásokat igényelne (5. és 6. táblázat).

Az ország közel egyötödét borító erdők többnyire mezőgazdasági művelésre nem, vagy csak korlátozottan alkalmas területeken helyezkednek el. Az erdőgazdálkodás részesedése a bruttó nemzeti termékből viszonylag alacsony, az erdők elsősorban ökológiai, környezetvédelmi és társadalmi-jóléti szempontból fontosak.

1990 és 2000 között a mezőgazdasági társaságok száma több, mint a tizenkétszeresére nőtt. A vállalkozási formák között a jogi személyiség nélküliek dominálnak (közkereseti társaságok, betéti társaságok és egyéni vállalkozók), ezek aránya 76%. A mezőgazdaságot a kis szervezetek dominanciája jellemzi: a vállalkozások 96%-ának 20-nál kevesebb alkalmazottja van, míg a 250 főnél többet foglalkoztató szervezetek aránya nem éri el az 1%-ot sem. Ebből következően a mezőgazdaságban túlsúlyban vannak a kis- (mikro) és középvállalkozások.

A mezőgazdasági keresetek bruttó értékei jellemzően alacsonyabbak (2001-ben 69,0%) a nemzetgazdasági átlagnál. A különbség a mezőgazdaságban foglalkoztatottak rovására több mint 12%-kal nőtt. Ahhoz, hogy a mezőgazdaság folyamatos munkaerő-kibocsátását meg lehessen állítani, javítani kell a tevékenységek jövedelmezőségét, és ezen keresztül a bérszínvonalat is. Az NFT egyik operatív programjaként megfogalmazott AVOP a beruházások által a hozzáadott érték növelésével, illetve a termelési költségek csökkentésével képest ezt a célt szolgálja. Az NVT-ben az agrárgazdaságon belüli munkaerő-megtartáshoz megfogalmazott intézkedések a környezeti, termőhelyi adottságokhoz, valamint a fokozódó minőségi követelményekhez igazodó termelési- és termékszerkezet-váltással, a termelői szerveződésekben alapuló értékesítési csatornák kialakításával jelentősen javíthatják a jövedelmezőséget.

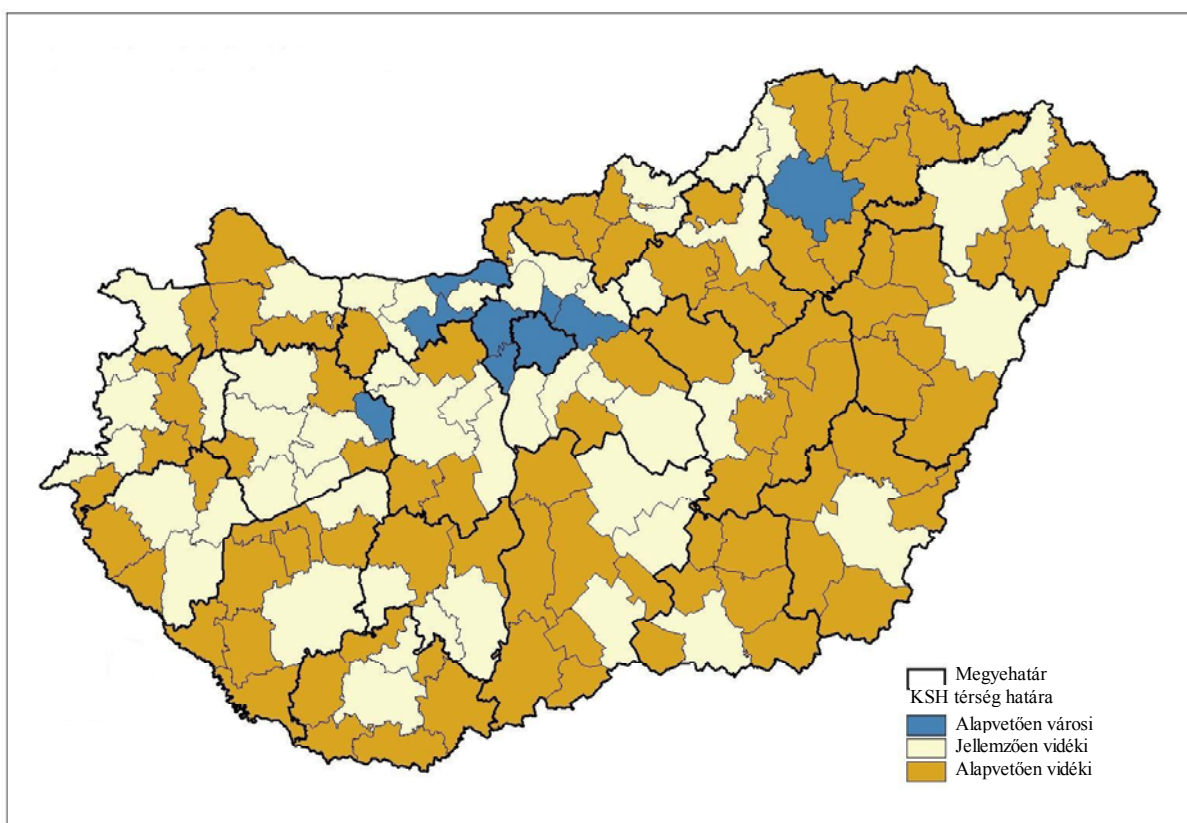

1.2. A vidéki térségek jellemzői

1.2.1. Általános áttekintés

Az Európai Unióban használt kritériumok szerint Magyarország területének 96%-a vidéki térségnek⁵ minősül, ahol a népesség 74,5%-a él. Az alapvetően vidéki területek részaránya 58,3%, az össznépességből való részesedésük 31,3%, mely 3,2-szer magasabb az EU (9,7%) átlagánál. Az összlakosság 35,9%-a él községekben. Az összes település 54,3%-ának lakossága nem éri el az 1000 főt, ezeken a településeken él az összlakosság egyötöde. Az 1999. évi XLI. számú, a területszervezési eljárásról szóló törvény szerint csak a törvény követelményeit kielégítő települések kaphatják meg a „város” címet. A követelmények között szerepel, hogy a településnek viszonylag fejlett infrastruktúrával és megfelelő gazdasági potenciállal kell rendelkeznie, valamint bizonyos szolgáltatásokat (pl. egészségügyi és oktatási szolgáltatások) a szomszédos településeknek is nyújtania kell.

1. sz. térkép: A KSH területi egységeinek besorolása (NUTS IV. szint) az OECD kritériumok szerint

Forrás: KSH TSTAR adatbázis

⁵ A vidéki térségek lehatárolása az OECD-ben használt módon történt:

- **alapvetően vidéki térség:** az a térség, ahol a lakosság több mint 50%-a 120 fő/km² alatti népsűrűségű (vidéki) településen él;
- **jellemzően vidéki térség:** az a térség, ahol a lakosság 15 - 50%-a 120 fő/km² alatti népsűrűségű (vidéki) településen él;
- **alapvetően városi térség:** az a térség, ahol a lakosság kevesebb mint 15%-a él 120 fő/km² alatti népsűrűségű településen.

Bár több szempontból is veszélyeztetett, a vidéki területek életkörülményeiket tekintve alapvetően egészségesek, pihenésre, kikapcsolódásra alkalmasak. A vidéki területek, bár elhanyagoltak, általában szép tájakban, építészeti és kulturális értékekben gazdagok. A kistelepülések (főleg Észak-Magyarországon és a Dél-Dunántúlon) és a tanyák (az Alföld északi és déli részén) vannak a legrosszabb helyzetben. A közműellátás, infrastruktúra és szolgáltatási szint általában rosszabb, mint a nagyobb településeken, a közlekedési lehetőségek, a települések hozzáférhetősége pedig különösen rossz. Ennek következményeképpen a gazdasági fejlődés lehetőségei korlátozottak. A mezőgazdasági termelés infrastruktúrája (az egyéni gazdaságok, a mezőgazdasági úthálózat, a vízellátás és a vízvezető rendszerek valamint a modern trágyaelhelyezési rendszerek) elhanyagolt, rossz állapotban van és nem képes az új földhasználati és földtulajdoni viszonyokhoz alkalmazkodni. A vidéki területek és közösségek önszerveződési képessége, összetartása alacsony, fejlesztési kezdeményezések csak elszigetelten jelentkeznek. A vidéki lakosság (különösen a fiatalabb korosztályok) helyi kötődése és a környezettudatossága csökken.

Demográfia

Magyarországon igen alacsony a népesség reprodukciója, kedvezőtlen és romló a lakosság korösszetétele, és ez fokozottan érvényes a vidéki térségekre (7.a. sz. táblázat).

7.a. sz. táblázat: Demográfiai változások (1990 - 2001)

Lakónépesség száma (fő)		Természetes szaporodás ill. fogyás (fő)	Időskorúak aránya (%)	
1990	2003	1990-2001	1990	2001
10 374 823	10 142 362	-232 461	19,1	20,48

Forrás: KSH

A természetes szaporodás erőteljesen csökken, a népesség korstruktúrája kedvezőtlen és öregedő, a kistelepülésekről jelentős a népesség elvándorlása (főleg a fiatal, képzett lakosság körében), magas a gazdaságilag inaktív népesség aránya, így reális veszély a kistelepülések fokozatos elnéptelenedése. Ez utóbbi folyamat fékezésének, illetve megállításának eszközei közül a mezőgazdasághoz kötődő vagy ahhoz közeli munkalehetőségek megőrzését részben az NVT, részben az AVOP, a vidéki életkörülmények javítását részben az AVOP, részben az NFT-hez kapcsolódó egyéb operatív programok tartalmazzák.

Az 1000 fő alatti népességű települések korstruktúrája a legrosszabb, mivel itt a legalacsonyabb a legfiatalabb (14 év alatti), s ugyanakkor itt a legmagasabb a legidősebb (60 év feletti) korcsoport aránya. 2002-ben az 1000 fő alatti községekben a 14 éven aluliak aránya 17,7%, a 60 év feletti aránya 23,8% volt.

A különféle településtípusok átlagos népsűrűsége jelentős eltéréseket mutat. A vidéki városok népsűrűsége 206 fő/km², a községeké 54 fő/km². Magyarországon a községek népességének 44,4%-a él 1000 és 3000 fő közötti lakosságú községekben, és 20%-uk él 1000 főnél is kisebb falvakban.

A vidéki térségekben az országos átlagot jelentősen meghaladja a különböző hátrányos, vagy halmozottan hátrányos helyzetű társadalmi rétegek, csoportok (például: alacsony képzettségűek, romák) népességen belüli aránya. A problémakör kezelését mind az NVT, mind a többi fejlesztési-támogatási programok keretein belül segíteni kell.

A demográfiai mutatók közül a népesség 1981 óta minden térségben folyamatosan csökken. A csökkenés mértéke nemcsak Európában de világszerte is kiemelkedő. 1990 óta a népesség mintegy 250 000 fővel csökkent, ez több, mint 2,4%.

7.b. sz. táblázat: Demográfiai változások (1990-2001)

Demográfiai mutatók									
	Népesség 2001	Nép- sűrű- ség 2001	Ezer lakosra jutó						Népesség változása 1990-2001 (%)
			Természetes növekedés			Migrációs egyenleg			
			1990	1995	2001	1990	1995	2001	
Közép- Magyarország	2829047	409	-4,0	-4,7	-4,0	4,9	0,9	0,6	-4,6
Ebből: Budapest	1739569	3312	-5,1	-6,2	-5,7	5,8	-5,9	-8,1	-13,7
Pest megye	1089478	170	-1,6	-1,9	-1,1	5,0	13,9	14,7	+14,7
Közép-Dunántúl	1120610	100	+0,1	-1,7	-2,7	-0,3	0,8	2,0	+0,1
Nyugat-Dunántúl	1002959	89	-2,1	-3,3	-3,7	-0,2	1,3	1,7	-0,6
Dél-Dunántúl	993466	70	-1,8	-3,7	-4,1	-0,9	-0,1	-0,2	-1,8
Észak- Magyarország	1296504	97	-1,2	-2,9	-3,5	-4,5	-2,4	-1,6	-1,6
Észak-Alföld	1559073	88	+1,1	-0,5	-1,7	-4,3	-1,2	-1,4	+1,0
Dél-Alföld	1373194	75	-3,1	-4,2	-4,5	-0,4	0,2	-0,8	-1,2
Összesen:	10174853	109	-1,9	-3,3	-3,5	-	-	-	-1,7
EU-15	377920000	116	+1,5	+0,8	+1,0	+3,1	+2,0	+3,0	+3,7

Forrás: KSH, Eurostat

A gazdasági fejlettség és az életminőség területi eltérései **migrációhoz** vezetnek. A nyolcvanas évek végén és a kilencvenes évek elején az népességvándorlás fő célpontja, különösen a fiatal és a magasabban képzett népesség körében, Budapest volt (a migrációs ráta 1985-ben 7,3‰, 1999-ben 5,8‰ volt). A tendencia azonban mára jelentősen megváltozott. A külvárosiasodás és a természetes veszteség eredményeképpen Budapest lakossága jelentősen, az utóbbi 12 évben közel 280 000 fővel csökkent, 2001-ben a migrációs ráta 8,1‰ volt, míg Pest megye népessége ugyanezen évben 14,7‰-kel nőtt. Az ország többi részében a migrációs eltérések alapvetően nem jelentősek. Az elvándorlási ráta, bár egyre csökkenő mértékben, továbbra is a fejletlenebb térségekben (különösen Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében) a legmagasabb, míg az ország nyugati részét, elsősorban a Közép- és a Nyugat-Dunántúlt pozitív migrációs mérleg jellemzi (évi 1,7-2‰).

1.2.3. A gazdasági aktivitás és a foglalkoztatás szerkezetének változása

A kilencvenes években a foglalkoztatásban összegződő gazdasági-társadalmi változásokat a munkahelyek tömeges megszűnése, a népesség gazdaságilag inaktív hányadának gyarapodása kísérte:

- egy demográfiai hullám hatására a munkavállalási korú népesség 1990-2000 között negyedmillió fővel gyarapodott,
- a foglalkoztatottak létszáma 1,3 millió fővel való csökkent,
- a munkanélküliségi ráta 10% alatt, 5-6%-körül alakult,
- az új munkahelyek száma nőtt.

A foglalkoztatottak számának csökkenését a munkavállalási korú népesség tömeges inaktívvá válása kísérte. Az átalakulás első éveiben az akkori nyugdíjkorhatárt (a férfiaknál 60 év, a nőknél 55 év) megközelítő dolgozók széles körében elterjedt megoldást jelentett a korengedményes és az előnyugdíj igénybe vétele, sokan pedig rokkantnyugdíjassá váltak. Az inaktív rétegek számszerű gyarapodását a munkaerőpiacról tartósan kikerült, vagy ott elhelyezkedni nem tudók számának növekedése is táplálta. (8. sz. táblázat)

8. sz. táblázat: A népesség gazdasági aktivitása korcsoportok szerint (2001)

Korcsoport, év	Összes	Foglalkoztatottak	Munkanélküliek	Inaktív keresők	Eltartottak
0-14	100	-	-	0,0	100,0
15-19	100	8,3	4,0	2,2	85,5
20-29	100	58,5	8,8	15,1	17,7
30-39	100	70,7	7,7	16,4	5,2
40-49	100	71,4	6,6	17,2	4,8
50-59	100	47,3	3,3	45,7	3,6
60-69	100	4,7	0,2	93,0	2,1
70-74	100	1,3	0,0	96,0	2,7
75-	100	0,8	0,0	96,6	2,6
Összesen: 2001-ben	100	36,2	4,1	32,4	27,3
1990-ben	100	43,6	1,2	25,6	29,5

Forrás: Népszámlálás 2001, 6. Területi adatok; 6.21, Összefoglaló adatok; KSH, 2002

A hazai foglalkoztatási arány és az aktivitási ráta 7-9%-kal alacsonyabb az Unió átlagánál, a mutatókkal mért távolság 1-1%-nyit mérséklődött a vizsgált évek alatt.

A foglalkoztatottak 1990-1997 közötti, több mint 1,3 millió fős (26,7%-os) csökkenését 1997 után az aktív munkaerő létszámának évi átlagban 1-1,5%-os gyarapodása váltotta fel.

A munkanélküliség Magyarországon 1993-ban tetőzött (12% fölötti értéken). A munkanélküliségi ráta 2000-ben 6,4% volt, 2001-ben 5,6%-ra csökkent.

A nemzetgazdaságban 1997-2001 között közel 250 ezer új munkahely létesült. Ez gazdasági áganként ellentétes irányú és szélsőséges elmozdulásokat okozott: a termelő ágazatok közül az ipar és az építőipar, valamint a szolgáltatások növekvő munkaerő-lekötése közben a mezőgazdaság munkaerő kibocsátása tovább folytatódott. A mezőgazdasági alkalmazottak száma 48 ezer fővel csökkent, arányuk azonban a mezőgazdasági foglalkoztatottak között 4,5%-kal nőtt.

A vidéki térségekben a foglalkoztatottság szintje jelentősen elmarad az országos átlagtól, és a kisebb lélekszámú és a vidéki központoktól távol eső települések felé haladva egyre kedvezőtlenebb képet mutat. A foglalkoztatás kritikus helyzetét jelzi, hogy a 2001-es adatok alapján a munkanélküliek 45,4%-a községi lakos, szemben azzal a ténnyel, hogy az összlakosság 36,4%-a él községekben. A községekben élők munkanélküliségi rátája több mint háromszorosa a fővárosra jellemző értéknek, de a vidéki városokénál is 3-4%-kal magasabb. Az 500 főnél kisebb lélekszámú falvakban kétszeres, helyenként pedig három-négyszeres különbség is megfigyelhető, amely a falvakban élők igen kritikus munkaerőpiaci helyzetét jelzi. Minél kisebb a település, annál magasabb a munkanélküliség és annál rosszabbak az életkörülmények is. Az alacsony képzettségű és az idősebb rétegek foglalkoztatottsági helyzete kritikus.

A 2000. évre vonatkozóan megállapítható volt, hogy a gazdasági aktivitás igen alacsony a falvakban (30,4%-os szemben az országos átlaggal, amely 42,6%) és tartósan előnytelen az

észak-alföldi (korábban nagyüzemi mezőgazdasági terület) és észak-magyarországi (korábban nehézipari központ) régióban. Az 1000 fő alatti falvakban az inaktív, lényegében eltartásra – társadalmi, családi segítségre – szoruló népesség aránya meghaladja a 70%-ot. A munkavállalási korú nők között az inaktívak aránya (44%), 10%-pontosan magasabb a férfiakénál. A jelenség háttérében a 90-es évek gazdasági átalakulásával együtt járó munkaerő-kibocsátás mellett a korábban ingázással elérhető ipari munkahelyek drasztikus csökkenése is jelentős tényező. Az új gazdasági szerkezetben létesülő, jellemzően városokba települt munkahelyek megjelenésével e munkahelyek hozzáférhetősége a távolabbi kistelepülések lakói számára közel sem érte el a korábbi szintet. Az ingázás költségeit – a korábbiakkal ellentétben – csak kevés munkáltató vállalja át, az elérhető jövedelem pedig a munkavállaló számára a legtöbb esetben nem teszi lehetővé ennek vállalását.

A kistelepüléseken a mezőgazdálkodáson kívül jelenleg is alig folyik másfajta gazdasági tevékenység, ezért a mezőgazdaság, a hozzá kapcsolódó tevékenységek, illetve a környezet- és tájgazdálkodási szolgáltatások még számottevő ideig alapvetően meghatározzák azok népességmegtartó képességét.

Ha nem történik beavatkozás, a vidéki térségekben, különösen a falvakban és az alacsony népességű településeken az alábbi problémákkal kell számolni:

- a lakosság kor- és képzettségi struktúrája hátrányossá válik, mivel a fiatalabb generációk elvándorolnak, ami a legkisebb települések fokozatos elnéptelenedéséhez vezet;
- a műveletlenül maradó területek aránya nő;
- hosszú távú munkanélküliség alakul ki, a munkanélküliség az országos átlag többszöröse lesz;
- a gazdasági alapok alapvető hiánya miatt a munkahelyek száma csökken, új munkahelyek létrehozására csak korlátozott lehetőség kínálkozik;
- az infrastrukturális, szolgáltatási színvonal és az életszínvonal alacsony marad.

A társadalmi egyeztetés kapcsán kirajzolódott, hogy a mezőgazdaságból történő munkaerő kiáramlás és elhúzódo szerkezetátalakulás egyik lehetséges oka a mezőgazdasággal foglalkozó népességen belüli együttműködés hiánya, szervezetlensége, a gazdák bizalomvesztése, bizonytalan jövőképe. A bizonytalanság oka az átalakuláshoz rendelkezésre álló források szűkössége, az életképes, működő gazdálkodási modellek hiánya, az ehhez szükséges szemléletmód kialakulatlansága és a jelenlegi és jövőbeli lehetőségek nem elég hatékony kommunikációja.

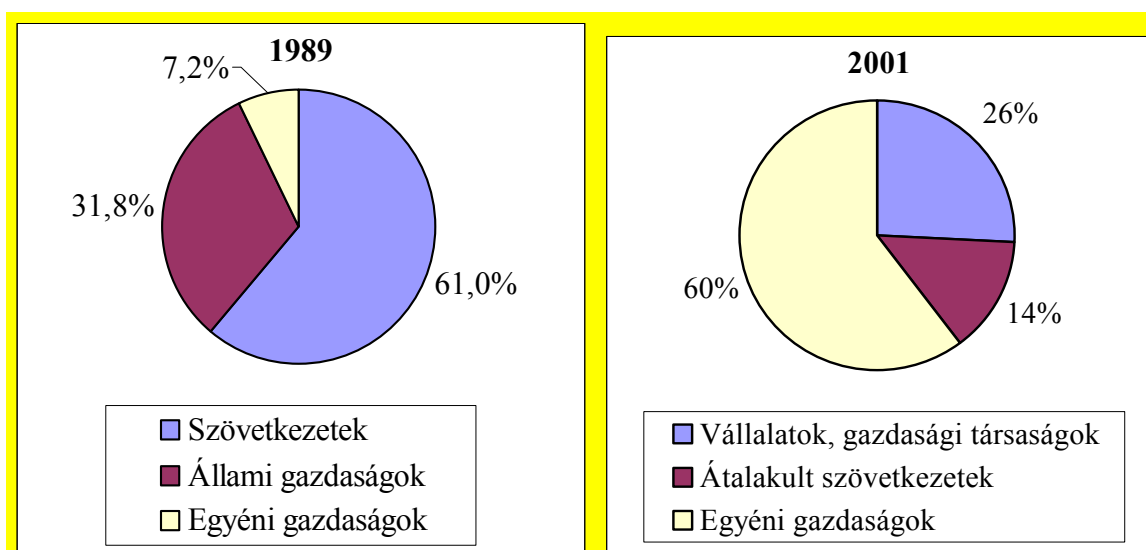
A bizonytalanság csökkentéséhez és a változások pozitív irányú előmozdításához az NVT hatékony eszközöket biztosít. A pénzügyi segítségen túl kiszámíthatóan és előre tervezhetően kijelöli a struktúraváltás, a fenntartható mezőgazdálkodás irányvonalát és a végrehajtás sikerességének alapfeltételeként széleskörű és rendszeres információátadással és segítségnyújtással elősegíti a különböző intézkedések különböző célcsoportjainak a fejlődési folyamatba történő bekapcsolódását.

1.3. Az agrárgazdaság szerepe a vidék gazdaságában

Általános áttekintés

A kilencvenes évek gazdasági és társadalmi átalakulása gyökeresen megváltoztatta a mezőgazdaság szervezeti felépítését és birtokviszonyait. A birtokszerkezet változásának eredményeképpen a termőföld 86-88%-a (és az erdők 41%-a) ma magántulajdonban van. A földhasználat azonban szintén alapvetően átalakult és a birtokszerkezet már egyáltalán nem tükrözi. A termőföld 40,5%-át egyéni gazdaságok művelik. A földhasználat, amelynek igen átfogó hatása van, és amely a társadalmi és gazdasági átalakulást megelőző állapothoz képest alapvetően átalakult, jelentős mértékben visszafogja a mezőgazdasági termelés gazdasági teljesítőképességét. A föld használóinak összetétele és a mezőgazdasági területekből való részesedésük egyaránt jelentősen megváltozott. Az 1989 és 2001 közötti változásokat az alábbi ábra mutatja.

2. sz. ábra: A földhasználat változása

Gazdasági társaságok: Jogi személyiség nélküli gazdasági társaság: a közkereseti és betéti társaság. Jogi személyiségű gazdasági társaság: a közös vállalat, a korlátolt felelősségű társaság és a részvénytársaság. Ez a kategória magában foglalja a részben állami tulajdonban lévő nagyvállalatokat is.

Átalakult szövetkezetek: a korábbi termelőszövetkezeteknek a 1992. évi I. törvény alapján átalakult jogutódjai. A készletek a szövetkezeti tagok tulajdonában maradtak, míg a föld tulajdonjoga a törvényben meghatározott jogosult kedvezményezettekhez került visszaosztásra. A legtöbb esetben a szövetkezet bérlő és használja a földet.

A természetbeni kárpótlás, a birtokszerkezet változása, a privatizáció és a nagy gazdaságok csődbemenése következtében a politikai és gazdasági rendszerváltást követően a gazdaságok átlagos mérete jelentősen csökkent és a nagy gazdaságok és egyesült kis gazdaságok aktivitása csökkent. A földhasználat méret és gazdaságtípus szerint is erős differenciáltságot mutat. A Központi Statisztikai Hivatal Általános Mezőgazdasági Összeírása (ÁMÖ) szerint 2000-ben a gazdaságok által használt összes földterület 40,5%-át közel 925-ezer egyéni gazdálkodó művelte. A föld nagyobbik része (59,5%) bérelt föld, ezt olyan gazdasági társaságok és átalakult szövetkezetek művelték, amelyek mérete elérte vagy meghaladta a gazdaságilag életképes minimális méretet.

Ugyanakkor a földbérlet jelentős mértékben jelenik meg az egyéni gazdaságok körében is. A vállalkozási formától függetlenül a bérleti szerződések általában rövid távra szólnak (átlagosan 3-5 évre). A rövid bérleti időtartamok a földfelhasználók körében

bizonytalansághoz vezetnek, különösen ami a befektetéseket, a talaj termőképességének hosszú távú helyreállítását és a termelési szerkezet átalakítását illeti, ugyanakkor a földtulajdon szükséges mértékű koncentrációját is akadályozzák. Ami az NVT intézkedéseit illeti, ez a helyzet jelentősen megnehezíti, hogy a gazdálkodók elkötelezzék magukat a támogatási formákban való részvétel mellett, ha azok időtartama a földbérleti szerződés időtartamát meghaladja, vagy ha jelentős, hosszú távú termelési szerkezetváltást vagy módszerváltást követelnek meg (agrár-környezetvédelem, kedvezőtlen adottságú területek támogatása, erdősítés). A földbérleti szerződések minimális időtartamát a törvény nem szabályozza, de várható, hogy a Földtörvény módosításra kerül, ami meg fogja változtatni a helyzetet.

A földhasználat, az egyéni gazdaságok és társulások szerkezete nagymértékben leegyszerűsödött. A termelési szerkezetet általában az alacsony munka-intenzitás jellemzi, ami kedvezőtlen hatással van a vidéki foglalkoztatottságra és a vidéki területek megélhetési lehetőségeire. Ezt részben az okozta, hogy a korábbi nagyméretű gazdaságok és a hozzájuk kötődő háztáji (egyéni) gazdaságok összehangolt tevékenysége és termékszerkezete az átalakulás következtében megszűnt, és új szervezetek még nem jöttek létre.

Az egyéni gazdálkodók általában nem rendelkeznek ismeretekkel az Európai Unióról (a piaci és termelési szabályozásról, a támogatási rendszerről, a termékminőségi, állattartási és környezetvédelmi követelményekről), és a szakmai gazdálkodási ismereteknek is híján vannak, ami részben az iskola utáni, felnőttoktatási rendszer fejletlenségével magyarázható. A fentiek miatt a gazdák nem tudnak megfelelő mértékben alkalmazkodni az új piaci helyzethez, és kezdeményező készségük is alacsony. A gazdálkodóknak és általában a vidéki népességnek nyújtott szolgáltatások, akárcsak a termelést, feldolgozást és értékesítést támogató szolgáltatások, még mindig kialakulatlanok. A csúcsmínőségű mezőgazdasági termékek értékesítését elősegítő termelői szervezetek kezdetlegesek, hálózataikat fejleszteni kell.

1.3.1. Agrárfoglalkoztatottság

A mezőgazdaság, vad- és erdőgazdálkodás, valamint a halászat együttes munkaerő-kibocsátása az ágazat foglalkoztatási részesedését az 1990 évi 14,2 %-ról 2001-re 6,2%-ra, 243 400 ezer fő agrár-foglalkoztatottra mérsékelte (6. sz. táblázat). A mezőgazdaság foglalkoztatási szerepvesztése, illetve az ipar és a szolgáltatások mérsékeltén növekvő munkaerő-lekötése minden térségre jellemző. A községekben élők mezőgazdasághoz való kötődése három-négyszerese a városokban megfigyelhetőnek. A mezőgazdasági foglalkoztatáson belül is a nők foglalkoztatása csökkenő tendenciát mutat (1992-ben: 143 400 fő, 1999-ben: 65 900 fő, 2000-ben: 61 400 fő). A mezőgazdaság, halászat, vad- és erdőgazdálkodás 2001-ben összesen 60 100 nőt foglalkoztatott (arányuk az összes foglalkoztatotton belül mintegy 25,0%).

9. sz. táblázat: A foglalkoztatottság alakulása a mezőgazdaságban⁶

Év	A mezőgazdasági foglalkoztatottak								
	száma összesen, 1000 fő	ebből							
		alkalmazott		szövetkezet tagja		vállalkozó		segítő családtag	
	1000 fő	%	1000 fő	%	1000 fő	%	1000 fő	%	
1992	460,1	193,4	42,0	176,0	38,2	69,5	15,1	18,9	4,1
1993	349,4	172,7	49,4	101,8	29,1	53,7	15,4	15,9	4,5
1994	327,6	167,0	50,9	80,7	24,6	55,2	16,8	13,8	4,2
1995	295,1	150,1	50,8	66,4	22,5	53,6	18,2	13,1	4,4
1996	302,4	162,0	53,6	60,3	19,9	59,0	19,5	12,9	4,3
1997	287,8	152,2	43,5	50,9	17,7	60,6	21,0	14,5	5,0
1998	278,8	158,6	56,9	42,3	15,2	57,2	20,5	13,1	4,7
1999	270,4	151,7	56,1	34,5	12,8	65,2	24,1	12,2	4,5
2000	251,7	144,1	57,2	29,2	11,6	62,9	25,0	10,0	4,0
2001	243,4 ²	135,3	56,5	22,5	9,4	66,6	27,8	9,7	4,4
Változás mértéke (%) ¹⁾	52,9	69,9		12,8		95,3		51,3	

¹ A változás mértéke százalékban a megfelelő adatok két szélső éve közötti változás százalékát mutatja az index 2001: 1992=100%

² A KSH által revidált, de publikálásra még nem került adat

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv, KSH, megfelelő kötetei

⁶ Foglalkoztatott: az a 15-74 éves személy, aki alkalmazottként, szövetkezet vagy társas vállalkozás tagjaként, egyéni vállalkozóként, segítő családtagként a megfigyelt héten legalább 1 órányi, jövedelmet biztosító munkát végzett, illetve rendelkezett olyan munkahellyel, ahonnan átmenetileg volt távol, illetve sorkatonai szolgálatot teljesített (KSH). A foglalkoztatottsági statisztika az adatforrások és a módszerek különbözősége miatt eltérő számszaki eredményeket mutat ki, ezért ezeket az adatokat jelzésértékkel kezeljük.

A foglalkoztatási statisztika alapján a mezőgazdasági vállalkozók közel 70 ezer fős létszáma 1992-2001 között mintegy 2,9%-kal lett kevesebb. Foglalkoztatási részesedésük viszont – az agrárágazat szervezeti rendszerének jelentős módosulását igazolva – több mint 10%-ponttal (15,1%-ról 27,8%-ra) növekedett, és az összlétszám harmadához közelít. Ugyanezen időszak alatt a mezőgazdasági alkalmazottak száma 48 ezer fővel csökkent, arányuk azonban a mezőgazdasági foglalkoztatottak között 14,5%-kal nőtt. A szövetkezetek taglétszáma negyedére esett vissza, amely létszám nem tartalmazza az alkalmazottakat, csak a tagokat, így nem fed át a táblázat alkalmazottakat bemutató oszlopával. A segítő családtagok létszáma (stabilan 4% körüli részesedéssel) évről-évre kevesebb. A kilencvenes évtizedben a segítő családtagok csaknem fele hagyta el a családi vállalkozást. Az adatok tehát a gazdálkodás formájától függetlenül, egyértelműen tükrözik a mezőgazdaság foglalkoztatási szerepének mérséklődését és foglalkoztatási jogviszony szerinti átrendeződését. A politikai és gazdasági rendszerváltást követő földtulajdonhoz jutást követően megindult egy fajta racionalizáció, a gazdálkodásra nem alkalmas igen kis méretű földterületek koncentrációja, ami összefügg ezzel az átrendeződéssel. A mezőgazdaság azonban továbbra is a népesség nagy számát köti magához. A 8. sz. táblázat kimutatása szerint a foglalkoztatottságon túl minden más viszonylatot figyelembe véve az aktív korú népesség 23,7 %-a foglalkozik a mezőgazdasággal. A főfoglalkozás mellett meghatározó a részfoglalkozási forma is.

A regisztrált gazdaságok száma ugyancsak a mezőgazdaság gazdasági/foglalkoztatási jelentőségét támasztja alá. A regisztrált gazdaságok száma az FVM gazdaregisztere alapján 228 336, amely tartalmazza a fő és mellékfoglalkozású regisztrált gazdasági társaságokat (5 870), egyéni vállalkozókat (5 964), őstermelőket (199 276) és szövetkezeteket (876), családi gazdaságokat (15 902) és 448 egyéb, e gazdálkodási formákba nem sorolható gazdaságot. Az adatsor egyéni vállalkozókra és őstermelőkre vonatkozó adata foglalkoztatási szempontból megmutatja a fő- és részfoglalkozásúak számát (10. sz. táblázat). Ezek szerint az egyéni vállalkozók 62%-a végzi főfoglalkozásban tevékenységét, 38% pedig részfoglalkozású; míg az őstermelőknél fordított a helyzet, mindössze 7%-uk főfoglalkozású, és 93%-uk részfoglalkozású.

10. sz. táblázat: A fő- és mellékfoglalkozású egyéni vállalkozók és őstermelők száma, 2003 (fő)

Főfoglalkozású egyéni vállalkozó	Nem főfoglalkozású egyéni vállalkozó	Főfoglalkozású őstermelő	Nem főfoglalkozású őstermelő
3 707	2 257	13 459	185 817

Forrás: FVM, a regisztrált gazdaságok kimutatás (2003) alapján.

A gazdasági szerkezetváltás egyik jellemező kísérő jelensége volt az őstermelői kör kialakulása. Az őstermelők jelentős része egyéb munkalehetőség híján kényszerűségből, különböző nagyságrendű termelő tevékenységet folytat, részben saját fogyasztásra, részben árutermelésre állít elő mezőgazdasági, élelmiszeripari termékeket.

Az „őstermelő” nem önálló gazdálkodási forma, hanem speciális adózási kategória, amely évi 400 000 forint (1 650 euró) mezőgazdasági árbevétel alatt adómentességet tesz lehetővé. (A mezőgazdasági őstermelői igazolványról szóló 228/1996. (XII. 26.) Kormányrendelet 1997. január 1-től lépett hatályba.) Lényeges jellemzője e rétegnek, hogy bár régóta foglalkozik mezőgazdasági termelő tevékenységgel, társadalombiztosítási járulékot – tekintettel a 90-es évek változásaira – egyáltalán nem, vagy csak néhány év óta fizet. Számos őstermelő azonban maga nem folytat gazdálkodási tevékenységet, ezért a támogatások szempontjából a többségében főfoglalkozású, regisztrált őstermelőkkel lehet KAP-alanyként kalkulálni. Az intézkedések többsége jellegénél fogva főként a

főfoglalkozású gazdálkodók számára nyújt további fejlesztési lehetőségeket, viszont egyes intézkedések közvetlenül (szerkezetátalakítás alatt álló félig önellátó gazdaságok) mások (kedvezőtlen adottságú területek támogatása) közvetetten célozzák azokat a regisztrált gazdálkodókat, akik részfoglalkozásban tevékenykednek a mezőgazdaságban.

A nemzetközi tendenciákkal megegyezően hazánkban is megfigyelhető az agrárágazatban foglalkoztatottak előregedése, sőt a népszámlálás legújabb adatai a folyamat erősödését jelzik (11. sz. táblázat). Két évtized elteltével 10%-pontos növekedést mutatva, a középkorú és az idősödő korosztályokhoz tartozik a mezőgazdasági munkaerő 59%-a. A foglalkoztatottak egynegyede – a húsz évvel ezelőtti aránnyal megegyezően – 50 éven felüli, és gyarapszik a 40-49 évesek korosztálya is. A legfiatalabbak mezőgazdasághoz való kötődése az ágazaton belül is jelentősen elmarad az idősebb korosztályokétól, de más ágazatcsoportokhoz viszonyítva is a legalacsonyabb (17,8%). Az agrárágazat korösszetétele tehát a legkedvezőtlenebb, amelynek hátránya a fiatal korosztályok arányának mintegy 10 százalékpontos elmaradásában és az idősebbek más ágazatcsoportokat 8-9%-kal meghaladó foglalkoztatási részesedésében, a tendencia tartósságában jut kifejezésre.

Az ÁMÖ 2000 szerint az egyéni gazdaságok családi munkaerejének átlagéletkora 48 év, ezen belül a gazdálkodóké (gazdaságvezetőké) 55 év. A gazdaságvezető férfiak átlagéletkora 53, a nőké pedig 60 év. A gazdaságban dolgozó családtagok korösszetétele ennél kedvezőbb, a férfiaknál 32 év, a nőknél pedig 46 év az átlagos életkor (11. táblázat). A jelenség mögött a több generációs gazdaság áll, ahol azonban jellemzően egészen a rendes nyugdíj eléréséig a szülő a gazdaságvezető.

11. sz. táblázat: A munkaerő korcsoportok szerinti összetétele (1980-2001)

Korcsoportok	A munkaerő korösszetétel szerinti megoszlása (%)								
	Mezőgazdaság			Ipar, építőipar			Nemzetgazdaság		
	1980	1990	2001	1980	1990	2001	1980	1990	2001
14-29 év	26,1	23,4	17,8	35,4	28,2	28,6	32,6	27,2	26,8
30-39 év	23,5	31,0	23,1	26,1	30,9	24,4	26,4	31,4	25,1
40-49 év	24,6	27,2	34,1	22,8	26,6	29,9	23,0	26,9	29,7
50-59 év	21,6	17,6	22,4	14,7	14,1	16,2	16,2	13,9	16,9
60-X	4,3	0,7	2,5	0,9	0,3	0,9	1,8	0,6	1,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

¹⁾ A korösszetétel szerinti megoszlás az első két időpontban az aktív keresők, 2001-ben pedig a foglalkoztatottak létszáma szerint számolva

Forrás: A foglalkoztatottság alakulása, 1980-1996, Mikrocenzus, 1996, KSH, Budapest, 1997 Népszámlálás 2001, 6. 21 Területi adatok/ összefoglaló adatok KSH 2002

Az agrár-foglalkoztatottak között az 50-59 éves korosztály aránya jelentősen meghaladja, míg a 14-29 éves korosztályban lényegesen alatta marad a többi ágazatok hasonló korú munkavállalói arányának. Ezen túl az 50-59 éves korosztály aránya az agrár-foglalkoztatottakon belül is meghaladja a 14-29 éves korosztályt arányát. Megállapítható tehát, hogy az agrár-ágazatban foglalkoztatottak korstruktúrája különösen kedvezőtlen, amely a korszerű gazdálkodási módok elterjedésének, a további fejlődés, hitelképesség komoly akadályát képezheti. A korstruktúra javításának előmozdítása érdekében célszerű tehát az AVOP-ban megfogalmazott „fiatal gazdálkodók támogatása” intézkedéssel párhuzamosan a „korai nyugdíj” támogatási intézkedést is bevezetni.

12. sz. táblázat: Az aktív korú összes és a mezőgazdasággal foglalkozó népesség korösszetétele régiók szerint (2000)

Megnevezés	Aktív korú népesség						mezőgazdasággal foglalkozók aránya,%
	összesen, fő	ebből:		mezőgazdasággal foglalkozó népesség*, fő	ebből:		
		15-59	60-éves, %		15-59	60-éves, %	
Közép-Magyarország	2 403 185	76,3	23,7	158 387	70,5	29,5	6,6
Közép-Dunántúl	914 718	77,9	22,1	188 173	71,1	28,9	20,6
Nyugat-Dunántúl	823 370	76,4	23,6	222 595	69,3	30,7	27,0
Dél-Dunántúl	808 417	76,0	24,0	259 134	71,0	29,0	32,1
Észak-Magyarország	1 037 605	75,3	24,7	2 877 72	69,4	30,6	27,7
Észak-Alföld	1 226 118	77,2	22,8	450 486	72,5	27,5	36,7
Dél-Alföld	1 112 568	75,0	25,0	409 226	70,9	29,1	36,8
<i>Összesen</i>	<i>8 325 981</i>	<i>76,3</i>	<i>23,7</i>	<i>1 975 773⁷</i>	<i>70,9</i>	<i>29,1</i>	<i>23,7</i>

* nem alkalmazott

Forrás: Az egyéni gazdaságok munkaerő felhasználása 2000, KSH Budapest 2001

A táblázatban szereplő „mezőgazdasággal foglalkozó népesség” kategória az alkalmazottakon kívül magába foglalja a gazdaság méretet elérő gazdaságokban legalább évi egy nap mezőgazdasági munkát végző munkaerőt. Ebből a munkaerő tömegből piaci szereplőként értelmezhető a regisztrált egyéni és társas vállalkozásokban, szövetkezetekben, családi gazdaságokban és őstermelőként tevékenykedő mezőgazdasági termelő: 228 336 ezer gazdaság, amelyet minden valószínűség szerint a támogatás elnyerésének gazdasági feltételei alapján jelentősen tovább szűkít a regisztrált, de nem főfoglalkozású őstermelők csoportja (185 817 fő), amely jelentős része egyáltalán nem, vagy nem számottevő mezőgazdasági tevékenységet folytat.

Az NVT különböző intézkedéseinek egymástól teljesen eltérő célcsoportjai vannak. Az intézkedésenkénti célcsoportokat az intézkedések kifejtésében meghatározott kedvezményezettek köre tartalmazza, amelyet tovább szűkít az intézkedésenként megfogalmazott jogosultsági feltételek sora. Közös, minden intézkedésre vonatkozó feltétel a regisztráció, a gazdasági életképesség melletti elkötelezettség, valamint a minimális környezetvédelmi és egyéb előírt kötelezettségeknek való megfelelés (jó mezőgazdasági gyakorlat, állatjólét, élelmiszer biztonság stb.).

1.3.2. Birtokstruktúra, földhasználat

Magyarország 9,3 millió hektárnyi összterületének a 83%-a, 7,7 millió ha (2001) termőterület⁸ (13. sz. táblázat), amely a '90-es évek eleje óta fokozatos csökkenést mutat (1990-ben 8,2 millió ha). A mezőgazdaság a földterületek domináns használója, így jelentős hatással bír a környezeti állapot, a tájkép, a talaj és víz minőségére.

A mezőgazdasági földhasználatra a viszonylagos stabilitás jellemző. Az Európai Unióhoz viszonyítva a mezőgazdasági területek, azon belül a szántó részesedése jóval magasabb, az erdőszültség és a gyepek aránya pedig jelentősen elmarad az uniós átlagtól. A mezőgazdaság

⁷ Közülük 230 000 személy – az egyéni vállalkozó illetve cégekben dolgozó főállású mezőgazdasági termelők – tekinthető piaci szereplőnek.

⁸ Termőterület: a mezőgazdasági terület, az erdő, a nádas és a halastó területe együtt

tulajdoni és szerkezeti átalakulásának kísérőjelenségeként még napjainkban is jelentős a ténylegesen nem használt vagy nem gondozott területek aránya.

13. sz. táblázat: A földterület megoszlása művelési ágak szerint (1992-2001)

	1992		1996		2001		változás 1992-2001	
	1000 ha	%	1000 ha	%	1000 ha	%	1000 ha	%
Termőterület	7 914,9	85,1	8 017,2	86,2	7 729,6	83,1	-185,3	-3,1
Mezőgazdasági terület	6 135,7	66,0	6 184,5	66,5	5 865,4	63,0	-270,3	-3,4
<i>szántó</i>	4 706,9	50,6	4 712,7	50,8	4 516,1	48,5	-190,8	-2,2
<i>gyep</i>	1 164,0	12,5	1 148,3	12,3	1 061,2	11,4	-102,8	-0,9
<i>kert+gyümölcs+szőlő</i>	264,8	2,8	323,4	3,5	288,1	3,1	23,3	-0,4
Erdő	1 712,2	18,4	1 764,5	19,0	1 771,7	19,0	59,5	0,1
Nádas	39,9	0,4	41,2	0,4	60,3	0,6	20,4	0,2
Halastó	27,1	0,3	27,0	0,3	32,3	0,3	5,2	0,1
Művelés alól kivett terület⁹	1 388,2	14,9	1 285,8	13,8	1 573,8	16,9	185,6	3,1
Összes földterület	9 303,1	100,0	9 303,0	100,0	9 303,4	100,0	0,3	0,0

Forrás: Mezőgazdasági statisztikai évkönyv, 2001

A földhasználat és a termelési struktúra a tulajdoni szerkezetváltást követően csak részben követi a termőhelyi adottságokat. Hagyományosan jelentős a szántó szerepe, a gyepnek közel felének hozama nem hasznosul, s a különleges termőhelyek lehetőségeit csak kis mértékben használják ki.

A termőföld 88%-a magán-, 10%-a állami-, 2%-a pedig szövetkezeti tulajdonban van.

Az erdők 59%-a állami és közösségi tulajdonú, 41%-a magántulajdon.

Az állami tulajdonú termőföld kisebb hányadát a tartósan állami tulajdonban maradó gazdasági társaságok, nagyobb részét az ugyancsak állami tulajdonban lévő erdőgazdaságok (19 állami erdőgazdaság) használják.

A politikai és gazdasági átalakulással termőföldhöz jutott magántulajdonosok többsége földterületét bérbe adja, így a földtulajdon és a földhasználat szerkezete lényegesen eltérő. A megművelt földterület – becslések szerint – kb. 60%-a bérelt föld. A földtulajdonosok száma 2,2 millió fő, egy földtulajdonosra átlagban 3,65 hektár termőterület, illetőleg 2,14 hektár szántóterület jut.

A magánerdőkben folyó gazdálkodás általában kiegészítő tevékenység, a tulajdonosokat összefogó társulások száma csak igen lassan nő. Az erdőgazdasági munkák zömét a tulajdonosok vállalkozásokkal végeztetik – még az állami tulajdonú erdőkben is.

Az erdőgazdálkodást megnehezíti az erdőtulajdon elaprózottsága, az átlagos erdőtulajdon nem éri el a 2 hektárt.

⁹ Művelés alól kivett terület: nem termőterületként nyilvántartott mezőgazdasági és nem mezőgazdasági hasznosítású földterület, pl. út, ingatlan, belterületi kert.

14. sz. táblázat: A földhasználat* szervezeti formák szerinti változása (1990-2001)

Megnevezés	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000**	2001**
Vállalatok, gazdasági társaságok								
- termőterület 1000 ha	2145,8	2268,8	2294,4	2093,5	2128,5	2318,5	2483,5	2717,7
- részarány, %	26,1	28,3	28,6	26,1	26,5	28,9	32,2	35,2
Szövetkezetek								
- termőterület, 1000 ha	4937,8	2083,6	1900,4	1730,6	1584,8	1412,7	1115,4	854,7
- részarány, %	60,0	26,0	23,7	21,5	19,7	17,6	14,5	11,1
Gazdálkodó szervezetek								
- termőterület, 1000 ha	7083,6	4352,4	4194,8	3824,1	3713,3	3731,2	3598,9	3572,4
- részarány, %	86,0	54,3	52,3	47,6	46,2	46,4	46,6	46,3
Egyéni gazdálkodók								
-termőterület, 1000 ha	1152,1	3658,1	3822,4	4211,5	4322,8	4303,9	3705,0	4157,2
- részarány, %	14,0	45,7	47,7	52,4	53,8	53,6	48,0	53,7
Összesen								
- termőterület, 1000 ha	8235,7	8010,5	8017,2	8035,6	8036,0	8035,1	7715,5	7729,6
- részarány, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* Az adatok a termőterületre vonatkoznak.

** A jelzett években az összehasonlíthatóság miatt, a korábban nem közölt, nem mezőgazdasági hasznosítású területet (300-400 ezer ha) a földhasználati arányuk szerint felosztottuk a gazdálkodási formák között.

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv, KSH, megfelelő évfolyamainak kötetei.

A szövetkezetek részesedése a mezőgazdasági területek hasznosításából 2001-re az 1990-es részesedésnek kevesebb, mint egyötödére esett vissza, a gazdálkodó szervezeteké összességében csaknem felére csökkent. Ezzel szemben az egyéni gazdálkodók aránya négyszeresre nőtt. A gazdálkodó szervezetek jelentős része az 1993. január 1. előtti termelő szövetkezetekből és állami gazdaságokból átalakult, Kft. vagy Rt. formában működő társas vállalkozás, kisebb részben családi alapon működő Kft. vagy Bt. Az egyéni gazdálkodók jellemzően egyéni vállalkozói vagy főfoglalkozású östermelői formában működnek.

A mezőgazdasági gazdálkodó szervezetek száma folyamatosan bővül, jellemzően a családi gazdálkodási formát tükröző mikro- és kisvállalkozások száma gyarapszik. A földtulajdonban, földhasználatban és gazdálkodási formában a 90-es évek elején végbement politikai és gazdasági rendszerváltást követő törvények teremtettek döntő fordulatot (kárpótlási-, szövetkezeti átalakulási-, és új szövetkezeti törvény, földtörvény).

15. sz. táblázat: Az egyéni gazdaságok és a gazdasági szervezetek száma és termőterülete birtokméret szerint 2000

Megnevezés	Gazdaságok *		termőterülete		Egy gazdaság átlagos területe (ha)
	száma (db) ¹	megoszlása (%)	hektár	megoszlása (%)	
Egyéni gazdaságok					
10 ha alatti	874 037	94,51	890 590	34,07	1,02
10-50 ha	43630	4,72	916 730	35,07	21,01
50-100 ha	4653	0,50	324 920	12,43	69,83
100-300 ha	2219	0,24	360 209	13,78	162,33
300 ha felett	249	0,03	121 551	4,65	488,16
Összesen	924 788	100,00	2 614 000	100,00	2,83
Gazdasági szervezetek					
10 ha alatti	787	12,71	3 067	0,08	3,90
10-50 ha	1356	21,13	40 640	1,06	29,97
50-100 ha	593	9,65	45 625	1,19	76,94
100-300 ha	1101	19,51	232 724	6,07	211,38
300 ha felett	1555	37,01	3 511 944	91,60	2258,48
Összesen	5392	100,00	3 834 000	100,00	711,05
Összes gazdaság					
10 ha alatti	874 824	94,05	893 657	13,86	1,02
10-50 ha	44986	4,84	957 370	14,85	21,28
50-100 ha	5246	0,56	370 545	5,75	70,63
100-300 ha	3320	0,36	592 933	9,20	178,59
300 ha felett	1804	0,19	3 633 495	56,35	2014,13
Összesen	930 180	100,00	6 448 000	100,00	6,93

* termőterülettel rendelkező

1) A KSH Mezőgazdasági Főosztály által közölt nem publikált adatok

Forrás: Általános Mezőgazdasági Összeírás, 2000 – Területi Adatok, KSH 2000

A statisztikai adatok 1990-től folyamatosan csökkenő számú, 2000-ben 930 180 darab, gazdaságméretet elérő ún. mezőgazdasági alapegységet jeleznek (15 sz. táblázat). Az egyéni gazdaságok és gazdálkodó szervezetek méret szerinti csoportosítása alapján megállapítható, hogy a birtokstruktúra alapvetően kétpólusú. Az összes termőterület (6,448 ezer ha) 56,35%-át a 300 ha feletti birtokkategóriába tartozó gazdasági szervezetek művelik, ugyanakkor az összesen a 10 ha alatti birtokméret kategóriába tartozik a 924 788 db gazdaság 94,05%-a, de az összes termőterületnek mindössze a 13,8%-ával rendelkezik. Az EU átlagában a 10 hektárnál kisebb méretű gazdaságok a földterület 10,5%-át, Magyarországon 13,86%-át használják. E mezőgazdasági vállalkozások között az egyéni gazdaságok mutatói tovább finomíthatóak az 5 ha alatti gazdaságok arányait bemutató (16. sz. táblázat)¹⁰.

¹⁰ A társas vállalkozások esetében a 10 ha alatti nagyságrendből nem készül felmérés az ÁMÖ-ben.

16. sz. táblázat: Az egyéni gazdaságok száma és termőterülete birtokméret szerint (2000)

Birtokméret	Egyéni gazdaságok *		termőterület		Egy gazdaság átlagos területe, (ha)
	száma (db)	megoszlása (%)	hektár	megoszlása (%)	
1991-ben					
≤5,0	1 388 551	99,5	566 147	88,4	0,4
5,1-10,0	5 556	0,4	36 505	5,7	6,6
10,1-	1 646	0,1	37 647	5,9	22,9
<i>Összesen</i>	1 395 753	100,0	640 299	100,0	0,5
1994-ben					
≤5,0	1 151 283	95,9	610 577	44,2	0,5
5,1-10,0	28 723	2,4	198 303	14,3	6,9
10,1-50,0	18 922	1,6	359 588	26,0	19,0
50,1-	2 087	0,2	214 737	15,5	102,9
<i>Összesen</i>	1 201 015	100,0	1 382 205	100,0	1,2
2000-ben					
≤5,0	831 666	89,9	588 150	22,5	0,7
5,1-10,0	42371	4,6	303 224	11,6	7,2
10,1-50,0	43630	4,7	917 514	35,1	21,0
50,1-	7121	0,8	805 112	30,8	113,1
<i>Összesen</i>	924 788	100,0	2 614 000	100,0	2,8

* termőterülettel rendelkező

Forrás: A mezőgazdasági kistermelés I. KSH. 1993

Egyéni gazdálkodás a mezőgazdaságban 1994. KSH. 1995

Általános Mezőgazdasági Összeírás, 2000 – Területi Adatok, KSH. 2000

A 2000 évi ÁMÖ szerint 6,4 millió hektár földterületet használtak mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdaságok (ha a földterület egy földhasználó esetében nem érte el a 0,15 ha méretet, az a földhasználó nem gazdaságméretű, a felmérésben nem szerepel), ennek a területnek 59,5%-át gazdasági szervezetek (5 392 db), 40,5%-át egyéni gazdálkodók (924 788 db) használták.

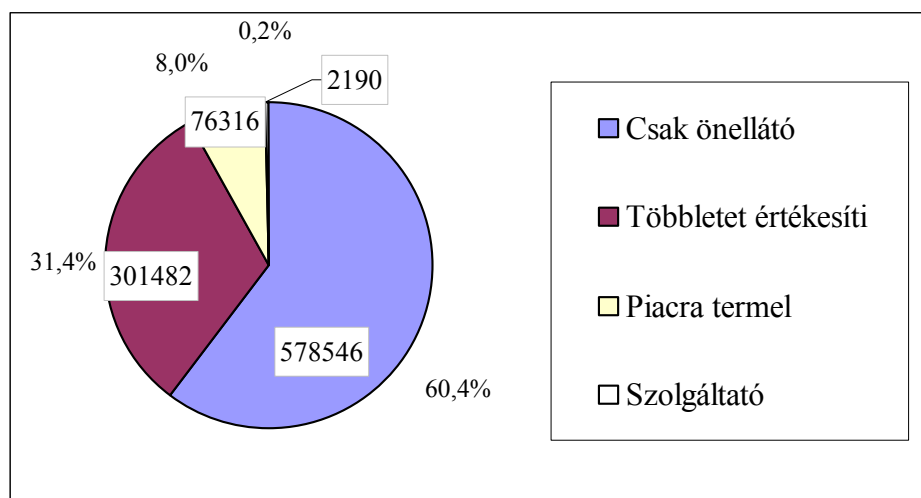
A fenti táblázat szerint 2000-ben az egyéni gazdaságok 89,9%-ának a földterülete a 5,0 hektár alatti méretkategóriába tartozott. Ezek a gazdaságok az egyéni gazdaságok földterületének 22,5%-át használják, átlagos területük 0,7 hektár, igen kevés kivételtől eltekintve részmunkaidősek, kiegészítő jellegűek vagy önellátók, illetőleg földterületüket bérbe adják nagyobb gazdálkodó egységek számára. Az 5-10 hektár közötti gazdaságok az egyéni gazdaságok 4,6%-át adják, a földterület 11,6%-át használják, átlagos üzemméretük 7,2 hektár. Hagyományos termelési struktúrával ezek sem képesek fedezni egy-egy család megélhetését, inkább csak jövedelem-kiegészítésre alkalmasak. A 10-50 hektár közötti méretűek (43 630 gazdaság, a gazdaságok 4,7%-a) a földterület 35,1%-át használják, átlagos területük 21 ha. Az egyéni gazdaságoknak csupán 0,8%-a (7 121 gazdaság) 50 hektárnál nagyobb méretű, de ezek használják az egyéni gazdaságok földterületének 30,8%-át, átlagos méretük 113,1 hektár. Jellemzően az utóbbi két csoporthoz tartoznak az életképes egyéni gazdaságok. Az a közel 50 ezer gazdaság, melyek az egyéni gazdaságok földterületének 66%-át használják, a főfoglalkozásszerűen is perspektivikusnak tekinthető egyéni gazdaságok. Az 10-50 ha közötti, egyes kultúrák esetében ennél kisebb, termőterülettel rendelkező, félig árutermelő gazdaságok egy része pedig célzott támogatási lehetőségek igénybe vételével stabilizálhatja, illetve javíthatja piaci pozícióját.

Összességében elmondható, hogy az egyéni gazdaságok jelentős része (60,4%¹¹) csak félig önellátó gazdálkodást folytat. Ez azt jelenti, hogy bár a család jövedelmi forrásai között a

¹¹ A 16. sz. táblázat és a 3. sz. ábra adatai közötti különbség oka, hogy a 16. sz. táblázat nem tartalmazza a 1,5 ha méret alatti gazdaságokat és a mezőgazdasági szolgáltatást nyújtókat, amíg a 3. sz. ábra igen.

mezőgazdasági termelés szerepe nem elhanyagolható, korántsem ez jelenti a legfontosabb jövedelemforrást. E gazdaságok alig több, mint 31%-a értékesíti a saját fogyasztáson felüli részt, ami kiegészíti a jövedelmüket.¹² A csak piacra termelő gazdaságok arány 8%, míg a gazdasági szolgáltatásokat nyújtóké mindössze 0,2%.

3. sz. ábra: Az egyéni gazdaságok gazdálkodás célja szerinti számszerű megoszlása és arányai, 2000¹³

Az egyéni gazdaságok döntő többsége egymástól elszigetelten termel így fokozottan kiszolgáltatott a változó piaci körülményeknek. A termelők közötti együttműködés lehető legszélesebb körűvé tétele rendkívül fontos mind a mezőgazdaságban dolgozók jövedelmének, mind a vidéki foglalkoztatás biztosítása szempontjából.

A piacra termelő gazdaságok munkaerejének minőségét jelző mutatók (korösszetétel, végzettség) jelentősen jobbak, mint az önellátásra termelőké.

A 30-49 év közötti egyéni gazdálkodók között a főként mezőgazdasági szolgáltatást végzők valamint főként értékesítésre termelők száma a legmagasabb, míg az idősebb korosztályra inkább a főleg önellátásra és csak kisebb részben értékesítésre termelők nagy száma jellemző. A következő táblázat jól mutatja, hogy a korai nyugdíjazás részben megoldást jelenthetne a csak részben (vagy teljesen) önellátásra termelő idősebb (kényszer-) gazdálkodók gazdaságainak átadására a fiatalabb, nagyobb mértékben főként értékesítésre termelést célul kitűző nemzedék számára (17. sz. táblázat).

¹² Ezek a félig önellátó gazdaságok az NVT egyik célzott intézkedésének célcsoportját képezik.

¹³ A 3. sz. ábra adatai a mezőgazdasági területtel nem rendelkező állattartó telepeket is tartalmazzák.

17. sz. táblázat: A családi munkaerő korösszetétele az egyéni gazdaságok termelési cél szerinti csoportjaiban

Megnevezés	Mezőgazdasági munkát végzők	Ebből:			
		csak saját fogyasztásra termelő	részben árutermelő	főként értékesítésre termelő	főként mezőgazdasági szolgáltatást végző
	összesen, fő	gazdaságokban foglalkoztatottak száma			
Korösszetétel szerinti száma, fő					
14-19 éves	93 369	49 025	34 182	9 933	256
20-29 éves	252 847	137 362	88 321	26 432	732
30-39 éves	276 160	159 338	89 900	25 957	965
40-49 éves	409 697	230 949	137 213	40 314	1 221
50-59 éves	375 080	212 202	129 673	32 521	684
60-64 éves	175 089	104 646	59 147	11 105	191
65 év feletti	400 410	258 798	121 661	19 598	353
Összesen	1 982 679	1 152 320	660 097	165 860	4 402
Korösszetétel szerinti megoszlása, %					
14-19 éves	4,7	4,3	5,2	6,0	5,8
20-29 éves	12,8	11,9	13,4	15,9	16,6
30-39 éves	13,9	13,8	13,6	15,6	21,9
40-49 éves	20,7	20,0	20,8	24,3	27,7
50-59 éves	18,9	18,4	19,6	19,6	15,5
60-64 éves	8,8	9,1	9,0	6,7	4,3
65 év feletti	20,2	22,5	18,4	11,8	8,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Az egyéni gazdaságok munkaerő felhasználása, ÁMÖ 2000, KSH, 2001.

1.3.3. Ágazati jellegzetességek

Az ágazatok súlya a területi részesedésük és a termelési érték adatainak összevetéséből rajzolódik ki. A területi részesedést tekintve a mezőgazdasági hasznosítás dominál (63%), szemben az erdő 19%-os, a nádas 0,6%-os, a halastó 0,3%-os részesedésével. A mezőgazdasági területen belül legtöbb a szántó (48,5%, döntően búza és kukorica), míg a kert 1,1; a gyümölcs és szőlő 1-1 %-ot képvisel. Ez a területi arány csak részben tükröződik az ágazatok termelési értékében.

A bruttó termelési érték 2000-2001-es adatait figyelembe véve (18. sz. táblázat) a növénytermesztés és kertészet közel 50 %-át állítja elő a mezőgazdasági ágazat (vad-, erdő- és halgazdaság nélküli) termelési értékének, melyből a szántóföldi kultúrák (gabonafélék és hüvelyesek, ipari növények, takarmánynövények) együttesen mintegy 32 %-kal, a kertészeti ágazat (zöldségfélék, gyümölcs, szőlő) pedig együttesen 15 %-kal részesedik. A szántó, azon belül gabonaágazat nagy termelési értéke, azzal együtt nagy gazdasági jelentősége tehát részben a nagy termőterületből, az azon előállított nagy termelési volumenből származik. A kertészeti ágazatoknál – az intenzív termesztésből következően – a kis termőterületen előállított nagy termelési érték jellemző.

Az állattenyésztés termelési értéke közel megegyezik a növénytermesztés és kertészet termelési értékével (2000-ben 3%-kal kevesebb, 2001-ben 0,2%-kal több). A baromfi- (16%), a sertés- (18%) és a szarvasmarha-tenyésztés (13%) dominál, míg a többi ágazat (kisállat-, juhtenyésztés) teljesítménye ettől lényegesen elmarad. Az erdőgazdálkodás termelési értéke területi arányához képest is jelentősen elmarad a két fő agrárgazdasági ágazat mögött. Területi részesedéséhez, illetve területigényéhez viszonyítva ugyanakkor, figyelemre méltó a halászat és a méztermelés eredménye.

18. sz.. táblázat: Az ágazatok bruttó termelési értéke folyó áron

	2000			2001		
	millió Ft	millió €	%	millió Ft	millió €	%
<i>Növénytermesztés és kertészet</i>	598 179	2519	51,4	681123	2869	49,9
gabonafélék és hüvelyesek	269 388	1135	23,2	280 489	1181	20,6
ipari növények és burgonya	84 458	356	7,0	117 128	493	8,6
takarmánynövények	26 323	111	2,3	33 328	140	2,4
zöldségfélék	87 400	368	7,5	105 881	446	7,8
gyümölcs, szőlő	90 099	379	7,7	104 154	439	7,6
egyéb	40 510	171	3,6	40 144	169	2,9
<i>Állattenyésztés</i>	564 478	2377	48,6	683 882	2880	50,1
szarvasmarha	163 492	689	14,1	178 095	750	13,0
sertés	182 792	770	15,7	248 270	1046	18,2
juh	10 213	43	0,9	13 025	55	1,0
baromfi	185 509	781	16,0	218 893	922	16,0
egyéb	22 472	95	1,9	25 598	108	1,9
<i>Vadgazdálkodás</i>	3 295	14		4 041	17	
Halászat	6 063	26		5 131	22	
Erdőgazdálkodás	69 074	291		n.a.	No data	
Méztermelés	5 536	23		5 955	2	

Forrás: KSH, Mezőgazdasági statisztikai évkönyv 2001.

1.3.4. Biogazdálkodás

Az ökológiai gazdálkodás szerepe Magyarországon csakúgy, mint az Európai Unióban, az utóbbi években jelentősen felértékelődött. A környezetkímélő gazdálkodási elvek előtérbe kerülése mellett a biotermékek iránti növekvő kereslet, az új piaci lehetőségek indokolják az ökológiai gazdálkodás jelentőségét.

A magyarországi biotermesztésről közel egy évtizede rendelkezünk adatokkal. A közölt adatok tájékoztató jellegűek, mivel az ökológiai gazdálkodásról nem létezett sem jelentési kötelezettség, sem statisztikai adatgyűjtés, ezen kívül 2000-ig, a hazai ökológiai jogszabályok megjelenéséig 7-8, ma már nem működő ellenőrző szervezet is végzett ellenőrzést.

A Biokultúra Egyesület és a Biokontroll Kht. kimutatásai szerint az ökológiai gazdálkodást folytató üzemek száma, valamint az ökológiai művelésbe vont területek nagysága a következőképp alakult (becsült adatok):

Év	Gazdaságok száma	Öko-területek nagysága (ha)
1995	108	8 232
1996	127	11 397
1997	161	15 772
1998	330	21 565
1999	327	32 609
2000	471	47 221
2001	764	79 178
2002	995	103 672

Az állattenyésztés volumene végig igen alacsony volt. A 2002. évben is csupán 83 gazdaságban volt ökológiai állattartás, az ökológiai gazdálkodás keretében tartott állatlétszám pedig 11 855 számosállatot tett ki.

Az ökológiai méhészet 1998-ban indult, 49 méhészettel és mintegy 3400 méhcsaláddal, számuk a továbbiakban következőképpen alakult:

Év	Méhészek száma	Méhcsaládok száma
1999	76	5 802
2000	165	14 559
2001	207	15 532
2002	193	15 337

Az ökológiai termékek nagyrészt feldolgozatlanul, közvetítő kereskedőkön, jutalék ellenében jutottak el a nyugat-európai vevőkhöz. A feldolgozó üzemek eleinte főként alkalmilag és bér munkában végeztek elsődleges feldolgozást (gyorsfagyasztás, zöldség-, gyümölcs-, gyógy-, valamint fűszernövény szárítás, pépkészítés stb.). Az ellenőrzésbe bejelentkező kereskedők és feldolgozók számának alakulását az alábbi táblázatban követhetjük nyomon:

Év	Feldolgozók száma	Kereskedők száma
1998	17	2
1999	36	22
2000	36	54
2001	67	72
2002	100	92

Becslések szerint a 1990-es évek eleje óta a magyar ökológiai termékek hozzávetőlegesen 10%-a a hazai piacokra, a többi exportra került (főként az Európai Unióba és Svájcba). A közép- és kelet-európai régióban Magyarország elsőként vezette be a mezőgazdasági termékek biominősítését, amely minősítés az EU országokban is elfogadott.

1.3.5. Termelői szervezetek

Jelenleg Magyarországon a termelői szervezettség igen alacsony. Ezen ok miatt nem tudnak megfelelő hatékonysággal érvényesülni a termelők pozíciójának erősítésére, a zavarok elhárítására, illetve a piac fejlesztésére irányuló agrárkormányzati intézkedések. Magyarország SAPARD Terve is tartalmazta ezt az intézkedést – bár a SAPARD Programon belül nem került végrehajtásra – a gazdálkodók közötti együttműködés javítása és az agrárgazdaságon belüli élelmiszer lánc gyenge koordinációjának erősítése céljából.

Az Európai Unió szabályozásával harmonizált új nemzeti jogszabályok alapján (85/2002. (IX. 18.) FVM rendelet, 25/1999. (III. 5.) FVM rendelet) minden elismert termelői csoport

támogatást kaphat a nemzeti költségvetésből. A termelői csoportoknak évente, az aktuális jogszabályokban foglaltak szerint kell pályázniuk. A termelői csoportok létrehozásának szándéka elsősorban a kifejezetten árutermelő egyéni gazdaságok (77 ezer) és a részben árutermelő (302 ezer) gazdaságcsoportban remélhető. A termelői csoportok szervezését az egyéni gazdaságok jövedelemviszonyai is indokolják. A jellemzően kis méretű egyéni gazdaságokat működtető vidéki családok élete nagyban függ a mezőgazdaságból szerzett jövedelemtől. E tekintetben különös figyelmet érdemel, hogy a főként értékestésre termelő egyéni gazdaságokban munkát végző családi munkaerő (166 ezer fő) több mint felének (53,2%), a részben árutermelők 57,3%-ának nincs gazdaságon kívüli jövedelme.

A termelő csoportok létrehozása különösen fontos az őstermelők körében, hiszen a főként értékestésre termelő egyéni gazdaságok 64,1%-a őstermelő, a vállalkozók aránya 4,4%. Az őstermelőknek azonban csak 40%-a regisztrált (közülük alig 17 ezer fő a főfoglalkozású).

A termelői csoportok megalakításának és működésének öt éves normatív támogatását mindenképpen szükséges bevezetni termelői együttműködések ösztönzése és megszilárdítása érdekében. A különböző termelési ágazatokban eddig összesen nagyságrendileg 600-700 szövetkezet alakult meg, amelyek potenciális alanyai a 85/2002. évi FVM rendelet alapján termelői csoport EU-konform elismerésének és támogatásának. E szövetkezetek évi tervezett árbevétele minimum 75 millió Ft (300 ezer euró), amely egyben kifejezi ezen szervezetek potenciálját is. 1999 óta az EU mintára alakult gyümölcs- és zöldségtermelő-, értékesítő szervezetek elismerése is folyamatos.

A magánerdők vonatkozásában 1996 óta a bejegyzett társulások száma jelentősen megnövekedett. 2003-ban az erdőbirtokosságok, erdőszövetkezetek és egyéb társult gazdálkodók száma meghaladta a 12 000 szervezeti egységet, amelyekben az alapanyag termelésen túlmutató együttműködés még nem jellemző.

1.3.6. Hatékonyság, jövedelmezőség, támogatás

19. sz. táblázat: A mezőgazdasági termeléshez kapcsolódó néhány faktor összehasonlítása

	Mg-i foglal- koztatottság (millió MFE ¹)	MHT ² (millió ha)	MFE / 100 ha *	BHÉ ³ (millió €)	BMT ⁴ (millió €)	BHÉ/ MFE (€)	BHÉ/ MHT (€)	BMT/ MHT (€)
Lengyelország	2 926	18,2	16,1	5 178	11 946	1 770	285	656
Magyarország	279	6,2	4,5	1 956	4 366	7 011	315	728
Csehország	267	4,3	4,8	935	2 885	3 501	217	671
Szlovénia	103	0,8	12,8	509	940	4 942	636	1 175
Észtország	61	1,0	58,0	175	358	2 869	168	344
Románia	4 342	14,8	29,3	5 152	9 612	1 187	348	649
Bulgária	795	6,2	12,8	1 794	2 973	2 256	289	479
Szlovákia	180	2,4	7,5	479	1 444	2 661	200	602
Litvánia	336	3,5	9,6	560	1 209	1 667	160	345
Lettország	189	2,5	7,6	175	461	926	70	184
<i>Közép-kelet- európai országok 10</i>	<i>9478</i>	<i>59,9</i>	<i>15,8</i>	<i>16 913</i>		<i>1 784</i>	<i>282</i>	
EU-15	6 891	136,4	5,0	144 492	263 372	20 968	1 059	1 931

¹MFE: Mezőgazdasági Foglalkoztatottsági Egység

²MHT: Mezőgazdaságilag Hasznosítható Terület

³BHÉ: Bruttó Hozzáadott Érték

⁴BMT: Bruttó Mezőgazdasági Termelés

Forrás: Az agrár-élelmiszer ágazat versenyképessége és jövedelmezősége a közép-kelet-európai országokban, 2001 (Alain Pouliquen, 2001)

A táblázatban bemutatott több tényező vizsgálata után megállapítható, hogy a tagjelöltek – köztük Magyarország – hatékonysági indexei az EU-15 hatékonysági index értékének csak a 25-30 %-át érik el. Magyarország esetében ez az érték 33,4 %. Ezek szerint még komoly kihasználatlan tartalékaink vannak az emberi erőforrás-fejlesztésben, az optimális területhasználat felé való elmozdulásban és a technológiai/technikai fejlesztésben.

20. sz. táblázat: Az árindex kumulatív változása (%)

	1995	1996	1997	1998	1999	
Lengyelország	Élelmiszer árak	100	99	97	92	87
	Felvásárlási árak	100	97	92	88	81
	Input anyagok ára	100	99	100	99	97
Magyarország	Élelmiszer árak	100	95	94	94	88
	Felvásárlási árak	100	104	100	91	83
	Input anyagok ára	100	112	111	103	
Csehország	Élelmiszer árak	100	100	96	92	89
	Felvásárlási árak	100	100	95	87	75
	Input anyagok ára	100	104	102	92	95
EU-15	Élelmiszer árak	100	99	98	98	97
	Felvásárlási árak	100	97	94	90	85
	Input anyagok ára	100	101	100	96	93

Forrás: Az agrár-élelmiszer ágazat versenyképessége és jövedelmezősége a közép-kelet-európai országokban, 2001 (Alain Pouliquen, 2001)

A mezőgazdasági termékek ár-érték csökkenése világszerte tapasztalható, de a közép- és kelet-európai régió országaiban az input anyagok árváltozása kedvezőtlenebb volt, mint az EU-15 átlaga. Míg az Európai Unióban a viszonylag stabil élelmiszerárak mellett, ha kismértékben is, de csökkenő tendenciát mutatnak az input anyagok árai, régióinkban, de különösen Magyarországon az élelmiszerárak csökkenését az input anyagok árnövekedése kísérte.

21. sz. táblázat: Termelők becsült támogatása (%)

	1988	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	1999*
Lengyelország	27	-12	1	18	15	18	18	23	22	23	25	20,7
Magyarország	35	24	11	16	20	24	14	9	7	13	20	10,4
Csehország	53	54	52	31	28	20	12	13	9	21	25	17,5
Szlovénia				35	28	32	37	29	37	46	52	44
Észtország	79	71	59	-97	-32	-10	0	7	5	19	5	
Románia	51	28	15	8	16	19	10	12	3	29	18	
Bulgária	72	72	-39	-45	-4	-27	-25	-54	-10	2	-6	
Szlovákia	46	50	35	28	26	23	18	11	13	26	25	
Litvánia	80	72	-262	-124	-37	-15	0	1	3	13	14	
Lettország	82	75	83	-101	-40	6	5	3	4	16	17	
EU	42	45	51	44	44	42	41	35	38	45	49	30,9
OECD	38	38	41	39	38	37	35	31	31	36	40	26

*ártámogatással együtt

Forrás: OECD

Erős gazdaság hiányában az állami támogatás szintje az Európai Unió támogatási szintnek csak a fele vagy esetenként alacsonyabb a tagjelölt országokban (kivétel Szlovénia). Magyarország támogatási szintje alig 41 %-a az uniós értéknek.

1.4. Az állattartó telepek állapota

Az állattenyésztés folyamatait tekintve megállapítható, hogy az állatlétszám 2002-ben a sertéságazatot kivéve csökkent (22. sz. táblázat). Ennek köszönhetően az állattartó épületek állatférőhely kapacitása túlméretezetté vált, állatfajonként és termelő szervezetenként változóan a kapacitások fele, kétharmada kihasználatlan. Az épületek átlagéletkora magas, befogadóképessége nem a jelenlegi gazdaságméretekhez igazodó.

22. sz. táblázat: Állatállomány alakulása (2001 – 2002)

Megnevezés	2001.	2002	2002. a 2001. év %-ában
	december 1-én (1000 db)		
Szarvasmarha	783	770	98,3
ebből: tehén	368	362	98,4
Sertés	4822	5082	105,4
ebből: koca	343	381	111,1
Juh	1136	1103	97,1
ebből: anyajuh	849	854	100,6
Tyúkfélék	34343	32206	93,8

Forrás: KSH (2002)

Jellemzően csökkent az állattartók száma, kismértékben nőtt az egy állattartó által tartott állatok száma. A takarmányok piaci átlagára, valamint a felvásárlási árak emelkedtek (23. sz. táblázat).

23. sz. táblázat: Állatállomány és állattartók száma és szektormegoszlása

Állatfaj, termelő szektor	Állatállomány, ezer egyed			Tartók száma		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Szarvasmarha összesen						
Gazdálkodó szervezetek	555	543	497	756	927	804
Egyéni gazdálkodók	302	262	286	39 796	45 220	38 616
Összesen	857	805	783	40 552	46 147	39 420
Ebből: tehén						
Gazdálkodó szervezetek	254	261	238	720	847	743
Egyéni gazdálkodók	145	119	130	32 474	34 079	30 525
Összesen	399	380	368	33 194	34 926	31 268
Sertés összesen						
Gazdálkodó szervezetek	2 408	2 483	2398	537	736	623
Egyéni gazdálkodók	2 927	2 351	2 424	496 128	455 914	377 988
Összesen	5 335	4 834	4 822	496 665	456 650	378 611
Ebből: anyakoca						
Gazdálkodó szervezetek	200	207	195	486	612	517
Egyéni gazdálkodók	179	141	147	111 815	92 977	93 841
Összesen	379	348	343	112 301	93 589	93 358
Juh összesen						
Gazdálkodó szervezetek	146	206	173	158	299	237
Egyéni gazdálkodók	788	923	963	25 000	21 000	21 000
Összesen	934	1 129	1 136	25 158	21 299	21 237
Ebből: anyajuh						
Gazdálkodó szervezetek	102	153	126	..	270	219
Egyéni gazdálkodók	625	744	723	..	18 302	17 378
Összesen	727	897	849	..	1 857	1 759
Tyúkfélék összesen						
Gazdálkodó szervezetek	10 034	14 335	14 163	109	264	216
Egyéni gazdálkodók	15 856	16 381	20 180	795 245	611 630	618 059
Összesen	25 890	30 716	34 343	795 354	611 894	6 182
Ebből: tojó						
Gazdálkodó szervezetek	4 290	4 515	4 555	..	..	..
Egyéni gazdálkodók	10 743	9 746	12 050	..	..	..
Összesen	15 033	14 261	16 606	..	..	..

Forrás KSH 2001

Az állattartó telepek eszköz, épület és technológiai fejlesztését nagymértékben szükségessé tette a rendszerváltást követő tulajdonos és struktúraváltás. Az ágazat jövedelmezőségi viszonyai ugyanakkor nem tették lehetővé a megfelelő ütemű fejlesztéseket (lásd: 1.6. Beruházási szükségletek c. fejezet).

Az ÁMÖ alapján az épületkapacitások zöme az egyéni gazdaságokban található. A 102 ezer szarvasmarha-istálló 93%-a a 90 ezer épülettel rendelkező egyéni gazdaságnál található. Az átlagos férőhely kapacitásuk azonban csupán 14 szarvasmarha elhelyezését teszi lehetővé. A rendelkezésre álló mintegy 650 ezer, sertésférőhellyel rendelkező gazdaságban a mintegy 913 ezer sertésből közel 9 millió sertés elhelyezésére lenne alkalmas, amelynek 99,2%-a az egyéni gazdaságok birtokában van, átlagos férőhely-kapacitásuk csupán 6,3. A 11 millió m² baromfiférőhely 63%-át is az egyéni gazdaságoknál rögzítették. Az épületek átlagos kapacitása mindössze 9,5 m². A közel 23 ezer juhodály mintegy 95%-a is az egyéni gazdaságoknál van, ezzel együtt a férőhelyek elaprózottsága viszonylag itt a legkisebb. Az egyéni gazdaságok körében 375 helyen rögzítettek 406 fejőházat. Ez a szarvasmarha-istállóval rendelkező gazdaságoknak csupán 0,4%-a.

Lényegesen kevesebb az állattenyésztéshez kapcsolódó épületállománnyal rendelkező gazdálkodó szervezetek száma. Az egy szervezetre jutó épületek száma, illetve az épületek kapacitása azonban lényegesen meghaladja az egyéni gazdálkodókéét.

A 2001-ben az AKII által felmért állattartó telepek – amelyek lefedik az árutermelő gazdaságok 80%-át – a következő táblázatokban bemutatott állapottal jellemezhetők.

A felmért telepeken lévő – több mint 20 ezer – állattartó épületeknek mindössze 27%-a, a technológia 31%-a nem igényelt felújítást. Ezzel szemben az épületek 19%-a már akkor is sürgős felújításra vagy lebontásra várt. A többi épületnél középtávon biztosan számolni lehet rekonstrukciós igényvel, noha az nem jelent azonnali beavatkozást (24. sz. táblázat).

24. sz. táblázat: Az állattartó telep épületének műszaki állapota*

Állatfaj				
	jó	közepes	rossz	együtt
Sertés	1 239	3 582	1 032	5 853
Szarvasmarha	1 502	3 175	766	5 443
Juh	1 407	2 213	1 162	4 787
Baromfi	1 272	2 036	914	4 172
Együtt	5 370	11 006	3 874	20 250

*A kérdésre nem válaszoló telepeken lévő épületek aránya az összes felmért épületnek csupán 0,8 százaléka.

Forrás: AKII, 2001

Az épületekben lévő technológiai berendezések műszaki állapota sem kedvezőbb. A rossznak minősített technológia aránya 19%, amely elméletileg alkalmatlan állattartásra. A berendezések gyorsabb avulása miatt a felmérés időszakában még közepesnek minősített berendezések cseréjére is sort kell keríteni, így középtávon a telepek közel felénél számolni kell a technológia cseréjével (25. sz. táblázat).

A sertéstartó férőhelyekre igen heterogén műszaki állapot jellemző. Az elmúlt években általában csak a legszükségesebb karbantartásokat, halaszthatatlan felújításokat végeztek el. Az általános jövedelem- és forráshiány miatt még azokban az években sem végeztek el a szükséges felújításokat, amikor erre elméletileg az ágazati jövedelem forrást biztosított volna. A sertéstartó épületeknek csupán 22%-a van jó állapotban, 61%-nál kisebb nagyobb javításra, felújításra van szükség, míg mintegy 17%-uk lényegében alkalmatlan

sertéstartásra. A technológiai berendezések mindössze 23%-a korszerű, ugyanakkor 23%-a alkalmatlan a hatékony termelésre.

25. sz. táblázat: Az állattartó telepek technológiai berendezéseinek műszaki állapota*

Állatfaj				
	jó	közepes	rossz	együtt
Sertés	1 229	3 440	1 002	5 671
Szarvasmarha	2 138	1 908	784	4 830
Juh	1 141	2 553	1 025	4 719
Baromfi	1 292	1 642	772	3 706
Együtt	5 800	9 543	3 583	18 926

*A kérdésre választ adó telepeken lévő épületek aránya az összes felmért épületnek 92,7 százaléka.

Forrás: AKII, 2001

A baromfitartásra is jellemző a heterogén műszaki állapot, bár az ágazatok közötti összehasonlításban a baromfitartás technológiai színvonala a legjobb, azonban a korszerűsítések, az EU követelményeknek való megfelelés ebben az ágazatban is sürgető. Az épületek 30%-nak jó a műszaki állapota, a közepes műszaki állapotú épületek aránya, mintegy 50%. Baromfitartásra elfogadható 18%, alkalmatlannak alig 2% minősíthető.

Műszaki-technikai szempontból a juhászat létesítményei a leginkább elavultak. A juhférőhelyek közel egynegyedében igen korlátozottak a jövedelmező termelés műszaki feltételei, s azok sürgős felújításra szorulnak. A többi férőhely esetében a juhtartás megoldható, de nem tekinthető korszerűnek. Környezetvédelmi szempontból a juhászatok általában kevesebb gondot okoznak, azonban a nagyobb állattartó telepeken a trágyakezelés, trágyaelhelyezés gondot jelenthet, amely problémát az EU csatlakozás kapcsán meg kell oldani. A juhászatban aggálymentesnek tűnnek a 300-nál kevesebb anyajuhot tartók juhhodályai. A nagyobb telepek több mint felénél jeleztek e téren hiányosságokat.

Az állattartó telepek környezetvédelmi helyzete

Az állattartó telepek környezetvédelmi helyzetének részletes leírását az NVT 13. sz. *melléklete* tartalmazza.

A termékminőségi, fogyasztóvédelmi követelményeknek való megfelelés mellett az élelmiszertermelésben növekvő jelentőségűvé válik az Európai Unió környezetvédelmi követelményeihez való alkalmazkodás. Az EU elvárások, illetve már a részben harmonizált magyar jogszabályok is egyik sarkalatos pontként a környezet nitrát terhelését rögzítik. A 91/676/EGK számú tanácsi irányelv (az ún. „nitrát direktíva”) alkalmazását a vizek mezőgazdasági eredetű nitrát-szennyezéssel szembeni védelméről szóló a 49/2001.(IV.3.) kormányrendelet írja elő. Az állattartó telepek működése kapcsán ennek két lényeges elemét lehet kiemelni. A vízbázisok védelme szempontjából döntő fontosságú a szerves trágya ártalmatlanná tétele, de a levegőtisztaság védelme is helyenként és esetenként problémát jelent.

A rendelet az általa felsorolt „nitrát-érzékeny területeken” lévő településeken, a „jó mezőgazdasági gyakorlat szabályai a vizek nitrát-szennyezésének megelőzése, csökkentése érdekében” összefoglalt előírások alkalmazását kötelezővé teszi, míg az ezen kívüli területeken ajánlja. Lényeges – és a rendelet szerint már hatályba lépett – előírás, hogy a mezőgazdasági területre éves szinten a szerves trágyával kijuttatott nitrogén mennyisége nem haladhatja meg a 170 kg/ha értéket. Az előírások – a már működő állattartó telepek trágyatárolóinak megfeleltetésére vonatkozó kivétellel – hatályba léptek. Az 50

számosállat fölötti állattartó telepek hígtrágya tárolóira 2006. január 1-től, az istállótrágya tárolóira 2010. január 1-jétől teszi kötelezővé az alkalmazást, míg az 50 számosállat alattiak esetében további négy év türelmi időt engedélyez. A rendelet előírása szerint:

- **Hígtrágya, trágyalé, csurgalékvíz** kizárólag szivárgásmentes, szigetelt tartályban, medencében tárolható. A tárolótartály, medence anyagát úgy kell megválasztani, hogy az a korrózióknak ellenálljon, élettartama legalább 20 év legyen. A tároló helynek legalább 4 havi hígtrágya, trágyalé, csurgalékvíz befogadására elegendő méretűnek kell lennie, hogy biztosított legyen a tilalmi időszakokban biztonságos tárolásuk.
- Istállótrágyát szigetelt alapú, csurgalékvíz összegyűjtésére szolgáló gyűjtőcsatornákkal és aknával ellátott trágyatelepen kell tárolni. A csurgalékvíz a hígtrágyával azonos módon használható fel, vagy a trágyára visszaöntözhető. A tárolókapacitásnak elegendőnek kell lennie legalább 8 havi istállótrágya tárolására.
- Mélyalmos trágya előzetes tárolás nélkül is kijuttatható. Abban az esetben, ha az előírások ezt nem teszik lehetővé, az istállótrágyával azonos módon kell tárolni és kezelni.

A nitrát-érzékeny területek kijelölése a vizek nitrát-szennyezéssel szembeni érzékenysége alapján történt. Ide tartozik – az érintett települések feltüntetésével – a Balaton, a Velencei-tó, a Fertő-tó, továbbá valamennyi ivóvíz-ellátási célt szolgáló tározó vízgyűjtő területe, valamint meghatározott karsztos területek, az ivóvíz-, ásvány- és gyógyvízbázisok védőterületei, bányatavak parti sávja, stb.

A sertéstelepek esetében a legkomolyabb gondot a környezetvédelmi követelményeknek való megfelelés okozza, mivel a keletkező trágya hagyományosnak tekinthető talajerő gazdálkodásban való felhasználása – tápanyag-gazdálkodási céllal – az állománykoncentráció mai szintjén, illetve az általánossá vált trágyaeltávolítási technológia mellett nehezen oldható meg. A trágyaeltávolítás a felmért sertésférőhelyek 11%-ánál (262 ezer férőhely) hiányos, a trágyaelhelyezés a telepek több mint 25%-ánál okoz gondot.

A sertéstelepek több mint 40 százaléka – 217 telep, közel 1 150 000 férőhellyel – nitrát-érzékeny területen működik (26. sz. táblázat). Az NVT intézkedéseinek szempontjából ez a körülmény jelentősen megnehezíti a gazdálkodók számára az olyan támogatási formák igénybevételét, amelyek futamideje a bérleti szerződés időtartamát meghaladja, illetve amelyek a termelési szerkezet és módszerek jelentős, hosszú távú megváltoztatását igényelnék (agrár-környezetvédelem, kedvezőtlen adottságú területek támogatása, erdősítés).

26. sz. táblázat: A vizsgált sertéstelepek megoszlása a rendelkezésre álló szántóterület szerint a potenciális nitrát-kibocsátáshoz viszonyítva

Megnevezés	Elegendő	Kevés	Szántóterület nincs	Együtt
	szántóval rendelkezik			
Telepek száma	133	79	320	532
-ebből N érzékeny területen lévő	55	34	128	217
Kocaférőhely 1000 db	75	63	196	334
-ebből N érzékeny területen lévő	36	20	81	137
Számított éves N termelés, tonna	9 000	7 560	23 520	40 080
-ebből N érzékeny területen	4 291	2 433	9 766	16 490
Szántóterület igény, ha	52 941	44 471	138 352	235 763
-ebből N érzékeny területen	25 242	14 310	57 445	96 997
Saját szántóterület, hektár	20 905	2 336	0	23 241

Bérelt szántóterület, hektár	217 311	11 469	0	228 780
Szántóterület összesen, hektár	238 216	13 805	0	252 021
Összes szántóhiány, hektár		30 666	138 352	169 018
többlet, hektár	185 275			185 275
N érzékeny területen lévő telepekhez tartozó				
Saját szántóterület, hektár	11 779	1 343	0	13 122
Bérelt szántóterület, hektár	85 124	2 741	0	87 865
Szántóterület összesen, hektár	96 903	4 084	0	100 987
Összes szántóhiány, hektár		10 226	57 445	67 671
többlet, hektár	71 661			71 661

*/ A főröhelyen tartott állatok számított éves „nitrát termelése” és a 91/676/EEC sz. un. „nitrát direktíva” alapján kalkulált területigény.

Forrás: dr. Guba Mária – dr. Ráki Zoltán: Az állattartó épületek felmérése, II. kötet. AKII. Budapest, 2002. Kézirat alapján készített számítás

Az állatvédelmi ajánlások a sertések tartási körülményeit az almozás irányába javasolják módosítani. A tartástechnológia korszerűsítésének ez az iránya a hígtrágya mennyiségének radikális csökkentése és az almozás valamely módjának elterjedése lenne. Ha a technológia-váltást az alomszalma-szükséglet oldaláról vizsgáljuk, 10 alatt van azoknak a telepeknek a száma, amelyek a rendelkezésre álló szántón a szokásos vetésszerkezet mellett elméletileg képesek lennének az alomszalma szükségletüket biztosítani. Mindez azt is jelenti, hogy az almozásos technológiára való áttérés csak a sertéstelepek kis hányadánál jelenthet reális alternatívát.

A jelenlegi helyzetet az jellemzi, hogy az ún. „nitrát-érzékeny” területeken lévő 217 telepből mindössze 55 telep rendelkezik elegendő szántóterülettel ahhoz, hogy potenciális nitrogén kibocsátását a rendelkezésre álló területen el tudja helyezni, további 34 telep a rendelkezésre álló szántóterületen a megtermelődő nitrogénnek átlagban csupán egynegyedét helyezheti el. A nitrát-érzékeny területen lévő telepek 59 százaléka, az összes állatférőhely 60 százaléka nem rendelkezik földterülettel.

A nitrát-érzékeny területeken lévő 217 telepből 170 telepen a hígtrágyás technológia jellemző, 42 telepen fordul elő almozás. Bonyolítja a felhasználás helyzetét, hogy hígtrágya csak talajtani szakvéleményre alapozott talajvédelmi hatósági engedély birtokában juttatható ki mezőgazdasági területre. A szakvélemény készítése során a talajvíz vizsgálata is szükséges, ha a talajvíz legmagasabb szintje 7 méteren belül található. A hígtrágya hasznosítására szolgáló terület talaját, továbbá a talajvíz szintjét és minőségét 3 évente meg kell vizsgálni.

A rendelet sajnálatos módon nem rendelkezik a vizsgálatok díjmentességéről, ezzel a nitrát-érzékeny területeken nem csak a „jó mezőgazdasági gyakorlat” szabályaiból származó költségtöbblet, hanem e vizsgálatok költségei is növelik e területeken a sertéstartás költségeit.

Környezetvédelmi szempontból a baromfitelepeken a trágyakezelés és a levegőszennyezés jelenthet gondot. A hiányosságok a tenyésztő-félek 2%-os arányától a brojlercsirke-nevelő épületek 32%-os arányán keresztül a tenyészakcsa-tartó épületek 96%-os arányáig terjednek. A trágyakezelési, tárolási problémákra hazánkban nincs megnyugtató technológiai megoldás, ezért várhatóan új, korszerű nyugati technológiák (pl. trágyaszárítás) adaptálása válik szükségessé.

A szarvasmarha tartó telepek esetében legfőbb gondot a trágya, illetve a trágyalé kezelése, mindenképp a trágyalé és csapadékvíz szétválasztása jelenti, és igényel jelentősebb

beruházási költséget a jövőben. A trágyaeltavolítás leginkább mobil¹⁴ eljárással történik. Az épületek 84 százalékában üzemel ez a rendszer, mely a szarvasmarha-állomány 90 százalékát érinti. A fennmaradó állomány 2/3-ánál, az épületek közel 3/4-énél kézi¹⁵ trágyaeltavolítást alkalmaznak. A kézi trágyaeltavolítás leginkább a marhahizlalásban maradt fenn.

A szarvasmarha-istállóban a hagyományos szarvasokban tárolt almos trágyakezelés az általános. Összességében hígtrágyás eljárás az épületek három százalékánál, alig több mint száz istállóban, az állomány négy százalékánál használatos. A hígtrágyás trágyakezelés 1/3 részben földmedencés és csak 2/3 részben építettek zártmedencés tárolót. (A hígtrágyás trágyakezelési eljárás leginkább a nagy szarvasmarhatelepeken terjedt el. Az 500-nál több tehenet tartó gazdaságoknál volt e technológia 85 százaléka. Azonban ennél az állománycsoportnál is az épületeknek nem egészen négy százalékánál alkalmazták a hígtrágyás eljárást.)

A nitrátérzékeny területeken működő szarvasmarhatelepek arányáról nincs pontos adatunk, de vélhetően az összes szarvasmarhatelep számának 1/3-át (mintegy 280 telep) nem haladja meg.

Állatjólét

A sertésletelepeken az állatvédelmi követelmények döntő része megegyezik az állat-higiéniai követelményekkel, ami egyben azt is jelenti, hogy az ehhez szükséges beruházások jó részét a mind a hatályossá váló EU követelményeknek való megfelelés, mind a versenyképes termelés érdekében is szükséges lenne elvégezni.

A baromfitartó telepek esetén súlyos gondot jelent az állatvédelmi követelményekhez való alkalmazkodás, kiemelten pedig a ketreces tartást érintő korlátozások.

Az EU állatvédelmi irányelvei alapján, a hazai tehenészetekben jelentős számban előforduló gyenge pontok a következők:

- 8 hetesnél fiatalabb borjak egyedi ketrecekben tartása,
- tenyész üszők felnevelése minimális mozgáslehetőség mellett,
- tejelő tehenek egész éves zárt, kötött legelő és kifutó nélküli tartása,
- csúszós, hiányos repedezett padozat,
- a szarvasmarhák hőstressz elleni védelmének részleges hiánya,
- a kötetlen istállóban gyakori a zsúfoltság,
- kevés a jó minőségű szalma az állatok tisztántartásához,
- vannak sérülést okozó fejgép hibák (szerviz, oktatás, érdekeltség hiánya),
- főcstej-itatáshoz hiányos a tejhűtő és melegítő kapacitás,
- egyes kötetlen állományoknál a szarvtalanítás elmaradása,
- őszi-, tavaszi időszakban használhatatlan állapotú kifutók, karámok.

Az egyes tehéntartók érintettsége az uniós állatvédelmi, élelmiszer-biztonsági szabályokkal az alábbiaknak megfelelően jellemezhető:

- Az állatvédelmi szabályok alig, vagy egyáltalán nem érintik azt a mintegy 40 ezer hazai tehenes gazdát, akik együttesen hozzávetőlegesen 120 ezer tehenet

---

¹⁴ Traktoros tolólap, trágyavilla, rakodókanál, hígtrágya-felszedő.

¹⁵ Vasvilla, kézi tolólap, locsoló tömlő.

tartanak. Bár itt a kötött tartás a jellemző, de a tehenek a legeltetési szezonban (nagyreszt) csoportosan legelőn vannak.

- A túlélés valószínűsége állatvédelmi szempontból azon kisvállalkozóknál a nagyobb, akik a kötött tartású, megfelelően kialakított épületet (jászol, etetőút, halszállkás állás, stb.) csak éjszakai szállásnak használják, nappal (amikor erre lehetőség van) legeltetnek.
- Az állatvédelmi szabályok leginkább érintik a régi-, zárt-, kötött tartású hazai nagyüzemi tehenészeteket, ahol 44 ezer tehenet tartanak. Itt a teheneket egész éven át lekötve tartják a nyári melegben a párás, forró levegőjű istállóban, és szinte sosem mozoghatnak. A technikai-, technológiai színvonal, valamint a dolgozók hozzáértése és érdekeltsége egyaránt kívánivalókat hagy maga után.
- Magyarországon jelentős számban vannak olyan, kis gazdaságok, amelyek a tejminőséggel kapcsolatos egyre szigorodó előírásokat nem vagy nem megfelelően tudják teljesíteni, a szükséges beruházás pedig nem lenne számukra megtérülő. Ezek a gazdaságok a meglévő tejkvótán belül sem fognak tudni tejet piacra vinni, bár jelenleg ez jelentős fő vagy kiegészítő tevékenységük. Ezen gazdálkodók számára a jövedelemszerzési lehetőség fenntartása húshasznú marhára való áttéréssel lehetséges.

Állatvédelmi szempontból legjobbak a fejlett technikával rendelkező, magas minőségi- és fajlagos termelési jellemzőkkel rendelkező nagyüzemi tehenészetek.

Az állattartó telepek állapotának környezetvédelmi, állatjóléti, élelmiszerbiztonsági szempontok alapján elvégzett felméréséből megállapítható tehát, hogy jelentős elmaradás tapasztalható az EU előírások szerinti környezetvédelmi és állatjóléti követelményeknek való megfelelésben. Az 1990 előtt kialakított nagyüzemek szakosított állattartó telepeinek technológiája, trágyakezelése az EU követelményeknek jelentős hányadban nem felel meg, illetve amortizálódott. A szakosított telepek egy része az 1992 után kialakult tulajdoni viszonyok következtében nem rendelkezik a trágya elhelyezésére alkalmas elegendő földterülettel, illetve a privatizáció következtében nem tudtak a trágyaelhelyezést hosszútávra lehetővé tevő szerződéses kapcsolatokat kialakítani.

Az egyéni gazdaságok kisebb állattartó telepein nem a trágyakezelés illetve elhelyezés, hanem a technológiai fejlesztés költséghatékonysága tekinthető a legfőbb korlátozó tényezőnek.

Az NVT a fenti követelményeknek való megfelelést az AVOP mezőgazdasági üzemek beruházásait támogató intézkedése keretén túlmenően a szükséges beruházásokhoz nyújtott támogatások kiegészítéseként járulékos, működési jellegű költségek, kieső jövedelmek kompenzációjával ösztönzi, valamint szervesen kapcsolódik az agrár-környezetgazdálkodás intézkedés jó mezőgazdasági gyakorlat feltételének teljesíthetőségéhez is.

1.5. Mezőgazdasági jövedelemszint

A mezőgazdasági keresetek jellemzően alacsonyabbak a nemzetgazdasági, és az ipari átlagnál. A különbség 1990 óta a mezőgazdaságban foglalkoztatottak rovására nőtt (27. sz. táblázat).

27. sz. táblázat: A mezőgazdaságban dolgozók bruttó és nettó keresete a nemzetgazdaság más ágazatcsoportjaihoz viszonyítva*

Megnevezés	1990	1992	1994	1996	1998	2000	2001
Bruttó átlagkereset (€/fő/hó)							
- a mezőgazdaságban	47,46	64,51	103,90	147,37	194,45	250,75	303,84
- az iparban	57,70	92,82	142,98	211,52	288,29	385,50	441,27
- a gazdasági ágak átlagában	56,63	93,89	142,94	200,01	278,77	36,78	434,86
<i>A mezőgazdasági bruttó kereset</i>							
- az ipari kereset %-ában	82,2	69,5	72,6	69,7	67,5	65,0	68,9
- a gazdasági ágak átlagának %-ában	83,8	68,7	73,6	73,7	69,8	68,0	69,9
Nettó átlagkereset (€/fő/hó)							
- a mezőgazdaságban	37,13	49,32	76,91	104,49	141,66	172,28	205,50
- az iparban	43,27	65,26	98,50	136,46	191,36	242,87	275,60
- a gazdasági ágak átlagában	42,57	65,82	98,65	130,92	186,43	234,38	272,17
<i>A mezőgazdasági nettó kereset</i>							
- az ipari kereset %-ában	85,8	75,6	78,1	76,6	74,9	70,9	74,6
- a gazdasági ágak átlagának %-ában	87,2	74,9	78,0	79,8	76,0	73,0	75,5

* 1992-1996-ig a 20 fő feletti, 1998-tól a 4 fő feletti létszámú gazdasági szervezetek teljes munkakörben foglalkoztatottak adatai

Forrás: Foglalkoztatottság és kereseti arányok 1998-2001, KSH 2002

28. sz. táblázat: Jövedelmezőségi mutatók az egyéni- és társas vállalkozásokban a teszüzemek adatai alapján, 2000-ben

Megnevezés	Mértékegység	Egyéni gazdaságok	Társas vállalkozások
Üzemi tevékenység eredménye	1000 Ft/ha mezőgazdasági terület $\approx$ 4,2 €/ha	11,26	11,34
Össztőke jövedelmezősége	1000 Ft/ha mezőgazdasági terület $\approx$ 4,2 €/ha	3,47	4,25
Munka-jövedelmezőség	1000 Ft/éves munkaerő egység $\approx$ 4,2 €/ha	988,4	777,1

A mezőgazdaság alacsony hatékonysága és jövedelmezősége következtében a jövedelmi, kereseti szintek szintén alacsonyak (az ipar mutatóinak 75%-a körül), ez pedig az ágazat munkaerő-kibocsátásának és a munkaerő előregedésének egyik közvetlen oka. Mivel a mezőgazdaság a vidéki területeken az egyik fő foglalkoztató ágazat, ez ezeken a területeken hátrányos gazdasági és demográfiai változásokhoz vezet.

A gazdaságilag életképes üzemek száma 40-50 000 alatt van. Ezt támasztja alá a regisztrált termelők által elért árbevétel is. Az egy gazdaságra jutó árbevétel a gazdasági társaságoknál 557 000 euró, a főfoglalkozású egyéni vállalkozóknál és főfoglalkozású östermelőknél 18 950 euró, a nem főfoglalkozású egyéni vállalkozóknál és östermelőknél mindössze 3 370 euró. Az utóbbi két csoportban szerzett jövedelem nem tartalmaz olyan többletet, amely a nem közvetlenül a termeléssel összefüggő korszerű szolgáltatások igénybe vételét lehetővé teszi, illetve fejlesztésre fordítható. Ez a helyzet többnyire nem teszi lehetővé a gazdálkodás megfelelő korszerűsítését. Az e csoportokba tartozó, jellemzően alapvetően vidéki térségekben gazdálkodók számára a jövedelemszerző tevékenységek megtartása, és lehetőség szerinti fejlesztése az igen magas munkanélküliség miatt alapvető fontosságú. A gazdálkodás professzionális szolgáltatások igénybe vételével történő racionalizálása, az

átmeneti pénzügyi nehézségek áthidalása, illetve beruházáshoz szükséges források teremtése jelentős számú, félig árutermelő gazdaság stabilizálódását eredményezheti.

Az ágazat tökeszegénysége, alacsony jövedelmezősége, valamint a fedezet hiánya miatt a mezőgazdasági vállalkozások korlátozott mértékben tudják igénybe venni a rendelkezésre álló hitelkonstrukciókat, amely helyzetet az állami források jelenlegi mértéke és rendszere nem tudja kellő hatékonysággal feloldani. Ezen a helyzeten enyhíteni az NVT keretében normatív módon megnyíló források a gazdálkodók tőkeerősebbé és hitelképesebbé tételével.

Ez azért is kulcsfontosságú, mert a hazai gazdálkodók támogatottsági szintje jelenleg jelentősen elmarad az Európai Unió-versenytársaikétól, ami versenyképességüket közvetlenül érinti.

A mezőgazdasági alapanyag-termelés, feldolgozás és értékesítés termékpályán a megtermelt jövedelem jelentős része az utolsó két szakaszban (feldolgozás és értékesítés) realizálódik. A termékpálya e három szakasza jelenleg elkülönül egymástól, alacsony a termelői tulajdon és érdekeltség a magasabb profitrátájú feldolgozásban és értékesítésben. Ennek következtében a alacsony a termelőknél maradó jövedelem. Az NVT a termelői szervezettség növelését célzó, a termelői csoportok megalakulását és működését támogató intézkedés keretén belül kínál megoldást erre a helyzetre.

A fentiek (az alapanyag-termelést segítő normatív támogatások, a termelői csoportok támogatása) kedvezőbb pénzügyi helyzetet teremtenek a gazdálkodók számára a hitelfelvételhez. Ezáltal javítják az üzemszervezés hatékonyságát és az eszközhatékonyságot, így a fejlesztések intenzitását is, amely elengedhetetlen a folyamatosan nyíló agrárrolló¹⁶ adódó hátrányok enyhítéséhez. 1990-2001 viszonylatában a termelői árindex négyszeresére, a termeléshez felhasznált iparcikkek árindexe 5,6-szorosára nőtt (29. táblázat).

29. sz. táblázat: A mezőgazdasági termékek termelésének folyó termelő-felhasználása, árindexek, agrárrolló

Megnevezés	1990	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
A folyó termelő-felhasználás volumenindexei, 1990=100%									
Mezőgazdasági eredetű termelő-felhasználás	100,0	63,1	63,6	66,0	65,9	55,3	56	47,4	53,8
Ipari eredetű termelő-felhasználás	100,0	77,0	78,1	78,6	72,8	77,9	81,6	87,4	97
Mezőgazdasági szolgáltatási díjak	100,0	68,7	70,0	76,9	75,3	68,8	73,2	61,7	69,7
Összesen	100,0	67,2	68,0	69,4	66,0	65,1	67,7	67,7	75,6
Árindexek, 1990=100%									
Termelői-árindex	100,0	163,1	206,4	276,0	301,4	309,9	317,9	389,4	408,7
Termeléshez felhasznált iparcikkek árindexe	100,0	202,9	250,9	351,7	404,8	425,9	443,2	491,6	565,7
ipari takarmányok	100,0	180,7	204,9	308,9	345,7	338,5	335,7	390,8	463,5
üzem- és világítóanyagok	100,0	224,3	268,2	359,2	433,7	494,8	550,3	604,7	646,4
műtrágya	100,0	199,2	274,5	373,9	408,3	421,3	438,2	468,0	572,4
növényvédő-szer	100,0	202,7	256,7	324,7	359,4	389,6	419,2	430,1	512,2
állatgyógyászati készítmények	100,0	197,9	250,9	316,2	347,5	379,8	402,6	429,5	463,9
Agrárrolló	100,0	124,4	121,6	127,4	134,3	137,4	139,4	126,2	138,4

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv, KSH, megfelelő kötetei

¹⁶ Agrárrolló: a mezőgazdasági termékek termeléséhez felhasznált iparcikkek árindexe osztva a termelői árindexszel.

1.6. Beruházási szükségletek

A magyar mezőgazdaság az elmúlt évtizedben gép- és technológiaellátottság tekintetében sajátos helyzetbe került, hiszen egy új üzemstruktúra műszaki-technológiai feltételeinek megteremtése vált szükségessé. A termelés műszaki, technikai feltételeit elsősorban az ár- és jövedelemviszonyok befolyásolják. Az egész évtizedre jellemző volt a nyíló agrárrolló, a termelő-felhasználások még 2001-ben is csak az 1990-es szint 53,8%-át érték el (30. sz. táblázat).

Bár a mezőgazdasági beruházások változatlan áron számolva szinte minden évben bővültek, a jövedelem a legtöbb ágazatban nem tette lehetővé az indokolt technológiai korszerűsítést. 1994 után, az összes mezőgazdasági beruházás még – az 1999-től mérhető jelentős javulás ellenére – 1990. évi változatlan áron számolva 1999-ben csak 55,6%-a volt az 1990. évinek. (27. sz. táblázat). Ezek a számok azt jelzik, hogy a mezőgazdaság műszaki-technikai eszköztárszere nem újul megfelelő ütemben.

30. sz. táblázat: Beruházások alakulása a mezőgazdaságban

Megnevezés	1990	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
<i>A beruházások értéke folyó áron, millió €</i>									
Összes beruházás	136,9	104,7	125,9	194,6	260,4	326,5	337,4	323,3	376,8
ebből: építés	62,3	31,6	42,5	66,3	95,6	122,6	114,6	115,7	85,4
gép	63,0	53,7	73,0	110,8	145,1	178,7	161,9	146,7	161,4
egyéb	11,6	19,5	10,4	17,5	19,6	23,3	60,9	-	-
<i>A beruházás változása folyó áron, 1990=100 %</i>									
Összes beruházás	100,0	76,5	92,0	142,1	190,2	238,5	246,4	236,1	275,2
ebből: építés	100,0	50,7	68,3	106,5	153,6	196,9	184,0	185,7	137,2
gép	100,0	85,2	115,9	175,9	230,5	283,7	257,1	233,1	256,4
egyéb	100,0	167,3	89,4	150,1	168,6	199,8	523,0	-	-

Forrás: KSH alapadatok alapján számított adatok

A fenti táblázatban szereplő adatok csak a gazdasági szervezetekre vonatkoznak, így a tényleges fejlesztések a táblázatban szereplő adatokat meghaladják.

A termelés jövedelmezősége tartósan alacsony, kevés az olyan ágazat, melyben a jövedelem lehetővé teszi a technológiai korszerűsítést, holott ezek a befektetések a termelés hatékonyságának növelése szempontjából elengedhetetlenek.

Az állami támogatások felhasználásából és a beruházási mutatók alakulásából arra lehet következtetni, hogy 1997-ben és 1998-ban lényeges volumenű gépkapacitás bővítés történt. Magyarországon 2000-ben a 100 ha mezőgazdasági területre jutó traktorok száma 35%-a, a kombájnok száma a fele volt az EU átlagának. Az eszközök avultságáról nincs pontos képünk. Az erőgépek átlagos használati ideje 12-13 évre tehető. Az átlagos használati idő fokozatosan növekszik, az 1981-1985 évek átlagában még csak 7,0 év volt. Az átlagos használati idő különösen magas a önjáró betakarító gépeknél (15,2 év) és a 41-75 kW teljesítménykategóriába tartozó traktoroknál (12,1 év).

A fenti adatokból megállapítható, hogy az átalakult gazdaságszerkezetből adódó követelmények miatt a beruházások csak kis lépésekben, első sorban a termelés alapfeltételeit biztosító körben kerültek megvalósításra. A tagsággal hatályossá váló környezetvédelmi, állatjóléti és élelmiszerbiztonsági követelmények teljesítéséhez szükséges beruházások további, igen jelentős erőfeszítést igényelnek a gazdálkodóktól,

igen kedvezőtlen megtérülési mutatókkal, így azok kompenzációs jellegű kiegészítő támogatással való ösztönzése is szükséges.

1.7. Környezeti állapot

1.7.1. Általános jellemzők

Magyarország területének mintegy 85%-a a talajok termékenységétől függően különböző mező- és erdőgazdasági célú hasznosításra alkalmas. Ennek megfelelően a mezőgazdaság a legnagyobb területhasználó Magyarországon. A megművelt területek minősége, a talajtípusok, a fizikai adottságok, a lejtésviszonyok, a klimatikus viszonyok az általános minősítés szerint jók a mezőgazdasági termelés számára, bár jelentős területi különbséget mutatnak.

Az utóbbi évtizedek igen intenzív, az agárgazdasági viszonyokat gyakran tekintetbe sem vevő művelése hatására a talajok fizikai, kémiai és biológiai állapota romlott. A 90-es évek elejének politikai és gazdasági átalakulása erős hatást gyakorolt a mezőgazdasági ágazat folyamataira. Ennek eredményeképpen bizonyos mértékig ellentmondásos helyzet alakult ki, mivel a privatizáció hatására a birtokok elaprózódtak, az ágazat gazdasági állapota a nemzetgazdaság általános állapotával párhuzamosan romlott, ám ennek hatására extenzívebb művelési módok váltak általánossá, a növényvédő szerek és műtrágyák (és általában az input anyagok) használata visszaesett, ami sok esetben az „alulhasználattal” összefüggésbe hozható környezeti problémák megjelenéséhez vezetett (pl. tápanyag-gazdálkodási problémák, trágyázás hiánya, negatív tápanyagmérlegek, a parlagon hagyott területek növekvő aránya, értékes, természetvédelmi területek kezelésének megszűnése).

A korábbi évtizedek adataihoz képest a műtrágyahasználat jelentősen csökkent. Részben ez az oka annak, hogy napjainkra a fő problémát nem a túlzott műtrágyázásból eredő környezeti károsodás, hanem a talajnak a tápanyag-gazdálkodás hiányából eredő minőségromlása képezi. A talajok termőképességét, szerkezetét javító, megőrző szerves trágyázás mennyisége és aránya az elmúlt évtizedben jelentősen mérséklődött. Az istállótrágyázott terület 1990-2000 között egyharmadára, a felhasznált szerves trágya mennyisége pedig 68%-kal csökkent (az 1981-1985 közötti időszakhoz képest a csökkenés 75%-os).

31. táblázat: NPK mérlegek, 1900-2000 (mezőgazdasági művelés alatt álló területeken, kg/ha/év)

Időszak	N	P₂O₅	K₂O	Összesen
Terménnyel kivett mennyiségek				
1900-1950	40	15	38	93
1961-65	47	18	48	113
1971-75	72	27	69	168
1986-90	88	40	97	225
1991-95	83	32	79	194
1996-2000	73	26	46	145
Műtrágyával pótoltt mennyiségek				
1900-1950	0	1	0	1
1961-65	24	17	9	50
1971-75	80	54	67	201
1986-90	93	47	58	202
1991-95	29	4	4	37
1996-2000	47	7	8	62
Teljes pótoltt mennyiség				
1900-1950	7	7	16	30
1961-65	23	19	24	66
1971-75	84	62	105	251
1986-90	120	64	111	295
1991-95	53	19	51	123
1996-2000	64	14	24	102
Mérleg				
1900-1950	-33	-7	-22	-62
1961-65	-24	+1	-23	-46
1971-75	+13	+35	+31	+79
1986-90	+32	+24	+14	+70
1991-95	-30	-13	-28	-71
1996-2000	-9	-12	-22	-43

Forrás: Kádár Imre, Magyar Tudományos Akadémia Talajtani Kutatóintézete

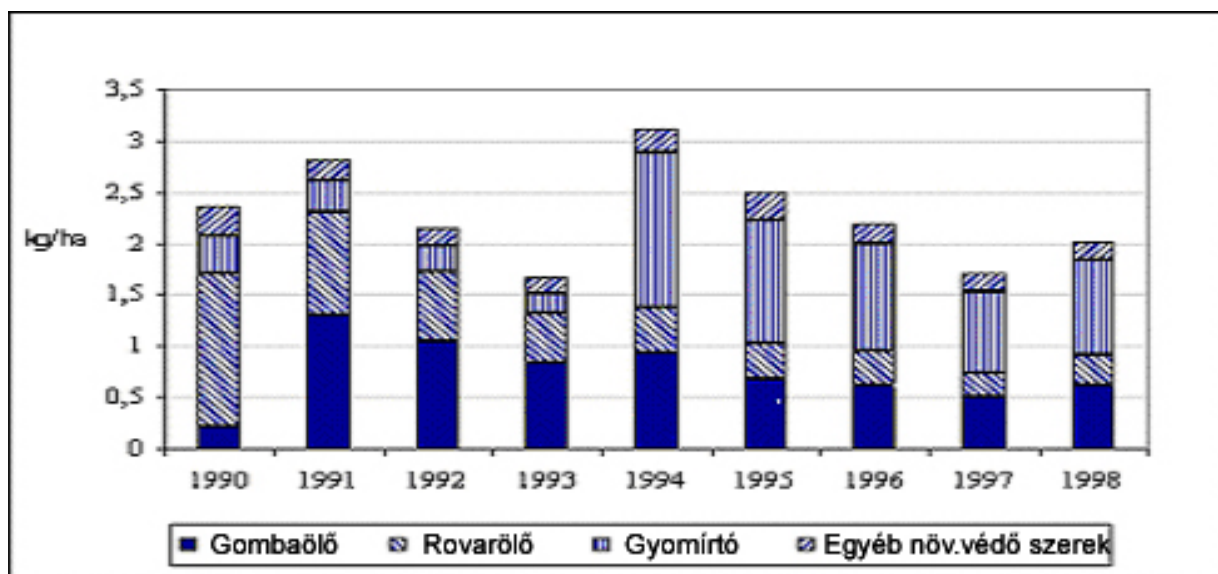
A mennyiségek az összes műtrágya együttes mennyiségét mutatják.

Javarást a termelés intenzitásának és koncentrációjának csökkenése, valamint a környezeti szempontból káros anyagok (vegyszerek) felhasználásának csökkenése következtében a mezőgazdasági termelés környezeti terhelése nem jelentős, ami az ételbiztonsági szabványoknak való megfelelés szempontjából is hatalmas előnyt jelent. Kockázatot inkább a termelés végletes elaprózódása és bizonyos területeken a környezeti megfontolásokat figyelmen kívül hagyó, szakmailag megalapozatlan termelési módszerek és agrár-

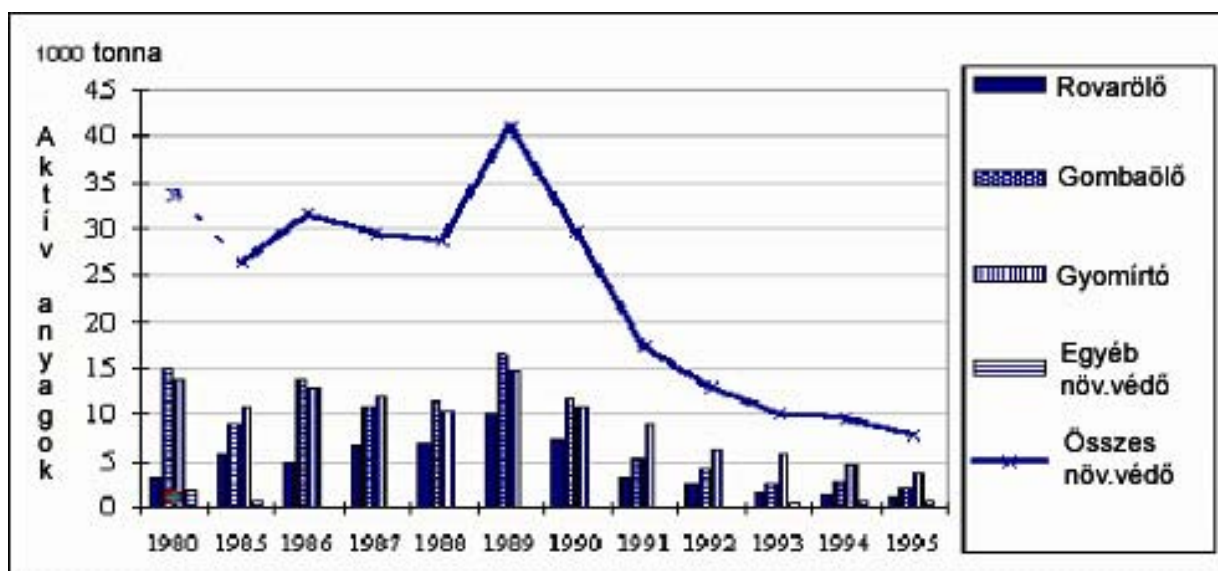
technológiai intézkedések jelentenek. Másrészt egyes területeken bizonyos jól jövedelmező gazdaságok még mindig túlságosan igénybe veszik a természeti adottságokat, a környezettudatos gazdálkodás módszereit nem alkalmazzák, és ezeken a területeken az ebből eredő környezeti problémák még mindig fennállnak (a növényvédő szerek és műtrágyák túlzott használatából eredően csökkenő biodiverzitás, diffúz és pontszerű talaj- és vízszennyezés).

Az utóbbi évtizedek mezőgazdasági folyamatainak (különösen az értékes gyepterületeknek a kárpótlás során szántóvá való átalakításának) a tájra gyakorolt kedvezőtlen hatásai továbbra is orvoslásra várnak.

4. sz. diagram: Növényvédő szerek értékesítése, 1990-1998

5. sz. diagram: Növényvédő szerek felhasználása, 1980-1995

A korábban kialakított nagy mezőkön az elégtelen szervesanyag-pótlás, a nem megfelelő vetésforgó alkalmazása, az általánosan használt talajművelési eljárások, a talajtakarás teljes hiánya és a 70-es és 80-as években kialakított védő erdősávok pusztulása miatt aggasztó mértékű víz- és szélrózsió van kialakulóban.

A 70-es és 80-as évek során az ún. amerikai modell szerint fejlesztett mezőgazdasági technológiák és a növényvédő vegyszerek és műtrágyák intenzív használatának bevezetése, majd az ezt követően, a 90-es években az általános gazdasági visszaesés okozta mezőgazdasági válság hatására a gazdálkodás hagyományos, környezet-orientált, forráshatékony formái csaknem teljesen eltűntek. Ez nem csak a talaj és a vizek állapotában bekövetkezett hátrányos változások miatt jelent komoly problémát, ez a biodiverzitás csökkenésének legjelentősebb oka is. Magyarország természeti értékeinek többségét gyakorlatilag olyan természetközeli élőhelyek, illetve az ott élő növények és állatfajok alkotják, amelyek bizonyos emberi, konkrétan mezőgazdasági tevékenységek és módszerek hatására alakultak ki. Ez ugyanakkor azt is jelenti, hogy a hagyományos hazai gazdálkodási módszerek eltűnésével ezek a természeti értékek is elpusztulnak. Ebből a szempontból a művelés vagy a földhasználat megszűnése és a túlságosan intenzív gazdálkodás egyaránt veszélyes, bár jelenleg a fent említett okok miatt a művelés megszűnése jelenti a nagyobb problémát.

A fentiek azt jelzik, hogy Magyarországon az ország összetett jellemzői és a jelenlegi problémák nagy száma miatt a környezettudatos gazdálkodást számos különböző területen kell népszerűsíteni. Az alábbi szakaszokban a környezet egyes elemeinek közelmúltbeli változásait és jelenlegi helyzetét mutatjuk be. Az agrár-környezetgazdálkodás legfontosabb problémáit a meghatározott prioritások szerint az alábbi táblázatban foglaljuk össze.

32. sz. táblázat: Agrár-környezetgazdálkodási problémák

Leírás	Érintett terület	Környezeti jelentőség	Összesen
1. Víz- és szélerezózió	+++	+++	6+
2. Értékes természeti területek biodiverzitásának csökkenése a művelés megszűnése miatt	++	+++	5+
3. A talaj tömörödése	+++	++	5+
4. Természeti értékek pusztulása az intenzív művelés következtében	+	+++	4+
5. A Tájak pusztulása a földhasználat (intenzitásának) változása miatt	++	++	4+
6. Mezőgazdasági forrású vízszennyezés (nitrát és foszfát bemosódás)	+	++	3+

Értékelés: + mérsékelt, ++ súlyos, +++ nagyon súlyos

Az NVT és az AVOP megvalósítása során mindent megteszünk annak érdekében, hogy ez a helyzet ne romoljon tovább.

1.7.2. Talaj

Magyarországon az alábbi, mezőgazdasággal kapcsolatos fizikai talajpusztulási folyamatok jelentkeznek jelentős mértékben:

1) erózió és defláció; 2) a talaj savasodása; 3) a talajszerkezet szikesedés okozta romlása; 4) a talaj tömörödése; 5) belvízvesztés; 6) a termőréteg kiszáradása, cserepesedése.

Magyarországon a termőtalajokban a legnagyobb kárt a defláció, az erózió okozza. Emellett a talajok savanyodása és szikesedése a mezőgazdasági területek jelentős részét érinti.

Erózió

Magyarországon a mezőgazdasági területeken a domborzati viszonyok figyelmen kívül hagyása, a helytelen parcellázási viszonyok, a nagytáblás monokultúras növénytermesztés, a kapás kultúrák lejtős területen való termesztése, a hegy-völgy irányú ültetvénytelepítés és művelés, illetve a nem megfelelő talajművelési eljárások alkalmazása jelentős mértékben hozzájárul az erózió felerősödéséhez. Az erózió jelenlegi kiterjedését és mértékét megbízhatóan, pontosan felbecsülni és az erózió gazdasági és környezeti hatását felmérni egyaránt nehéz feladat.

Magyarországon a vízerózió nagyon jelentős talajromboló folyamat, jelenleg az összes mezőgazdasági terület több, mint egyharmadát (25,3%), összesen 2 297 000¹⁷ hektárt érint. Jelenleg a vízerózió évente mintegy 100 millió tonna talajvesztést okoz. Magyarországon a defláció is jelentős mértékű (mintegy 1,4 hektárnyi területet veszélyeztet), de minthogy erre alkalmas monitoring rendszer nem üzemel, pontos adatok nem állnak rendelkezésünkre. A szél pusztító hatásának főleg a homoktalajok illetve a homokos csernozjom talajok vannak kitéve.

A szél pusztító hatásának főleg a homoktalajok, illetve a helytelenül művelt (lössös) csernozjom talajok vannak kitéve. A helytelen földhasználat következtében (vetésforgók elmaradása, szervestrágyázás hiánya, mezővédő erdősávok felszámolása, a talajfelszín takaratlansága) az ország területének közel 50%-át alkotó szántókon a folyamatos növénytakarás nélküli nagyüzemi táblák jelentős része eróziós szempontból veszélyeztetett. Az elkövetkezendő évtizedben el kell érni, hogy a széles körben alkalmazott talajvédő/talajkímélő agrotechnikai módszerekkel, a táblák környezetében fasorok, erdősávok, illetve eróziófogó táblaszegélyek kialakításával és folyamatos talajtakarás alkalmazásával jelentős mértékben csökkenjen az eróziós folyamatok által okozott talajpusztulás. Ott, ahol azt az eróziós-deflációs veszély indokolja, a területet talajvédelmi célból erdősíteni kell.

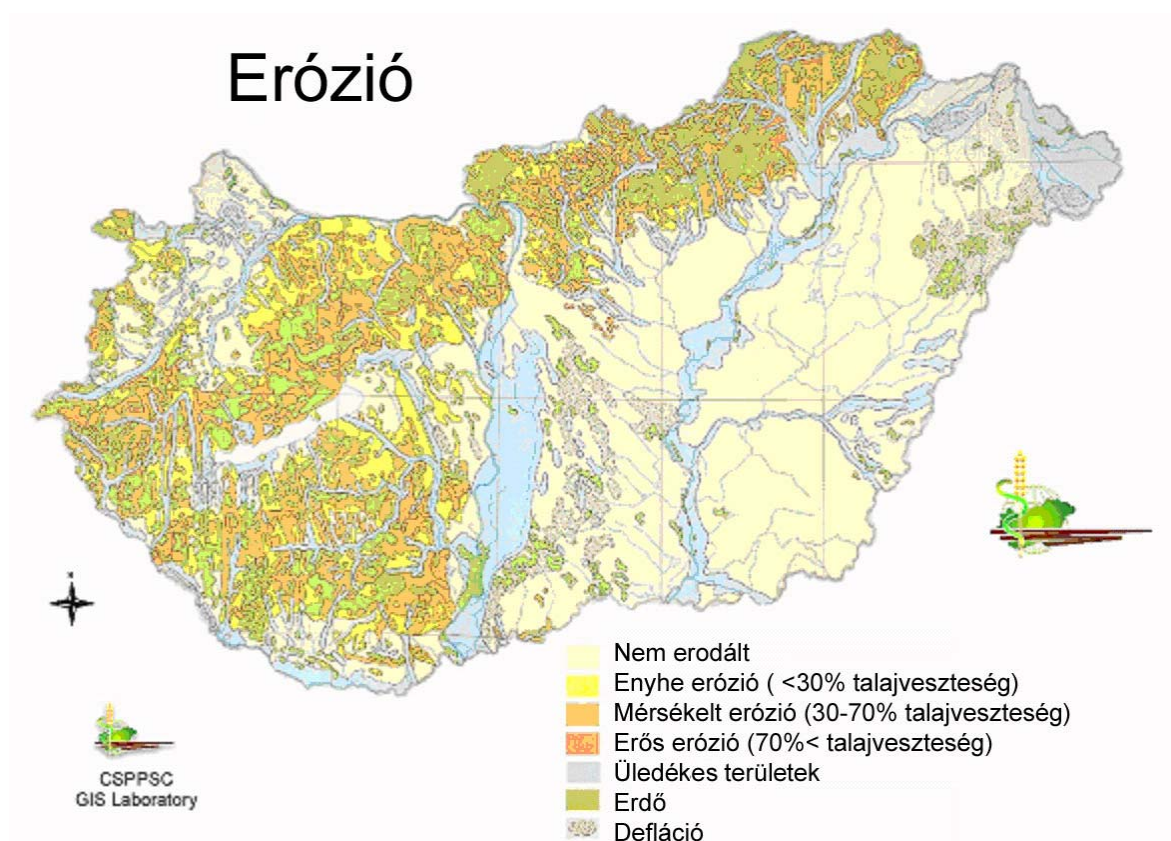
¹⁷ Stefanovits P., Várallyay Gy.: A talajerózió helyzete és kezelése Magyarországon, Talajerózió-megelőzési és -Helyreállítási Műhely Budapest, 1992. április 27. - május 1.

33. sz. táblázat: Erózió Magyarországon (1999)

Vízerosió által sújtott terület	2 297 millió ha
ebből	
erősen,	0,557 millió ha
közepesen,	0,89 millió ha
mérsékelten erodált	0,86 millió ha
Átlagos évi talajvesztés	
ebből:	
erősen,	70 t/ha
közepesen,	40 t/ha
mérsékelten erodált területeke	20 t/ha
Évi összes talajvesztés	100 millió tonna
Évi összes szervesanyag-vesztés	1,5 millió tonna
Szélerosió által sújtott terület	1-1,5 millió ha

Forrás: Magyar Tudományos Akadémia Talajtani Kutatóintézete

2. sz. térkép: Magyarország eróziós térképe

Az erdők fontos szerepet játszanak a talajvédelemben. Az ország közel egyötödét borító erdős területeken az erózió mértéke minimális vagy egyáltalán nincs erózió. Ebből az következik, hogy a jelenleg erdővel borított terület évente 32 millió tonna termőtalaj erózióját akadályozza meg. Az Alföld laza talajú területein a 465 ezer hektár erdő a defláció és a sivatagosodás megakadályozásában játszik fontos szerepet.

A Nemzeti Erdőtelepítési Program (700 ezer hektár) megvalósítása mintegy 12,6 millió tonna termőtalajt fog megvédeni az eróziótól és közel 400 ezer hektáros területen csökkenti a deflációt is.

A talajerózió a következő talajvédelmi módszerekkel ellensúlyozható:

- a talajhasználat megváltoztatása;
- talajvédelmi szempontból megfelelő mezőgazdasági technológia használata (művelés iránya és módja);
- műszaki talajvédelem (meliorizáció, teraszos művelés, szélteraszok, övárkok).

A defláció elleni védekezés lehetséges módjai:

- a földhasználat talajvédelmi célú megváltoztatása (gyep, erdő);
- a táblabeosztás módosítása (optimális táblaméretek);
- talajjavítás (szerves anyagok pótlása);
- talajtakarás megvalósítása és fenntartása (takarónövények, köztes növények vagy mulcsozás);
- mezőgazdasági talajvédelmi technológiák (talajművelési módszerek) alkalmazása);
- mezővédő erdősávok telepítése.

Talajsavanyodás

Magyarország talajtakarójának 13%-a erősen, 42%-a pedig közepesen, illetve gyengén *savanyú kémhatású*. A talajok 50%-a a savanyú talajok kategóriájába tartozik. A talajok savanyodása az elmúlt két évtized során felgyorsult, de az érintett terület nem nőtt ezzel arányosan. A talajsavanyodás felerősödésében a szakszerűtlen műtrágyázásnak, a légköri savas ülepedésnek, a különböző savas kémhatású ipari melléktermékeknek, a hulladékoknak és a nem kellően erőteljes talajkezelésnek (meszezésnek) van szerepe. A talajsavanyodás jelentős mértékben visszafordítható a környezetbarát tápanyag-gazdálkodás bevezetésével, a talaj szervesanyag-tartalmának növelésével, zöldtrágya használatával és rendszeres meszezéssel.

Talajszikésedés

A szikésedés 946 000 ha-on (az ország területének 10%-a, a Mezőgazdaságilag Hasznosítható Terület 15%-a) korlátozza a talajok termékenységét és termelőképességét. További 245 000 ha-on fordul elő szikésedés a mélyebb talajrétegekben. A Na-sók feleslege komolyan korlátozza a szántóföldi termelést (15-40%) valamint a legelő területeken is jelentős hozamesökkenést okoz. Szikes talajokon (szoloncsák, szolonyec, szikésedő réti talajok és csernozjom talajok, stb.) fokozza a szikésedés veszélyét az ideiglenes belvíz megjelenése, amely további sófölsőleget szállít a termőrétegbe a mélyebb talajrétegekből. A nem megfelelő vízrendezés, a művelési ág megváltozása (szántóvá alakítás), a mélyszántás, a mélyebb talajrétegek szerkezetének megbontása és az öntözés felgyorsíthatja a negatív folyamatokat. A jelenlegi állapot romlását elkerülendő szigorú földhasználati (mélyszántás kerülése, speciális talajmunkák) és vízgazdálkodási (öntözés korlátozása/az öntözővíz megfelelő minőségének szigorú ellenőrzése, a talajvíz szintjének alacsony tartása) szabályok alkalmazása szükséges.

Talajtömörödés

Magyarországon a talajtömörödés az alábbi okokra vezethető vissza:

- Természetes tényezők: ezek elsősorban olyan talajokra vagy talajrétegekre jellemzőek, amelyek szerves és szervesetlen kolloidtartalma alacsony. A szélsőséges időjárási viszonyok (a rendkívül sok csapadék vagy a csapadékhiány okozta belvizek, kiszáradás és szedimentáció) szintén okozhatnak talajtömörödést.
- A mezőgazdasági gépek nedves talajon történő mozgatása, nedves talaj művelése: a deformáció mértéke az okozó tényező súlyosságától, időtartamától, az egységnyi területre eső terheléstől, a talaj jellemzőitől és egyéb tényezőktől is függ (öntözés, nem megfelelő mezőgazdasági technológia a vízmozgásokkal érintett területeken).
- Az ismételt, azonos mélységben történő művelés, melynek során a talajművelő eszközök többször gyakorolnak nyomást a talajra: ez leggyakrabban a boronálás (16-20 cm) és a szántás (22-25 cm, 28-32 cm, 38-40 cm) mélységben fordul elő. Hátrányos körülmények között egy helyen akár két vagy három túlzottan tömör réteg is kialakulhat.

Régebbi felmérések szerint Magyarországon a növénytermesztést mintegy 1,4 millió hektárnyi területen akadályozza egy tömör gátréteg jelenléte. Az utóbbi években a hazai felmérések azt mutatják, hogy a helyzet ebben a tekintetben tovább romlott. 2000 óta Magyarország szántóinak több, mint a felén mutattak ki tömörödést.

34 sz. táblázat: Európa és Magyarország különböző mértékben tömörödött területei, millió ha

Tömörödés mértéke	Európa	Magyarország
Enyhe	24,8	1,05
Közepes	7,8	0,33
Súlyos	0,4	0,02
Összesen	33,0	1,4

Forrás: Gyuricza, 2000

Az agrártechnológiai megoldások, a megfelelő növénytermesztési technológia és az új művelési módszerek segítségével a talajtömörödés mértéke csökkenthető, a talajtömörödés megelőzhető illetve felszámolható. Különleges esetekben a tömörödés természetes úton is csökkenhet, de ez a folyamat vagy több évet vesz igénybe, vagy csak a talaj felső néhány centiméteres rétegét érinti.

- Növénytermesztési technológiai és művelési megoldások;
- a talaj vízfelvevő képességének folyamatos fenntartása a tömörödött rétegnél mélyebb műveléssel vagy a talaj rendszeres lazításával;
- a munkafolyamatok megfelelő kombinációja a szántókon;

- a gépek mozgatásának a talaj víztartalmához való igazítása, különleges gépek használata;
- művelés nélküli, közvetlen vetés alkalmazása;
- a művelés mélységének változtatása, kombinált talajművelési eljárások alkalmazása;
- rendszeres mélyszántás;
- a talaj állapotának sávokban történő javítása;
- a talaj állapotának a szokásos legmélyebb szántásmélység alatti javítása (mélylazítás).

1.7.3. Vizeink

Magyarország 93 000 km²-nyi területe a Kárpát-medence legmélyebb részén fekszik. Területének kétharmada síkság, teljesen vagy közel teljesen sík medencefenék, amelynek tengerszint feletti magassága nem éri el a 150 m-t, míg a fennmaradó egyharmad túlnyomó része hegy- és dombvidékekből áll, melyek tengerszint feletti magassága meghaladja a 150 m-t. A Kárpát-medence éghajlatát a szárazabb és csapadékosabb időszakok rendszeres váltakozása jellemzi. Annak következtében, hogy az ország egy medencében fekszik, területe időről időre – árvizek és belvizek formájában – hatalmas vízmennyiséget tárol, míg máskor a mezőgazdasági termelést a szárazság veszélyezteti. Az ország területének 52%-át, megművelt területének kétharmadát veszélyezteti az árvíz és a belvíz. A szárazsággal veszélyeztetett területek mérete megfelel az áradással és belvízzel veszélyeztetett területekének, és a szárazság okozta kár eléri, sőt, meg is haladhatja az árvíz és belvíz okozta károkat.

Az erdők pozitív hatása a vízgazdálkodásra: az ország hegy- és dombvidékein található erdők védik ivóvízkincsünket, a csapadékvíz áramlásának lassításával csökkentik az árvizek veszélyét, tisztítják a vizet és javítják a vízminőséget. A vízgazdálkodási célú erdősítési intézkedések között a vízgyűjtő területek illetve a folyók árterének erdősítése a legfontosabb.

Árvizek

Az országunkban tapasztalható árvizek háttérében nem a domborzati viszonyok állnak döntő tényezőként. Folyóink vízhozama nagymértékben függ azon országok vízgazdálkodásától, ahonnan ezek a folyók jönnek (az ún. felvizi országok). Az ország határain belül a folyók és kisebb vízfolyások árterületei összesen 35 000 km²-t fednek le. 1995 és 2000 között Magyarországot árvizek sújtották, 1997 kivételével minden évben hosszabb-rövidebb ideig rendkívüli védelmi intézkedésekre volt szükség. Főbb folyóink közül a Duna átlagosan 2-3 évente, a Tisza átlagosan 1,5-2 évente hagyja el medrét. Az ország termőterületének egyharmada, vasutaink 32%-a, közutaink 15%-a és több mint 700, összesen 2,5 millió lakosnak otthont adó település található árterületen. A Tisza völgyének árvizeit különösen gyakran kíséri belvíz is.

Az évtizedekkel ezelőtt lezajlott folyószabályozások során árvízvédelmi gátak épültek, amelyek hosszú ideig meg is akadályozták az árvizeket. A folyók vízgyűjtő területén, különösen annak a határokon túli részén azonban megváltozott a földhasználat (kivágták az

erdőket), az ártereket elhanyagolták, és a Tisza folyó és mellékfolyói árszintje megemelkedett, és így a gátak további magasítása gazdasági szempontból már nem alkalmas az árvízveszély elleni védekezésre. A magyar kormány kidolgozott egy tervet (az ún. Vásárhelyi¹⁸ Tervet), amelynek célja leginkább veszélyeztetett Tisza árvizei elleni védekezés olyan rendkívüli víztározók segítségével, amelyek a kevésbé értékes mezőgazdasági területeken épülnének. A terv keretében az ártér hasznosítása is változna. A hosszú távú terv megvalósítása 2004-ben kezdődik, erre a célra a 2004-es költségvetésben 8 milliárd forint került elkülönítésre.

Belvizes területek

Magyarország területének mintegy negyede alacsonyan fekvő síkság amelynek nincs természetes vízvezetése. A közel 5 millió hektárnyi rendszeresen művelt szántó mintegy 10-15%-át veszélyezteteti rendszeresen belvív. Több év adatainak értékelése azt mutatja, hogy a belvízzel (2-4 hónapon át) borított terület éves átlagban 130 000 hektár. 2000-ben a belvízzel sújtott terület különösen nagy volt, ekkor az év elején 343-ezer hektár volt víz alatt. Jelenleg a belvizek lecsapolására és tárolására összesen 27,500 km hosszúságú a vízvezető csatornahálózat és 235 db, együttesen 259 millió m³ kapacitású víztározó áll rendelkezésre. Az ország belvízzel leginkább veszélyeztetett területei a Tisza völgye és a Duna völgyének alacsonyabban fekvő részei.

Aszály

Az utóbbi években az enyhe szárazság valószínűsége minden évszakban jelentősen nőtt, míg a tavaszi és téli súlyos szárazság valószínűsége szintén nőtt. A csapadék éves megoszlásának az utóbbi száz évre kiterjedő vizsgálata azt mutatja, hogy ez idő alatt 17 kedvező év, 32 száraz év és 28 nagyon száraz év volt. A súlyos aszály valószínűsége különösen magas a sík területeken (bár az egyes térségek között itt is vannak eltérések). A Dunántúlon csak enyhébb aszály szokott előfordulni. Aszályra általában két évente kerül sor. Az Alföldön a súlyos aszály átlagosan 10-20 évente ismétlődik. Szárazabb időszakokban a csapadék tényleges mennyisége messze elmarad az átlagtól, míg a nedvesebb időszakokban az átlagos érték két-háromszorosát is elérheti. A termőidőszak csapadékvizonyainak áttekintése azt mutatja, hogy az eső önmagában a növényzet vízigényét nem elégíti ki.

A felszíni és felszín alatti vizek minősége

Magyarországon, elsősorban az ágazatnak a bevezetőben leírt, csökkenő inputot eredményező átalakulása és válsága következtében nincs jelentős diffúz vagy pontszerű, mezőgazdasági eredetű vízszennyezés. Bár ez a helyzet az ágazatra erőltetett gazdasági és pénzügyi körülmények következtében, spontán módon alakult ki, igen fontos, hogy a környezetbarát technológiák és módszerek terjesztésével fenn is tartsuk.

A vízvédlem terén az egyetlen problémát a nagy méretű állattartó (sertés, baromfi, szarvasmarha) telepek hígtrágya- és szennyvízkibocsátása jelenti. Az alábbi, további mezőgazdasági tényezők vizeink minőségét csak mérsékelten veszélyeztetik:

- egyes helyeken még ma is fennáll a műtrágyák és szerves (híg) trágyák túlzott (felelőtlen) alkalmazásából eredő környezetszennyezés veszélye,

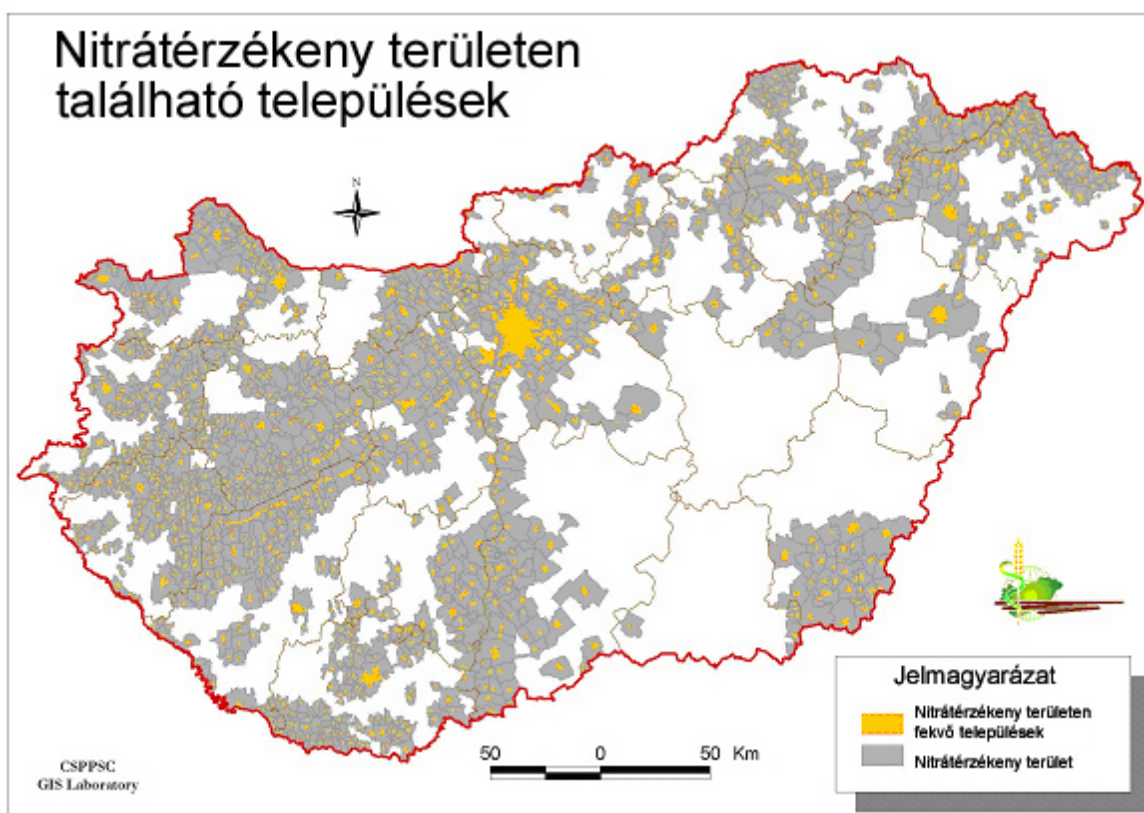
---

¹⁸ A Program a folyószabályozás kezdeményezőjéről, tervezőjéről és vezetőjéről kapta nevét.

- A felszíni és felszín alatti vizeket szennyezheti a helytelenül tárolt és kezelt szerves, leginkább hígtrágya illetve az intenzív állattartó telepekről származó szennyvíz,
- a felszíni és felszín alatti vizeket szennyezhetik továbbá a helytelenül kihelyezett növényvédő szerek is.

A felszíni és felszín alatti vizek mezőgazdasági forrású nitrát, foszfát és (esetleg) növényvédő szer szennyezése pontosan nem számszerűsíthető, mivel jelenleg erre a célra alkalmas monitoring rendszer nem üzemel. A környezeti állapotok monitorozásában a legtöbb segítséget a FVM Növény- és Talajvédelmi Szolgálat által működtetett Növényvédelmi Információs Rendszer nyújtja, amely többek között a talajok nitráttartalmát is monitorozza.

3. sz. térkép: Magyarország nitrátérzékeny területei

A nitrát direktíva megvalósítása

A 49/2001 (IV.3.) sz. Kormányrendelet 2. melléklete tartalmazza a Magyarország nitrátérzékeny területein található települések listáját (mintegy 1500 település) és a „trágyázás jó mezőgazdasági gyakorlata” címmel megfogalmazott szabályokat, amelyek betartása lehetővé teszi, hogy a gazdálkodók a követelményeknek megfeleljenek. A nitrátérzékeny területek 4 337 millió ha-t fednek le Magyarországon (az ország területének 46,6%-a), amelyből 2 788 millió ha mezőgazdasági terület (az ország területének 29,9%-a, a Mezőgazdaságilag Hasznosítható Terület 44,9%-a). A Központi Statisztikai Hivatal 2004-es adatai alapján 450 737 földtulajdonos földje helyezkedik el nitrátérzékeny területen. A nitrát direktívához kapcsolódó akcióprogramok automatikusan a 3. mellékletben meghatározott jó gazdálkodási gyakorlat részét képezik.

A fenti Kormányhatározat előírásainak megvalósítását célzó döntések a nitrátszennyezettség országos felmérésein, a felmérések eredményeinek értékelésén és a KSH által 2000-ben végrehajtott Általános Mezőgazdasági Összeírás vonatkozó eredményein alapultak. A mérések kiterjedtek a felszíni vizekre, ezek vízgyűjtő területére, a vizek eutrofizációs állapotára és annak a mérésére, hogy a mezőgazdasági tevékenységek milyen mértékben befolyásolják a vizek nitráttartalmát.

A nitrátérzékeny területeket a vizek nitráttartalma alapján jelölték ki, és elkészült egy 12 évre szóló akcióterv is (2002.01.01. – 2013.12.31.) A 49/2001 (IV.3.) sz. Kormányrendelet 2. melléklete a nitrátérzékeny területeket települések listájának formájában határozza meg. A felszíni és felszín alatti vizek nitrátérzékenysége alapján összeállított lista mintegy 1500 települést tartalmaz.

A felszín alatti vizek esetében a nitrátérzékeny területeket a 33/2000 (II.17.) sz., a felszín alatti vizek védelméről szóló Kormányrendeletben meghatározott nitrátérzékenységi kategóriák alapján határozták meg, az egyes települések közigazgatási területének megfelelően.

A felszíni vizek közül a 240/2000 (XII.23.) sz., „a települési szennyvíztisztítás szempontjából érzékeny felszíni vizek és vízgyűjtőterületük kijelöléséről” szóló Kormányrendelet hatálya alá esőket a felmérésben igen nitrátérzékenynek fogadtuk el (ide tartoznak pl. nagy tavaink és ivóvíztározóink vízgyűjtő területei stb.). Az akcióterv négyéves időszakokra oszlik, a gazdák által folyamatosan szolgáltatott adatok illetve a helyszíni ellenőrzések tapasztalatai alapján négyévenként felülvizsgálható és módosítható. A talajvíz nitrátszennyezése elsősorban nagy, intenzív állattartó telepek kapcsán merül fel, a legtöbb problémát a hígtrágyás technológiát alkalmazó telepek okozzák. (Egy 1996-98-as, tárolókat vizsgáló felmérés szerint az éves hígtrágyatermelés mintegy 11 millió m³, amelynek elhelyezéséhez mintegy 80-ezer hektár mezőgazdasági területre lenne szükség. A nitrátérzékeny területeken évente mintegy 3,4 millió m³ állati trágya keletkezik.) A legfontosabb feladat a nitrátkibocsátás csökkentése. Európai szinten a megfelelő előírásokat a „nitrát direktíva” tartalmazza (91/676/EGK Tanácsi irányelv), amelyet a hazai jogrendben a 49/2001 (IV.3.) sz. Kormányrendelet honosított meg.

Vízvédelmi program

Az ország közműves ivóvízellátásának több, mint 90%-a a felszín alatti víztározókon létesített ivóvízkutakból származik. Ezek mintegy kétharmada földtani szempontból sérülékeny területen található, ami annyit jelent, hogy hosszabb idő alatt a felszíni szennyezés elérheti a víznyerő pontokat. A kormány által 1997-ben indított ivóvízvédelmi akcióprogram keretében a már működő, illetve hosszú távra félretett sérülékeny ivóvízforrások pótlási területeit feltérképezik és 20-napos, 6-hónapos, 5-éves és 50-éves időszaknak megfelelő védelmi zónákat állapítanak meg. A szennyezés forrásait és folyamatait a vízkincs komplex állapotfelmérése keretében tárják fel. A program várhatóan 2009-ben zárul majd le. Az összesen 700 sérülékeny ivóvízforrás védelmi zónái az ország területének mintegy 8%-át fedik le. A vízforrások védelmi zónáin belül a vízvédelmi program többek között a környezeti szempontból kifogástalan mezőgazdasági tevékenységekre való áttérést is támogatja.

1.7.4. Levegő

A mezőgazdasági eredetű légszennyezésről csak csekély mennyiségű adat áll rendelkezésre Magyarországon, mivel a mezőgazdaság a levegőt csak igen csekély mértékben szennyezi, így az országos kezdeményezések az ipari és a közlekedési légszennyezésre

összpontosítottak. Ennek ellenére a helytelenül tárolt és használt szerves trágyák és hígtrágya metán- és ammónia-kibocsátásának csökkentése szerepel célkitűzéseink között. Regionális szinten számos olyan állattartó telep létezik, amely nagy mennyiségben termel hígtrágyát, ám megfelelő tárolókapacitással nem rendelkezik. Mivel e gazdaságok nagy része a hígtrágyás (nagy vízfogyasztású) technológiát használja, a metán- és ammóniaszennyezés valamint a szagszennyezés elég gyakori. A hulladékgazdálkodási létesítményekbe történő beruházások pénzügyi háttérének hiánya miatt ezek a gazdaságok állattartási technológiájukat nem tudják megújítani, így várhatóan még hosszabb ideig folytatni fogják a légszennyezést.

Az állattartás légszennyezésén kívül néhány további probléma is összefüggésben áll a levegő minőségével. Különösen a deflációval érintett területeken jellemző, hogy a talaj legfelső rétegét a szél elhordja, ami porszennyezést okoz, bizonyos esetekben pedig a deflálódó talajhoz növényvédő szerek és műtrágyák is tapadhatnak, ami további szennyezést eredményezhet. A fenti első problémacsoportra az jelenthet megoldást, ha az állattartó telepek a hígtrágyás technológiáról más technológiára váltanak, vagy ha a hígtrágya tárolását elkerülik, pl. biogáztermelésre használják fel, míg az utóbbi problémacsoport a defláció csökkentésével orvosolható. Az utóbbi példa azt is mutatja, hogy a környezeti problémák mennyire komplex és szoros kapcsolatban állnak egymással, mivel az egyik probléma súlyosbodása további problémák megjelenését vagy súlyosbodását is maga után vonhatja.

A levegő széndioxid-tartalmának szabályozásában, illetve a levegő tisztításában, a káros anyagok kiszűrésében fontos szerepet játszanak az erdők, amelyek kulcsfontosságúak lehetnek az éghajlatváltozás okozta problémák megoldásának szempontjából is. Magyarország aláírta az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezményét, és vállalta, hogy széndioxid-kibocsátását 6 %-kal csökkenti. A Nemzeti Erdőtelepítési Programban előirányzott 700-ezer hektár erdő által megkötött 30-50 millió tonna szén a fenti vállalás teljesítéséhez jelentős mértékben hozzájárulhat. A tervezett erdősítés nagyrésze az Alföldön történik, ahol az erdők a por és homok megkötésében, azaz a defláció által okozott levegőszennyezés megszüntetésében is fontos szerepet fognak játszani.

1.7.5. A mezőgazdaság és a biodiverzitás

Magyarország természeti értékeinek jelentős része az extenzív mezőgazdálkodáshoz, illetve annak helyszíneire, tehát mezőgazdasági környezetekhez kötődik. Magyarország jelentős biodiverzitásának megőrzésében fontos szerepet játszik a tájnak a változó környezeti jellemzőkhöz illeszkedő, változatos használata. A hazai agrár-biodiverzitás számos fajának hatékony védelme csak a természetvédelem szempontjainak a mezőgazdasági művelésbe való széleskörű integrációjával oldható meg.

A természetvédelmi szempontból előnyös extenzív gazdálkodás a legnagyobb mértékben a kevésbé termékeny, hátrányos helyzetű területeken maradt fenn, amelyek közül soknak az infrastrukturális ellátottsága is gyenge. Ezeken a területeken a helyi lakosság kiegészítő jövedelemszerző tevékenységként foglalkozik mezőgazdasági termeléssel, gyakran részmunkaidőben, ám munkaerő-intenzív módon, megtartva a hagyományos módszereket. Egyes esetekben az extenzív gazdálkodás intenzív termeléssel párosult. A napjainkban zajló, illetve a közelmúltban lezajlott folyamatok, mint a privatizáció, szintén ilyen ellentmondásos körülmények kialakulásához vezettek. Egyes privatizált területeken a termelés egyre intenzívebbé válik, míg máshol a gazdálkodást ismét hagyományos eszközökkel kezdik folytatni. Az utóbbi változat külső támogatás nélkül hosszú távon nem maradhat fenn, ám sokfelé a természetvédelmi szempontból az lenne az előnyös, ha

fennmaradna. Jelenleg Magyarország területének közel 10 %-a áll természetvédelem alatt, ami több, mint 900-ezer hektárt jelent. Az országos szinten fontos területek mintegy 40 %-a mezőgazdasági művelés alatt áll. Ezek általában alacsony termelékenységű területek, ami azt jelenti, hogy itt sokkal nehezebb nyereségesen gazdálkodni. A természetvédelmi szempontból kívánatos extenzív gazdálkodás megoldást jelenthet az ezeken a területeken élő gazdák számára, feltéve, hogy jövedelmük kiegészítésére megfelelő pénzügyi támogatást kapnak.

Az ország egyes területein még fennmaradtak bizonyos extenzív gazdálkodási rendszerek, ezek hagyományos formái, maradványai. Szinte minden nagyobb földrajzi egységen belül folytatnak még valamiféle hagyományos gazdálkodást, bár ezek módszerei, elterjedtsége és volumene térségről térségre eltérő. Az Alföld szikeseinek pásztorai, az Őrség gyümölcsösei és gyepterületei, a Dunántúl fás legelőin folyó szarvasmarha legeltetés, a Kiskunság tanyavilága vagy az Aggteleki Karszt extenzív művelése mind jó példa erre. Gyepterületek és extenzív művelésű szántók csak töredékesen maradtak fent, elsősorban nagyobb folyóink árterületén. A gyeptes területek fennmaradó szórványainak, szigeteinek megőrzése egyes veszélyeztetett fajok, pl. a haris fennmaradásának elengedhetetlen feltétele. A művelési ágak között rendkívül fontosak a nádasok és a halastavak. Hazai arányuk európai összehasonlításban is jelentős. A nádasok és halastavak alapvető fontossággal bírnak a vizes ökoszisztémák megőrzése szempontjából. A szőlők és gyümölcsösök között az extenzív művelésű területek aránya elhanyagolható, de természetvédelmi szempontból legalább e területek megőrzése mindenképpen kívánatos. A fentiekén kívül tájaink és természeti kincseink európai összehasonlításban is kiemelkedő gazdagságának megőrzése érdekében szükség lesz arra is, hogy a jobb mezőgazdasági adottságú területeken ma használt gazdálkodási módszerek közé is minél több extenzív elemet vegyenek fel.

A nagy természeti értékű területek (érzékeny természeti területek) támogatási rendszere különösen fontos, mivel a természetvédelem alatt nem álló területeken is olyan gazdálkodási formákat tehet életképpé, amelyek tökéletesen szem előtt tartják a természetvédelem érdekeit. Jelenleg az érzékeny természeti területeknek csak kevesebb, mint 25 %-a természetvédelmi terület. Ami rendszer jövőjét illeti, úgy véljük, rendkívül fontos, hogy a támogatási rendszert minél több olyan területre is kiterjesszük, amelyeket természeti értékeik alapján felvettünk a magyar Natura 2000 hálózatba, és ahol a természetközeli művelési forma a természeti értékek megőrzését elősegítheti. Magyarországon két igen fontos faj, a haris (*Crex crex*) és a túzok (*Otis tarda*) említhető, mint olyan fajok, amelyek fennmaradása közvetlen kapcsolatban áll bizonyos különleges gazdálkodási módszerek alkalmazásával

A haris (*Crex crex*): ez a faj a madárvédelmi direktíva I. mellékletében szerepel. Hazai populációja az 1970-es évek közepe óta folyamatosan fogy. Jelenlegi hazai populációja mintegy 1500 párból áll. A haris védelmét célzó agrár-környezetgazdálkodási támogatás a következő területeken vehető igénybe: Észak-Cserehát, Marcali-medence, Turján térsége, Szatmár-Bereg és a Duna melléki síkság (a kapcsolódó kötelezettségek: a nedves gyepterületek első kaszálásának késleltetése, megfelelő méretű parcellák kialakítása, évente legfeljebb kétszeri kaszálás, a talajszerkezetet fenntartó mezőgazdasági technológia alkalmazása).

A túzok (*Otis tarda*): ez a faj a madárvédelmi direktíva I. mellékletében szerepel. A magyar populáció a 80-as évek elején igen jelentősen visszaesett, a párok száma 1000 alá csökkent. Az utóbbi években végrehajtott számlálások szerint jelenleg mintegy 1200 túzok él Magyarországon. Ami a faj élőhelyét illeti, a hazai túzokpopuláció elsősorban repce- és lucernaföldeken, illetve nagy kiterjedésű gyeptes területeken található. A túzokvédelmi célú

gazdálkodási támogatási csomagok a következő területeken vehetőek igénybe: Dévaványa környéke, Duna melléki síkság, Hevesi síkság, Borsodi mezőség.

Az erdők, mint a legösszetettebb ökoszisztémák, a biodiverzitás megőrzésének legfontosabb színterei. Az ország erdősegeinek 57%-a természetközeli növénytakarulás (AESz, 2001), amelyben az őshonos fa és cserjefajok dominálnak. Az erdők 43%-a alkalmazkodott fajokból áll, ezek többsége akác (*Robinia pseudoacacia*) és nemesített nyár (*Populus cv.*). Ezek az erdők a biodiverzitás szempontjából kevésbé értékesek, de fontos szerepet játszanak a vidéki területek gazdasági lehetőségeinek javításában, és környezetvédelmi szerepük is jelentős (szénmegkötés, légtisztítás, deflációvédelem stb.). A magyar kormány által az ENSZ Rio de Janeiro-i Környezet és Fejlődés Világkonferenciája alapelveinek megvalósítása kapcsán vállalt kötelezettségek része az erdei ökoszisztémák termékenységének és egészségének megőrzése, a biodiverzitás megőrzése és a védelmi és társadalmi-gazdasági funkciók fejlesztése. A biodiverzitás fenntartás és növelése az erdőtelepítési intézkedéseken belül fontos szerepet játszik. Ezt mutatja az is, hogy a természetközeli összetételű erdőszítésekre magasabb támogatás igényelhető, valamint az is, hogy a biodiverzitás növelését célzó kiegészítő intézkedések is bevezetésre kerülnek.

Magyarország erdőinek 19,5 %-a természetvédelmi terület (Környezetvédelmi Minisztérium, 2002), az összes természetvédelmi terület 47 %-a erdő. A védett erdőkben mindenféle erdőszítési művelethez a környezetvédelmi hatóság engedélye szükséges, és a gazdasági tevékenységet alárendelik a környezetvédelmi megfontolásoknak. Erdős területeink között 49, együttesen 9 731 hektár területű erdőrezervátum különleges védelmet élvez. Ezeken a területeken minden erdőszítési tevékenység tilos. A természetvédelmi területen tervezett erdőszítésekhez szintén szükség van a környezetvédelmi hatóság előzetes hozzájárulására, ami biztosítja a biodiverzitás és természetes értékeink védelmét.

1.7.6. Natura 2000

A Natura 2000 hálózatba felvételre javasolt területek kijelölése technikailag befejeződött, a kijelölés nemzeti jogalkotási folyamata jelenleg is tart. Magyarország biztosítja a jogalkotási folyamat mielőbbi, de legkésőbb 2004. októberében történő lezárását. A listán 1 233 110 hektárnyi különleges madárvédelmi terület, illetve, ezzel részben átfedésben, 1 370 038 hektár közösségi jelentőségű terület szerepel. A jelenlegi érzékeny természeti területekkel való átfedés mértéke 22%. Ugyanakkor az EU-s jogharmonizációból eredő kötelezettségek teljesítése szempontjából a Natura 2000 hálózatban nem szereplő érzékeny természeti területek is fontosak, ha ezek közösségi jelentőségű fajok élőhelyei, mivel e fajok általános védelme a Natura 2000 rendszer hatáskörén túlmenően is az összes tagállam kötelezettsége. A természetvédelmi területek jelentős része bekerült a Natura 2000 rendszerbe. A létrehozandó hálózat közel 40 %-a jelenleg is természetvédelmi terület. Egyes esetekben a közösségi jelentőségű fajok védelme a gazdálkodási tevékenység fenntartását, vagy a gazdálkodás extenzív, természetközeli formáinak bevezetését követeli meg. A legelők és rétek e fajok élőhelyei, míg a szántók csak mint táplálékforrások jönnek számításba.

Az NVT és az AVOP intézkedéseinek megvalósítása során különös figyelmet fordítunk arra, hogy a kijelölt/kijelölendő Natura helyszínek környezeti állapotát ne rontsuk.

1.7.7. Táj

„A táj a konkrét földtani, földhasználati, természetes és épített jellemzők, növény- és állatvilág, vizek és éghajlat együttes rendszere” (A fenntartható mezőgazdaság irányelvei, Brüsszel, COM (1999), 22 final, az Európai Bizottság közleménye). A mezőgazdaság nem

feltétlenül része a tájnak, de Magyarországon, ahol a földterület igen jelentős része (közel 85%) mezőgazdasági művelés alatt áll, nyilvánvalóan ez a legfontosabb befolyásoló tényező. Magyarországon a mezőgazdasági területek tájstruktúrája és biodiverzitása nagymértékben függ az adott térségben folyó gazdálkodás formájától, jellegétől és intenzitásától. A mezőgazdasági tevékenységek igen erős hatással vannak a tájra, különösen a táj elemeinek térbeli elhelyezkedésére, a táj szerkezetére. Magyarországon a gazdálkodási módszerek változásai, a specializáció, az intenzívebbé váló gazdálkodás valamint bizonyos esetekben a művelés megszűnése és a táj elemeinek közvetlen elpusztítása a tájak sokszínűségének megőrzését még az EU tagállamaiban tapasztalhatónál is nagyobb mértékben veszélyezteti. Sokfelé a kis területeket művelő gazdák számának csökkenése és a termelés intenzívebbé válása a változatos, töredékes tájak, mozaikos tájszerkezetek szinte teljes eltűnéséhez vezetett.

Másrészt az értékes tájakat veszélyeztetheti az is, ha a területet a mezőgazdasági művelésből kivesszük, és az más nemzetgazdasági ágazatba (pl. turizmus) kerül, illetve veszélyeztetheti a tájakat a városi területek ellenőrizetlen terjeszkedése is (ipari parkok, települési belterülettelé nyilvánítás). A múltban Magyarország területfejlesztési politikája a vizes élőhelyek jelentős részének lecsapolásához, az ártereknek mezőgazdasági művelésre való alkalmassá tételéhez vezetett. Az utóbbi években ilyen nagyszabású tájalakító műveletekre már nem került sor, az egyetlen komoly problémát az engedély nélküli urbanizáció, infrastruktúra-fejlesztés és építkezés jelenti. Az elpusztult tájak értékes jellemzőiről nem állnak rendelkezésünkre pontos számok és statisztikai adatok. A tájak leromlása a következő okokra vezethető vissza:

- a táj (nyomvonal jellegű) elemeinek felszámolása a növekvő parcellaméreték miatt (intenzívebb művelés),
- cserjések és spontán erdősödések kialakulása a művelés megszűnése következtében,
- a vetéscsergők leegyszerűsödése, specializált gazdálkodási formák, monokultúrák,
- vizes élőhelyek lecsapolása, gyepes felszántása (intenzívebb művelés),
- emberi és állati hulladék kihelyezése mezőgazdasági területekre,
- a táj ember alkotta elemeinek elhanyagolása,
- szabályozatlan területfejlesztés, mezőgazdasági területek elvonása útépítési, településépítési célból.

A fent körvonalazott problémákra megoldást jelenthet a környezettudatos, a megfelelő tájak agrár-környezetgazdálkodási jellemzőit tiszteletben tartó gazdálkodási módszerek elterjesztése és hiányzó, elpusztult tájalelemek visszaállítása (helyreállítása), ami elsősorban agrár-környezetgazdálkodási intézkedések segítségével valósítható meg.

1.8. Erdészet

Magyarországon az erdő a szántó után a második legnagyobb művelési ág. Az erdősültség az utóbbi évszázadban 11%-ról 19%-ra gyarapodott a nagyarányú erdőtelepítés következtében, de még mindig jóval elmarad az átlagosan 36%-os európaiától. Hosszú távon (35-50 év) az ország erdősültségét az optimálisnak tartott 27%-ra lehet növelni. Az erdők birtokviszonyai az 1989-es rendszerváltást követően jelentősen megváltoztak, az erdők mintegy 40 %-a magántulajdonba került. Az erdők jelenlegi birtokszerkezete a következő:

- állami tulajdonú   58%,
- közösségi tulajdonú   1%,
- magántulajdonú   41%.

Az erdőgazdálkodás alá vont terület 1,93 millió ha (2002), a faállománnyal borított terület pedig 1,80 millió ha. A teljes erdőterületen erdőterv szerinti gazdálkodás folyik. Az erdőgazdálkodás 2002-ben nem érte el a GDP 1%-át az erdő nem anyagi jellegű – védelmi, közjóléti – szolgáltatásai nélkül. Az 1000 lakosra jutó erdőterület 177 ha. Az erdők területi megoszlása egyenlőtlen. Az alföldi régió erdősültsége 9,4%, a hegy- és dombvidékeké 27 %.

Az általános európai helyzettől eltérően az erdők 86%-a lombos erdő. A faállományt alkotó legértékesebb fafajok a bükk és a tölgyek, jelentős területet foglalnak el az akácok, nyárasok. Az erdőterület 57%-át honos fafajok, 43%-át idegenföldi, meghonosodott fafajok (akác, vörös tölgy, fenyők) vagy klónozott fajták (nemes nyárasok) foglalják el. A fafajok szerinti megoszlás a következő: tölgy 21,0%, csertölgy 11,5%, bükk 6,1%, akác (300 éve meghonosodott faj) 21,8%, gyertyán 5,7%, nemes nyár 6,6%, hazai nyár 3,2%, egyéb lombos 10,3%, fenyő 13,9%.

Magyarország teljes erdőterülete tervszerű művelés alatt áll, a művelést az egész országban regionális igazgatóságokat működtető Állami Erdészeti Szolgálat (ÁESZ) felügyeli. Az erdészet többcélú tevékenység, a gazdasági, védelmi és népjóléti funkciók párhuzamosan valósulnak meg. Az erdőterület 65,2%-a gazdasági, 33,1%-a védelmi, 1,4%-a egészségügyi, szociális, turisztikai, elsődleges rendeltetésű, 0,3%-a pedig oktatás-kutatás célját szolgáló erdő. Az erdőkre a többcélú hasznosítás jellemző, a gazdasági és a társadalmi funkciókat együtt, egy időben szolgálják. Az erdők társadalmi, ökológiai szolgáltatásai iránti igény egyre fokozódik, egyre inkább a többcélú erdőgazdálkodás válik uralkodóvá. A magyar erdők élőfa-készlete 329 millió bruttó m³, 12 millió m³ éves folyónövedékkel, amelyből évente 7 millió m³-t termelnek ki. A kitermelt fatömeg 60%-a ipari fa.

Az erdők sokféle, a társadalom számára nélkülözhetetlen funkcióit csak akkor tudják jól ellátni, ha egészségi állapotuk megfelelő, az erdőket ért különböző károsítások az erdei életközösség stabilitását nem borítják fel. Az Európai erdő-egészségügyi megfigyelő hálózat (ICP Forests) 2002. évi adatai alapján, az összes fafajra vonatkoztatva a fák levélvesztés szempontjából 38%-ban tünetmentesnek minősültek, 41%-ban veszélyeztetettek, 21%-ban számottevően károsodottak. A magyarországi erdők az európai országok között a közepesen károsodott csoportjába tartoznak. A károsodást ökológiailag stabil elegyes erdők telepítésével, ápolásával és a meglévő – arra alkalmas termőhelyen álló – erdők természet-közeli erdőtársulásokká való szerkezet-átalakításával kívánjuk csökkenteni.

A magánerdők egy részén egyéni és társult gazdálkodás folyik, egy csökkenő hányadának gazdálkodói viszonyai – leginkább a sok osztatlan közös tulajdon miatt – azonban még

rendezetlenek, ezért itt a szakszerű erdőgazdálkodás még nem indult meg. A mintegy 795-ezer hektár magánerdő tulajdonjogilag rendkívül elaprózott, a magánerdő tulajdonosok száma megközelíti a negyedmillió főt. Az erdőtelepítések legnagyobb részét (80%-át) magántulajdonú erdőkben végzik, így a magánerdők aránya folyamatosan növekszik.

Mind az állami, mind a magánerdőkben nyereségérdekelt gazdálkodás folyik. Mindamellet az erdők és az erdőgazdálkodás jelentős gazdasági, valamint közcélú feladatot (védelmi és közjóléti szerep, szolgáltatások) töltenek be. E közcélú feladatok iránt egyre erősebb a társadalmi elvárás, azonban a közcélú feladatok központi költségvetési finanszírozásának hiányában döntően a piaci viszonyoknak is kiszolgáltatott erdőgazdálkodók viselik az e feladatok teljesítéséből származó terheket. Ma még megoldatlan a különböző közcélból megvalósuló gazdálkodási korlátozások miatti jövedelemkiesés kompenzálása.

A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv erdészeti fejezetének összeállításánál figyelembevételre kerültek a jelenleg véglegesítés alatt álló Nemzeti Erdőprogram alapelvei. A Magyar Országgyűlés a Nemzeti Erdőprogramot várhatóan 2004 közepén fogadja el. A megfelelő Országgyűlési Határozat ezt követően kerül kibocsátásra.

Nagy területű – 200 hektár feletti – erdőtelepítések esetén, illetve ahol az új erdők jelentős tájformáló szerepet és környezeti hatást fejtenek ki, környezeti hatástanulmányt kell készíteni.

Az erdőtelepítések szerepe a vidékfejlesztésben

Az elmúlt időszak erdőtelepítéseinek zöme a hátrányos helyzetű térségekben létesült. Kivételt képeztek azok a városok körüli zöldövezeti erdőtelepítések, amelyek a városok környezeti állapotának javítása érdekében készültek.

Az alföldfásítás, a hegy- és dombvidéki közcélú talajvédelmi erdősítések, a kedvezőtlen adottságú kistérségekre készített erdőtelepítési programok egyik lényeges célja a vidéki lakosság foglalkoztatási lehetőségeinek bővítése, gazdasági, ökológiai és szociális körülményeinek javítása. Az erdőgazdálkodás alacsony, de hosszú távú jövedelmezőséget biztosít. Az erdészeti munkák idényjellegűek. Javítják a foglalkoztatottságot. A mezőgazdasági munkákkal összehangolt erdőgazdálkodás kiegészítő jövedelmet jelent, és javítja a faanyagszükséglet hazai biztosítását.

A fafeldolgozás jelentős része a vidéki térségekben történik, a koncentrációs folyamat eredményeként nagy fűrészüzemekben illetve más, faanyagot feldolgozó üzemekben, de továbbra is jelentős a korábbi termelőszövetkezeti erdészethez kapcsolódó melléküzemági és a hagyományos „kisipari” fafeldolgozás. Az erdőtelepítéseknek hatása lesz a vidéki fafeldolgozásra is, további munkalehetőséget teremtve ezzel a fafeldolgozásban is a vidéki lakosságnak.

Az erdősítéssel összefüggő munkapotenciált a következőképpen lehet megbecsülni: 1 000 ha erdőtelepítés végrehajtása mintegy 40 fő munkaerő, az erdőtelepítés ápolása és védelme több mint 45 fő munkaerő éves munkateljesítményének felel meg. Tekintettel arra, hogy az erdészeti munka szezonális, így félévre számítva 1 000 ha erdősítés mintegy 80 fő, az ápolásában pedig 90 fő munkaerőnek biztosít foglalkoztatást. 1 000 ha erdőn végzett gazdálkodáshoz hosszú távon a szükséges adminisztrációs struktúrával együtt mintegy négy fő munkaerő kapcsolódik. A mezőgazdasági üzemekkel összefüggő erdőterületek általában kiegyenlítik a szezonálisan ingadozó munkakínálatot, és kiegészítő jövedelmet nyújtanak.

Az új erdővel és az ökológiai feltételek javításával az intenzív mezőgazdasági hasznosítás alá vont területeken javul a levegőminőség, növekedik a turisztikai kínálat, az őshonos fafajú erdőtelepítések idővel jelentős ökoturisztikai vonzerőt jelenthetnek. A kapcsolódó

szolgáltatások idővel egyre több gazdálkodó esetében kiegészítő jövedelemforrássá válhatnak.

Az erdőtelepítések lehetséges területeinek kiválasztásánál természetvédelmi és tájvédelmi szempontokat is figyelembe kell venni. Az ökológiai szempontból értékes gyepterületek erdősítése nem kívánatos a jövőben sem. Az erdősítési projektek tervezése során a meghatározandó Natura 2000 területeket is tekintetbe kell venni.

1.9. SWOT elemzés

Az NVT 1. fejezete részletes leírást nyújt a magyar mezőgazdaság jelenlegi helyzetéről. A SWOT elemzés szerves részét képezi ennek a fejezetnek. Tartalmazza a helyzetfeltáró rész (1. fejezet) főbb megállapításainak összefoglalását, a program működési feltételeinek értékelését, valamint az 1. fejezetből kirajzolódó gyengeségek és az azokkal összefüggő veszélyek, az erősségek és a hozzájuk tartozó lehetőségek strukturált rendszerét.

A SWOT rendeltetése az áttekintés, illetve az összefüggések feltárása a program 3. fejezetében részletezett stratégiához. A SWOT szerkezete igazodik a program által szükségszerűen érintett főbb téma területekhez, amelyek a következők: 1) a mezőgazdaság szerkezete, 2) erdészet, 3) agrár-környezetvédelem és tájhasználat, 4) népesség és munkaerő piac a vidéki térségekben.

A SWOT szerves kapcsolatban áll az AVOP SWOT-jával. A két SWOT közös elemeket is tartalmaz, mivel a mezőgazdaság és a vidéki térségek jelenlegi helyzete szolgál mindkét elemzés közös alapjául. Az agrárgazdaság azon területeinek részletes elemzését, amelyek nem köthetők közvetlenül az NVT intézkedéseihez az AVOP tartalmazza.

Az 1. fejezet részletes helyzetelemzése feltárja a mezőgazdaság, a környezet, az erdészet és a vidéki térségek jelenlegi helyzetét, előnyeit és hátrányait valamint lehetőségeit és a kapcsolódó veszélyeket részletes állapotfelmérés tárja fel. Az eredmények alapján az alábbiakban összefoglaljuk azokat a legfontosabb területeket, ahol sürgős beavatkozás szükséges, ezzel meghatározva a vidékfejlesztés irányait:

Míg az egyszerűsödött, nem fenntartható tájhasználat vagy környezeti, vagy foglalkoztatási és jövedelmezőségi problémákhoz vezet, a környezettudatos, környezetbarát gazdálkodás mint olyan szinte teljesen ismeretlen, illetve a vidéki társadalom mezőgazdasággal foglalkozó része nem foglalkozik vele. aminek több oka is van.

A kevésbé kedvező agro-ökológiai és társadalmi viszonyokkal rendelkező területek lemaradnak, az alulhasznosított mezőgazdasági területek aránya magas, ám a fenntartható földhasznosítás és jövedelemszerzés meglévő lehetőségeit eddig nem használták ki.

Bár a mezőgazdasági termelés környezeti terhelése alacsony (ami a vegyszerhasználat alacsony szintjének és az alacsony vetéssűrűségnek köszönhető), a vízerózió és a defláció jelentős talajvesztést okoz, és az egyéb, a talaj minőségét rontó folyamatok szintén erősödnek.

A mezőgazdasággal foglalkozó lakosság korösszetétele rendkívül kedvezőtlen: a fiatalabb (40 alatti) generációk részaránya nagyon alacsony mind az alkalmazottak, mind az egyéni gazdálkodók között.

A kisméretű egyéni gazdaságok művelőinek képesítési szintje elégtelen: komplex üzletviteli képességeik (üzleti adminisztráció, üzemeltetés, pénzügy, marketing) és az EU-val kapcsolatos ismereteik szintje (szabványok, támogatási feltételek) különösen alacsony; ráadásul az ilyen jellegű szolgáltatások (beleértve a falugazdász szolgáltatásokat is) szintén igen fejletlenek.

A beszerzési és értékesítési célú termelői szervezetek száma mind a termelésben, mind az élelmiszer-feldolgozásban és a marketing területén igen alacsony.

A kis és közepes méretű gazdaságokban a tőkehiány és a forgóeszközök hiánya akadályozza a fejlesztések megvalósítását és az EU környezetvédelmi, tisztasági, termékminőségi, élelmiszerbiztonsági és állatjóléti követelményeinek megfelelő működést.

Az állattenyésztésben a fejletlen trágya- és szennyvízgyógykezelés folyamatosan veszélyezteti felszíni és felszín alatti vizeink minőségét.

A nemzeti erdősítési támogatási rendszer, a hosszú távú koncepció és programok megléte ellenére az erdősültségi szint még mindig relatíve alacsony, az új erdők különféle okokból veszélyeztetettek, az erdősítés felgyorsulását számos tényező hátráltatja.

A mezőgazdaság, a környezet, az erdészet és a vidéki területek állapotának felmérése számos előnyös jellemzőt is feltárt. Az NVT támogatásainak segítségével ezeket a jellemzőket a tervezési időszakban nagyobb mértékig ki lehet használni. A gyengeségek, hátrányos körülmények a megfelelő kompenzációval enyhíthetőek, ami növelni fogja a környezettudatos agrárüzemeltetések arányát és az integrált termelés illetve további befektetések további lehetőségeit teremti meg.

Mindezen tényezők javíthatják a versenyképes, EU-kompatibilis és környezetbarát termelés helyzetét és növelhetik az olyan, jól eladható, különleges magyar termékek arányát, amelyek megfelelnek az EU szabványainak és magasabb minőségi követelményeinek és ugyanakkor nagyobb hozzáadott értéket is tartalmaznak. A biztonságos, környezeti szempontból is kifogástalan mezőgazdasági termékek piaci esélyein, a társadalom részéről az egészséges és megbízható tápértékű termékek iránt egyre erősebben jelentkező igényen keresztül a vidéki térségek helyzete a termelés volumenének növelése nélkül javítható.

Lehetőséget fogunk teremteni a környezetóvó, környezetbarát termelési módszerek szélesebb körű terjesztésére, mivel ez észszerűbb földhasználathoz, a megújuló energiaforrásokat felhasználó, változatosabb mezőgazdasági tevékenységekhez, biztonságos trágyagyógykezelési rendszerek kialakításához, az EU követelményeknek megfelelő környezetvédelmi és állattartási viszonyokhoz vezet, úgy, hogy a mezőgazdasági munkahelyek nagy része fennmaradhat. Az egészséges vidéki környezet megőrizhető, ugyanakkor a vidéken élők életkörülményei megélhetően javulhat.

A helyzetfeltáráshoz szorosan kapcsolódik a SWOT elemzés, amely a mezőgazdaság, az erdészet, a környezet, a táj és a vidéki területek előnyeit, hátrányait, veszélyeit és lehetőségeit az alábbi táblázatban foglalja össze (a gyengeségeket és erősségeket alátámasztó az 1. fejezetre történő utalások zárójelben találhatóak).

<i>Erősségek</i>	<i>Gyengeségek</i>	<i>Lehetőségek</i>	<i>Veszélyek</i>
<i>A mezőgazdaság szerkezete</i>			
<ul style="list-style-type: none"> • Magyarország agrár-ökológiai jellemzői általában jók, bár termelési helyszínenként változóak, az ország területének nagy része alkalmas mezőgazdasági termelésre (1.1 fejezet 1-2 bek., 1.7.1 fejezet); • szinte minden ágazatban nagy teljesítményű biológiai alap áll rendelkezésre (1.7.5. fejezet); • a magyar mezőgazdaság önellátási foka 120% (1.1 fejezet 6. bek.) • 	<ul style="list-style-type: none"> • A mezőgazdasági területek egy része kedvezőtlen adottságokkal rendelkeznek; • Egyszerűsödött, a termőhelyi adottságokhoz nem igazodó földhasználat és gazdálkodás, jelentős mértékű a felhagyott parlagterületek aránya, • a földtulajdon és a földhasználat szerkezete jelentősen eltér, a rövidtávú bérleti szerződések a több évre vállalható programok (agrár-környezetvédelem, erdősisítés) akadályát képezik, a birtokstruktúra kiegyensúlyozatlan (1.3 fejezet, 1.3 bek.); • nagyfokú kényszergazdálkodás, sok a főleg önellátásra termelő, tartós nehézségekkel küzdő gazdálkodó, kevés a gazdaságilag életképes gazdaság (1.1, fejezet 8.bek. 3. diag.); • jelentős technológiai lemaradás a növénytermesztés és az állattartás terén, lemaradás az EU termékminőségi, élelmiszer-biztonsági, környezetvédelmi, állatjóléti és higiénés szabványainak terén (24-25 táblázat); • alacsony termelési hatékonyság a mezőgazdaságban: a mezőgazdaság hatékonysági indexe az EU-15 átlagának csak egyharmadát éri el (1.3.6. fejezet 1. bek.); • a nemzetgazdasági, és az ipari átlagnál jellemzően alacsonyabb 	<ul style="list-style-type: none"> • A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv által elérhető EU források hatékony felhasználása; • a mezőgazdaság átalakítása a multifunkcionalitáson alapuló gazdasági és környezeti fenntarthatóság irányába; • a talajok viszonylag alacsony kémiai szennyezettségének, mint komparatív előnynek fenntartása és hasznosítása, különféle agrárkörnyezeti intézkedéseken keresztül; • A KAP reform növekvő jelentőséget tulajdonít a termékminőségnek, környezetvédelmi, állatjóléti és élelmiszerbiztonsági követelményeknek, amelyek segítik a mezőgazdasági termelési struktúrák átalakítását a gazdasági életképesség és a tisztább környezet felé; • a termelők növekvő integrációja, a mezőgazdasági termelői szervezetek számának és lehetőségeinek bővülése; • az EU szabványoknak megfelelő termelési rendszerekből származó termékek új piaci lehetőségei, növekvő kereslet az egyedi minőségű, egészséges élelmiszerek iránt; • a termelési rendszerek és termékskálák módosításának elterjesztése a piaci és a növekvő minőségi követelményeknek való megfelelés érdekében, a termelői szervezeteken alapuló értékesítési 	<ul style="list-style-type: none"> • Növekvő globális verseny; • a kevésbé hatékony, műszakilag elavult gazdaságok a csatlakozáskor újonnan bevezetésre kerülő szabványok miatt növekvő üzemi költségek következtében elveszítik piacaikat; • megfelelő támogatási konstrukciók hiányában az állattartó telepek jelentős hányada kényszerül bezárásra az EU környezetvédelmi, állatjóléti és higiéniai normáinak történő nem megfelelése miatt; • a piac intézményi infrastruktúrájának a termelők érdekein alapuló fejlesztése elmarad, ennek következtében a termelői szervezetek hiányából adódó hátrányok súlyosbodnak; • a szükséges intézményi és tanácsadói hálózat nem kerül kifejlesztésre, az információáramlás nem javul, így a forrásszerzés még nehezebb lesz; • a kis méretű félig önálló gazdaságok elvesztik piacaikat, a mezőgazdasági foglalkoztatottság és a vidéki lakosság jövedelme tovább csökken; • a hagyományos, természetközeli termelési módszerek ismeretének fokozatos eltűnése.

	<p>mezőgazdasági keretek, a mezőgazdaság tartósan alacsony jövedelemtermelő képessége; a PSE index az EU átlagának 30-40%-a (1.1 fejezet 15 bek. 27.tábla);</p> <ul style="list-style-type: none"> • a gazdálkodók támogatási szintje jelentősen alacsonyabb, mint EU-s versenytársaiké (21. táblázat). • a tőkehiány, az alacsony nyereségesség és a fedezet hiánya miatt a vállalkozások csak korlátozottan tudnak hitelt és központi forrásokat igénybe venni, ami akadály a többek között az EU szabványoknak megfelelés érdekében szükséges beruházásoknak (1.5.fejezet 4,6 bek.); • a termelők szervezetségi szintje alacsony, az agrárgazdasági kapcsolati hálózatok töredezték (1.3.2 fejezet 10, bek. 1.3.5. fejezet); • a mezőgazdasági alapanyagok termelése, feldolgozása és értékesítése eltérő üzleti érdekeltségű csoportok irányítása alatt áll, nincs megfelelően harmonizálva és megszervezve (1.3.5; és 1.5. fejezet 6. bek.); • az elaprózódott agrárgazdasági szerkezet és a marketing szolgáltatások hiánya miatt a termelők piaci helyzete gyenge, függőségi helyzetben vannak, jövőképük bizonytalan; (1.3.5; és 1.5. fejezet 6. bek.) 	<p>csatornák megalapozásával;</p> <ul style="list-style-type: none"> • humán erőforrás biztosítása más kereskedelmi tevékenységek fejlesztésére a vidéki térségekben, 	
--	---	--	--

<i>Erdészet</i>			
<ul style="list-style-type: none"> • az országos normatív erdősítési támogatási rendszer megfelel az EU irányelveinek, megfelelő regionális és helyi intézményrendszerrel rendelkezik, különböző szinteken rendelkezésre állnak hosszútávú erdősítési koncepciók és programok (1.8 fejezet, 4. bek.); 	<ul style="list-style-type: none"> • a magánerdő telepítés szakmai, szervezeti, integrátor rendszerének kialakulatlansága (1.8 fejezet 6. bek.); • az erdősültség aránya relatíve alacsony (1.3.2. fejezet 2. bek.); 	<ul style="list-style-type: none"> • az erdősítésekből származó gyenge minőségű faanyag megújuló energiaforrásként való felhasználása, alternatív földhasználat energianövények és biomassa előállítására; • az erdősítések és meglévő erdők többcélú fenntartható használata, az erdők szociális és közjóléti funkciójának erősítése. 	
<i>Környezet és táj</i>			
<ul style="list-style-type: none"> • Magyarország egyedülálló táji, természeti adottságai, természeti tőkéje, nyugat-európai összehasonlításban is igen magas arányú védett területek (1.2.1. fejezet 2. bek.); • az 1980-as évek viszonylatában jelentősen lecsökkent vegyszer-felhasználás miatt jelentős területeken aránylag „tisztá” talajok (5. diagram). 	<ul style="list-style-type: none"> • A művelés alatt álló területek jelentős részét veszélyezteteti aszály, árvíz és a belvíz (1.7.3. fejezet); • a változó (egyre intenzívebb) gazdálkodási módszerek, az erős specializáció; • egyes területeken a művelés megszűnése; a mezőgazdasági területeken a gyepek alacsony hasznosultság foka, gyomos területek nagy aránya; • a talaj minőségét rontó folyamatok (erózió, savanyodás, szikesedés, tömörödés), a negatív tápanyagmérleg, a környezettudatos tápanyag-gazdálkodás hiánya, számos, természetvédelmi szempontból előnytelen folyamat felerősödése (1.7.1. fejezet 2-3 bek., 32, 33 táblázat); • az állattartásban az elavult technológiából adódó környezeti kockázatok, a trágya feldolgozásának, kihelyezésének megoldatlan problémája (26. táblázat, 12. melléklet); 	<ul style="list-style-type: none"> • A környezet- és természetvédelmi megfontolások egyre nagyobb hangsúlyt kapnak, a környezet minősége felértékelődik, jelentős gazdasági tényezővé válik; • növekvő érdeklődés a környezetbarát gazdálkodási módszerek iránt, a környezettudatos, környezetbarát gazdálkodási módszerek programszerű elterjesztése; • alternatív földhasználat felértékelődése: a termőhelyi adottságoknak megfelelő földhasznosítási szerkezet kialakulása, tájgazdálkodás, tájrehabilitáció; • a megújuló energiaforrások iránti növekvő kereslet folytán a gyenge termőképességű területek felhasználása biomassa termelésére; 	<ul style="list-style-type: none"> • A mezőgazdasági területek minőségének további romlása: a talaj termelékenységének további gyengülése, további területek kerülnek paragrafra, gyomosodás, a súlyos aszályok gyakorisága nő (az éghajlatváltozás következtében); • a környezet minőségének további romlása, tájak elszegényedése, csökkenő biodiverzitás; • jelentős területek válnak alkalmatlanná gazdaságilag életképes mezőgazdasági termelésre; • az EU fenntartható gazdálkodási direktíváinak megfelelő vidékfejlesztési és mezőgazdasági földhasznosítási programok megvalósítása késik.

	<ul style="list-style-type: none"> • felszíni és felszín alatti vizek mezőgazdasági forrású szennyezésének monitoringja megoldatlan (nitrát, foszfát, növényvédő szerek) (1.7.3. fejezet 9. bek.);; • hiányos környezettudatosság, a gazdálkodók alacsony ismertséggel rendelkeznek a környezetbarát termelési módszerekről; 		
<i>Vidéki területek</i>			
<ul style="list-style-type: none"> • Előnyös adottságú és változatos termelőhelyek, amelyek térségi specialitások előállítására alkalmasak, gazdag gazdálkodási kultúra. 	<ul style="list-style-type: none"> • Igen alacsony gazdasági aktivitás (1.2.3. fejezet, 9. táblázat); • A termelési szerkezet specializációja, amelyre jellemző az egyre szűkülő munkaerőigény (1.3. fejezet 4. bek.); • Az alapvetően vidéki térségekben a népesség igen alacsony reprodukciója, a lakosság kedvezőtlen és romló korösszetétele, a vidék népességmegtartó ereje alacsony részben a beszűkült vidéki foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek miatt (7a – b. táblázat, 1.2.2 fejezet 2-3 és 6-7 bek.);; • A vidéki népesség és munkaerő kedvezőtlen korösszetétele (11-12. táblázat); • a vállalkozó gazdák szakmai képzettségének alacsony színvonala az át- és továbbképzési lehetőségeinek szűkössége, hiánya miatt (1.3. fejezet 5. bek), • a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok vidéki népességen belüli aránya jelentősen meghaladja az országos átlagot (1.2.2. fejezet 5. bek). 	<ul style="list-style-type: none"> • A magas színvonalú mezőgazdasági és egyéb üzleti tevékenységek kialakításának emberi erőforrás szükséglete a vidéki területeken. 	<ul style="list-style-type: none"> • További munkaerő-kiáramlás a mezőgazdaságból, ennek következtében a vidéki térségekből történő elvándorlás és a népesség és gazdatársadalom előregedésének folytatódása, a vidéki térségek elnéptelenedése, hátrányaik erősödése. • A hatékonyságot célzó technológiai fejlesztések és szerkezetátalakítás elmaradása következtében a mezőgazdasági foglalkoztatottság további visszaszorulása. Az ágazat nemzetgazdasági jelentősége tovább csökken;

2. Az NVT készítését megelőző időszak eredményei

Ez a fejezet áttekinti a kísérő intézkedésekkel kapcsolatos jelenlegi nemzeti és EU által társfinanszírozott támogatások eredményeit.

2.1. Az NVT céljaival összefüggő hazai agrár- és vidékfejlesztési támogatások

Áttekintés:

Az 1997. évi CXIV. – az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló – törvény garantálja, hogy az agrártámogatások összege a GDP növekedése függvényében, tekintettel az inflációra is, növekedjen. Az agrártámogatások rendszerében régóta vannak olyan elemek, melyek lényegében hasonlóak az 1257/1999 EK Tanácsi rendeletben szereplő vidékfejlesztési intézkedésekhez.

Az agrártámogatások pénzügyi forrásairól minden évben új jogszabály rendelkezik: 2003-ra Magyar Köztársaság 2003. évi költségvetéséről szóló 2002. évi LXII. törvény XII. fejezetének (Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium), 10. címe 4. alcíme és a 11. cím 3. alcím tartalmazza elkülönítve a fejlesztés és támogatás fontosabb irányait, területeit. A támogatások konkrét felhasználását a 3/2003. (I. 24.) FVM rendelet szabályozza. A támogatási rendszer normatív és pályázatos formában működik, mind központi, mind decentralizált regionális hatáskörben.

Az agrártámogatások keretéből 2001-ben az 1257/1999 EK rendelet szerint az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap Orientációs Részlegének jogcímeivel egyezően 81 milliárd forint (341 138,8 ezer euró), a Garanciarészlegével egyező célokra 11,5 milliárd forint (48 433,3 ezer euró) került felhasználásra. A támogatások legnagyobb hányada (56 milliárd Ft – 235 849,1 ezer euró) beruházási támogatás volt.

Állami költségvetésből több éve kiépült az egyéni gazdaságokat segítő falugazdász és szaktanácsadói hálózat. A falugazdászok többsége a megyei FVM Hivatalok köztisztviselő alkalmazottaiként általános tájékoztatási és hivatali feladatokat is ellátnak. A regisztrált szaktanácsadók államilag támogatott egyéni és csoportos segítségnyújtást végeznek.

2002-ben központi és területi irodákkal létrejött a földhasználat ésszerűsítését segítő Nemzeti Földalapkezelő Szervezet is. Az állami tulajdonban lévő mezőgazdasági földterületek szervezett, ésszerű felhasználására létrejött Nemzeti Földalapkezelő Szervezetet (NFA) a 2001. évi CXVI. sz. törvény hozta létre. Az NFA fő feladata a földpolitika alapelveinek megfelelő földhasználat és/vagy földvásárlás. Az állami tulajdonban lévő földterületek hasznosításának alapelvei a következők:

- életképes birtokstruktúra kialakulásának támogatása;
- önkéntes termőföldcseréhez szükséges földalapot létrehozása;
- különleges programok (védett területek, kísérleti termesztés stb.) földigényének biztosítása.

Ezen kívül a 255/2002 (XII.13.) sz. Kormányrendeletnek megfelelően az NFA veszi át a „Termőföldért életjáradékot” program keretében a 60 éven felüli gazdálkodók által felajánlott földeket is. Mivel a fenti tevékenységek csak egy évig működnek, ezek a tendenciák befolyásolhatják a fenti állami tulajdonú földek felhasználását: eladás, csere, különleges programokban történő felhasználás, magántársaságok általi bérbevétel. Ezek a tevékenységek a következő években hatással lehetnek a földterületek felhasználására a kedvezőtlen adottságú területeken, befolyásolhatják az erdősítési programokat és a korai nyugdíjazás iránti igényt is (ld. a 4.5.2. pontot is).

Az agrártámogatások segítségével jelentősebb technikai-műszaki fejlesztés valósult meg, folytatódott a földhasználati struktúra átalakulása (erdősítés, a többcélú erdőgazdálkodás támogatása, biogazdálkodás, mérsékelt környezetterhelést jelentő termelési eljárások), kis mértékben gyorsult a birtokkoncentráció. Tekintettel azonban a források szerény mértékére a támogatások inkább csak a romló tendencia megállításához, és nem az érezhető javulás eléréséhez voltak elégségesek.

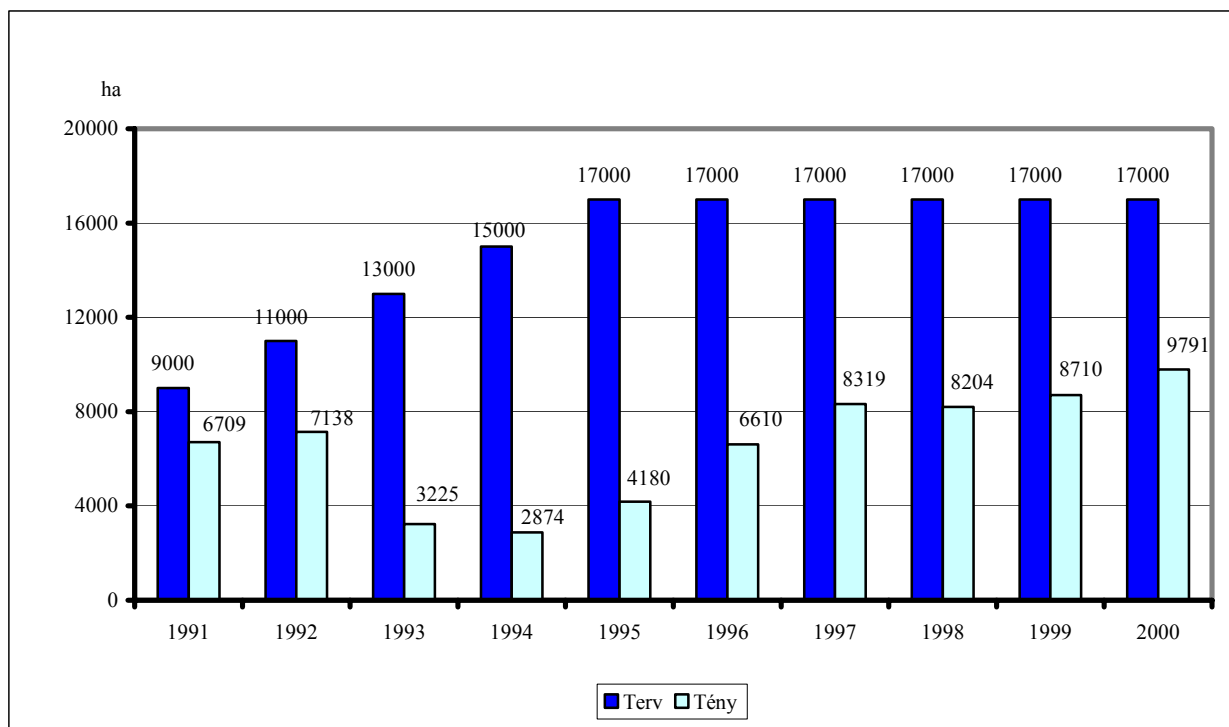
2.1.1. Az NVT készítését megelőző időszak erdőtelepítési eredményei

1990-ig közel 600 ezer hektár új erdő létesült. Vidékfejlesztési (gazdasági) megfontolások alapján előtérbe kerültek a gyorsan növekvő akác, nemes nyár és fenyő fajok, de ezen fajok vágási ciklusa is meghaladja a 20 évet. Az akác 300 éve került Magyarországra és azóta alkalmazkodott a Kárpát-medence sajátos éghajlati viszonyaihoz. A Magyar Kormány intézkedést tett az erdőtelepítések felgyorsítására, és határozatban mondta ki, hogy 1991-2000-ig legalább 150 ezer hektár új erdőt kell létesíteni. A mezőgazdasági termőföld hasznosítási elképzeléseket figyelembe véve 1996-ban elkészült az országos hosszú távú erdőtelepítési koncepció, miszerint 778 ezer hektár erdőtelepítésre figyelembe vehető mezőgazdasági területtel lehet reálisan számolni és ezzel az ország erdősültségét az optimálisnak tartott 27%-ra lehet emelni. A koncepció képezte az alapját az 1997-ben elkészített Nemzeti Erdőtelepítési Programnak.

Az erdőtelepítések fafajainak megválasztásánál lehetőség szerint a nagyobb ökológiai stabilitású, őshonos, természet közeli erdők telepítését ajánlotta a Program. Ez csak részben valósult meg, az erdőt létesítő magántulajdonosok részben a termőhely adta korlátok miatt is a gyorsan növekvő, gyorsabban hasznot hozó honosított fajokot részesítették előnyben. Az erdőtelepítések zöme ugyanis olyan termőhelyen valósult meg, ahol természet-közeli erdők létrehozására gyakorlatilag nem volt lehetőség.

A Program megvalósítása a földtulajdon-rendelet elhúzódomása és a csökkenő állami támogatások miatt lelassult, és csak fokozatosan emelkedett a jelenlegi szintre. Az elmúlt tíz évben a programban tervezett 150 ezer hektárt érintő feladat a tulajdonviszonyok elhúzódomó rendezése és a szűkös pénzügyi lehetőségek miatt 66 ezer hektár új erdő létesítésével 44%-ban teljesült. A 2001-2002. évre előirányzott 15-15 ezer hektár erdőtelepítéshez szükséges nemzeti pénzügyi forrás rendelkezésre állt, így az a tervnek megfelelően valósult meg. Az erdőtelepítés jellemzően az általánosan hátrányos helyzetű, kedvezőtlen termőhelyi adottságokkal rendelkező területeken jelentős: 2002. évben Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 3 759 ha első kivételű erdőtelepítés valósult meg, Somogy megyében 1 659 ha, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 1 322 ha, Nógrád megyében 220 ha és Békés megyében 204 ha. Az elmúlt tízéves programnak a tervvel összevetett évenkénti alakulását a 6. sz. ábra szemlélteti.

6. sz. ábra: Az erdősítés és fásítás programja 1991-2000

Az új erdők zöme az alacsony erdősültségű Alföldön létesült, ahol a termőhelyi viszonyok csak korlátozottan teszik lehetővé őshonos, természetszerű erdők kialakítását. Ezek a kisebb biodiverzitással rendelkező erdőtelepítések is hasznos szerepet töltenek be a száraz erdőssztyepp klíma javításában, a defláció és a sivatagosodás elleni védelemben, a táj ökológiai gazdagításában.

Az erdőtelepítések tervezését, kivitelezését, jogi és pénzügyi előírásait kormány- és miniszteri rendeletek szabályozzák. Az erdőtelepítések ösztönzése céljából az állam az új erdők és fásítások létesítéséhez vissza nem térítendő támogatást nyújt, melyet a kérelmező földtulajdonos pályázat útján nyerhet el.

Az állami támogatásból telepített erdőt erdőtörvény védi, üzemtervezési kötelezettség alá esik, és az erdő művelési ág csak kivételesen, hatósági engedély birtokában változtatható meg. Állami támogatás igénybevétele nélkül létesített erdő esetében legfeljebb 30 éven belül visszaállítható a mezőgazdasági termelés, ezek általában gyorsan növényöző fajokból állnak.

Az elmúlt 10 év erdőtelepítési munkáinak eredményeként egy százalékkal nőtt az ország erdősültsége. Az új erdők életük során 736 ezer tonna széndioxidot fognak megkötni és 540 ezer tonna oxigént termelnek. Átlagosan 990 ezer tonna termőtalaj elmozdulást (erózió, defláció) akadályoznak meg évente, és 66 ezer hektárral növelik a természetes élőhelynek alkalmas, erdős bioaktív felületek mennyiségét. Az erdőtelepítések térségében a környezet minősége és ezáltal a vidéki lakosság életfeltételei is javulnak.

2.1.2. A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program eredményei

A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programot (továbbiakban: NAKP) a Kormány több évi előkészítő munka után a 2253/1999. évi Kormányhatározattal fogadta el és rendelte el a fokozatos bevezetését.

Ehhez kapcsolódva az agrárgazdasági célok 2002. évi támogatási rendszerének részeként, a 102/2001. (XI. 16) FVM rendelet alapján kezdődött meg a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program területalapú támogatásainak bevezetése. Az NAKP bevezetésére a tárca 2002-ben 9,018 milliárd euró forrást biztosított (35. sz. táblázat). A támogatás pályázatos úton volt elnyerhető, és a célprogramok, valamint a művelési ágak függvényében az agrár-környezetvédelmi területalapú támogatás összege 34 és 168,5 €/ha között mozgott.

A pályázati felhívásra összesen 4 219-en adtak be pályázati anyagot, amely 5 321 db pályázatot jelentett (egy pályázó több célprogramra is adhatott be pályázatot). A pályázott terület meghaladta a 270 000 ha-t, az igényelt területalapú támogatási összeg pedig megközelítette a 19 milliárd eurót. Egy pályázat átlagos területe 51,4 ha, összege 3 533 euró volt. Az 1 ha pályázott területre jutó átlagos támogatásigény 68,73 €/ha.

A területalapú támogatásra rendelkezésre álló keret felosztása a megpályázott területek arányában történt. A 2002. évi támogatási keret összesen 153 ezer hektáron tette lehetővé a különböző környezetkímélő technológiák alkalmazását. A beadott, valamint a nyertes pályázatok célprogramonkénti statisztikai adatait a 35. táblázat foglalja össze.

A területalapú támogatások mellett kiegészítő támogatásként a 102/2001. (XII.16.) FVM rendelet 139-142 §-ai alapján támogatásra kerültek „agrár-környezetvédelmi mintagazdaság”-ok is, mely címet 2002. év során 40 pályázóból 11 gazdaság nyerte el, 341 140 euró költségigénnyel. A „kiegészítő állapotbeállítás támogatására” csaknem 700 pályázó nyújtott be igényt. A gazdálkodók 80 százaléka sikeresen pályázott, a kiutalt támogatási összeg 1 052 900 euró.

35. sz. táblázat: Az NAKP-2003 pályázatok adatai

Célprogram	Pályázott terület (ha)			Pályázatok száma (db)		Pályázott támogatás (ezer €)		Számítás: NAKP pályázók száma (2003) *NVT támogatási ráta	
	%	összesen	nyertes	összesen	nyertes	összesen	nyertes	Euro/ha az NVTben	összesen ezer Euro
Agrár-környezetgazdálkodási alapprogram	7	20 742	14 856	223	137	1 712	294 732	168	3 494
Integrált gazdálkodási célprogram	7	21 309	13 048	2 426	1 321	3 817	483 977	337	7 179
Ökológiai gazdálkodási célprogram	22	65 624	59 657	1 240	1 136	5 277	1 085 682	337	22 109
Gyephasznosítási célprogram	41	123 924	89 348	2 556	1 672	5 277	894 468	126	15 656
Vizes élőhely célprogram	6	18 325	16 983	108	100	621	135 863	261	4 785
ÉTT célprogram	17	51 459	40 740	976	748	6 411	1 193 442	211	10 835
Összesen	100	301 383	234 632	7 529	5 114	23 115	4 088 164		64 058

Forrás: FVM, 2004

2.1.3. Az új szervezetek (szövetkezesek) létrehozásának támogatása

Nemzeti forrásból 1999 előtt kb. 1,26 millió euró jutott évente a szervezetek támogatására. 1999-ben mintegy 4 211 000 euró költségvetési támogatás került kifizetésre szervezetek alakulására és működtetésére. 2000. évben az 1999-es igények kielégítésére további 8,85 millió euró kifizetése történt meg.

2001-ben a fenti jogcímre 440 pályázó szervezet 15,2 millió euró értékben nyújtott be pályázatot. A rendelkezésre álló keret 4,6 millió euró volt. 2002-ben ugyanerre a jogcímre 330 pályázó szervezet 10,1 millió euró értékben pályázott, a rendelkezésre álló keret 3,15 millió euró volt.

36. sz. táblázat A kifizetett szövetkezeti támogatások alakulása az elmúlt években

Támogatási év	Igény (darab)	Igény	Rendelkezésre álló forrás
		ezer €	
1999	263	13 477	4 211
2000 (az 1999-ben ki nem elégített kérelmezőkből)	170	9 265	8 844
2001	440	15 161	4 632
2002	330	10 107	3 158

Forrás: FVM, 2004

Az adatok alapján megállapítható, hogy közel 600-700 szervezet alakult az elmúlt években, amelyek megfelelhetnek a termelői csoporttá történő elismerés feltételeinek (36. sz. táblázat). A 85/2002. évi FVM rendelet alapján a termelői csoportok EU-konform elismerése 2003-ban indult meg.

Ha egy termelői szervezet várható termelési értéke kevesebb, mint 600 000 € de több, mint kb. 240 000 € és az összes többi feltételnek megfelel, kérvényezheti előzetes elismerését. Ebben az esetben a szervezet akkor kérvényezheti végleges elismerését, amikor bruttó termelési értéke eléri a 600 000 eurót, ami a gyakorlatban a minden évről a következő év március 31-ig kötelezően leadandó éves jelentéssel együtt történhet meg.

2.2. Phare program

Az agrárágazat 1990 óta kedvezményezettje a Phare programnak. 2003-ig hét projekt kivitelezése fejeződött be, az összes EU hozzájárulás elérte a 109,4 millió eurót. Az eddigi Phare projektek célja túlnyomórészt az intézmények felkészítése és szaktanácsadás volt. A jelenleg futó Phare projektek egy része az NVT megvalósításához szükséges háttér intézményrendszer kialakítását szolgálja. Az Európai Közösség támogatásával a Phare programon keresztül a következő projektek valósultak meg vagy vannak folyamatban:

- Az első projekt (HU9004, pénzügyi keret: 20 millió €) célja a piaci körülmények közötti működéshez elégtelen kapacitású, illetve a korábbi intézményi rendszerből hiányzó intézmények megerősítése illetve létrehozása volt.
- A második program (HU9104, pénzügyi keret: 13 millió €) két támogatási területre összpontosított. Egyrészt Magyarország kezdődő mezőgazdasági privatizációjára a gabona, tej és hús, valamint az erdészeti és faipari ágazatokban, másrészt technikai segítségnyújtás formájában támogatta az állami tulajdonú, nagy méretű gazdaságok és régi típusú szövetkezetek átalakítását.
- A harmadik program (HU9202, pénzügyi keret: 5 millió €) a vidék gazdaságának pénzügyi forrásokat nyújtani képes pénzügyi és banki infrastruktúra fejlesztését támogatta.
- A negyedik program (HU9304, pénzügyi keret: 30,5 millió €) a mezőgazdasági vállalkozókat és befektetéseik megvalósítását támogatta.
- Az ötödik program (HU9505, pénzügyi keret: 10 millió €) a legfontosabb mezőgazdasági intézmények integrációs felkészítésére irányult.
- Az 1998-as program (HU9806) keretében összesen 16 millió eurót fordítottunk a növény- és állategészségügyi intézményrendszer fejlesztésére, a Közös Mezőgazdasági Politika intézményi hátterének kialakítására, a minőségbiztosítás fejlesztésére, az élelmiszeripar versenyképességének javítására és a vidékfejlesztés és az agrár-környezetvédelem intézményrendszerének fejlesztésére.
- Az 1999-es program (HU9909) keretében 14,9 millió eurót fordítottunk a növényegészségügyi szolgálat, a határállomások, a földnyilvántartási és mezőgazdasági statisztikai rendszerek fejlesztésére.
- A folyamatban lévő 2000. évi program (HU0003) keretében 8 millió eurót állítottunk be az állategészségügyi rendszer fejlesztésére (sertésnyilvántartó adatbázis, határállomások építése, állatjóléti intézkedések kidolgozása).
- A folyamatban lévő 2001-es program (HU0102, pénzügyi keret: 5,5 millió €) projektjei a növény- és állategészségügyi intézményrendszer, valamint az erdészeti szolgálat további fejlesztését célozzák (EU-konform nyilvántartás a növényvédő és hozamnövelő vegyszerekről, a növény- és állategészségügyi rendszer összekapcsolása a vasúti határátkelőhelyekkel. EU-konform statisztikai rendszer az Erdészeti Szolgáltatnál, a SAPARD Ügynökség akkreditációjának előmozdítása).
- A folyamatban lévő 2002-es program (2002/000-180-1) hat projektből áll, összességében 11,05 millió € közösségi támogatással. A program céljai a CMO eljárások megvalósítása, a BSE ellenőrzés, az EMOGA intézkedéseinek megvalósítása, a vetőmagok, szaporítóanyagok és takarmányok minőségének fejlesztése, a juh- és kecskenyilvántartás létrehozása és az Élelmiszer-biztonsági Hivatal felállítása.
- A folyamatban lévő 2003-as program 17,33 millió € közösségi támogatásban részesül. A projektek az Integrált Adminisztrációs és Ellenőrzési Rendszer megvalósítására, a

veszettség elleni védelemre és a növényegészségügyi és talajvédelmi szolgálat laboratóriumi infrastruktúrájának kialakítására irányulnak.

Főbb eredmények:

A programok eredményeképpen az EU intézményrendszerének elemei megvalósultak vagy megvalósulóban vannak. Az áruforgalmat kezelő (közúti, vasúti és légi) növény- és állategészségügyi határállomások fejlesztés alatt állnak. A digitális parcella-nyilvántartó rendszer a közösségi támogatások megvalósításának egyik eszköze. 2003-ban létrejött az Élelmiszer-biztonsági Hivatal. Szintén 2003-ban alakult meg a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal, amely az EMOGA kifizető ügynöksége lesz. A digitális szarvasmarha, sertés, juh és kecske nyilvántartó rendszer alapjai elkészültek. Megkezdődött a felkészülés a közösségi vidékfejlesztési és halászati támogatások fogadására. Az Erdészeti Szolgálat az európai követelményeknek megfelelően, a jogi előírásokkal összhangban modernizálja információs és nyilvántartási rendszereit.

2.3. A SAPARD Program

Programok

A Kormány a SAPARD Program keretében nyújtott közösségi agrár- és vidékfejlesztési támogatások igénybevétele érdekében tett intézkedésekről, az intézményi háttér megteremtéséről szóló 2349/1999. (XII. 21.) Kormányhatározata a SAPARD program keretében az alábbi intézkedéseket hagyta jóvá:

- mezőgazdasági vállalkozások beruházásai,
- mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozása és marketingje,
- szakképzés fejlesztése,
- agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése,
- termelői csoportok felállítása,
- falufejlesztés és –felújítás, a vidék örökségének védelme és megőrzése,
- gazdasági tevékenységek fejlesztése és diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító változatos tevékenységek kialakítása,
- a vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása,
- technikai segítségnyújtás.

2001 fordulópontot jelentett a SAPARD Program megvalósításában, mivel a 2001 második felében meghozott miniszteri döntések hatására a SAPARD Ügynökség létrehozásának, illetve az akkreditációs követelmények kielégítéséhez szükséges intézmények létrehozásának folyamata felgyorsult. 2001. decemberi látogatásuk során a Mezőgazdasági Főigazgatóság szakemberei jelentős előrelépést tapasztaltak, melynek eredményeképpen 2002 januárjától hét regionális iroda hivatalos megnyitására került sor. 2002. november 26-án hirdették ki a 927/2002 (EC) számú határozattal, hogy a SAPARD Hivatal a Program keretében rendelkezésre bocsátott Európai Unió pénzeszközök felhasználásáról önállóan hozhat döntéseket. A hivatal a Magyarország SAPARD Tervében leírt intézkedések közül az alábbi négy intézkedés végrehajtására kapta meg az engedélyt:

- mezőgazdasági vállalkozások beruházásai,
- mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozása és marketingje,
- vidéki infrastruktúra fejlesztése és tökéletesítése,
- technikai segítségnyújtás.

A SAPARD Hivatal 2003. január elsején javaslatot tett a Tervben szereplő további öt intézkedés akkreditációjának megkezdésére. A csatlakozásig rendelkezésre álló idő rövidege miatt az Irányító Hatóság módosító javaslatában azokra szűkítette az akkreditálandó intézkedések körét, amelyek nem tartalmaznak hosszú távú kötelezettségvállalásokat (5 éves szerződések).

A fenti megfontolást figyelembe véve a SAPARD Hivatal a következő két intézkedés akkreditációját kezdte meg:

- falufejlesztés és –felújítás, a vidék örökségének védelme és megőrzése,
- gazdasági tevékenységek fejlesztése és diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító változatos tevékenységek kialakítása,

2003 novemberében befejeződött a SAPARD Terv fenti két új intézkedésének nemzeti akkreditációja. 2004. január 14-én megjelentek a pályázati felhívások. 2004. április végére a két új intézkedés európai uniós akkreditációja is sikeresen befejeződött.

Az intézményépítés következő lépése a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) létrehozása volt, amely 2003. július 1-én, a SAPARD Ügynökség és az Agrárintervenciók Központ összevonásával jött létre, mint az EMOGA Orientációs és Garancia részlegének kifizető ügynöksége. Az MVH feladatai közé tartozik a SAPARD Program megvalósításának folytatása.

A pályázási folyamat

A pályázati folyamat lényegében három szakaszban zajlott eddig:

I. szakasz: 2002. szeptembertől decemberig, meghatározott benyújtási határidővel,

II. szakasz: 2003. februártól benyújtási határidő nélkül,

III. szakasz: 2003. augusztus 13-tól 2004. április 30-ig, átalakított feltételekkel,

IV. szakasz: 2004. január 14-től 2004. április 30-ig a két új intézkedésre is lehetett pályázni.

A SAPARD Hivatal 2002. szeptember 26-án közzétette az első pályázati felhívást az előbb felsorolt intézkedésekre vonatkozóan. A pályázók számára viszonylag rövid idő (mintegy 1,5 hónap) állt rendelkezésre, hogy elkészítsék pályázataikat. A rövid határidő és a pályázati csomagok átfogó jellege ellenére sok (1 160) pályázat érkezett be.

A beérkezett pályázatok több, mint felét (51,45%) gazdasági társaságok és szövetkezetek nyújtották be, 649 társulás nyújtott be pályázatot. 290 pályázatot egyéni vállalkozások nyújtottak be, ami a pályázatok teljes számának negyede. Önkormányzatok 195, a vidéki infrastruktúra fejlesztését célzó pályázatot nyújtottak be. Egyéb szervezetek, például kistérségi társulások és különféle civil szervezetek 26 pályázatot nyújtottak be, ami az összes pályázat alig több, mint 2%-a. Az ügynökség működésének zökkenőmentes elindítását akadályozta, hogy a működési kézikönyv és az ügynökség kapacitásai azzal a feltételezéssel kerültek kialakításra, hogy a pályázatok egyenletes ütemben, folyamatosan érkeznek és kerülnek feldolgozásra, ám a folyamat első szakaszában az összes pályázat a határidőt megelőző néhány napban érkezett be. Vélhetően az átfogó dokumentációs követelmények és a szoros pályázati határidő miatt a szinte minden pályázat hiányosnak bizonyult, így az ügynökségnek hiánypótlást kellett kérnie.

A pályázati folyamat második szakaszában, 2003 februárjában a pályázatok már folyamatosan érkeztek. A pályázati feltételek más szempontból is változtak. A változások legfontosabb eleme az volt, hogy mezőgazdasági gépek vásárlására a gazdálkodók már nem igényelhetek SAPARD támogatást.

A magyar kormányzat kezdeményezésére a Brüsszeli Bizottság 2003 nyarán további módosításokat hagyott jóvá a pályázati feltételrendszerben. Ettől kezdve joggal beszélhetünk III. szakaszról a pályázati folyamatban. A támogatások hatékonyabbá tétele érdekében nőtt az egyes intézkedéseknél a támogatási összegek felső határa, a támogatási arány (50%, gépbeszerzés esetében 40%), és a projektek támogatható maximális teljes bekerülési értéke. Enyhültek a pályázók gazdasági életképessége elbírálásánál alkalmazott feltételek is, és a támogatást minden szántóföldi növénytermesztési ágazatra kiterjesztették.

További két pályázati felhívására, amelyekre 2003. november 1-ig lehetett pályázni, az ügynökség 718 új pályázatot kapott, ami a pályázatok számát 1 878-ra növelte. Ezúttal az ügynökség több pályázatot kapott mezőgazdasági beruházások támogatására és kevesebbet a vidéki infrastruktúra javítására, így a mezőgazdasági befektetési támogatást igénylő pályázatok aránya 26,6 %-ról 34 %-ra nőtt, míg a vidéki infrastruktúra fejlesztéséhez támogatást igénylő pályázatok aránya 51,8 %-ról 46 %-ra esett vissza. Az egy projektre eső

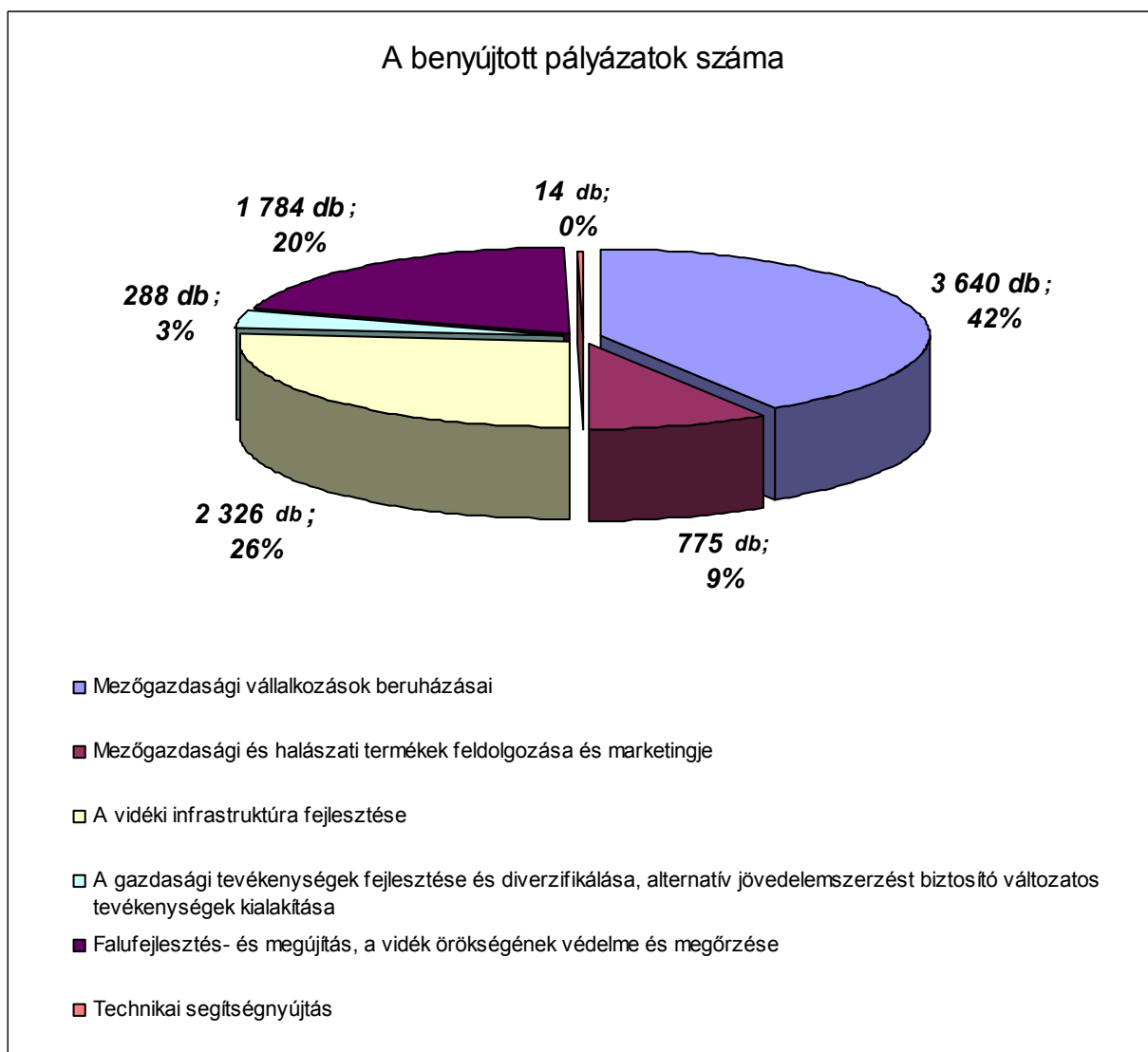
támogatási igény tekintetében a mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásához és értékesítéséhez támogatást igénylő pályázatok állnak az első helyen.

A SAPARD Program keretein belül 2004. április 30-ig beérkezett pályázatok száma összesen **8 813 db**, melyeknek összes költsége 1 750 263 €. A pályázatok összes támogatási igénye **915 251 €**, amely négyszerese a 2000–2003-as Éves Pénzügyi Megállapodások alapján rendelkezésre álló pénzügyi forrásoknak.

A SAPARD Program végrehajtása során jelentkező jelentős túligénylés hatására az FVM javasolta a SAPARD kifizetések bevezetését az NVT-be. A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Érdekegyeztető Tanács (FÖVÉT) megvitatta és elfogadta a SAPARD kifizetések bevezetését a pénzügyi táblázatba (7. fejezet). (A javaslat és a vita részleteit a 6.5 fejezet tartalmazza.) Az NVT előző tervezetéhez képest a pénzügyi módosítási javaslat a 2004-re allokált források 8,28%-át, az NVT 2004-2006-ig terjedő teljes költségvetésének pedig a 2,49%-át érinti, így nincs hatással a terv átfogó stratégiájára és a 2004-2006-ig terjedő tervezési időszakra. A szükséges összeg a „Az Európai Unió környezetvédelmi, állatjóléti és higiéniai követelményeinek való megfelelés elősegítése” c. intézkedés forrásából került átcsoportosításra, melynek indokai a következők: az intézkedés keretein belül támogatható beruházások a pályázók részéről jelentős felkészülést igényelnek, melynek időigénye is számottevő, amíg az agrár-környezetgazdálkodás intézkedés a tervezett tevékenységek a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program célprogramjainak folytatásaként működnek. A SAPARD Monitoring Bizottság is megvitatta és üdvözölte a javaslatot, amely kiegészítő forrásokat biztosít a jó minőségű SAPARD pályázatok finanszírozására.

A pályázatok feldolgozása és a Vezetői Információs Rendszerbe történő regisztrálása jelenleg is folyik. A beérkezett pályázatokból a jelen dokumentum elkészítéséig 1329 került elutasításra.

7. sz. ábra: A 2004. április 30-ig benyújtott pályázatok intézkedések közötti megoszlása

Aláírt szerződések

A SAPARD Program keretén belül 2004. április 30-ig aláírt szerződések száma 992. Ezeknek a projekteknek az összes költsége 236 206 835 €. A már szerződéskötéssel rendelkező projektek keretén belül igényelt összes támogatás mértéke 111 028 917 €. További 385 projekt 23 332 210 € támogatási összeg értékben került elfogadásra és vár a szerződéskötésre.

37. táblázat: A szerződéskötéssel rendelkező projektek száma és értéke intézkedésenként

Intézkedés	Leszerződött projektek száma és összköltsége
111 Mezőgazdasági vállalkozások beruházásai (db),	412
- összes elismerhető költség (ezer €)	80 173
- összes közpénz (ezer €)	36 268
114 Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozása és marketingje (db),	221

- összes elismerhető költség (ezer €)	114 494
- összes közpénz (ezer €)	44 701
1308 A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása, (db)	354
- összes elismerhető költség (ezer €)	41 533
- összes közpénz (ezer €)	30 052
1306 A gazdasági tevékenységek fejlesztése és diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító változatos tevékenységek kialakítása, (db)	0
- összes elismerhető költség (ezer €)	0
- összes közpénz (ezer €)	0
1305 Falufejlesztés és –felújítás, a vidék örökségének védelme és megőrzése, (db)	0
- összes elismerhető költség (ezer €)	0
- összes közpénz (ezer €)	0
41 Technikai segítségnyújtás (db)	5
- összes elismerhető költség (ezer €)	7,6
- összes közpénz (ezer €)	7,6
Összes megkötött szerződés száma (db)	992
- összes elismerhető költség (ezer €)	274 111
- összes közpénz (ezer €)	111 029

Forrás: MVH, 2004

Kifizetések

A SAPARD Program keretén belül 2004. április 30-ig a 19 962 ezer € kifizetésére került sor. A kifizetések számottevő része a „Vidéki infrastruktúra fejlesztése” (39%-a) és a „Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozása és marketingje” (36%) intézkedés keretén belül beadott projektekre történt. A „Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása” intézkedés 25%-ban részesedett a kifizetésekből.

38 táblázat: A kifizetések megoszlása intézkedésenként

Az intézkedés neve	Kifizetés (ezer €)
111 Mezőgazdasági vállalkozások beruházásai	5 019
114 Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozása és marketingje	7 116
1308 A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	7 711
1306 A gazdasági tevékenységek fejlesztése és diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító változatos tevékenységek kialakítása	0
1305 Falufejlesztés és –felújítás, a vidék örökségének védelme és megőrzése	0
41 Technikai segítségnyújtás	115
Összes kifizetés	19 962

Forrás: MVH, 2004

Tapasztalatok

A SAPARD Program a Strukturális Alapokra, különösen az EMOGA Garancia Szekciójából finanszírozott programokra vonatkozóakkal azonos elveken és eljárásokon alapult. Az intézkedések szerkezete hasonlít az AVOP-ban szereplőekére. Ezért az ott szerzett ismeretek és tapasztalatok a potenciális pályázókat és a lebonyolító hatóságot és az AVOP-ért felelős köztes szervezetet segíteni fogják abban, hogy az AVOP megvalósítása során a támogatások kihelyezése zavartalanul történjen.

A pályázatok kiválasztási folyamata illetve az irányításra vonatkozó eljárásrend, valamint a pályázati adatlapok kialakítása során figyelembevételre kerül a SAPARD Program féldős értékelésének egyik fő következtetése, amely szerint a támogatási eljárás felgyorsítása végett a fentiek esetén elengedhetetlen az egyszerűség és az egyértelműség. A legtöbb intézkedés esetén a pontozásos rendszer helyett jogosultsági és kiválasztási kritériumok egyszerű rendszere kerül alkalmazásra. A pályázati adatlapok és a csatolandó mellékletek terjedelme és száma a legszükségesebbre korlátozódik.

Az AVOP kapcsán várható igen nagy számú pályázat kezelése (és a SAPARD keretében folytatódó szerződéskötések kezelése és ellenőrzése) érdekében az MVH tisztviselői gárdájának jelentős bővítését tervezi. 2004 első felében ez több, mint 100 alkalmazottat fog jelenteni, függetlenül attól, hogy az AVOP és NVT kapcsán bevezetésre kerülő számítógéppel támogatott pályázat-feldolgozási módszertan várhatóan csökkenteni fogja az ügynökség terhelését. A számítógépes pályázatkezelési rendszer a fenti programok monitoring feladatainak ellátását is lehetővé teszi.

Mivel az előcsatlakozási program keretében az NVT-ben szereplőkhöz hasonló intézkedések (agrár-környezetvédelmi és tájvédelmi célú termelési módszerek elterjesztése, termelői csoportok létrehozása és működtetése) nem kerültek bevezetésre, ezeken a területeken eddig nem értünk el jelentős eredményeket. A technikai segítségnyújtás jellegű tevékenységek terén értékes tapasztalatokra tettünk szert.

A monitoring és értékelési mutatók kialakításával kapcsolatos korábban szerzett tapasztalatok hasznosultak a tervezés folyamán. Az AVOP és NVT mutatóinak meghatározása a monitoring rendszernek a szükséges adatok beszerzésére rendelkezésre álló jelenlegi kapacitására épül, valamint arra, hogy a további értékelések során alkalmazandó értékelő kérdésekre választ nyújtsanak.

Az akkreditációs és intézményi felkészülési folyamatokról szintén szereztünk tapasztalatokat. Tekintetbe véve, hogy a SAPARD Program keretében történő finanszírozás 2003 második felében kezdődött, az EMOGA Garancia Alap szabályai szerinti finanszírozás, ellenőrzés és számvitel terén további tapasztalatok várhatóak. A tapasztalatok hasznosítását megkönnyíti, hogy a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal a korábbi SAPARD Ügynökség teljes szakembergárdáját átvette.

Az NVT tervezési folyamata során fontos szempont volt az érintett főosztályok és intézmények közötti hatékonyabb koordináció biztosítása. Az intézkedések kidolgozásáért munkacsoportok feleltek, amelyek tagjai az érintett főosztályok képviselői, külső intézmények szakértői, valamint az MVH munkatársai. Az MVH közvetlenül érintett az NVT végrehajtásában.

A tematikus munkacsoportok tevékenységét egy koordinációs munkacsoport hangolta össze. A fenti munkamódszer alkalmazásával megvalósult az egyes önálló intézkedések kidolgozásáért felelős egységek, a tervezésért és a végrehajtásért felelős szakértők közötti hatékonyabb együttműködés és koordináció, valamint az érintett külső intézmények érdekeinek szélesebb körű figyelembevétele.

Az AVOP és az NVT önálló kommunikációs tervekkel rendelkeznek, amelyek figyelembe veszik a SAPARD Program informálással, publicitással és a kedvezményezettek közvetlen segítségével kapcsolatos tapasztalatait. Az NVT Kommunikációs Terve magában foglalja egy országos információ szolgáltató és tanácsadó hálózat létrehozását, amely tagjai között szerepelnek a kistérségi menedzserek.

3. Célok, prioritások és stratégia (2004-2006)

Ez a fejezet meghatározza az NVT megvalósításával elérendő célokat, a figyelembe veendő prioritásokat és a stratégiát a 2004 – 2006-os programozási időszakra vonatkozóan, céljait tekintve ugyanakkor ennél hosszabb időszak fejlesztési irányait is körvonalazza. A fejezet alapjául az 1. fejezet helyzetfeltárása és a SWOT elemzése szolgál, valamint a 2. fejezetben részletezett korábbi tapasztalatok.

Az NVT 1. fejezetének legfontosabb megállapításai:

Magyarországon a politikai és gazdasági rendszerváltást a mezőgazdasági földterületek használatában és birtokviszonyaiban, valamint a gazdálkodás szerkezeti felépítésében és működési jellemzőiben beálló gyökeres változások kísérték. A tényezők, amelyek negatív hatással vannak a belföldi mezőgazdaságra és élelmiszeriparra, összességében akadályozzák Magyarország mezőgazdasági termelésre kiválóan alkalmas természeti adottságainak, előnyeinek, és nemzetközileg is elismert mezőgazdasági szakembergárdája képességeinek, tapasztalatainak kiaknázását.

A magyar agrárgazdaság jó adottságokkal rendelkezik (kiemelkedő talajminőség, változatos termőhelyek, fejlett biológiai alapok), és a vidék gazdaságában és a nemzetgazdaság szintjén is fontos szerepet tölt be (foglalkoztatottság, jövedelemszerzés, önellátás). Ugyanakkor megállapítható, hogy az agrárgazdaság pozíciója és eredménymutatói szinte minden területen romlanak (GDP és export, hozzáadott érték, termelési volumen, műszaki-technikai színvonal, jövedelmezőség, foglalkoztatás), miközben a természeti adottságok egy jelentős része kiaknázatlan marad. A birtokstruktúra kétpólusú, kiegyensúlyozatlan. A vállalkozások számát tekintve a kisméretű vállalkozások jelentős többségben vannak, a földhasználatban a nagyméretű üzemek túlsúlya jellemző. A birtokok túlnyomó része nagyon kicsi, míg a föld túlnyomó részét a nagy gazdaságok használják. Elsősorban az egyéni gazdaságokra jellemző a műszaki-technikai megújulás elmaradása. Az elszigetelt termelésből és értékesítésből adódóan ezek a kis méretű egyéni gazdaságok fokozottan érzékenyek a piaci hatásokra és az értékesítési és jövedelmezőségi problémákra.

A vidéki térségekben több hátrányos hatás halmozottan jelentkezik (alacsony népsűrűség, öregedő és fogyó népesség, alacsony gazdasági aktivitás, alacsony és romló jövedelem-színvonal, a szolgáltatások és az infrastruktúra hiánya). Az agrárgazdaság szerepe ezekben a térségekben kiemelkedően fontos, elsősorban a kistelepüléseken, ahol közel 800.000 ember él, és ahol a mezőgazdaság gyakran az egyedüli jövedelemszerzési lehetőség. Ezért az agrárgazdaság nemzeti szinten romló pozíciói különösen súlyosan érintik a vidéki térségeket (romló jövedelmezőség és foglalkoztatottság, csökkenő gazdasági aktivitás és elvándorlás).

Természeti értékek tekintetében az ország adottságai kiemelkedően jók, az országos védettségű területek aránya nemzetközi összehasonlításban magas. Ugyanakkor az emberi beavatkozások miatti környezeti kockázatok nőnek. A talajok termékenysége függvényében Magyarország területének jelentős része alkalmas többféle mezőgazdasági vagy erdészeti felhasználásra. Az intenzív, gyakran az agrár-ökológiai viszonyokra való tekintet nélkül folytatott művelés, a helytelen tájhasználat, az alapvető talajvédelmi beavatkozások ismeretlensége, az okszerű és környezetkímélő tápanyag-gazdálkodás hiánya következtében a talajok fizikai, kémiai és biológiai állapota romlik, jelentős területeket veszélyeztet az erózió (2,3 millió ha), a defláció (1,4 millió ha) és a másodlagos szikesedés (mintegy 400.000 ha). A talajsavanyodás szintén felgyorsult. A természet, a környezet védelmét és a gazdálkodók

érdekeit egyaránt szolgáló gazdálkodási módszereket az érintettek jelentős része nem ismeri, a módszerek ismertségének és alkalmazásuk terjedése lassú.

Főként a termelés intenzitásának és koncentrációjának csökkenése, illetve a környezetre nézve káros input anyagok (vegyszerek) használatának csökkenése miatt a mezőgazdaság környezeti terhelése nem jelentős, ami az ételbiztonsági követelményeknek való megfelelés szempontjából is hatalmas előnyt jelent. Ugyanakkor bizonyos sikeresebb gazdaságok bizonyos területeken továbbra is túlterhelik a természeti erőforrásokat és nem alkalmazzák a környezettudatos gazdálkodás módszereit, és ezekben a helyzetekben a kapcsolódó környezeti problémák továbbra is jelen vannak (a biodiverzitásnak a növényvédő szerek és műtrágyák intenzív használatából eredő csökkenése, diffúz és pontszerű talaj- és vízszennyezés). Ezen túlmenően az utóbbi évtizedek mezőgazdasági folyamatainak a tájra nézve hátrányos hatásai (különösen az értékes gyepek szántóvá alakítása a kárpótlással érintett területeken) továbbra is orvoslásra várnak.

A társadalmi és gazdasági átalakulás igen jelentős hatással volt a kedvezőtlen adottságú vidéki területekre; a térségek közötti különbségek a vidék rovására nőttek. Ennek következtében egyes jelentős természeti értékű, de gazdasági szempontból kevésbé előnyös vidéki területeken alulhasznosítás alakult ki, a mezőgazdasággal foglalkozó népesség jövedelmi hátránya nőtt, az önellátás szintje romló tendenciát mutat, a hátrányos helyzetű, gazdaságilag passzív szociális rétegek aránya jelentősen megnőtt, és a legrosszabb helyzetben lévő területeken megnőtt az elvándorlás is. Az agrárgazdaság problémái közül a fentiek mellett elsősorban az alacsony hatékonyságot kell kiemelni, mint összetett, több tényező hiányosságaira is utaló mutatót. Magyarország mezőgazdasági termelésének hatékonysági mutatója az EU-15 átlagának a 33,4 %-a. Az ebből a tényből következő beruházási típusú (technika, technológia, stb.) és humán erőforrás fejlesztési teendőket az NFT – AVOP foglalja magában, míg az NVT az optimális területhasználat felé való elmozdulással (agrárkörnyezet, kedvezőtlen adottságú térségek, erdősítés) kívánja elősegíteni a hatékonyság javítását. Az alacsony hatékonyságot magyarázó tényezők között meg kell említeni a pénzügy politikát és az alacsony tőkeellátottságot is. Az átmenet időszakában lévő nemzetgazdaságokban gyakori példa az a pénzügypolitikai nyomás, amely az export jövedelmek ösztönzése érdekében a főként belső ellátásra dolgozó ágazatokat, amilyen a mezőgazdaság is, leértékeli. A mezőgazdasági termékek árban kifejezett értékének a csökkenése világszerte ismert jelenség, csakhogy a tagjelölt országokban, így Magyarországon is, az input anyagok árának és a mezőgazdasági termékek árának aránya sokkal kedvezőtlenebbül alakult a termelők rovására, mint az EU átlagban. Az EU-ban a viszonylag stabil élelmiszerárakból származó jövedelem/profit részben a termelőkhez kerül, mégpedig a szövetkezetek révén a feldolgozóiparban is meglévő tulajdonosi részesedésen keresztül. Ugyanez a pénzvisszáramlás Magyarországon hiányzik (miközben itt is jelentkezik az árveszteségek a belső piacon), mert a szövetkezeti szektor még nagyon gyöngye lábakon áll, és a termékpályák szétdaraboltak. Az alacsony jövedelmezőség miatt a gazdálkodásba visszaforgatható jövedelemhiányad alacsony, ezért a technológiai fejlesztés és más üzemi beruházások szintje nagyon alacsony a mezőgazdaságban. A jövedelemhiány, illetve az ágazatokból való jövedelem-kivonás hosszútávon aláássa a szerkezetváltás lehetőségét. Ezt a folyamatot erősíti az a tény, hogy az alacsony vagy esetenként akár negatív jövedelmezőség miatt a pénzügyi intézmények magas kockázatúnak minősítik a mezőgazdaságba történő befektetéseket. A hozzáférhető hitel-konstrukciók ezért jóval kedvezőtlenebb feltételek mellett működnek, mint az EU országaiban. Stabil és erős gazdaság hiányában az állami támogatások szintje kevesebb, mint a fele az EU-beli támogatási szintnek. Fenti kihívások és nehézségek közül az NVT a jövedelmezőség javulását célozhatja meg a saját eszközeivel, elsősorban a szerkezetátalakítás alatt álló félig önellátó gazdaságok és a termelői csoportok létrehozásával.

3.1. Az NVT céljai és prioritásai

A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv nem tudja az állapotfelmérésben feltárt valamennyi problémát azonnal megoldani, de néhány alapvető probléma tekintetében segítheti a megoldást.

A stratégia az állapotfelmérésen, az ahhoz kapcsolódó SWOT elemzésen és az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló, a mezőgazdasági fejlesztés és a vidékfejlesztés fő területeit körvonalazó 1997. évi CXIV. sz. Törvényben meghatározott feladatokon alapul, és összhangban van az 1783/2003 EK sz. Tanácsi rendelettel módosított 1257/1999 EK Tanácsi rendelet II. címében meghatározott vidékfejlesztési intézkedésekkel. Az előcsatlakozási alapok, nemzeti támogatási formák és programok korábbi tapasztalatai és eredményei, melyeket a 2. fejezetben írtunk le, szintén fontos alapot jelentenek az NVT számára.

A stratégia összhangban van az NFT-ben és az abban található, vidékfejlesztéssel foglalkozó Operatív Programokban, elsősorban az AVOP-ban meghatározott vidékfejlesztési prioritásokkal és célkitűzésekkel is. Az egységes célkitűzéseknek megfelelően, de a célkitűzések megvalósítását célzó intézkedések jellege szerint a mezőgazdasági és vidékfejlesztési intézkedéseket két programdokumentum határozza meg (az NVT és az AVOP). Az egységes célkitűzések és a mezőgazdasági és a vidékfejlesztési célkitűzéseknek a nemzeti célkitűzésekhez való kapcsolódása az alábbiak szerint foglalható össze:

Az AVOP és az NVT megvalósításával elérendő mezőgazdasági és vidékfejlesztési célkitűzések:

- a mezőgazdasági termelés és élelmiszer-feldolgozás versenyképességének javítása;
- a mezőgazdaság környezetbarát fejlesztése, a földhasználat racionalizálása;
- a vidéki területek szerkezetváltásának elősegítése¹⁹.

A többcélú, környezeti szempontból fenntartható mezőgazdasági termelés: a környezetbarát, környezetkímélő termelési eljárások elterjedésének ösztönzése, a termelés fenntartása a termelés kiterjedt átalakításával a kedvezőtlen adottságú területeken. Ezekhez csatlakoznak az AVOP keretében megvalósítandó beruházások, amelyeket csak akkor lehet kivitelezni, ha a környezeti, élelmiszer-biztonsági, higiénés és állatjóléti feltételek megfelelnek az EU előírásainak, és a környezeti terhelést csökkentő, a környezetvédelmet jobban szolgáló beruházások (pl. trágyagazdálkodás, hulladékok és melléktermékek jobb kezelése és felhasználása) előnyt élveznek. A célkitűzés megvalósítása során a gazdaságilag kedvezőtlenebb adottságú területeken a területek erdősítése szintén elsőbbséget fog élvezni. Az eredmények a környezet állapotának fenntartásában, javulásában, az állatjóléti helyzet javulásában fognak megmutatkozni. A felszabaduló munkaerő jelentős részét foglalkoztathatja a diverzifikált termelés illetve a vidéki területek környezetvédelmi szolgáltatásai; a keletkező társadalmi feszültséget csökkentheti a félig önellátó gazdálkodók helyzetének átképzéssel, termelői csoportok létrehozásával történő megerősítése gazdasági szolgáltatások segítségével, illetve a korai nyugdíjazás. Versenyképes mezőgazdasági termelésre kevésbé alkalmas területeken az új erdők telepítése hozzájárul a vidéki területek környezeti állapotának javításához: csökkentheti az árvíz- és belvízveszélyt, illetve az aszály okozta károkat; ugyanakkor alapot teremthet az erdészeti jellegű vidéki tevékenységnek, mint például az erdei és a falusi turizmus, a biomassza termelés, a vadászat és a szabadidős tevékenységek.

¹⁹ A vidéki térségek elmaradottságának csökkentését célzó fejlesztések

Az NVT általános célja

- a vidéki jövedelemszint emelése, új munkahelyek megőrzése a vidéki térségekben;
- a mezőgazdaság környezetbarát fejlesztésének, a földhasználat racionalizálásának biztosítás, a tájgondozás kialakításának elősegítése;

Specifikus célok

- a vidéki foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek bővítése és javítása, új, alternatív, a környezetvédelem követelményeinek megfelelő vidéki mezőgazdasági lehetőségek kialakítása;
- a termőhelyi adottságoknak megfelelő termelési szerkezet, környezettudatos gazdálkodás és fenntartható táj-használat kialakítása;
- a környezet állapotának javítása, a mezőgazdasági eredetű környezeti terhelés csökkentése;
- a termelők piaci pozícióinak javítása;
- a gazdaságok életképességének és gazdasági hatékonyságának javítása;
- az erdősültség növelése ezáltal az erdők ökológiai állapotának javítása és az erdők gazdasági, társadalmi és közjóléti szerepének erősítése;

Az NVT célkitűzései megvalósításának eszközei az alábbi, a 4. fejezetben részletesen leírt intézkedések:

1. *Agrár-környezetgazdálkodás:* Az intézkedés támogatást biztosít a Jó Gazdálkodási Gyakorlat szabályainak megfelelő gazdálkodási módszereket alkalmazó és egyben a különböző célprogramok speciális feltételeit kielégítő gazdálkodóknak. A szántóföldekre, a gyepek területekre, az ültetvényekre, a vizes élőhelyekre és a veszélyeztetett haszonállatfajták extenzív tartására kidolgozott célprogramok magukba foglalják valamennyi földhasználati módot. A zonális programok az erre a célra kijelölt, úgynevezett Érzékeny Természeti Területek programjai, amelyek speciális természetvédelmi célokat szolgálnak.

2. *Kedvezőtlen adottságú területek támogatása:* Az intézkedés kompenzációs támogatást biztosít azoknak a gazdálkodóknak, akik fenntartják gazdálkodási tevékenységüket a kedvezőtlen adottságúnak minősített területen. Ezek a területek a nem megművelt, elhagyott földek aránya viszonylag magas, ezért az intézkedés célja, hogy ezt a jelenséget a Jó Gazdálkodási Gyakorlat előírásainak megfelelő mezőgazdasági tevékenységek támogatásával megszüntesse.

3. *Az Európai Unió környezetvédelmi, állattjóléti és higiéniai követelményeinek való megfelelés elősegítése:* Az intézkedés az állattartó telepeken belüli trágyakezelés támogatásával hozzájárul a felhalmozódott folyékony és szilárd szerves trágya okozta környezetvédelmi problémák megoldásához. Másfelől az állattartási technológiák tökéletesítésének támogatásával elősegíti az állattjóléti és higiéniai feltételek teljesítését, hogy az EU vonatkozó előírásai érvényesülhessenek.

4. *Mezőgazdasági területek erdősítése:* Az intézkedés hozzájárul az ország erdősülttségének növeléséhez, valamint az erdők minőségének és védelmi funkciójuknak a javulásához. Az intézkedés három típusú támogatást tartalmaz: 1) a mezőgazdasági földterület erdősítésének telepítési költségei; 2) az újonnan telepített erdők ápolásának, védelmének és a szükséges pótló telepítésnek a költségei; 3) jövedelempótló támogatás az erdőtelepítés miatt kieső jövedelem kompenzálására.

5. *Korai nyugdíj:* Az intézkedés azoknak az idősebb (55 éves kortól a hivatalos nyugdíjkorhatár eléréséig, de maximum 15 évig) gazdálkodóknak, akik felhagynak az árutermeléssel, és vagy egy másik gazdálkodónak, vagy a Nemzeti Földalapnak átadják a legalább 3 hektár nagyságú földjüket.

6. *Szerkezetátalakítás alatt álló félig önellátó gazdaságok támogatása:* Az intézkedés átmeneti jövedelemkiegészítő támogatást biztosít azoknak a gazdálkodóknak, akik elsősorban saját szükségleteikre termelnek, de ugyanakkor a termékeik egy jelentős részét a piacon értékesítik és akik rendelkeznek az árutermelésre való átálláshoz szükséges adottságokkal. A támogatás öt évig adható, évente kerül kifizetésre, gazdaságonként és évente maximum 1000 € mértékben. A pályázóknak üzleti tervet kell készíteniük és benyújtaniuk, amelyben bemutatják a vállalkozás jövőbeni gazdasági életképességét.

7. *Termelői csoportok létrehozásának és működtetésének támogatása:* Az intézkedés a különböző mezőgazdasági ágazatok gazdálkodóit támogatja (kivéve zöldség, gyümölcs és dohány ágazat), termelői csoportot létrehozásában és működtetésében. A támogatás kifizetése a termelői csoport elismeréséhez kötött. A támogatás összegét a csoport éves termelési árbevétele alapján számítják.

8. *Technikai segítségnyújtás:* Ez az intézkedés az NVT eredményes végrehajtását segíti azáltal, hogy biztosítja a program előkészítéséhez, végrehajtásához, a monitoringjához és az értékeléséhez, illetve a szükséges módosításokhoz megkívánt technikai segítséget.

Az NVT kidolgozása és megvalósítása során a következő prioritások érvényesítése szükséges:

1. a környezet minőségének megőrzése és javítása.
2. a termelési szerkezet termőhelyi adottságokhoz és piaci viszonyokhoz jobban illeszkedő átalakításának támogatása,
3. a termelők gazdasági életképességének, pénzügyi helyzetének és piaci pozícióinak erősítése,
4. kiegészítő jövedelem és foglalkoztatási lehetőségek biztosítása a mezőgazdasági tevékenységek fenntartásával és folytatásával a gyengébb termőhelyi adottságú területeken gazdálkodók számára,

Az A) prioritásnak nagy jelentősége van a magyar mezőgazdaság és a vidéki területek jövőbeli lehetőségeit tekintve, amint az a SWOT elemzésből is egyértelműen kitűnik. Ez a prioritás a Magyarországon fellelhető relatív tiszta talajok és tiszta környezet jelentette erősségek kihasználására épít. Ez lehet az alapja a termelési szerkezet megváltoztatásának a piacképesebb „egészséges élelmiszer” előállításának irányába, valamint az „egészséges környezet” támogatása a vidéki turizmus és színvonalasabb életkörülmények megteremtésének érdekében. Mint előfeltétel, a környezetvédelem, a környezetileg megfelelő termelési mód és a minőségi, élelmiszerbiztonsági és egészségügyi előírások széleskörű alkalmazása kapcsolódik a versenyképes és fenntartható mezőgazdaság kialakításához. A környezet minőségének megóvását és javítását tartalmazó célok elsősorban az „*agrár-környezetgazdálkodás*” és az „*EU állategészségügyi előírásainak való megfelelés*” c.

intézkedés megvalósításával érhető el. Ezen felül az NVT több más intézkedése is pozitív hatással bír a környezetre. Nevezetesen a B) és D) prioritás alá tartozó KAT és a „mezőgazdasági területek erdősítése” intézkedések, valamint a C) prioritás alá tartozó „termelői csoportok” intézkedés, amely a jogosultsági kritériumok mellett keresztül hozzájárul a fogyasztóvédelmi követelmények tudatosabb teljesítéséhez is.

A B) prioritás érvényre juttatása fontos a hagyományosan intenzív, esetenként alacsony jövedelemtermelő képességű és alacsony munkaintenzitású gazdálkodási szerkezet gazdaságilag és környezetileg fenntarthatóbb termelésre való átállás érdekében. A „mezőgazdasági területek erdősítése” c. intézkedés szolgálja elsődlegesen ennek a prioritásnak a megvalósulását. Ugyanakkor az NVT más prioritáshoz tartozó agrár-környezetgazdálkodási célprogramok, a KAT támogatása és az „EU követelményeinek való megfelelés” intézkedések is hatékony eszközök ennek megvalósításához.

A C) prioritás esetében, a magyar gazdaságok gazdasági életképességének javulását közvetlenebbül és hatékonyabban szolgálja az AVOP-ból biztosított beruházási támogatás. Minden olyan intézkedés, amely támogatást biztosít a gazdálkodóknak hozzá kell, hogy járuljon azok pénzügyi kondícióinak javításához. A *termelői csoportok létrehozását és működtetését támogató* intézkedésnek jelentősen javítania kell a termelői csoportok tagjainak piaci pozícióját az egységes minőségű, piaci mennyiségű termékek előállításának támogatása által. Mindamelllett a tapasztalatok alapján a szövetkezési hajlandóság meglehetősen alacsony a gazdálkodók körében, és ez várhatóan csak fokozatosan fog javulni. Hosszútávon a *félig-önellátó és a korai nyugdíjazást* választó gazdálkodókat támogató intézkedés is hozzájárul azon gazdálkodók gazdasági életképességének javításához, akik hajlandóak és képesek gazdálkodásuk fejlesztésére.

SWOT elemzés és az 1. fejezet helyzetfeltárása alapján megállapítható, hogy a vidéki területek és főként a gazdálkodók legnagyobb szükséglete az alacsony jövedelmekkel és a szűkülő foglalkoztatási lehetőségekkel függ össze. Súlyosabb a helyzet azokon a területeken, ahol a termelési adottságok gyengébbek, vagy ahol a termelési szerkezet a hagyományos mezőgazdasági tömegtermékeken alapul. A D) prioritás érvényre juttatása a fenti problémák enyhítését célozza. Az EU kísérő intézkedésekre vonatkozó jogszabályaiban meghatározott jellemzők alapján az NVT nem közvetlenül az alacsony jövedelemszinttel és a munkanélküliséggel kapcsolatos problémák megoldását szolgálja. Ezen célok megvalósulására jellemzően közvetlenül az AVOP intézkedései hatnak. Mindamelllett az NVT számos intézkedésének jelentős pozitív hatással kell, hogy legyenek ezekre a problémákra. A kedvezőtlen termőhelyi adottságokon gazdálkodók számára kiegészítő jövedelemhez juttatás fő eszköze a KAT intézkedés, amely által részben biztosított az ezeken a területeken történő gazdálkodás fenntartása. Ezen felül a „mezőgazdasági területek erdősítése” intézkedés biztosít támogatást kiegészítő földhasználati lehetőségek bevezetésére főként azokon a területeken, amelyek kevésbé alkalmasak intenzív mezőgazdasági termelő tevékenység folytatására. A jobb minőségű, magasabb hozzáadott értékű termékek előállítása és a magasabb élőkörnyezeti igényű termelés támogatásának biztosítása, pl. az agrárkörnyezeti célprogramokon keresztül úgyszintén hozzájárul a prioritás megvalósulásához.

Az általános és specifikus célok, a prioritások és az intézkedések közötti logikai kapcsolatot a következő ábra mutatja:

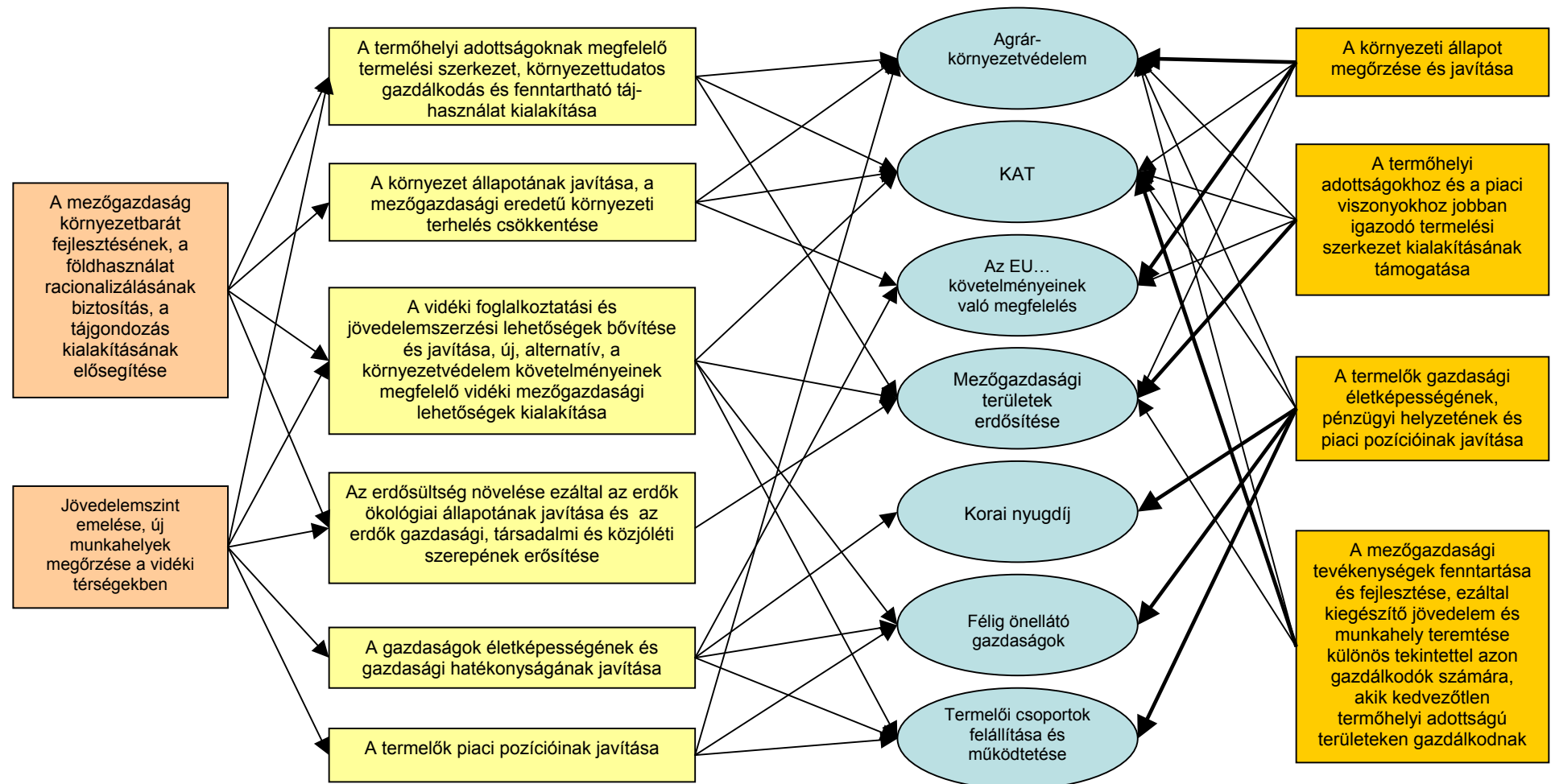
Az NVT céljai, prioritási és intézkedései közötti logikai kapcsolatok

Általános célok

Specifikus célok

Intézkedések

Prioritások

A Nemzeti Agrárkörnyezeti Program megvalósításából levonható korábbi tapasztalatok azt mutatták, hogy az NAKP népszerűsége évről-évre növekszik kiterjedt információs kampány nélkül is. Az NVT agrárkörnyezeti intézkedésének jellemzői és feltételei hasonlóak az NAKP-éhez. A 35. táblázat azt mutatja, hogy az NAKP kedvezményezettjeinek jelenlegi számát és az NVT kifizetési arányait véve számítási alapul a pénzügyi forrásokra várható igény nagyon közel áll ahhoz, ami erre az intézkedésre az NVT-ben rendelkezésre áll. Mindamellert az NAKP 64 támogatási jogcímet valósít meg, míg az NVT 82-t javasol. A támogatási jogcímek számának növekedése megmagyarázza az NAKP folytatásának tekinthető 64 058 000 Euro és az NVT-ben a 2004. évre előirányzott 83 390 000 Euro közötti különbséget. A specifikus célok és a prioritások irányából az *agrár-környezeti* intézkedés felé mutató nyílak jelzik, hogy ez az intézkedés nagy jelentőséggel bír mind a gazdasági és környezeti célok elérésében, mind a program által kijelölt prioritások megvalósításában.

Az intézkedés várható hatásait tekintve megállapítható, hogy jelentős pozitív környezeti hatásai (víz- és szélrózsió, talajvédelem és termékenység, biodiverzitás stb.) hosszabb távon jelentkeznek. Az intézkedés ezzel nagyban hozzájárul a vidék társadalmának, forrásainak fenntartható fejlesztéséhez, a helyi és globális környezet védelméhez. Ehhez járul még, hogy az intézkedés pozitív hatással lesz a gazdálkodók jövedelmi viszonyaira azáltal, hogy növekszik a termékek minősége és lehetőséget ad a gazdálkodók piaci pozíciójának javítására is. Rövidtávon az intézkedés, természeténél fogva, negatív hatással lehet a termelési hatékonyságra.

Az Európai Unió környezetvédelmi, állatjóléti és higiéniai követelményeinek való megfelelés elősegítése intézkedés fontosságát (az NVT költségvetésének 22%-a) nem lehet magyarázni a belőle kivezető nyílak mennyiségével az intézkedés ún. „megelőző” jellege miatt. A támogatott tevékenységek nem közvetlenül járulnak hozzá gazdasági problémák megoldásához. Mindamellert az 1. fejezetben leírtak szerint az intézkedés céljainak megvalósulását segítő jelentős támogatás nélkül nagy számú állattartó telep kényszerülne bezárásra, jelentős foglalkoztatási problémákat okozva a vidéki térségekben. Ez a tény, valamint a SWOT elemzés (az EU szabványoknak megfelelés érdekében kivitelezendő beruházásokhoz szükséges tőke hiánya) igazolja az intézkedéshez rendelt aránylag magas pénzügyi (22%) arányt az NVT költségvetésén belül. Ezen felül a magasabb minőségű és drágább termékek befogadására irányuló piaci hajlandóság és készség miatt a gazdaságok bevételei is növekedhetnek.

A kedvezőtlen adottságú területek támogatása intézkedés pénzügyi allokációját (az NVT költségvetésnek 11%-a) a jogosult célterületek nagysága alapján határozták meg. Ez az intézkedés pozitív hatással lesz a környezetre, különös tekintettel a vidék fenntartására és a táj kezelésére, mindkettővel hozzájárulva a vidéki társadalom fenntartható fejlődéséhez. Az intézkedés gazdasági hatásait tekintve elmondható, hogy a kedvezőtlen adottságú területeken tevékenykedő gazdálkodók támogatása egy bizonyos mértékig ösztönzi őket gazdaságuk átalakítására a piacorientáltabb termelés érdekében, és ezzel javítja piaci pozíciójukat. Ezt a hatást erősíti, hogy a félig-önellátó gazdálkodók támogatása intézkedés és az AVOP beruházási intézkedése kiválasztási folyamatában prioritást kapnak a kedvezőtlen adottságú területeken tevékenykedő gazdálkodók.

A mezőgazdasági területek erdősítése intézkedésre előirányzott forrás nagyságát (a források 11%-a) a Nemzeti Erdő Program (lásd 8. fejezet), valamint a korábbi tapasztalatok és gyakorlat alapján határozták meg.

Az intézkedéshez köthető valamennyi hatás hosszútávú. A várható gazdasági hatás jobbra az alternatív jövedelemforrások fejlesztésén keresztül jelentkezik. A környezeti hatások

jelentősek lehetnek a víz- és szélrózsió megelőzéséhez, a környezetminőség növeléséhez, a táj, az élő szervezetek, valamint a biodiverzitás védelméhez való hozzájárulás által.

A *korai nyugdíj* intézkedés aránylag alacsony pénzügyi súlyának (az NVT költségvetésének 3%-a) oka az intézkedés késői (2006) bevezetése az időigényes jogszabályi változtatásoknak köszönhetően, amelyek szükségesek az intézkedés megvalósításához és a potenciális kedvezményezettek lehatárolásának további tisztázásához. A program végrehajtásának befejezéséig nem realizálódnak hatások. Az intézkedés hosszútávú pozitív hatással lesz a mezőgazdasági foglalkoztatás körülményeinek minőségére, a mezőgazdasági népesség korstruktúrájára, valamint a gazdaságok versenyképességére.

A *termelői csoportok létrehozásának és működtetésének támogatása* intézkedés pénzügyi allokációja (az NVT költségvetésének 5%-a) a nemzeti agrártámogatási rendszer (lásd 1.3.5 és 2.1.3 fejezetek) tapasztalatai alapján került meghatározásra. 225 termelői csoport nyert előzetes elismerést 2004-ig a 85/2002 (IX. 18.) FVM Rendeletnek megfelelően. Mivel az eladásból származó árbevétel éves minimuma, mint elismerési feltétel, jelentősen növekedni fog, a pályázók száma várhatóan kevesebb lesz, mint az előzetes elismeréseké, és előreláthatóan évről évre további csökkenést fog mutatni. Az intézkedés rövidtávon hat a gazdálkodó egységek szerveződéseinek strukturális változására és a termelés piacorientáltabbá tételére. A szerveződés, valamint a termelőeszközök közös használata által a gazdaságok hatékonysága is nő.

A *félíg-önellátó gazdaságok támogatása* intézkedés pénzügyi súlya (az NVT költségvetésének 3%-a) a kedvezményezettek várható számán alapszik, amelyet az AVOP-pal összhangban lévő jogosultsági feltételek (pl. gazdasági életképesség) alapján lehet megbecsülni. A várható hatások tekintetében rövidtávon az intézkedés azoknak a gazdálkodóknak nyújt segítséget, akik fennmaradási nehézségekkel küzdenek. A támogatási összeg (1000 Euro) növelni fogja a gazdálkodó jövedelmét, anélkül, hogy alternatív jövedelemforrásokat teremtené.

3.2 Az NVT kapcsolódása az NFT-hez, az AVOP-hoz és egyéb nemzeti politikákhoz (célok, prioritások)

A 90-es évek óta az EU-hoz való csatlakozásra való felkészülés keretében Magyarország jogrendjébe és közigazgatásába fokozatosan beépítésre kerültek az EU követelményei, irányelvei és célkitűzései.

A mezőgazdaságban megvalósítandó hosszú távú célkitűzéseket az 1997. évi CXIV. sz., az agárgazdaság fejlesztéséről szóló törvény határozta meg. A törvény szerint a fő megvalósítandó célok a következők.

- a mezőgazdasági termelés versenyképességének javítása;
- az esélyegyenlőség megteremtése;
- megfelelő tőke és jövedelemszint elérése;
- a mezőgazdaság fenntartható fejlődésének megalapozása, feltételeinek javítása a termelő tevékenységek, a környezet- és a természetvédelem érdekeinek összehangolásával;
- a mezőgazdasági termelés versenyelőnyeinek kiaknázása a nyereségesség és a növekvő kivitel érdekében;
- a vidéki foglalkoztatás és az alternatív jövedelemszerzési lehetőségek ösztönzése;
- a vidéki térségek népességmegtartó képességének növelése;
- a gazdaság emberi erőforrásainak fejlesztése; a mezőgazdasági újítások elterjedésének elősegítése.

A közelebbi múltban a magyar kormány agrár- és vidékfejlesztési stratégiáját az alábbi jogszabályokban és programokban határozta meg:

- A 2253/1999 (X. 7.) sz. Kormányhatározat a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programról, és végrehajtó intézkedései;
- A Kormányprogram és a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium mezőgazdasági stratégiája;
- az EU Erdészeti Stratégiáján alapuló a Nemzeti Erdészeti Program (jelenleg kidolgozás és egyeztetés alatt).

A fenti fő célkitűzések és stratégia megvalósítása érdekében a magyar támogatási rendszerben számos intézkedés került bevezetésre, ezek a mezőgazdaság korszerűsítését és szerkezetváltását, az újonnan bevezetésre kerülő EU szabványoknak való megfelelést, az erdősítés felgyorsítását, a termelői csoportok létrehozását és működtetését valamint a környezeti szempontból fenntarthatóbb fejlődést célzó Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program megvalósítását célozzák.

Az intézkedések az Államháztartási törvény alapján két fő csoportba sorolhatóak:

Mezőgazdasági támogatások

Ezek a támogatások a Földművelésügyi Miniszternek a mezőgazdaság gazdasági célkitűzéseire elkülönített források felhasználásáról szóló rendeletein alapulnak. Ami a 2001. és 2002. évet illeti, a támogatás fő irányait és a támogatott ágazatokat a Magyar Köztársaság költségvetéséről szóló 2000. évi CXXXIII. törvény XII. fejezetének (Földművelésügyi és

Vidékfejlesztési Minisztérium) 10. címe 4. alcíme (Fejezetenkénti ráfordítások) és 3. alcíme (Támogatásra elkülönített keretek) tartalmazza. A fenti rendeletek alapján nyújtott támogatás összhangban van az 1257/1999. sz. Tanácsi rendeletben előírt vidékfejlesztési intézkedésekkel.

Környezetvédelmi intézkedések

A nemzeti jogszabályok évek óta tartalmazzák (pl. az 1995. évi LIII. törvény a környezet védelméről; az 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről; az 1997. évi CXIV. törvény az agrárgazdaság fejlesztéséről).

A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAP) 2002-ben a fenti törvények alapján került bevezetésre. Ezt a programot a 2253/1999. (X. 7.) sz. Kormányhatározat fogadta el. Költségvetése mintegy 2,2 milliárd forint, célja a mezőgazdasági tevékenységekkel kapcsolatos környezeti feladatok integrációja (integrált védelmi megoldások és környezetbarát művelési módszerek támogatásával).

Ez tehát a jelenlegi nemzeti agrár- és vidékfejlesztési támogatás rendszer alapvető szerkezete. Ezt a rendszert fogja kiegészíteni számos olyan, az 1259/1999. EK Rendeletben előírt intézkedés, amelyek bevezetését a magyar hatóságok csak nemzeti forrásokból tervezik (erdészet, alapvető szolgáltatások a vidéki gazdaság és lakosság számára).

3.2.1. Az NVT összhangja az NFT-vel és az AVOP-pal

Az NVT, mint az NFT szerkezetébe illeszkedő dokumentum, a vidék fenntartható fejlődésének kulcsfontosságú eszköze. Az NVT stratégiájában leírt többcélú célok az AVOP-ban szereplő, beruházás jellegű intézkedések és a vidék fenntartható fejlődését célzó intézkedések együttes hatásán keresztül valósíthatók meg. A megfelelő intézkedések megvalósításával az NVT közvetlenül, vagy közvetve az NFT és az AVOP céljainak megvalósításához is hozzájárul. Az NVT az NFT számos céljához, így több operatív programjához kapcsolódik.

Az NVT intézkedései az AVOP strukturális intézkedéseinek hatásait a következő módokon erősítik:

- Az NVT-ben a racionális földhasználat prioritása a kedvezőtlen adottságú területeken működő, alacsony input szintű gazdálkodási rendszereknek nyújtott kompenzáción, valamint a kedvezőtlenebb természeti adottságokkal rendelkező területek erdősítésének támogatásán keresztül érvényesül. Ez összhangban van az AVOP azon jellemzőjével, hogy a versenyképesebb, gazdaságilag életképes vállalkozásokat részesíti előnyben, és ezzel, a mezőgazdaság többcélú szerepének elismerésével a rendelkezésre álló erőforrások hatékonyabb hasznosítását, ugyanakkor a természeti és kulturális táj megőrzését is támogatja.
- Az agrár-környezetgazdálkodási intézkedés hozzájárul a környezetkímélő termelési gyakorlat elterjesztéséhez és a földhasználat racionalizálásához, ami szinergizmust alkot az AVOP I. és II. prioritásához kapcsolódó beruházási intézkedésekkel.
- A félig önellátó gazdálkodókat támogató intézkedések célja, hogy a részben önellátó gazdaságok jelentős része gazdaságilag életképesé váljon.

- A gazdálkodóknak az EU környezetvédelmi, higiénés és állatjóléti szabványainak való megfelelését segítő intézkedés szintén növelheti az AVOP alapján finanszírozott beruházások értékét.
- A korai nyugdíj intézkedés – az AVOP fiatal gazdálkodókat segítő támogatásával együttesen – a mezőgazdasági termelők egészségesebb korösszetételét alapozza meg.
- A termelői csoportok létrehozásának és működtetésének támogatása a termelők együttműködését, integrációját erősíti.
- Az AVOP beruházási és a mezőgazdasághoz kapcsolódó infrastruktúra fejlesztését szolgáló támogatásai a gazdálkodóknál megalapozhatják az NVT intézkedéseire való jogosultságot (pl. agrár-környezetgazdálkodási intézkedés stb.).
- Az NVT földterület-alapú támogatásai kiterjesztik a gazdálkodók finanszírozási lehetőségeit, ami lehetővé teszi az AVOP beruházási támogatásainak igénybe vételét.
- Mindkét dokumentum tartalmaz egy-egy, az EU környezetvédelmi és állatjóléti szabványainak való megfelelést támogató intézkedést. Alapvető követelmény volt, hogy az átfedéseket elkerüljük, viszont a két intézkedés egymást kiegészítő jellegét erősítsük.
- Az NVT korai nyugdíjazás intézkedése és az AVOP fiatal gazdálkodók földhöz jutását támogató intézkedése javítja a mezőgazdaságban foglalkoztatottak korösszetételét.
- Az AVOP képzési támogatásának célja a gazdálkodók képzettségének javítása, ami lehetővé teszi az NVT intézkedéseinek jobb kihasználását. A képzések által lefedett témakörök között szerepel a kapcsolódó intézkedések megvalósításához szükséges ismeretanyag is.
- Az AVOP-ban szereplő beruházási támogatás jó alapot nyújt a gazdáknak az NVT különféle intézkedéseiben való részvételre. A kedvezőtlen adottságú területeken végrehajtott mezőgazdasági beruházások kiemelt támogatása, illetve az agrár-környezetgazdálkodási és termelői csoport programokhoz csatlakozó gazdálkodóknak adott magasabb pontszámok jelentősen növelni fogják a gazdálkodók hajlandóságát, hogy részt vegyenek ezekben a programokban illetve együttműködési formákban, ami elősegíti az intézkedések céljainak megvalósulását.
- A két dokumentum közös céljai, mint az EU szabványoknak való megfelelés és a környezet állapotának javítása összehangolt tevékenységekkel kerülnek megvalósításra (az AVOP támogatja a beruházásokat, az NVT a mellékköltségeket stb.).
- Az AVOP szakképzési intézkedése megfelelő ismeretanyagot nyújt a gazdáknak az agrár-környezetgazdálkodás, az EU szabványok és egyéb témakörökben, ami hozzájárul az NVT több intézkedésének sikeres megvalósításához.

A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumon belül egy Koordinációs Bizottság biztosítja a két program megvalósításának összehangoltságát. Ez a bizottság szükség szerint, rendszeresen ülésezik. A bizottság tagjait a minisztérium felelős egységei (megvalósítás, tervezés, ellenőrzés, jogi részleg) és mindkét program Vezető Hatósága adja. A bizottság a

megfelelő lépések segítségével biztosítja, hogy a két program megvalósítása folyamatosan összhangban legyen.

A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv kidolgozása, megvalósítása és végrehajtási mechanizmusai összhangban vannak az 1257/99 és 817/2004 EK rendeletek követelményeivel.

3.2.2. Az NVT összhangja a Közösségi politikákkal

Közös Mezőgazdasági Politika

Az NVT célja a legújabb CAP reform során megfogalmazott európai „mezőgazdasági modell” teljes körű megvalósítása. Az NVT ezt a célt a racionális és fenntartható fejlődésű mezőgazdasági termelés alapjainak megteremtésével éri el.

A terv kidolgozása során folyamatosan szem előtt tartottuk a közös mezőgazdasági politika más eszközei alapján megvalósított intézkedésekkel való összhangot, különös tekintettel az egységes piaci szervezetek intézkedéseire.

Fenntartható fejlődés

Az NVT intézkedéseinek közös célkitűzése az Amszterdami Egyezmény 2. cikkelyében megfogalmazott fenntartható fejlődés. A mezőgazdasági tevékenységek támogatását célzó minden intézkedés összhangban lesz az EU környezetvédelmi, állatjóléti, higiénés és élelmiszer-biztonsági követelményeivel és céljai között tartalmazni fogja a természeti értékek és tájak megőrzését. Megvalósításuk összhangban lesz a környezeti közösségi vívmányokkal (97/11, 91/373/EGK, 92/43/EGK, 75/442/EK, 76/464/EGK, 80/68/EGK, 86/278/EGK, 96/61/EGK Tanácsi direktívák). A megújuló energiaforrások használatának ösztönzése, mint az *acquis communautaire*²⁰ része, mind a környezetvédelemhez, mind a társadalmi és gazdasági kohézió ösztönzéséhez hozzájárul, különösen a vidéki területeken. A technikai segítségnyújtás részeként a környezeti monitoring is megvalósul. A pályázók környezetvédelmi irányelveket kapnak. A környezetvédelmi szervezetek képviselői a Monitoring Bizottság tagjai lesznek. Az NVT megfelelő megoldásokat nyújt a felvázolt környezeti célkitűzésekkel kapcsolatos monitoring és értékelés megvalósítására. Az éves állapotjelentésekben le kell írni, hogy ezekre a kérdésekre milyen megoldásokat találtak.

Foglalkoztatás

A vidéki területek gazdasági, társadalmi, környezeti és tájrehabilitációjához elengedhetetlen azon folyamatok lelassítása, amelyek környezeti és gazdasági problémákat okoznak, és ugyanakkor elnéptelenedéshez és a lakosság egyre kedvezőtlenebb korösszetételéhez is vezetnek. Az NVT jótékony hatással lesz a foglalkoztatásra, mivel új, környezetbarát és nagy munkaerőigényű gazdálkodási módszereket fog széles körben elterjeszteni, javítja illetve védi a félig önellátó gazdaságok, illetve az EU szabványainak még nem megfelelő gazdaságok működését, a kedvezőtlen adottságú területeken fenntartja az azoknak megfelelő mezőgazdasági tevékenységeket, és a termékek minőségének javításával és választékának bővítésével új piaci lehetőségeket teremt.

---

²⁰ 2001/77/EC Direktíva a megújuló energiaforrásokból előállított elektromos áram felhasználásáról a belső elektromos energiapiacra, O.J. L 283/33, 2001.10.27.

Közbeszerzés

A „Technikai segítségnyújtás” intézkedés végrehajtása során be kell tartani a Közbeszerzési direktívákban megfogalmazott közösségi követelményeket és a direktíváknál szigorúbb követelményeket megfogalmazó nemzeti jogszabályokat. A megfelelést az alábbi lépések biztosítják:

- A támogatási szerződések külön fejezetben szabályozzák a beszerzéseket. (A szabványos támogatási szerződést nyilvánosságra hozzuk, hogy a támogatásra jogosultak már a korai szakaszban információhoz juthassanak jövőbeni kötelezettségeikről.)
- A kedvezményezettek a projektjeikről készülő állapotjelentésekben kötelesek a beszerzésekről is információt szolgáltatni. Olyan esetekben, ahol a közbeszerzési direktívákat nem tartották be, kifizetésre nem kerülhet sor.
- A pénzügyi ellenőrzések során a beszerzések bizonylati hátterét is vizsgáljuk.
- A közleményeket az Európai Közösségek Hivatalos Közlönyében jelentetjük meg.

Az országos hatáskörű közbeszerzési hatóság a Közbeszerzési Tanács. Független állami szervezet saját jogszabályi háttérrel. Ez a szervezet jogszabályi felhatalmazással bír arra, hogy a közbeszerzések terén széles körű ellenőrzéseket végezzen és nyilvántartást vezessen.

Környezetvédelem

Az NVT végrehajtása az EU környezetvédelmi követelményeinek megfelelően történik.

Ezen belül az NVT alapján történő minden tevékenység megfelel az Élőhely- és Madárvédelmi direktíváknak (92/43/EK és 79/409/EK), valamint, ahol szükséges, a Környezeti hatástanulmányokról szóló direktívának (97/11/EK direktívával módosított 85/337/EK), a részletek a 3.7. pontban találhatóak. Továbbá az NVT keretében tett minden intézkedést a magyar környezetvédelmi jogszabályoknak megfelelően kell végrehajtani. Azokban az esetekben, ahol a vonatkozó közösségi környezeti szabályozás még nem került átvételre, a megfelelő EU direktívát magyarországi hatályba lépéséig közvetlenül kell alkalmazni.

Esélyegyenlőség

Ld. a 3.6. pontot.

Minőségügyi politika

Az EU támogatási rendszere és a CAP egyaránt felhívják a figyelmet, hogy a hangsúlyt a termelés mennyiségi aspektusairól a minőségi aspektusokra kell áthelyezni.

Az EU-ban a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek minősége igen fontos piaci kategória. Az egyes mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek piacát a minőségügyi politika keretein belül direktívák, rendeletek, termékvédelmi és minőségügyi rendszerek szabályozzák.

- Minőségi követelmények

Például: gyümölcsökre, zöldségekre, szeszesitalokra vonatkozó rendeletek, cukorra, mézre gyümölcslevekre vonatkozó direktívák stb.

A jogharmonizáción keresztül Magyarország ezeket a szabályokat elfogadta és bevezette. A minőségi követelményeknek való megfelelés ellenőrzésére létrehozott hivatalos élelmiszer-ellenőrző intézményi rendszer jól működik.

- Az EU minőségügyi politikája

Az EU minőségügyi politikájának fő elemei a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek eredetjelzésének védelme, a hungarikumok tanúsítása és a biogazdálkodás.

Magyarország átvette az EU rendszerét, amely a minőségi termékek védelmét, tanúsítását és megjelölését célozza, továbbá vállalta, hogy segíti a termelők képzését és információkhoz jutását, illetve elősegíti, hogy a termelők a Magyarországnak az EU-hoz való csatlakozásával megnyíló új lehetőségeket megismerjék.

- Minőségügyi rendszerek

Az EU-ban az élelmiszer-termelésben és az élelmiszeriparban számos minőségügyi rendszert alkalmaznak. E rendszerek egyike a Magyarországon kötelező HACCP rendszer.

A többi rendszer (pl. ISO 9001, TQM) megvalósítása nem kötelező, bár bevezetésük elősegíti a piaci pozíciók megőrzését, a piacszerzést, a hatékonyság növelését és a fogyasztói elégedettség növelését. A minőségügyi rendszerek az élelmiszerágazatban széles körben bevezetésre kerültek, a nyersanyagsektorban pedig a jövőben várható.

Az FVM kísérleti projekteket indít, valamint 1998 óta 50%-os támogatásban részesíti a HACCP, ISO és TQM rendszerek bevezetési költségeit, 2003-tól pedig a monitoring rendszerek megvalósítását is támogatni fogja. A minőségügyi rendszerek megvalósítottsági és támogatottsági szintje az EU-ban megfelel a jelenlegi magyarországi szintnek.

3.3. Az NVT átfogó stratégiája

A jelenlegi, alapvetően megváltozott gazdasági környezetben a hazai mezőgazdasági politikának két célkitűzése van. Egyrészt a versenyelőnyök kihasználásának segítségével a mezőgazdasági termelés hatékonyságának növelése, előnyösebb, biztonságosabb piaci helyzet és jobb jövedelmi pozíció biztosítása a termelők számára. Másrészt olyan mezőgazdasági politika folytatása, amely a versenyképes gazdasági fejlődésre kevésbé alkalmas területeken a fenntarthatóságot és a többfunkciós működést tűzi ki célul. A két célkitűzés kiegyensúlyozott megvalósítása alapvető nemzeti érdek, ugyanakkor az EU célkitűzéseivel is összhangban van. Időzítés, időtartam és hatékonyság tekintetében is mindkét célkitűzés megvalósítását megkönnyítheti Magyarország csatlakozása az EU-hoz és az EU és Magyarország forrásainak együttes felhasználása. Az AVOP-ban és az NVT-ben a célkitűzések megvalósítása érdekében bevezetésre kerülő intézkedések hozzájárulnak a fenntartható fejlődés megvalósításához, illetve olyan európai mezőgazdasági modell megvalósításához, amely csökkenti a regionális eltérések hátrányos gazdasági, környezeti, társadalmi és közjóléti következményeit.

A mezőgazdaság fejlesztésére és a vidékfejlesztésre összpontosító stratégia kidolgozása során törekedtünk az összhangra a nemzetgazdaság fejlesztési tervével, a mezőgazdasági és vidékfejlesztési koncepcióval, a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programmal, az EU vonatkozó irányelveivel és támogatási gyakorlatával, valamint a mezőgazdasági és vidékfejlesztési célú előcsatlakozási intézmények és nemzeti támogatási programok tapasztalataival.

Az állapotfelmérés és a SWOT elemzés tanúsága szerint a társadalmi és gazdasági átalakulás hátrányosan befolyásolta, sőt, visszavetette a mezőgazdaság teljesítőképességét. A számos átfogó ok között szerepel a tulajdonviszonyok megváltozása, a szervezeti felépítés átalakulása, a túlzottan egyszerű és kevésbé nyereséges termelési szerkezet, a növekvő értékesítési problémák, a mezőgazdaság csökkenő súlya a foglalkoztatásban, a regionális eltérések és a vidék fokozódó társadalmi problémái.

A stratégia alapját az egyéni és csoportos vállalkozások elismerésen alapuló megerősítése és a különféle természeti erőforrások és a rájuk épülő jövedelemszerzési módok terén meglévő lehetőségek fenntartható kiaknázása adja. Ennek következtében alapvető fontosságú, hogy a teljes vidéki társadalom támogatást, orientációt és képzést kapjon a következő területeken:

- az EU csatlakozásból eredő új kihívások és lehetőségek felismerése/kiaknázása,
- az EU követelmények és szabványok átvétele, kielégítése.

A vidéki érintettek problémamegoldó képességének javítása érdekében a foglalkoztatás és a jövedelemszerzés, vagy az egyéb egyenlőtlenségek csökkentése terén.

Az utóbbi évtized társadalmi és gazdasági változásai folytán különösen hátrányos helyzetbe került vidéki területek fejlesztése, a vidék gazdaságának új növekedési pályára állítása és a vidéki lakosság átszervezése a társadalom alapvető érdeke. A vidéki lakosság életkörülményeinek, jövedelmi és foglalkoztatottsági helyzetének javítása, az elnéptelenedéshez, a vidéki lakosság egyre romló korösszetételéhez vezető folyamatok megállítása a vidék társadalmi, gazdasági, kulturális és környezeti megújulásának nélkülözhetetlen feltétele.

A támogatott fejlesztésekre nézve alapvető feltétel, hogy a környezet terhelését ne növeljék. Az integrált megközelítés mind környezeti, mind gazdasági és társadalmi értelemben is megköveteli a fenntarthatóságot.

- A koherencia elvének megfelelően a stratégia az AVOP-ban szereplő, az EMOGA Garancia Alapjából finanszírozott intézkedések hatását is tekintetbe veszi. Az NVT intézkedései kiegészítik és erősítik az AVOP ezen strukturális intézkedéseit.

A kofinanszírozás elvének megfelelően a stratégia az AVOP-ban szereplő támogatásokat és az egyszeri területi kifizetéseket, valamint a nemzeti „kiegészítő” támogatásokat is figyelembe veszi.

Ezen felül a stratégia a hátrányos helyzetű csoportokkal kapcsolatos néhány szociális szempontot is figyelembe vesz. A vidéki területeken a romák, a fiatalok és a fogyatékosok helyzete hátrányosabb. Az NVT megvalósítása során ezeket a csoportokat a többi pályázó rendelkezésére álló lehetőségeken túl különleges ismeretterjesztő és információs csatornákkal is támogatjuk, amelyek kialakításába képviselőiket és szervezeteiket is bevonjuk. Ezzel az NVT a férfiak és nők és a különféle társadalmi csoportok közötti egyenlőtlenségek felszámolását is ösztönzi, különös tekintettel a 1257/1999 EK Tanácsi rendelet 2. cikkelyének utolsó rendelkezésében előírtakra.

A helyzetfeltárásból levezethető, hogy a mezőgazdaságnak a vad- és erdőgazdálkodással, halászzal együtt az 1990-es évtizedben bekövetkezett folyamatos visszaesés ellenére is jelentős a nemzetgazdasági szerepe, valamint a foglalkoztatásban és a vidék fenntartásában betöltött funkciói révén stratégiai jelentőségű nemzetgazdasági ág maradt. Az elmúlt évtized visszaesést és átstrukturálódást egyaránt jelző adatai, valamint az Európai Unió tagállamaiban megfigyelhető trend alapján azonban várható, hogy a hagyományos, intenzív mezőgazdaság szerepe a közvetlen foglalkoztatásban és a vidéki jövedelemtermelésben tovább csökken. Ez felértékeli azokat a szerkezetátalakításban érvényesíthető stratégiai irányokat, amelyek az ágazatot a mennyiségi növekedés felől a minőség, egyben a fenntartható termelés, azaz a környezettudatos gazdálkodás és a többcélúság irányába terelik. Ez a stratégiai váltás csökkenti az intenzív mezőgazdaság által a talaj minőségére, a vízre, a biodiverzitásra és a tájra rótt, a helyzetelemzésben részletesen ismertetett környezeti terhelést is (ld. 1.7. pont). Ezt az általános célt különösképpen a „Kedvezőtlen adottságú területek támogatása” intézkedés célkitűzéseinek megvalósításával, azaz a természetes erőforrások fenntartható hasznosításán alapuló mezőgazdasági gyakorlat ösztönzésével, a környezeti és természetes adottságok megóvásával, a vidéki tájak értékeinek megőrzésével és a minőségi termékek előállításának ösztönzésével valósítjuk meg. Így a vidéki társadalomban a termelés koncentrációja és az alkalmazott munkaerő csökkenése okozta feszültségek is enyhíthetőek.

Továbbá az NVT általános céljaival összhangban a (jelenleg kormányzati jóváhagyásra váró) Nemzeti Erdőprogram stratégiai elemeit elsősorban a „Mezőgazdasági területek erdősítése” intézkedésen keresztül támogatjuk. Ahogy az erdősültségi arány nő, úgy nő az erdők jelentősége a globális szénegyensúly és a klímaváltozás mérséklése, a biodiverzitás növelése, az ökoszisztémák védelme, a talaj és a levegő minőségének szempontjából, míg az erdők szabadidős és pihenési funkciója is nagyobb hangsúlyt kap, és az erdők által termelt környezetbarát alapanyagok mennyisége is nő.

Az NVT intézkedései hozzájárulhatnak az átalakulás okozta gazdasági, társadalmi és környezeti nehézségek megoldásához, a Közös Agrárpolitika átvételéhez és a magyar mezőgazdaság és a vidék helyzetének javításához is.

A vidéki területek fenntartható fejlődését az NVT csak az NFT-ben megfogalmazott egységes stratégiához illeszkedő, komplex, jól összehangolt eszköz-rendszer keretei közt képes ösztönözni. A vidéki térségek horizontális infrastrukturális, szociális és környezetvédelmi fejlesztését a megfelelő Operatív Programok (Környezet és Infrastruktúra Operatív Program, Vidékfejlesztési Operatív Program, Emberi Erőforrás Operatív Program), míg a jellemzően az agrárgazdasághoz kapcsolódó fejlesztési feladatokat az AVOP keretei között kell kezelni.

A környezet állapotát bemutató fejezet és a SWOT elemzés azt mutatja, hogy a gyengeségek (talajminőség-romlás, árvíz- és belvízveszély, aszálykárok, vízszennyezés, az állattartás trágyagazdálkodási problémái, a táj leromló állapota), az enyhítésükre alkalmas lehetőségek (erdősítés, környezetkímélő gazdálkodási módszerek, integrált gazdálkodás, tájrehabilitáció), valamint az EU támogatási politikája (annak erőforrásaival) jelentős mértékben lefedik egymást.

A legjelentősebb intézkedések hatása a környezet állapotának javulásán és a mezőgazdaság piaci hatékonyságának növelésén keresztül is jelentkezik. A viszonylag kisebb pénzügyi súllyal rendelkező intézkedések bevezetése azonban szintén szükségzerű, mivel ezek célcsoportjai azok a mikro- és kisvállalkozások, amelyek a mezőgazdasággal foglalkozó lakosság nagy részét adják, és amelyek a támogatásoktól elsősorban a jövedelemszerzési problémáikra várnak megoldást.

3.4. Az NVT várható eredményeinek számszerűsítése

Ez a fejezet a bizottság VI/43512/02 számú dokumentuma alapján készült indikátorokat tartalmazza.

Az adatgyűjtés részletes eljárásrendjét valamint a vonatkozó feladatokat és felelősségi köröket az 5. fejezet tartalmazza.

Az NVT számszerűsített célkitűzései intézkedésenként a következők:

Az **„Agrár-környezetgazdálkodás”** intézkedés hat célprogramon keresztül valósul meg, s 2004-2006 viszonylatában összesen 699 758 ha terület agrár-környezetvédelmi célú bevonásával számol. Az egyes célprogramok részesedései a következők: szántó célprogram: 349 879 ha; gyepek célprogram: 279 903 ha; évelő célprogram: 55 980 ha; vizes élőhely célprogram: 13 995 ha; kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási intézkedések: 40 953 ha.

A **„Kedvezőtlen adottságú és környezetvédelmi korlátozások alá eső területek támogatása”** intézkedés összesen 883 558 ha kedvezőtlen adottságú területet céloz meg, amelyből 395 402 ha a 19. cikkely alapján, 488 156 ha a 20. cikkely alapján került besorolásra.

Az **„Európai Unió környezetvédelmi, állatjóléti- és higiéniai követelményeinek való megfelelés elősegítése”** intézkedés két alintézkedésre oszlik. Az első alintézkedés a környezet védelmét célozza beleértve a szerves trágya eltávolításával, kezelésével és az állattartó telepen való tárolásával kapcsolatos tevékenységeket. A második alintézkedés célja az állatjólét és állathigiénia, amely lefedi az alábbi tevékenységeket: 1) a padozatot érintő előírásoknak való megfelelés, 2) a mikro-klimával kapcsolatos előírásoknak való megfelelés, 3) az állattartó telepek biztonsági előírásainak való megfelelés, 4) a férőhely előírásoknak való megfelelés, 5) a tartási és takarmányozási technológiával kapcsolatos előírásoknak való megfelelés, 6) a tartástechnológiával kapcsolatos technológiai fejlesztések, 7) teljes felújítás. A támogatást igénylő *kedvezményezett*ek száma hozzávetőlegesen 2700.

A **„Mezőgazdasági területek erdősítése”** intézkedés átlagosan 10 000 ha/év erdőtelepítéssel valósul meg, tehát 2004-2006 viszonylatában 30 000 ha erdő telepítését jelenti.

A **„Korai nyugdíjazás”** intézkedés mintegy 10 000 főt érint, akiknek közel 60 %-a fiatal gazdálkodónak adja át a gazdaságát. Az így átadásra kerülő mezőgazdasági terület várhatóan 50 000 ha-t tesz ki. Az intézkedés megvalósításának eredményeként a gazdaságok átlagos terület növekedése mintegy 0,5 ha. Az intézkedés 2006-tól lesz bevezetve.

A **„Szerkezetátalakítás alatt álló félig önálló gazdaságok támogatása”** intézkedés speciális céljai alapján – kiemelten a szerkezetváltás, a gazdaságok árutermelővé válásának segítése – az intézkedés célcsoportja az alacsony tőkeerejű, kis területen gazdálkodó, de bizonyos segítséggel fejlődésre képessé váló termelők. Az NVT-ben rögzített jogosultsági kritériumok alapján mintegy 30 000 gazdaság teljesíti a követelményeket az átlagos három éven belül, amely 500 ezer hektár területet érint.

A **„Termelői csoportok létrehozásának és működtetésének támogatása”** intézkedés keretében a 2004-2006-os időszakban várhatóan 165 szervezet részesül támogatásban. Évekre bontva a terv 2004-ben 80-90, 2005-ben 45-55, 2006-ban 20-30 új szervezet megalakulásával és támogatásával számol. Legalább 80 szerveződés a támogatás révén várhatóan biztos piaci pozíciókkal rendelkező, versenyképes termelői csoporttá erősödik. Mivel e szervezetekben legalább 15 termelő jelenik meg, de nem ritka a száz termelőt összefogó termelői csoport sem, így az intézkedés 2 500 – 5 000 fő természetes személyt is érinthet.

Az NVT intézkedéseinek 2004-2006-os időszakra érvényes monitoringját szolgáló fizikai és pénzügyi mutatókat a Terv 18. mellélete tartalmazza. A melléklet a Terv keretén belül elérendő becsült célállapotokat és hatásokat mérő értékelési mutatókat is magában foglalja.

Az alkalmazott indikátorok rendszere összhangban van a Bizottság szolgálatai által kiadott, a vidékfejlesztési programok monitoringját és értékelését leíró útmutatókkal.

3.5. Integrált megközelítés

Az NVT részét képező vidékfejlesztést támogató intézkedések egy egységes prioritási- és célrendszer alapján az ország teljes területét lefedő integrált tervet alkotnak. Az EMOGA Orientációs részlege által támogatott további eszközöket az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program foglalja magába. A két terv közötti koherencia a közös alapokon nyugvó stratégiák által biztosított. A két dokumentumban szereplő intézkedések összekapcsolásával kölcsönösen növelhető azok hatékonysága. Kedvezőbb feltételek biztosíthatók a támogatások igénybevevői számára a támogatási feltételek teljesítéséhez, valamint hatékonyabban teljesíthetők az intézkedések kitűzött céljai.

Az integrált megközelítés második értelmezése a társadalom, gazdaság és környezet párhuzamos, egyenrangú fejlődésének biztosítása, a mezőgazdaság fejlesztésén keresztül a környezet állapotának, valamint a vidéki, elsősorban mezőgazdasággal foglalkozó népesség helyzetének javítása. A NVT egyik alapvető célja a vidéki területek fenntartható fejlődésének elősegítése, a többcélú, környezettudatos gazdálkodás ösztönzése és a foglalkoztatási és jövedelemviszonyok javítása. Ez a cél mindhárom szféra igényeit egyaránt érvényesíti.

Az intézkedések egy része amellet, hogy a foglalkoztatásra és a gazdaságra is kedvezően hat, erőteljesen javítja a környezet állapotát, valamint a tájfenntartásban is jelentős szerepet játszik. Az agrár-környezetgazdálkodás, a kedvezőtlen adottságú területek támogatása, a gazdaságok megfeleltetése az EU környezetvédelmi előírásainak, valamint a mezőgazdasági területek erdősítésének támogatása közvetlen pozitív hatással van a környezetre. A többi intézkedés környezetre gyakorolt hatása közvetetten jelentkezik ugyan, viszont a gazdaságra és célcsoportjaiknál fogva (mezőgazdasági termelők, ezek közül is a félig önálló gazdálkodók, időskorúak) a társadalomra gyakorolt pozitív hatásuk azonban jelentős.

3.6. A nemek közötti esélyegyenlőség

A Strukturális Alapokról szóló 1260/99 EK rendelet 1. cikkelye által előírtakkal és a Nemzeti Fejlesztési Tervben, benne az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Programban megjelenített szempontokkal összhangban az esélyegyenlőség, azon belül a nők és férfiak, valamint a hátrányos helyzetű csoportok esélyegyenlőségének érvényesítése a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv egyik horizontális elve.

A figyelem már a társadalmi konzultáció időszakában ráirányult a program tervezésének erre az aspektusára, és a résztvevők egyhangúlag elfogadták.

Az NVT különös figyelmet fordít a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok, így például a vidéken dolgozó, mezőgazdasági termeléssel foglalkozó nők, a megélhetési gondokkal küszködő mezőgazdasági vállalkozók vagy a jelentős számban vidéki településeken élő romák helyzetének javítására, esélyegyenlőségük megteremtésére. Mivel vidéken a mezőgazdaság a legkézenfekvőbb megélhetési lehetőség, minden eszközt fel kell használni a mezőgazdasági tevékenységek ösztönzésére és a mezőgazdasághoz kapcsolódó lehetőségek bővítésére.

A munkahelyteremtés és -fenntartás lehetőségeit jelentősen javíthatják a különféle információterjesztő tevékenységek, az állandó tanácsadó és szakmai szolgáltatások, amelyek a tevékenységek adaptációjához és diverzifikációjához egyaránt hozzájárulhatnak például a félig önálló gazdaságok piaci lehetőségeinek bővítésével vagy új munkahelyek létrehozásával az erdősítés vagy a nem termelő agrár-környezetgazdálkodás terén.

Az esélyegyenlőség elvét tekintetbe vesszük azáltal is, hogy a nők kiegyensúlyozott számban kapnak helyet az NVT igazgatásában, ellenőrzésében és megvalósításában részt vevő testületekben is, beleértve a fenti területekkel foglalkozó testületeknek a Monitoring Bizottságban való aktív részvételét is.

Az NVT intézkedései többségükben közvetlenül függenek bizonyos fizikai gazdálkodói potenciáltól, vagy az adott gazdálkodói tevékenységgel kapcsolatosan megkövetelnek bizonyos követelményeket. Az NVT a támogatásra való jogosultság esetében nem vezet be pozitív diszkriminációt a nők illetve a hátrányos helyzetű esetében.

Magyarország vidéki térségeiben általános, hogy a nők többsége a szolgáltató szektorban, valamint az alacsonyabb jövedelemkategóriájú területeken, munkakörökben dolgozik. Szakmai, szervezeti struktúrájuk kedvezőtlen, vezető beosztásban nagyon kevesen vannak. Az agrárorientált Nemzeti Vidékfejlesztési Terv munkaerő-piaci esélyeiket úgy érinti, hogy foglalkozási lehetőséget teremt, illetve hogy meg számukra a mezőgazdaságban és erdőgazdaságban. Mivel ezek az ágazatok döntően a férfiakat foglalkoztatják, a döntésekben, menedzsmentben, szervezetekben a nők lényegesen kisebb számban jelen. Ezért kiemelten fontos az esélyegyenlőség biztosítása. Ez a munkalehetőségeken túl a jövedelmi viszonyokat és az érdekérvényesítést, szervezeti reprezentációt is jelenti.

A hátrányos, akár halmozottan **hátrányos helyzetű csoportok** esetében a legfontosabb a megfelelő munkalehetőség biztosítása, mely társadalmi integrációjukat előmozdítja, megélhetésüket biztosítja. Az „Agrár-környezetgazdálkodás”, a „Kedvezőtlen adottságú területek támogatása” és a „Szerkezetátalakítás alatt álló félig önellátó gazdaságok támogatása” intézkedések a fenntartható, a jövőt biztosító gazdálkodási módok támogatásával közvetlen munkaerő-piaci esélyüket növelik. A többi intézkedés közvetetten, a foglalkoztatás minőségének és mennyiségének javításával biztosít egyenlő esélyeket (e rétegeket vidéken döntően az agrárgazdaság foglalkoztatja). Ennek kapcsán fokozottan szükséges – főként a romák esetében – az egyenlő bánásmód érvényesítése. Emellett ezek a rétegek a „Technikai segítségnyújtás” keretében lefolytatott tájékoztatások, felkészítések és képzések kiemelt célcsoportjai kell, hogy legyenek. Számukra a pályázatírásban, támogatási igények elkészítésében és benyújtásában való fokozott segítségnyújtás ugyancsak alapvető szempont. Az NVT tehát e rétegek esetében sem alkalmaz pozitív diszkriminációt, esélyegyenlőségüket alapszemléletébe építette be, valamint a végrehajtás során kívánja érvényesíteni.

3.7. Jövőbeli környezetvédelmi kötelezettségek

A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv intézkedéseit a környezetvédelmi kötelezettségek közül az üvegházhatást kiváltó gázokkal, a vízminőséggel, a természeti erőforrások védelmével, és a fenntartható erdőgazdálkodással kapcsolatos kötelezettségek érintik. A terv 1.7. fejezetében részletesen bemutatott vidéki környezeti állapotból kiindulva, illetve Magyarország nemzetközi környezet- és természetvédelmi vállalásai alapján ezeken a területeken a vidékfejlesztési intézkedések a következő környezetvédelmi eredmények eléréséhez járulnak hozzá:

Üvegházhatást kiváltó gázokkal kapcsolatos egyezmények betartása

Magyarország a kiotói konferencián az üvegházhatást okozó gázokból 6%-os **emissziócsökkentést** vállalt 2008-ig, az 1985-1987 közötti évek átlagnak megfelelő kibocsátási szinthez viszonyítva. Az NVT „mezőgazdasági területek erdőszítése” intézkedés

keretén belül megvalósuló erdőtelepítések nagy mértékben hozzájárulnak ezen vállalat teljesítéséhez.

Víz Keretirányelv

2000. december 22-én lépett hatályba az Európai Parlament és a Tanács 2000/60/EK számú, 2000. október 23-i irányelve az európai közösségi intézkedések kereteinek meghatározásáról a vízügyi politika területén. Ez az irányelv az Unió vízgazdálkodásra vonatkozó legfontosabb jelenlegi jogszabálya. Kiemelt célja a **vízi** és a vízparti élővilág **jó ökológiai állapotának** biztosítása 2015-ig. A Víz Keretirányelv végrehajtását az EU Közös Mezőgazdasági Politikájával, illetve a vidékfejlesztési tervezéssel összhangban kell majd végezni, integrálva utóbbiakba a vízvédelem szempontjait is. A Keretirányelv 11. cikkelye kimondja, hogy meg kell határozni azoknak az intézkedéseknek a programját, amelyek végrehajtása biztosítja, hogy a vizek a megadott határidőre a meghatározott állapotba kerüljenek. A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv „Agrár-környezetgazdálkodás” és „Az Európai Unió környezetvédelmi, állatjóléti- és higiéniai követelményeinek való megfelelés elősegítése” intézkedéseivel közvetve járul hozzá a vállalt célok eléréséhez.

Nitrát direktíva, jó mezőgazdasági gyakorlat

A vízminőség megőrzésének legfontosabb területe a **nitrátkibocsátás** csökkentése. Közösségi szinten erről a „nitrát direktíva” (91/676 EGK irányelv) rendelkezik, melynek alkalmazását a vizek mezőgazdasági eredetű nitrátszennyezéssel szembeni védelméről szóló 49/2001. (IV.3.) Kormányrendelet írja elő. Ennek bevezetését az a felismerés indokolja, hogy az intenzív mezőgazdasági termelés, valamint a nagyüzemi állattartás következtében a vizek jelentős mértékben károsodhatnak (nitrátszennyezés növekedése, eutrofizáció). Az irányelv előírja a vizek nitrátszennyezettségének felmérését és erre alapozva a nitrátérzékeny területek kijelölését. A 49/2001. (IV.3.) Kormányrendelet ennek megfelelően meghatározta a magyarországi nitrátérzékeny területek településsoros jegyzékét (mintegy 1500 településről van szó), valamint a „trágyázás jó mezőgazdasági gyakorlata” címszó alatt azokat a szabályokat is, melyek betartásával a gazdálkodók meg tudnak felelni a követelményeknek. A rendelet 12 évre szóló akcióprogramot is elfogadott erre vonatkozóan, melynek megvalósítása 2002-ben megkezdődött. A nitrát rendeletben előírt szabályok betartása minden mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdálkodóra nézve kötelező. A „trágyázás jó mezőgazdasági gyakorlatán” belül meghatározott szabályok két részre bonthatók: az állattartás során keletkezett szerves trágya mezőgazdasági területen történő felhasználására és az állattartó telepeken keletkező trágya tárolására.

A nitrátrendeletben meghatározott követelmények és szabályok betartását elősegítő 12 éves akcióprogram végrehajtásával és Nemzeti Vidékfejlesztési Tervben is rögzített követelményeik betartásával a jelenleg üzemelő és az újonnan kialakított állattartó telepek meg fognak felelni a „nitrát direktívában” meghatározott szigorú környezetvédelmi követelményeknek. Mivel a nitrátrendeletben meghatározott „trágyázás jó mezőgazdasági gyakorlatának” szabályai felölelik nemcsak a szerves trágyák tárolására vonatkozó és alapvetően környezetvédelmi célokat szolgáló követelményeket, hanem a tárolt szerves trágya kijuttatását is, ezáltal elérhető lesz, hogy a felszíni és felszín alatti vizekbe kerülő mezőgazdasági eredetű nitrátszennyezés csökkenjen. A rendelet szerint a szerves trágyával a mezőgazdasági területre kilőtt nitrogén mennyisége nem haladhatja meg 170 kg/ha értéket.

Egyezmény a biodiverzitás védelméről

A Biológiai Sokféleség Egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény) kihirdetéséről szóló 1995. évi LXXXI. törvény alapjául egy multilaterális **természetvédelmi egyezmény** szolgál,

amelynek hazánk is aláírója. Az Egyezmény célja az élővilág védelmét, a biológiai sokféleség megőrzését szolgáló intézkedések összehangolása. Kimondja, hogy a Szerződő Fél, a sajátos feltételeinek és képességeinek megfelelően a) nemzeti stratégiákat, terveket vagy programokat dolgoz ki a biológiai sokféleség megőrzésére és fenntartható hasznosítására, vagy e célra adaptál már meglévő stratégiákat, terveket vagy programokat és b) belefoglalja, amennyire csak lehet és megfelelő, a biológiai sokféleség megőrzését és fenntartható hasznosítását az ágazati vagy ágazatközi tervekbe, programokba és szakpolitikai tevékenységbe. Az Egyezmény 8. cikkelye meghatározza a megvalósítandó tevékenységeket, amelyek egy részéhez az NVT közvetve biztosít forrásokat.

EU Madár- és Élőhelyvédelmi Irányelvek (79/409 EGK és 92/43 EGK)

A fenti irányelvek arra kötelezik a tagállamokat, hogy megfelelő védelmi intézkedéseket tegyenek a vadon élő madár-, illetve egyéb növény- és állatfajok, valamint élőhelyeik számára. A megfelelő védelem biztosítása érdekében földhasználati és kezelési korlátozások is szükségesek. Az irányelvek a mezőgazdasági területeken való betartásának ösztönzésében jelentős szerepe van az NVT „Agrár-környezetgazdálkodás” és „Kedvezőtlen adottságú és környezetvédelmi korlátozások alá eső területek támogatása” intézkedéseinek keretén belül juttatott kompenzációs kifizetéseknek.

Natura 2000

A Jó Mezőgazdasági Gyakorlat mint minimális követelmény betartása az agrár-környezetgazdálkodási intézkedés célprogramjaiban, valamint a kedvezőtlen adottságú területeken elősegíti a Natura 2000 területek védelmét.

A Natura 2000 hálózatba való felvételre javasolt helyszínek listája elkészült. A lista 1 233 110 hektárnyi különleges madárvédelmi területet tartalmaz, amely részben átfedi a korábbi hektár közösségi jelentőségű területet (1 370 038 ha). A meglévő érzékeny természeti területekkel való átfedés mértéke 22%. Ugyanakkor a Natura 2000 hálózatba nem javasolt, ám közösségi jelentőségű fajoknak élőhelyet biztosító érzékeny természeti területek szintén fontosak az EU jogharmonizációs követelményeknek való megfelelés szempontjából, mivel az ebbe a csoportba tartozó fajok védelme a Natura 2000 rendszeren túlmenően is a tagállamok általános kötelezettsége. A létrehozandó hálózat közel 40% már most is természetvédelmi terület. Bizonyos esetekben a közösségi jelentőségű fajok védelme érdekében a gazdálkodás fenntartása, illetve extenzív, természetközeli gazdálkodási formák bevezetése szükséges. Az ilyen fajok élőhelyei általában legelők és rétek, a szántóföldek mint tápanyag-források jönnek számításba.

Fenntartható erdőgazdálkodás

Az ENSZ a fenntartható fejlődés alapelveit megfogalmazó, 1992. évi Riói Környezet és Fejlődés Konferenciáján (Föld-csúcs) több nemzetközi egyezményt írtak alá (pl. a biodiverzitás, a klímaváltozás tárgyában), amelyek csaknem mindegyike tartalmaz az erdők ügyét érintő elemeket. Az erdőpusztulás megállítása érdekében AGENDA 21 néven jegyzéket fogadtak el, amely az azt aláíró országok számára előírja, hogy dolgozzák ki az erdő fenntartását és a fenntartható erdőgazdálkodást biztosító nemzeti akcióprogramjaikat. Magyarország az erdők környezetvédelmi, ökológiai vonatkozású megközelítését érvényesítő ENSZ Fenntartható Fejlődés Bizottságában (CSD), illetve a hagyományos erdőgazdálkodási megközelítést érvényesítő és illetékes ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezetben (FAO) képviselteti magát. Emellett Európában, 1990-ben, Strasbourgban kormányzati szintű ajánlás csomagot fogalmaztak meg az erdők állapotromlásának megállítására. Ezeket túl még három kormányzati szintű, az Európai Erdők Védelme Miniszteri Konferenciáin (Helsinki, 1993, Lisszabon, 1998, Bécs, 2003.) – önkéntes kötelezettségvállalásként – Magyarország is

több erdészettel kapcsolatos határozatot fogadott el. A II. miniszteri konferencia (Helsinki, 1993) egyik határozata (H1) közvetlenül a fenntartható erdőgazdálkodással foglalkozik.

Az erdőről és az erdő védelméről szóló magyarországi 1996. évi LIV. törvény és végrehajtási rendelete szöveganyaga már tartalmazza a páneurópai erdészeti kezdeményezésnek a törvény elkészülte időpontjáig rendelkezésre álló valamennyi elemét, ezzel hosszabb távra is biztosítva az európai uniós jogharmonizációs kötelezettségek teljesítését. Az Állami Erdészeti Szolgálat 2002. évi „Magyarország erdőállományai, 2001” című kiadványa bevezetőjében olvashatjuk, hogy az európai erdőkért felelős miniszterek 1998-ban Lisszabonban tartott harmadik konferenciáján megfogalmazott jövőkép szerint „a XXI. században az európai erdészeti szektor, figyelemmel az erdők társadalmi, gazdasági, környezeti és kulturális szerepére, optimalizálni fogja a társadalom fenntartható fejlődéséhez való hozzájárulást, különösen a vidékfejlesztés, a megújítható erőforrások és a helyi és globális környezet védelme terén.” Mindezek megvalósítására a miniszterek kötelezettséget vállaltak többek között arra, hogy a kitűzött célok felé való közeledés mérésére alkalmas indikátorok segítségével nemzeti szinten értékeli a fenntartható erdőgazdálkodás terén elért eredményeket. Ebben a szellemben fejlesztették a hazai jogszabályi háttérrel. Eszerint „az ország erdeiben zajló folyamatok nyomon követése és az erdővagyonnal való gazdálkodás elemzése céljából ötvenként átfogó elemzést kell készíteni”, és az elemzésnek ki kell terjednie „az éves tájékoztatóban rögzített adatok idősoros vizsgálata mellett az Európai Erdők Védelmének Miniszteri Konferenciái által a fenntartható gazdálkodás mérésére és minősítésére elfogadott követelmény és indikátor rendszer alkalmazásával levonható következtetésekre is”. A teljes üzemtervezettség elérésével 1970-ben publikálták az első országos erdőleltárt, 1981-től pedig öt évente készült átfogó elemzés az ország erdeinek állapotáról. Az idézett kiadvány több éves fejlesztési munka alapján készült el, az 1996-os elemzésről készült kiadvány tapasztalatait figyelembe véve.

Az 1998-ban Lisszabonban megtartott konferencián elsősorban az erdő és a társadalom közötti kapcsolatot vizsgálták, továbbá a fenntartható erdőgazdálkodás további részleteit (követelmények, mutatók, gyakorlati irányelvek) dolgozták ki. Hat fő követelmény köré csoportosított mutatórendszer között az egyik **az erdők szerepe a globális szénforgalomban**. A globális szénforgalomban jelentős tényező az erdőtelepítés. 2001. és 2002. évben évente több mint 15 000 hektár erdőtelepítési első kivitel valósult meg. 2003. évben több mint 10 000 hektár erdőtelepítési első kivitel várható. 2004. évre az NVT-ben EU társfinanszírozással 8 000 hektár erdőtelepítést irányoztunk elő. Tudjuk, hogy az erdősítések során létrejövő erdők faanyaga magába zárja a légköri szén-dioxidot és tárolja akár 100 évig is (a légszáraz faanyag fele szén, amit a fotoszintézis során kötött meg a fa). A fa tűzifaként való felhasználása nettó semlegesnek számít a szénmérlegben, mivel a fenntartható erdőgazdálkodás során kitermelt fa helyére újat ültetnek.

A nemzetközi folyamatoknak megfelelően 2001-ben Magyarországon is megkezdődött a **Nemzeti Erdőprogram** kidolgozása. A nemzeti erdőprogramok koncepciója Kormányközi egyeztetések során alakult ki. Jelenleg a globális erdészeti politika fontos eszközeként szerepelnek, melyek biztosítják, hogy az erdészeti szempontok beleilleszkedjenek az országok fenntartható fejlődésébe, és a földhasználati stratégiáiba. A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv erdészeti fejezete a kidolgozás alatt álló Nemzeti Erdőprogram alapelveit figyelembe veszi.

4. Az NVT intézkedései

4.1. Agrár-környezetgazdálkodás

4.1.1. Jogszabályi hivatkozás

4.1.1.1. Európai Unió jogszabályok

Az 1783/2003 EK Tanácsi rendelettel módosított 1257/1999/EK Tanácsi rendelet 22-24. cikkelyei, 47. cikkelye és a rendelet melléklete. A 963/2003/EK Bizottsági rendelettel módosított 445/2002/EK Bizottsági rendelet 13-21. cikkelyei, I. és II. melléklete.

4.1.1.2. Nemzeti jogszabályok:

Az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló 1997. évi CXIV. törvény, a termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény. A környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény és végrehajtási rendeletei. A Kormány 2253/1999. (X. 7.) számú határozata a Nemzeti Agrár-környezetgazdálkodási Program (NAKP) bevezetéséről.

4.1.2. Az intézkedés céljai

Általános célok:

- A környezet állapotának megőrzése és javítása, a mezőgazdasági eredetű környezeti terhelés csökkentése;
- A természeti erőforrások fenntartható használatán alapuló mezőgazdasági gyakorlat erősítése (biológiai sokféleség, táj, genetikai diverzitás, talajadottságok és vízkészlet);
- A termőhelyi adottságoknak megfelelő termelési szerkezet kialakítása, környezettudatos gazdálkodás és fenntartható táj-használat kialakítása.

Specifikus célok:

- A talajok fizikai, kémiai és mikro-biológiai állapotának megőrzése, javítása;
- Hagyományos, alacsony ráfordítás igényű gazdálkodási módok és a hagyományos tájkép megőrzése;
- Alternatívák biztosítása alacsony termőképességű területek hasznosítására extenzív gazdálkodási formákkal vagy tájfenntartó jellegű tevékenységekkel;
- Érzékeny Természeti területeken a biológiai sokféleség, érzékeny élőhelyek és különleges, ritka fajok védelme, megőrzése;
- Hatékony eszközök biztosítása a NATURA 2000 hálózat bevezetéséhez.

Operatív célok:

1. Agrár-környezetgazdálkodási alapprogramok
  - Gazdálkodók ösztönzése környezetbarát gazdálkodási gyakorlat alkalmazására valamennyi földhasználati típusban.
2. Integrált növénytermesztési célprogramok
  - Gazdálkodók ösztönzése integrált gazdálkodási módszerek alkalmazására, különös tekintettel a növényvédő szerek és műtrágyák optimalizált használatára és a helyes gyakorlatnak megfelelő gazdálkodás minden rendelkezésre álló eszközének alkalmazására.
3. Ökológiai gazdálkodási célprogramok
  - Gazdálkodók ösztönzése a gazdaságuk ökológiai gazdálkodássá történő átállítására.
4. Érzékeny Természeti Területek célprogramjai

- Gazdálkodók ösztönzése speciális gazdálkodási módszerek alkalmazására, amelyek közvetlen célja a természeti értékek megőrzése a kijelölt területeken.
5. Kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási célprogramok
- Gazdálkodók ösztönzése olyan gazdálkodási gyakorlat kialakítására és alkalmazására, amely segít az erózió elleni védekezésben, a biológiai sokféleség és a tájkép megőrzésében.

Az intézkedés indoklása

Magyarországon az 1990-es évek elején bekövetkezett gazdasági-társadalmi változások jelentős hatást gyakoroltak a mezőgazdaságra. A korábbi termeléscentrikus, intenzív nagyüzemi gazdálkodást a kárpótlást követően jelentős mértékben apró birtokokra tagolt alacsony intenzitású, sokszor szakszerűtlen gazdálkodás váltotta fel. Bár a korábbi intenzív növényvédő szer és műtrágya felhasználás csökkenése környezeti szempontból akár előnyösnek is lenne tekinthető, összességében azonban kedvezőtlen környezeti folyamatok kialakulását eredményezte. Jellemzővé vált a tápanyag-visszapótlás elmaradása, (évek óta negatív a tápanyagmérleg!) szakszerűtlen növényvédelem, a talajdegradáció (főként az erózió) felgyorsulása, a vetésváltás sokszor teljes elhagyása, riasztó méreteket kezdett öltetni a parlagon hagyott területek aránya, melyből jelentős közegészségügyi (allergiás) problémák alakultak ki.

A Magyarországra jellemző extenzív mezőgazdálkodás által kialakított és fenntartott természet közeli élőhelyek állapota romlani kezdett, eltűnőben vannak az országra jellemző hagyományos, értékőrző gazdálkodási módszerek, fajták. Az ország jelentős részén szükség van a földhasználat átalakítására, részben országos prioritások (alacsony termőképességű, „veszteséget halmozó” szántóterületek kivonása, új földhasználati irányok keresése, pl. energianövények) és térségi prioritások (árvízzel és belvízzel veszélyeztetett területek területhasználatának átalakítása, természetközeli gazdálkodási rendszerek visszaállítása) szerint.

Mindemellett, térségi szinten továbbra is problémát jelent a túlzott intenzitású növénytermelés, elsősorban maximális termés elérését kísérő műtrágya és növényvédőszer dózisokkal. A fenti problémák együttes kezelése indokolta tette egy, a környezetkímélő módszerek széles körű elterjesztését elősegítő agrár-környezetgazdálkodási program kidolgozását és bevezetését. Magyarország a csatlakozó országok közül elsőként kötelezte el magát az EU agrár-környezetgazdálkodási támogatási rendszerének teljes körű átvétele és alkalmazása mellett. A korábbi 2078/92/EK rendeletre, valamint a hatályos 1257/99/EK tanácsi rendeletre való tekintettel került kialakításra, 1999-ben elfogadásra és fokozatosan bevezetésre a Nemzeti Agrár-környezetgazdálkodási Program (2253/1999. (X. 7.) Kormány határozat). Az EU csatlakozást követően lehetővé válik a már megkezdett program kiterjesztése és kiszélesítése, tekintettel a nagyobb finanszírozási forráslehetőségekre. Jelen Tervben megfogalmazott intézkedések többlépcsős, azaz a gazdálkodó felkészültségéhez és az elérendő célokhoz igazodó megoldást nyújtanak a mai magyar mezőgazdaságot jellemző számos környezetvédelmi problémára.

Az EU csatlakozást követően a már megkezdett programok kiterjesztésével és új támogatási célprogramok bevezetésével Magyarországon a gazdálkodásban a környezetbarát módszerek alkalmazásának fokozatos kiterjesztése válik lehetségessé, hozzájárulva a vidéki környezet és társadalom megőrzéséhez, fejlődéséhez és a „tisztta talajon, szép környezetben, környezetbarát

módszerrel egészséges élelmiszert” mottóval jellemezhető általános gyakorlat és országkép kialakulásához.

Az agrár-környezetgazdálkodás intézkedés sokszínű és komplex jellege folytán a különböző célprogramok mind a négy NVT prioritás megvalósítását elősegítik a következő módon, melyek közül a legfontosabb kettő az alábbi:

1. a környezeti állapot megőrzése és javítása

Az agrár-környezetgazdálkodási célprogramok (a vidék gazdaságára, a vidéki foglalkoztatásra és piaci viszonyokra gyakorolt pozitív hatása mellett) elsődlegesen környezeti célokat támogat, úgymint a környezet fizikai állapotát (talajok, víz, tájkép) és a biológiai sokféleség megőrzését, gazdagítását. Ezáltal az NVT keretében megvalósítandó agrár-környezetgazdálkodási intézkedés komplex rendszere fontos szerepet tölt be a jelenlegi környezeti és természeti értékek megőrzésében, továbbá megoldást jelent számos létező környezeti problémára.

2. a termőhelyi adottságokhoz és a piaci viszonyokhoz jobban igazodó termelési szerkezet kialakításának támogatása

Az agrár-környezetgazdálkodási intézkedés alapelve az alkalmazott termelési módok agro-ökológiai feltételekhez történő igazítása. Emellett a két fő célprogram csoport, az integrált és az ökológiai gazdálkodás célprogramjai olyan környezetbarát termelési módok alkalmazását támogatja, amelyek magas minőségi színvonalú, a vásárlók által jobban preferált termékeket eredményeznek.

Átmenet az NAKP-ból az NVT-be

2003-ban a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programban a 2002. év során nyertes pályázók két lehetőség közül választhattak: A) 2003-ban kilépni a nemzeti programból és az NVT agrár-környezetgazdálkodási támogatásban részt venni, B) maradni a nemzeti programban az 5 éves támogatási szerződést folytatva. A gazdálkodók (támogatottak) több mint 90%-a az „A” verziót választotta, jelezve ezáltal áttérési igényét az új támogatási rendszerbe. A 2003-ban szerződöttelkekkel együtt kb. 4900 gazdálkodó döntött az NVT agrár-környezetgazdálkodási támogatásainak igénybevétele mellett. Ezeknek a gazdálkodóknak is, ugyanúgy mint azoknak, akik nem vettek részt a nemzeti programban, pályázniuk kell, és 5 éves szerződésben foglalt feltételeknek kell megfelelniük. Mindamellet, akik az NAKP programban részt vettek a bírálati szempontrendszerben 20 pont előnyt kapnak.

2003-ban kezdődött el az a kommunikációs kampány, érintve kb. 10 000 gazdálkodót, amelynek elsődleges célja az agrár-környezetgazdálkodási célkitűzések és támogatások bemutatása volt. Az előadásokon, fórumokon tapasztalt rendkívül pozitív visszajelzés alapján várhatóan a 2003. évhez képest a programba való jelentkezés megduplázódik, ami a jelenlegi támogatási keret nagyságrendjét indokolttá teszi.

Az Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programon belül meghirdetett célprogramok hasonlóak a jelenlegi NVT-n belül bevezetésre kerülő célprogramokhoz. A múltbéli tapasztalatok azt mutatják, hogy a gazdálkodók értik a program szerkezetét, és az előírások betartása nem okoz problémát, ami igen pozitív eredménynek tudható be, figyelembe véve a pályázók és nyertesek magas létszámát.

4.1.3. A célprogramok áttekintése

Az agrár-környezetgazdálkodási támogatások legalább 5 éves, általában legfeljebb 10 éves (a művelésből való hosszú távú, környezetvédelmi célú területpihentetés esetében 20 éves) periódusra vállalt, szerződéses alapon működő, ösztönző támogatások különböző környezetkímélő módszerek alkalmazásáért. Az Érzékeny Természeti Területek célprogramjától eltekintve az agrár-környezetvédelmi intézkedések horizontálisan az egész ország területére kiterjednek. A támogatás összetevői: kieső jövedelem és többletköltségek kompenzálása, valamint legfeljebb 20% ösztönző támogatás. Az intézkedés számos, különböző szintű vállalatokat feltételező célprogramon keresztül kerül megvalósításra, az alábbi csoportokban:

- szántóföldi agrár-környezetgazdálkodási célprogram csoport
- gyepterületek agrár-környezetgazdálkodási célprogram csoport
- ültetvényekre vonatkozó agrár-környezetgazdálkodási célprogram csoport
- vizes élőhelyekhez kapcsolódó agrár-környezetgazdálkodási célprogram csoport
- extenzív állattartáshoz kapcsolódó agrár-környezetgazdálkodási célprogram csoport
- kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási célprogram csoport

Az egyes célprogramokhoz kapcsolódó vállalatok szempontjából a programok az alábbiak szerint csoportosíthatók:

- a) agrár-környezetgazdálkodási alapprogramok (szántóföldi célprogram, tanyás gazdálkodás, méhlegelő célú növénytermesztés, gyepgazdálkodás és őshonos és magas genetikai értéket képviselő haszonállat tartása) és egyéb más élőhely programok (vizes élőhely célprogramok);
- b) integrált növénytermesztési célprogramok (szántóföldi növénytermesztés, zöldségtermesztés, ültetvénykultúrák);
- c) ökológiai gazdálkodási célprogramok (szántóföldi növénytermesztés, zöldségtermesztés, gyepgazdálkodás, ültetvénykultúrák, állattartás);
- d) Érzékeny Természeti Területek célprogramjai (ÉTT), amelyek a speciális, alacsony ráfordítású, a biológiai sokféleség megőrzését és javítását elősegítő gazdálkodási módszereket támogatják (elsősorban szántóföldi és gyepgazdálkodási művelési módok);
- e) kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási célprogramok, amelyek elsősorban az alapprogramokhoz kapcsolódóan, továbbá az integrált és az ökológiai célprogramok kiegészítésére vehetők igénybe (a részletes kombinációs lehetőségeket ld. az alábbi táblázatban).

4.1.4. Kombinációs lehetőségek

Egy parcellán csak egy célprogram alkalmazható a kiegészítő agrár-környezetvédelmi célprogramok kivételével, amelyek a többi célprogramhoz kapcsolódva kiegészítésként igényelhetők (lásd a lenti táblázatot). Egy célprogramhoz csak egy kiegészítő célprogram

választható. A táblázatban felsorolt kombinációkon kívül egyéb kombinációk nem lehetségesek.

A kiegészítő célprogramok és a kombinációk kidolgozása során a 445/2002. bizottsági rendelet 17. cikkének előírásai („a különböző agrár-környezetvédelmi kötelezettségvállalások kombinálhatók, feltéve, hogy ezek kiegészítik egymást és összeférhetők, a támogatás mértékének figyelembe kell vennie a kiesett bevételt és a kombinálásból származó további különleges költségeket”) teljes körűen figyelembe vételre kerültek, így a támogatás mértéke a megengedett korlátan belül van, és a kiegészítő célprogramok esetén is 0%-os ösztönző szint került meghatározásra.

39. táblázat: A lehetséges célprogram kombinációk

Kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási célprogramok	Célprogramok	(a lehetséges legmagasabb) kumulált kifizetési szint €/ha
Erózió elleni védekezés	szántóföldi alaprogram	270,59
	integrált növénytermesztés (szántó)	321,57
	ökológiai gazdálkodás (szántó)	423,53
	integrált ültetvény termesztés	619,61
	ökológiai ültetvény termesztés	694,12
Füves mezsgye	az összes szántóföldi célprogram	a füves mezsgye és a szántóföldi célprogramok jogosult területe elkülönül, így támogatáshalmozódás nem fordulhat elő
Cserje irtás	az összes gyepgazdálkodási célprogram	294,12

4.1.5. Költségvetés

40. táblázat

Az agrár-környezetvédelmi intézkedések költségvetése

(az EU és a nemzeti társfinanszírozást egyaránt beleértve, millió Ft/euro)

Programok	2004.		2005.		2006.	
	Ft	m€	mFt	m€	mFt	m €
szántó	10 226.26	43.08	12 267.97	51.68	15 192.07	63.99
gyep	4 236.09	17.84	5 081.84	21.41	6 293.11	26.51
ültetvények	3 383.61	14.25	4 059.16	17.10	5 026.67	21.17
vizes élőhelyek	367.48	1.55	440.85	1.86	545.92	2.30
állattartás	593.50	2.50	712.20	3.00	883.13	3.72
kiegészítő intézkedések	989.84	4.17	1 187.47	5.00	1 470.57	6.19
Összesen	19 796.79	83.39	23 749.50	100.04	29 411.49	123.89

ÉTT és egyéb természetvédelmi célprogramok		<div data-bbox="528 207 860 284">Érzékeny Természeti Területek</div> <div data-bbox="528 284 860 379">Hosszútávú területpihentetés</div> <div data-bbox="528 430 860 523">Ritka növényfajták termesztése</div>	<div data-bbox="913 207 1196 284">Érzékeny Természeti Területek</div>	<div data-bbox="1249 207 1527 379">Ritka szőlő és gyümölcsfajták termesztése</div>	<div data-bbox="1639 207 1769 523">Vizes élőhelyek létrehozása Zsombékok, mocsarak, lápok gondozása</div>	
Ökológiai célprogramok	Tábla szegély	<div data-bbox="528 584 860 692">Ökológiai szántóföldi célprogram</div>	<div data-bbox="913 584 1196 692">Ökológiai gyepgazdálkodási célprogram</div>	<div data-bbox="1249 584 1527 692">Ökológiai ültetvény célprogram</div>		<div data-bbox="1890 584 2128 692">Ökológiai állattartás</div>
Integrált célprogramok	Erózió- védelem	<div data-bbox="528 813 860 922">Integrált szántóföldi növénytermesztés</div>		<div data-bbox="1249 813 1527 922">Integrált ültetvény célprogram</div>		
Alapszintű célprogramok	Cserjeirtás gyepterületeken	<div data-bbox="577 992 788 1295">Méhlegelő célú növénytermesztés Tanyás gazdálkodás Szántóföldi célprogram</div>	<div data-bbox="913 992 1196 1295">Gyepgazdálkodási célprogram</div>		<div data-bbox="1639 992 1769 1295">Extenzív halastavak Nádgazdálkodás</div>	<div data-bbox="1890 992 2128 1152">Őshonos és magas genetikai értéket képviselő fajták tartása</div>
		<div data-bbox="528 1362 860 1490">Szántóföldi célprogram csoport</div>	<div data-bbox="913 1362 1196 1490">Gyepgazdálkodási célprogram csoport</div>	<div data-bbox="1249 1362 1527 1490">Ültetvényekre vonatkozó célprogram csoport</div>	<div data-bbox="1576 1362 1836 1490">Vizes élőhelyekhez kapcsolódó célprogram csoport</div>	<div data-bbox="1890 1362 2128 1490">Extenzív állattenyésztési célprogram csoport</div>

4.1.6. Pénzügyi allokáció

Pénzügyi táblázat

(euró)

2004			2005			2006			2004-2006		
Pénzügyi forrás			Pénzügyi forrás			Pénzügyi forrás			Pénzügyi forrás		
EU	Nemzeti	Összesen	EU	Nemzeti	Összesen	EU	Nemzeti	Összesen	EU	Nemzeti	Összesen
66 710 000	16 680 000	83 390 000	80 030 000	20 010 000	100 040 000	99 110 000	24 777 000	123 887 000	245 850 000	61 467 000	307 317 000

4.1.7. A támogatás intenzitása

Az agrár-környezetgazdálkodási intézkedések támogatási összegeinek teljes körű felsorolása a 5. mellékletben található. A támogatások áttekintését az alábbi táblázat tartalmazza. A célprogramok közösségi támogatásának aránya a teljes támogatás 80%-a.

Intézkedés	Célprogramok	Leírás	Támogatás	
			Ft/ha	E/ha
Szántóföldi agrár-környezetgazdálkodási célprogramo csoport	A.1. Szántóföldi célprogram	szántóföldi művelés	25 000	98.04
		zöldségtermesztés	44 000	172.55
	A.2. Tanyás gazdálkodás célprogram	szántóföldi művelés	37 000	145.10
		zöldségtermesztés	55 000	215.69
	A.3. Méhlegelő célú növénytermesztés célprogram		19 000	74.51
	A.4. Integrált szántóföldi növénytermesztési célprogram	szántóföldi művelés	34 000	133.33
		zöldségtermesztés	57 000	223.53
	A.5. Ökológiai szántóföldi növénytermesztési célprogram	szántóföldi művelés - átállási időszakban	45 000	176.47
		szántóföldi művelés - átállt	32 000	125.49
		zöldségtermesztés - átállási időszakban	83 000	325.49
		zöldségtermesztés - átállt	51 000	200.00
	A.6. Hosszútávú területpihentetési célprogram	1 év	96 000	376.47
		2 évtől	34 000	133.33
	A.7. Ritka növényfajták termesztése célprogram	szántóföldi művelés	33 000	129.41
		zöldségtermesztés	59 000	231.37
		A.8. Érzékeny Természeti Területek szántóföldi művelési célprogramjai		
	A.8.1. Szántóföldi növénytermesztés tűzok élőhelyfejlesztési előírásokkal célprogram		64 000	250.98
	A.8.2. Szántóföldi növénytermesztés madár élőhelyfejlesztési előírásokkal célprogram		52 000	203.92
	A.8.3. Lucernatermesztés tűzok élőhelyfejlesztési előírásokkal célprogram		68 000	266.67
	A.8.4. Szántóföldi növénytermesztés élőhelyfejlesztési előírásokkal célprogram		49 000	192.16
Gyepterületek argár-környezetgazdálkodási célprogram csoport	B.1. Gyepgazdálkodási célprogram	a) gyepes élőhelyek gondozása célprogram	15 000	58.82
		b) szántó fajgazdag gyepké alakítása (gyeptelepítés) célprogram	74 000	290.20
	B.2. Ökológiai gyepgazdálkodási célprogram		15 000	58.82
	B.3. Érzékeny Természeti Területek gyepgazdálkodási célprogramjai			
	B.3.1. Gyepgazdálkodás tűzok élőhelyfejlesztési előírásokkal célprogram		32 000	125.49
	B.3.2. Gyepgazdálkodás haris élőhelyfejlesztési előírásokkal célprogram		28 000	109.80
	B.3.3. Gyepgazdálkodás élőhelyfejlesztési előírásokkal célprogram		25 000	98.04
	B.3.4. Gyeptelepítés Érzékeny Természeti Területeken célprogram		75 000	294.12
Ültetvényekre von. akg célprogramok	C.1. Integrált ültetvény célprogram		99 000	388.24
	C.2. Ökológiai ültetvény célprogram	átállási időszakban	101 000	396.08
		átállt	71 000	278.43
	C.3. Ritka szőlő és gyümölcsfajták termesztése célprogram	gyümölcs-, szőlőültetvények	59 000	231.37
Vizes élőhelyekhez kapcsolódó agrár-környezetgazdálkodási célprogram csoport	D.1. Extenzív halastavak fenntartása célprogram		52 000	203.92
	D.2. Vizes élőhelyek létrehozása	D.2.1. Szántóföld átalakítása vizes élőhellyé (1 év)	81 000	317.65
		D.2.1. Szántóföld átalakítása vizes élőhellyé (2 évtől)	34 000	133.33
		D.2.2. Ívóhelyek kialakítása	30 000	117.65
	D.3. Zsombékosok, mocsarak, lápok gondozása célprogram		26 000	101.96
D.4. Nádgazdálkodási célprogram		22 000	86.27	
Extenzív állattenyésztési agrár-környezetgazdálkodási célprogramok	E.1. Óshonos és magas genetikai értéket képviselő állatok tartása célprogramok*	magyar szürke szarvasmarha célprogram	28 986	113.67
		mangalica célprogram	20 000	78.43
		juh célprogram	5 250	20.59
		tojótyúk	175	0.69
		pecsenyetyúk	85	0.33
		liba	280	1.10
		pulyka	390	1.53
		magas genetikai értéket képviselő lovak célprogram	30 550	119.80
	E.2. Ökológiai állattartás célprogramok*	szarvasmarha célprogram	19 027	74.62
		sertés célprogram	15 000	58.82
		juh célprogram	4 800	18.82
		tojótyúk	125	0.49
		pecsenyetyúk/gyöngytyúk	65	0.25
		liba/kacsa	200	0.78
	pulyka	265	1.04	
Kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási célprogram csoport	F.1. Erózió védelmi célprogramok	F.1.1. a) ültetvények vízerózió elleni védelme (1 év)	59 000	231.37
		F.1.1. a) ültetvények vízerózió elleni védelme (2 év)	10 000	39.22
		F.1.1. b) szántóföldek vízerózió elleni védelme - tavaszi vetés	25 000	98.04
		F.1.1. b) szántóföldek vízerózió elleni védelme - őszi vetés	10 000	39.22
		F.1.2. Szántóföldek szélerózió elleni védelme	25 000	98.04
	F.2. Fűves mezsgye létesítése célprogram	1 év	118 000	462.75
		2 évtől	10 000	39.22
F.3. Gyepterületen történő cserjeirtás célprogram	1 év	43 000	168.63	

4.1.8. Kedvezményezettek köre és a jogosultság feltételei

Ezen intézkedés keretében támogatásra jogosult minden természetes és jogi személy, aki magyarországi mezőgazdasági tevékenységből származó jövedelemmel rendelkezik, valamint megfelel az alábbi jogosultsági kritériumoknak:

- Magyarországon regisztrációval rendelkezik;
- vállalja valamelyik agrár-környezetgazdálkodási célprogram végrehajtását 5 éven keresztül (a hosszú távú területpihentetés esetén 20 évig);
- a célprogramba bevonni kívánt földterület birtoklása vagy bérlete (legalább 5 évig);
- az egyes célprogramoknál szereplő további jogosultsági feltételeknek való megfelelés (lásd 2. melléklet);
- a célprogram megkezdését követően a gazdaság teljes területén a „Helyes Gazdálkodási Gyakorlat” előírásainak teljesítése (3. melléklet).

4.1.9. Az agrár-környezetgazdálkodási célprogramok áttekintése

a) Alapprogramok

Az alapprogramok az egyes földhasználati ágazatokban a környezetbarát gazdálkodási módszereket ösztönzik, lehetőségek széles körét kínálják a gazdálkodóknak arra, hogy gazdálkodási gyakorlatuk részeként környezeti eredmények elérésére vállaljanak kötelezettségeket. Az alapprogramok egyes elemei Magyarországon már 2002-2003-ban bevezetésre kerültek a Nemzeti Agrár-környezetgazdálkodási Program bevezetéséről szóló, 2253/1999. (X. 7.) számú Kormány határozattá.

Az alapprogramok célja, hogy a helyi környezeti/mezőgazdasági viszonyoknak, a talaj- és éghajlati viszonyoknak valamint a természeti környezet jellemzőinek megfelelő gazdálkodási módszerek használatára ösztönözze a gazdálkodókat, különös tekintettel a vonatkozó környezetvédelmi szempontokra. Az ilyen módszerek alkalmazása a tápanyag-gazdálkodással, a növények tápanyagszükségletének kielégítésével, a megfelelő gyepgazdálkodással, a természetes anyagok nagyobb arányú és a szintetikus növényvédő szerek kisebb mértékű használatával, a vetésforgóval, a vetésforgók környezettudatos tervezésével és egyéb környezettudatos lépések segítségével előnyös hatást gyakorol a talaj állapotára és termékenységére, a biológiai sokféleségre és a szélesebb értelemben vett tájra. Az alapprogramok célterületei között megtalálhatók a szántóföldi művelésre alkalmatlan területek is, ahol céljuk az alternatív földhasználati módok, illetve jövedelemszerzési lehetőségek ösztönzése azáltal, hogy különféle vizes élőhelyek létrehozását és fenntartását támogatják, ezzel növelve a mezőgazdaságilag hasznosított tájak biológiai sokféleségét. Végezetül ezen programok támogatják a őshonos fajtákat tartó gazdálkodókat.

Az előírások indokolása

Az alapprogramok előírásainak célja széles körű lehetőség biztosítása a gazdák számára környezetbarát gyakorlat alkalmazására az összes fő földhasználati mód esetében.

Magyarországon a mezőgazdaság nagyon változatos és a jelenlegi gyakorlat a fenntarthatóság szempontjából többnyire nem kielégítő. A legproblematisabb területek a tápanyag-gazdálkodás, a növényvédő szerek használata, a földművelés és a mezőgazdasággal kapcsolatos élőhelyek gondozása. Alaprendszerek bevezetésével (és a NAKP által elindított gyakorlat folytatásával) számos gazda találhat megfelelő és könnyen alkalmazható módszereket a környezet előnyére. A legtöbb program magában foglalja a talajvizsgálat alapú tápanyagpótlást, a környezetbarát növényvédő szerek kiválasztását és használatát, alacsony inputra fordítást, extenzív szántóföldi-, legelő- és ültetvény művelési módszereket, amelyeknek nagy hagyománya van Magyarországon és most jó esély van arra, hogy visszatérjen a múltban uralkodó fenntartható gyakorlat. Az előírások alapvető korlátozásai kedvező hatást gyakorolnak a talaj tápanyagmérlegére, a növényvédő szerekkel való szennyeződés elkerülésére, a vizek védelmére és a gyepgazdálkodás esetében az értékes füves élőhelyek megfelelő fenntartására, amely természetmegőrzési haszonnal is jár.

A kifizetések mértéke és indoklása

A kifizetések a kieső bevétel és a többlet költségek szintjén kerültek kiszámításra, ösztönző támogatás nem került alkalmazásra.

b) Integrált növénytermesztési célprogram

A környezeti szempontból előnyös vegyszertakarékos gazdálkodásra való átállás, különösen a műtrágyák és növényvédő szerek csökkentett, optimalizált használata, a veszélyes anyagok körültekintő (korlátozott) használata és az egyéb környezetgazdálkodási előnyök a mezőgazdasági tevékenységek prioritásai közé tartoznak. Az integrált gazdálkodás nemzetközileg elismert elveken és gyakorlati eljárásokon alapul (IPM, IOBC ajánlások). Ez a gazdaságos és hatékony mezőgazdasági termelés, környezetkímélő és élelmiszerbiztonsági szempontból is megfelelő, ami miatt indokolt lehet, hogy a jövő szabványos termelési rendszerévé alakuljon. Az integrált gazdálkodást Magyarországon a Nemzeti Agrár-környezetgazdálkodási Program bevezetéséről szóló, 2253/1999. (X. 7.) számú Kormányhatározat vezette be 2002-ben.

A program a gazdálkodókat az integrált gazdálkodási módszerek használatára, a szigorúbb környezetvédelmi szabványoknak megfelelő termelésre, a műtrágyák és növényvédő szerek használatának optimalizálására és a gondos gazdálkodási módszerek (berendezések és ismeretek) felhasználására ösztönzi. Az integrált gazdálkodási rendszeren belül a környezetbarát vetésforgók, művelési módok, tápanyag-gazdálkodás, és a szintetikus növényvédő szerek, rovarirtók és műtrágyák optimális, korlátozott alkalmazása talajvédelmi, vízvédelmi szempontból, valamint a biológiai sokféleség szempontjából is előnyösek.

Az előírások indoklása

Az integrált gazdálkodási célprogram tápanyagutánpótlásra, növényvédőszer használatra, fajta kiválasztásra, és egyéb előírásra vonatkozó elemeket tartalmaz amint azt az IOBC nemzetközi útmutatója az integrált termelési rendszerek esetében meghatározza. Az elsődleges cél pozitív hatás gyakorlása a tápanyag-egyensúlyra, az optimális növényvédő szer használatra, a talajokra gyakorolt kedvezőtlen hatások csökkentésére, a vízre, a biológiai sokféleség fokozására, valamint biológiai kártevőirtás lehetőségeinek létrehozására, ami egy egészséges, biztonságos és a piacon versenyképes termékskálát eredményez. Az előírások úgy

kerültek kiválasztásra, hogy megfeleljenek az integrált gazdálkodás nemzetközi szabályainak és megvalósítsák a talajra, a vízre, a biológiai sokféleségre és a termékre gyakorolt kedvező hatásokat.

A kifizetések mértéke és indoklása

A kifizetések a kieső bevétel és a többlet költségek szintjén kerültek kiszámításra, ösztönző támogatás nem került alkalmazásra.

c) Ökológiai gazdálkodási célprogram

Az ökológiai gazdálkodás a hagyományos gazdálkodási módszereket használó gazdálkodókat arra ösztönzi, hogy termelési rendszerüket a (módosított) 2092/91/EGK Tanácsi rendelet értelmében vett ökológiai termelés irányába változtassák meg. Az ökológiai termelési rendszerekre való átállás az ökológiai talajművelésen, a vetésforgók alkalmazásán és a szintetikus növényvédő szerek, gyomirtók és műtrágyák mellőzésén keresztül előnyös hatással van a talaj állapotára, termékenységre, a biológiai sokféleségre és a szélesebb értelemben vett tájra is.

A célprogramon keresztül minden, a 2092/91/EGK Tanácsi rendelet 9. cikkelye alapján elismert ökológiai termelést igazoló szervezet által elismert gazdálkodó jogosult támogatásra, függetlenül attól, hogy átállási időszakban van, vagy azt már lezárta. Átállási területek esetén magasabb támogatási összeg igényelhető szántóföldi kultúrák esetében legfeljebb 2 évig, ültetvények esetében legfeljebb 3 évig.

A célprogram előírásai az ökológiai gazdálkodás szabályairól szóló közösségi rendelkezések által meghatározott tápanyag-gazdálkodási, növényvédelmi, vetésváltási stb. szabályokat és korlátozásokat tartalmazzák. Olyan elemek is szerepelnek, amelyek megfelelnek a szigorúbb BioSwiss előírásrendszerének is. Vannak más kötelezettségek is, mint például növényvédelmi előjelző rendszer létrehozása, amely rendszer elősegíti a program végrehajtását azzal, hogy elősegíti a biológiai növényvédelem sikerét és hatékonyságát. Az előírásoknak segítenie kell a ökológiai gazdálkodási szabályok végrehajtását, biztosítandó az erre a gazdálkodási rendszerre könnyű átállást és a célprogramnak a talajra, a vízre és a biológiai sokféleségre vonatkozó céljainak elérését.

A kifizetések mértéke és indoklása

A kifizetések a kieső bevétel és a többlet költségek szintjén kerültek kiszámításra, ösztönző támogatás nem került alkalmazásra.

d) Érzékeny Természeti Területek (ÉTT) célprogramjai

Az értékes természeti területek rendszere azért került bevezetésre, hogy megfelelő megoldást nyújtson a természeti értékek és a fizikai környezet megfelelő gazdálkodási gyakorlat segítségével történő megóvására. Az ÉTT rendszer Magyarországon 2002-ben került bevezetésre (a Nemzeti Agrár-környezetgazdálkodási Program bevezetéséről szóló, 2253/1999. számú Kormányhatározatban). Célja a fizikai környezet, a táj, az élővilág és Magyarország egyes történelmi, országos környezeti jelentőségű területeinek védelme, ahol a gazdálkodási módszerek változása a környezetre veszélyt jelenthet, és ahol a

környezetvédelmi követelmények konkrét gazdálkodási módszerek alkalmazását, fenntartását vagy kiterjesztését követelik meg.

A kijelölt ÉTT területek a következők:

1. *Baranya ÉTT*
2. *Borsodi Mezőség*
3. *Békés Csanádi síkság ÉTT*
4. *Észak-Cserehát ÉTT*
5. *Dunavölgyi síkság ÉTT*
6. *Dévaványa síkság ÉTT*
7. *Hevesi síkság ÉTT*
8. *Marcali medence ÉTT*
9. *Bereg árterület ÉTT*
10. *Bodrogek ÉTT*
11. *Szatmár Bereg ÉTT*
12. *Mosoni síkság ÉTT*
13. *Turján ÉTT*
14. *Őrség ÉTT*
15. *Szentendre sziget ÉTT*

Az ÉTT célprogramok egyes speciális feltételekkel kiválasztott területeken védik és óvják a természetet, ahol bizonyos gazdálkodási módszerek bevezetése káros volna, illetve ahol a természeti értékek (élőhelyek, fajok) fennmaradása konkrét gazdálkodási rendszerekhez kötődik, amelyeket ezért meg kell őrizni. A célprogramok általános célja bizonyos területek biológiai sokféleségének, tájnak, élővilágnak, történelmi értékeknek és kulcsfontosságú környezeti jellemzőinek megőrzése, amit megfelelő gazdálkodási módszerek alkalmazásával lehet elérni. Ezidáig Magyarországon 15 ÉTT került kijelölésre a MePAR rendszerbe átvezetetten. A területek kijelölését az FVM a KvVM és egyéb nem kormányzati szervezetek együttes bevonásával végezte. (Az ÉTT-k térképe az 8. mellékletben található.)

A célprogramra csak a vonatkozó ÉTT határain belül található földterületekkel lehet pályázni. A gazdaság központjának elhelyezkedése a jogosultságot nem befolyásolja.

Az előírások indoklása

Az előírásokat különböző természetvédelmi szakértők és a Nemzeti Park Igazgatósági hálózat alakították ki a korábbi agrár-környezetvédelmi programok tapasztalatai alapján. A kötelezettségek célja alacsony ráfordítású, extenzív gazdálkodási módszerek alkalmazása a szántó- és legelőterületeken, a védett madárfajok táplálékforrásának biztosítása, a fészkelés és utódnevelés védelme és élőhely-fejlesztés céljából. Fontos az madarakat és egyéb állatfajokat zavaró tényezők kiküszöbölésének biztosítása is. A programok számos elemének célja a tájhasználat/tájvédelem a valaha hagyományos gazdálkodási módszerek újbóli bevezetésével, amelyek a védett értékek többségét létrehozták Magyarországon. A különböző kötelezettségek végrehajtásának biztosítania kell azon élőhelyek kezelését (esetenként a jövőbeni NATURA 2000 részeként is) amelyek jelentős pozitív hatással vannak a biológiai sokféleség magyarországi fejlődésére.

A kifizetések mértéke és indoklása

A kifizetések a kieső bevétel és a többlet költségek szintjén kerültek kiszámításra, ösztönző támogatás nem került alkalmazásra.

e) Kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási célprogramok

Számos mezőgazdasággal kapcsolatos környezeti probléma, mint például a talajerózió, a talajminőség romlása, a nem megfelelő földhasználatból illetve művelési technológiákból eredő talajtömörödés, az élőhelyek és a táj elemeinek pusztulása, valamint az alternatív alacsony ráfordítású gazdálkodási rendszerek szükségessége új megoldásokat, gazdálkodási módszereket kíván. A kiegészítő programok a gazdálkodókat a talajeróziót megszüntető, a biológiai sokféleség és a táj állapotát javító megoldások alkalmazására ösztönzik. A fentieknek megfelelően (ld. 4.1.4.) a kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási célprogramok önállóan nem, csak mint bizonyos agrár-környezetgazdálkodási célprogramok kiegészítő programjai alkalmazhatóak.

Az előírások indoklása

A kiegészítő célprogramok olyan előírásokat tartalmaznak, amelyek kiegészítik az alapprogramokat és felerősítik azok kedvező környezeti hatásait. Az előírások a lehető legegyszerűbb formában kerültek kialakításra, szem előtt tartva az alább hivatkozott 445/2002. rendelet 17. cikkének rendelkezéseit. Az adott kiegészítő célprogramok célja további környezeti előnyök biztosítása azon program kedvező hatásain túl, amellyel kombinálták, annak érdekében, hogy egy adott probléma vonatkozásában további pozitív hatást gyakoroljon.

A célprogramok hatásait tekintve azok rövid áttekintése:

- erózió elleni védekezés – a víz- és szél-erózió csökkentésére gyakorolt hatás;
- füves mezsgye– az erózióra és a biológiai sokféleségre gyakorolt pozitív hatás (új élőhelyek);
- cserjeirtás – létrehozza az alapfeltételeket a füves élőhely kezeléshez.

A kifizetés mértéke és indoklása

Figyelembe véve a 445/2002. bizottsági rendelet 17. cikkét („a különböző agrár-környezetgazdálkodási előírások kombinálhatók, feltéve, hogy ezek kiegészítik egymást és összeférhetők, a támogatás mértékének figyelembe kell vennie a kiesett bevételt és a kombinálásból származó további többletköltségeket”) ösztönző támogatás nem került alkalmazásra.

4.2. Kedvezőtlen adottságú területek támogatása

4.2.1. Jogszabályi hivatkozások

4.2.1.1 Hazai jogszabályok

Jelenleg hazai jogszabály a kedvezőtlen adottságú területek támogatását nem szabályozza.

4.2.2. Európai Unió jogszabályok

Az 1783/2003 EK Tanácsi rendelet által módosított 1257/1999/EK Tanácsi Rendelet V. fejezet 13-20. cikkelye, valamint a rendelet melléklete, illetve a 817/2004/EK Bizottsági rendelet 11. és 12. cikkelye, valamint a rendelet II. sz. melléklete.

4.2.3. Az intézkedés céljai

Általános célok:

- A termőhelyi adottságoknak megfelelő termelési szerkezet kialakítása, környezettudatos gazdálkodás és fenntartható táj-használat kialakítása;
- A vidéki táj megőrzése;
- A vidéki foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek bővítése és javítása, új, alternatív, a környezetvédelem követelményeinek megfelelő vidéki gazdasági lehetőségek kialakítása.

Specifikus célok:

- a mezőgazdasági célú földhasználat fenntartásának biztosítása, ezáltal hozzájárulás az életképes vidéki közösségek fenntartásához;
- a környezetvédelmi követelményeknek eleget tevő fenntartható gazdálkodási rendszerek működtetése és elősegítése.

Operatív célok:

- Kedvezőtlen Adottságú Területeken a Helyes Gazdálkodási Gyakorlatnak megfelelő gazdálkodók támogatása a mezőgazdasági tevékenységek fenntartása végett.

4.2.4. Az intézkedés indoklása

A kedvezőtlen természeti adottságokkal rendelkező területeken gazdálkodók támogatását az 1257/1999/EK Tanácsi rendelet 13-20. cikkelyei teszik lehetővé. A 14. cikkely előírja, hogy a kedvezőtlen adottságú területeken gazdálkodóknak kifizetett kompenzációs támogatást területi alapon (azaz a megművelt terület mérete szerint) kell folyósítani. A 15. cikkely azt írja elő, hogy a kompenzációs támogatás összegének elégségesnek kell lennie ahhoz, hogy hatékonyan járuljon hozzá a meglévő hátrányok kiegyensúlyozásához, ám a túlkompensáció nem megengedett. Előírja továbbá azt is, hogy a kifizetések tükrözzék a természetes adottságokban, az egyedi környezeti problémákban és a termelési struktúrákban mutatkozó hátrányok súlyosságát.

A gazdálkodóknak rendelkezniük kell egy bizonyos minimális földterülettel és be kell tartaniuk a környezetvédelem, illetve a falusi tájak megőrzésének szempontjait szem előtt

tartó „helyes gazdálkodási gyakorlat” előírásait. Vállalniuk kell továbbá azt is, hogy az első kompenzációs támogatás kifizetésétől számított legalább öt évig a gazdálkodást folytatják. A kompenzációs kifizetések összegének megállapítása olyan módszerrel történik, amely a túlkompensációt megakadályozza, ám hatékonyan járul hozzá a meglévő hátrányok enyhítéséhez (1257/1999/EK Tanácsi Rendelet, 15. cikkely).

Az intézkedés a következő prioritások megvalósulását segíti elő:

1. a mezőgazdasági tevékenységek fenntartása és fejlesztése, ezáltal kiegészítő jövedelem és munkahely teremtése különös tekintettel azon gazdálkodók számára, akik kedvezőtlen termőhelyi adottságú területeken gazdálkodnak,

A Helyes Gazdálkodási Gyakorlatban meghatározott kezelési előírások betartásával az intézkedés hozzájárul a felhagyott földterületek újrahasznosításához, és ezáltal jövedelemkiegészítést biztosít a kedvezőtlen adottságú területeken a mezőgazdasági tevékenységet fenntartó gazdálkodók részére.

2. a termőhelyi adottságokhoz és a piaci viszonyokhoz jobban igazodó termelési szerkezet kialakításának támogatása,

Az intézkedés hozzájárul a termelési szerkezet átalakításához azzal, hogy támogatja a kedvezőtlen termőhelyi adottságokhoz alkalmazkodó, piaci jelentőséggel bíró különleges (gyakran veszélyeztetett) fajták extenzív tartását és takarmányozását.

3. a termelők gazdasági életképességének, pénzügyi helyzetének és piaci pozícióinak javítása,

A kompenzációs kifizetések hozzájárulnak a termelés pénzügyi helyzetének javulásához és jövedelmezőségéhez, és hozzájárul a gazdasági tevékenységek fenntartásához ezeken a területeken.

4.2.5. Az intézkedés hatásköre

Magyarország a „Kedvezőtlen adottságú területek támogatása” programot a 19. és 20. cikkelyben előírt feltételek alkalmazásával valósítja meg. A 16. cikkelyben szereplő lehetőséggel Magyarország nem él, mivel a Natura 2000 hálózatba felveendő magyarországi területek listája még véglegesítésre, illetve az EU Bizottság általi jóváhagyásra vár.

A Natura 2000 területek az EU Bizottság általi jóváhagyásukat, illetve a megfelelő előkészítést és az EU-val történő egyeztetést követően, egy későbbi fázisban kerülhetnek be a programba. A 18. cikkely szintén nem kerül alkalmazásra, mivel Magyarországon nincsenek olyan területek, amelyek az EU szabályozás e pontjában abban előírt feltételeknek megfelelnek.

a) A 19. cikkely hatálya alá eső területek olyan, a természeti termelési feltételek szempontjából homogén területek, amelyek a cikkelyben meghatározott mindhárom feltételt kielégítik:

- Alacsony hozamú, nehezen művelhető földterületek jelenléte, amelyek korlátozott lehetőségei csak rendkívül magas ráfordítással lennének javíthatók, és amelyek elsősorban külterjes állattartásra alkalmasak. A feltétel teljesülésének ellenőrzésére a következő mutatókat használtuk: alacsony termőértékű földek, azaz olyan területek, amelyeknek a termőértéke jelentősen elmarad az országos átlagtól (azaz nem éri el az átlag 80%-át); (erre a célra a Magyar Tudományos Akadémia Talajtani Kutatóintézete által kidolgozott, 100-pontos termőérték-mutató kerül felhasználásra) (9.melléklet).

- A mezőgazdasági teljesítmény fő mutatói alapján, az átlagosnál jelentősen alacsonyabb, illetve a természeti környezet alacsony termelékenységéből adódó termelési szint. A második feltételnek való megfelelés ellenőrzésére a 2000. évi Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ) gazdaságokra vonatkozó, települési/önkormányzati szintű (NUTS-5 szint) adatait használtuk fel. A feltételt azok a területek elégítik ki, amelyeknek az összeírásban szereplő bruttó termelési értéke, illetve az ehhez kapcsolódó bruttó gazdálkodási jövedelme nem érte el az országos átlag 80%-át (9. melléklet).
- Alacsony, illetve elfogyó, túlnyomórészt mezőgazdasági tevékenységből élő lakosság, amelynek gyorsuló csökkenése veszélyeztetné a terület életképességét és folyamatos lakottságát. E harmadik feltétel teljesülésének ellenőrzésére a vidéki lakosság két jellemzőjét használtuk fel: a népsűrűséget (amelynek az országos átlag 50%-a alatt kell lennie) és a mezőgazdasági foglalkoztatottság arányát, amelynek meg kell haladnia a 8,25%-ot (az országos átlag 5,5% a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján). Azokat a településeket/önkormányzatokat (NUTS-5 szint) tekintettük jogosultnak, ahol a két feltétel egyszerre teljesült (9. melléklet).

Az összes fenti feltételnek megfelelő területeket tekintettük a 19. cikkely szerinti kedvezőtlen adottságú területeknek. Az ilyen területek összterülete **395 402** ha, ami az összes megművelt terület 6,3%-a, valamint az ország területének 4,25%-a.

b) *A 20. cikk szerinti KAT-ok különleges hátrányok által érintett területek, amelyeken szükség szerint és bizonyos körülmények esetén folytatni kell a gazdálkodást a környezet megőrzése és javítása, a vidék fenntartása és a terület turisztikai potenciáljának megőrzése céljából.* Az EU Bizottságának a 20. cikk szerinti KAT-ok kiválasztási kritériumaira vonatkozó javaslata alapján a magyar 20. cikk szerinti területek 4 különleges hátrány (agronómiai korlátozó tényezők) alkalmazásával kerültek kiválasztásra: a talajok súlyos savanyúsága, extrém sótartalma, extrém vízgazdálkodása (elárasztás, vizenyősség) és extrém fizikai jellemzői (lásd a 10. melléklet vonatkozó térképeit). A talajok tudományos digitális adatbázisait (Agrotopo-100, a Magyar Tudományos Akadémia Talajtudományi Intézete) használták fel e különlegesen hátrányos területek kijelölésére.

- *a talaj fokozott savanyúsága:* amennyiben a savanyúság foka (pH) meghaladja a 4,5 értéket, ez nagymértékben korlátozza a talaj termőképességét, mivel számos termés nem termesztendő (nem toleráns termények); a termesztendő termények is jelentős termésvesztést szenvednek el a nemkívánatos kémiai állapot által eredményezett korlátozott talaj tápanyag felvétel miatt. Ez Magyarországon 650 000 ha területet érint.
- *a talaj extrém sótartalma (szikesség):* a nátrium sók túlzott szintje (0,15 % fölött) a talaj felső rétegében hasonló hatású mint a savasság, csak sótűrő növények termesztendők és csak jelentős termésvesztés mellett. Magyarországon a szoloncsák és szolonyec talajok (340 00 ha) azok az ilyen típusú talajok, amelyek megfelelnek ezeknek a kritériumoknak.
- *extrém vízgazdálkodási körülmények:* a gyenge vízáteresztő és erős vízvisszatartó tulajdonságú talajok jelentős hátrányt jelentenek a növénytermesztés számára, mivel rendszeresen előtérésre kerülnek, ami a termés és a nyereségesség csökkenését

eredményezi. Magyarországon 7 évből 4 évben fordul elő különböző szintű vizenyősség (időleges elöntés), ami bevétel korlátozást és jelentős (esetenként teljes) hozamcsökkenést eredményez.

- extrém fizikai talajjellemzők: a sűrű agyag- és a könnyű homoktalajok jelentősen korlátozzák a termények nyereségességét és hozamát, továbbá hátrányt jelentenek a föld művelése szempontjából is (gép és módszer kiválasztás). Magyarországon e talajokon a növénytermesztés korlátozott a természeti hátrányok miatt, emiatt ezek megfelelnek a fentiekben meghatározott kritériumoknak.

Mivel a természeti hátrányok kritérium elemei külön vagy együttesen meghaladják az 1257/1999/EK rendeletben meghatározott 10 %-os országos határértéket, a 20. cikk szerint **megfelelőként kiválasztott területek** azok voltak, **ahol a 4 paraméter közül legalább 2 egyszerre fennállt**. A 20. cikkely feltételeinek összesen **488 156 ha** földterület felelt meg, ez **az összes megművelt terület 7,77%-a, valamint az ország területének 5,24%-a**.

c) A kedvezőtlen adottságú területek összterülete **883 558 ha**, azaz Magyarország összterületének 9,5%-a, a teljes megművelt terület 14%-a (lásd térképmelléklet).

4.2.6. A kijelölés módszerének leírása és igazolása

4.2.6. A 19. és 20. cikkek szerint megfelelő területek (fent leírt) kiválasztása megtörtént. A 19. cikk szerinti területek esetében a kijelölésre használt általános megközelítés két lépésre lett felosztva. Elsőként a települési (NUTS-5) szintű alkalmasság került meghatározásra szükséges (GIS vonatkozású) alapadatokként, információ csak ezen a szinten áll rendelkezésre. A 4 alkalmassági kritérium átfedése meghatározásra került, ami megadta a teljes megfelelő területet (a megfelelő települések listája, 188 település, lásd a 9. mellékletet); ezután a teljes megfelelő terület összevetésre került a LPIS-sel (megfelelő fizikai blokkok – szántóterület, legelőterület és takarmánytermő terület) annak figyelembe vételével, hogy ahol a LIPS blokkok átnyúlnak a szomszédos település határán, csak azok a LIPS blokkokat tekintették megfelelőnek, ahol a blokk több mint 50 %-a az eredeti, megfelelő településhez tartozik. Ilyen módon a megfelelő települések néhány blokkja nem volt megfelelő és a szomszédos települések néhány blokkja viszont megfelelővé vált. Ezek nagyjából megegyeznek egymással. Ezáltal a nettó alkalmasság LIPS fizikai blokk szinten került meghatározásra.

A 20. cikk szerinti területek esetében az Agrotopográfiai térkép (1:100 000) lapjait használták fel a megfelelő területek kiválasztására, ha a 4 kritériumból kettőnek megfelelt a terület és az eredmény az alak formátumban (HP) készült el. Második lépésként (a 19. cikk szerinti KAT-okhoz) a megfelelő (szántó és legelő) blokkok átfedését használták a nettó alkalmasság meghatározására. Ugyanez a módszer, nevezetesen ha az átfedésben lévő blokkok több mint 50 % átfedésben vannak a teljes megfelelő területtel (a 4 kritériumból kettőnek való megfelelés), akkor a fizikai blokk megfelelőként kerül kijelölésre. ezáltal a nettó alkalmasság is LIPS blokk szinten került meghatározásra.

A költségvetési táblázat (4.2.10.) tartalmazza a nettó alkalmassági területeket (hektárban).

4.2.7. Kedvezményezetttek és alkalmassági kritériumok

Támogatás nyújtható minden mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozó természetes és jogi személynek, a következő kritériumok figyelembe vételével:

- az egész gazdaságban betartják a „Helyes Gazdálkodási Gyakorlat” szabályait;
- minimális gazdaság méret: 1 hektár takarmánytermő terület (legelő vagy szántóföldi takarmánytermelés); a kifizetés kizárt, ha a következő növényeket termesztik: őszi és tavaszi búza, rizs, napraforgó, kukorica, cukorrépa, burgonya, ipari növények és zöldségek;
- gazdálkodási tevékenység folytatása a KAT területeken a kompenzációs támogatás első kifizetésétől számított legalább 5 évig;
- a 96/22/EGK és a 96/23/EGK (hormon) irányelvek betartása.

4.2.8. A támogatás összege

A kompenzációs támogatás kifizetési szintjei az Általános Mezőgazdasági Cenzusból (ÁMC) (2000. év) (Központi Statisztikai Hivatal) származó statisztikai információt alkalmazó referencia **bruttó gazdaság jövedelem** (BGJ) adatok alapján került kiszámításra. A Központi Statisztikai Hivatal által a **bruttó gazdaság jövedelem** (BGJ) értékeiről (szántó- és legelőterület) szolgáltatott települési (NUTS-5 szint) adatok felsorolásra kerültek. A takarmánytermő terület (szántó és legelő) **nemzeti BGJ átlaga 88 841 Ft / 374,13 euró**. A következő lépésben kiszámításra került a nemzeti átlag 80 %-a, amely 71 073 Ft / 299,31 euró volt. (Lásd a 9. melléklet, KAT kritériumok és kifizetés kiszámítás, 5. lap – BGJ értékek)

A 19. cikk szerinti területek kifizetési szintjei

A 19. cikk szerint kijelölt megfelelő települések BGJ értékeinek átlaga kiszámításra került, az eredmény: **50 736 Ft / 213,66 euró**. A kifizetés mértéke a nemzeti átlag 80 %-ához képest mutatózó különbség (kerekítve): **20 400 Ft/ha / 85,9 euró/ha**. (Lásd a 9. melléklet, KAT kritériumok és kifizetés kiszámítás, 6. lap – 19. cikk)

A 20. cikk szerinti területek kifizetési szintjei

A 20. cikk szerint kijelölt megfelelő települések BGJ értékeinek átlaga kiszámításra került, az eredmény: **68 563 Ft / 288,74 euró**. A kifizetés mértéke a küszöbhez (a nemzeti átlag 80 %-ához) képest mutatózó különbség (kerekítve): **2600 Ft/ha / 10,94 euró/ha** (kerekítve). (Lásd a 9. melléklet, KAT kritériumok és kifizetés kiszámítás, 7. lap – 20. cikk)

A KAT kifizetések áttekintése

	19. cikk szerinti		20. cikk szerinti	
	Ft	€	Ft	€
A BGJ értékek átlagának 80 %-a	71073	299,31	71073	299,31
A megfelelő települések BGJ értékeinek 80 %-a	50736	213,66	68563	288,74
Különbség	20337	85,64	2510	10,57
Javasolt kifizetés	20400	85,9	2600	10,94

4.2.9. A túlkompenzáció elkerülése

Az 1257/1999/EK rendelet 15. cikke meghatározza azt, hogy a tagállamoknak el kell kerülniük a túlkompenzációt. A nagy birtokméret után járó támogatások túlkompenzálásának elkerülése céljából Magyarország „degresszivitás” útján be fog vezetni „kifizetési határértékeket” a kifizetések egy bizonyos birtokméret feletti csökkentésére. Egy bizonyos birtok területet meghaladása után a kifizetés szintje fokozatosan csökkenni fog. A különböző birtok méretekre vonatkozó degresszivitási szint az alábbiakban van megadva:

42. táblázat: A birtok mérete szerinti kifizetés degresszivitása

Birtok terület (ha)	Degresszivitás (kifizetési szint)
1-50	100%
50-100	90%
100-300	80%
300-500	70%
500-	50%

A degresszivitás indoklása

A javasolt degresszivitás a gazdálkodás gazdasági szempontjaival kapcsolatos, nevezetesen a méret gazdaságossággal, a tőke elérhetőségével és az Európai Méret Egység (EME) szabályaival, ami az életképes gazdaság egysége. Az említett tényezők miatt egy bizonyos küszöb méret felett a természeti és gazdasági hátrányok hatásai fokozatosan csökkennek a birtokokon. Az alábbiakban felsorolt néhány paraméterből álló egy többtényezős analízis alapján a hátrányok hatásainak csökkenése úgy növekszik, amint a gazdaság mérete nő. Kisebb birtokokon a hatások a következők:

1. nincs amortizációs alap;
2. az alacsonyabb EME értékek miatt alacsonyabb a pénzügyi likviditás (életképesség);
3. méret gazdaságosság – költségintek, a költségek degresszívek a növekvő mérettel, így a hátrányok hatása kompenzálásra/kiegyenlítésre kerül;
4. a nagyobb területű birtokokon nagyobb a szakértelem/hozzáértés a gazdaságirányítási követelmények miatt, ez nagyobb hatékonyságban és alacsonyabb költségekben fejeződik ki, ami hatással van a (természeti) hátrányok kiegyenlítésére is.

Magyarországon (a Debreceni Egyetem Gazdasági Tanszéke és az AKII 2003. és 2004. évi közgazdasági kutatásai alapján) a méretgazdaságossági küszöb körülbelül 50 ha, így eddig a méretig a kifizetés szintje 100 % lesz, de 50 ha, 100 ha, 300 ha és 500 ha felett a termelésre gyakorolt hátrányos hatások fokozatosan csökkennek. A közgazdasági kutatások azt mutatják, hogy a kiegyenlítő tényezők a javasolt 100 %-os, 90 %-os, 80 %-os, 70 %-os és 50 %-os degresszivitási értékek körül alakulnak. A túlkompenzálás elkerülésére ezen degresszivitási szint alkalmazása szükséges.

4.2.10. A KAT kifizetések költségvetési szükséglete

43. táblázat: A KAT potenciális költségvetésének kiszámítása (€-ban)

Besorolás	Teljes terület (ha)	Kifizetési szint (€/ha)		Költségvetés						Összesen
				1- 10 ha	10-50 ha	50-100 ha	100-300 ha	300-500 ha	500 ha -	
Felhasználási megoszlás birtok méret szerint:				13,86%	14,85%	5,75%	9,20%	38,80%	17,54%	
Degresszivitás:				100%	100%	90%	80%	70%	50%	
19. cikk szerinti KAT	395 402	€	85,9	4 707 553	5 043 807	1 757 690	2 499 826	9 224 903	2 978 733	26 212 513
20. cikk szerinti KAT	488 156	€	10,94	740 183	793 053	276 367	393 055	1 450 460	468 355	4 121 474
KAT összesen:	883 558	€		5 447 737	5 836 861	2 034 057	2 892 882	10 675 363	3 447 089	30 333 988

4.2.11. Pénzügyi táblázat

2004			2005			2006			2004-06		
millió €											
EU	Nemzeti	Összesen	EU	Nemzeti	Összesen	EU	Nemzeti	Összesen	EU	Nemzeti	Összesen
19 770 000	4 940 000	24 710 000 ²¹	22 100 000	5 530 000	27 630 000	23 260 000	5 818 000	29 078 000	65 130 000	16 288 000	81 418 000

²¹ A KAT kifizetések felhasználása fokozatosan eléri a 100 %-os potenciált (30 333 988 €)

4.3. Az Európai Unió környezetvédelmi, állatjóléti és higiéniai előírásainak való megfelelés támogatása

4.3.1. Jogszabályi hivatkozás

EU jogszabályok:

A Tanács 1999. május 17-i 1257/1999/EK rendelete az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garanciaalapból (EMOGA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról és a Bizottság 817/2004/EK rendelete az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garanciaalapból (EMOGA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról szóló 1257/1999/EK tanácsi rendelet alkalmazására vonatkozó részletes szabályokról.

- A Tanács 1991. december 12-i 91/676/EGK irányelve a vizek mezőgazdasági eredetű nitrátszennyezéssel szembeni védelméről;
- A Tanács 91/629/EGK irányelve a borjak védelmére vonatkozó minimumkövetelmények megállapításáról, a módosítása, a 97/2/EK tanácsi irányelv és a 97/182/EK bizottsági határozat;
- A Tanács 91/630/EGK irányelve a sertések védelmére vonatkozó minimumkövetelmények megállapításáról, a módosítása, a 2001/88/EK tanácsi irányelv és a 2001/93/EK bizottsági irányelv;
- A Tanács 88/166/EGK irányelve a ketrecekben tartott tojtyúkوك védelmére vonatkozó minimumkövetelmények megállapításáról;
- A Tanács 1999/74/EK irányelve a tojtyúkوك védelmére vonatkozó minimumkövetelmények megállapításáról;
- A Tanács 98/58/EK irányelve a mezőgazdasági haszon céljából tartott állatok védelméről;
- A Bizottság 2001/93/EK irányelve a sertések védelmére vonatkozó minimumkövetelmények megállapításáról.

Nemzeti jogszabályok:

- Az 1995. évi LIII. törvény a környezetvédelem általános szabályairól;
- Az 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről, a 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet a mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól, a 20/2002. (III. 14.) FVM rendelet a 32/1999. (III. 31.) FVM rendelet módosításáról;
- Az 1994. évi LV. törvény a termőföldről;

- A 6/2004. kormányrendelet az EU mezőgazdasági támogatásainak és a kapcsolódó nemzeti források felhasználásának általános szabályairól;
- A 91/676/EGK tanácsi irányelvre vonatkozó 49/2001. (IV. 3.) kormányrendelet a vizek mezőgazdasági eredetű nitrátszennyezéssel szembeni védelméről és a rendelet 1. mellékletében lévő akcióterv;
- A 270/2001. (IV.10.) kormányrendelet a vizek mezőgazdasági eredetű nitrátszennyezéssel szembeni védelméhez szükséges tevékenységről;
- A 33/2000. (III. 17.) kormányrendelet a felszín alatti vizek minőségét érintő tevékenységgel összefüggő egyes feladatokról, amely összhangban van a 80/68/EGK tanácsi irányelv.

4.3.2. Az intézkedés céljai

Általános célok:

- A környezet minőségének javítása, a mezőgazdasági eredetű környezetszennyezés csökkentése;
- A gazdaságok életképességének és gazdasági hatékonyságának növelése;

Különleges célok:

- A gazdák támogatása a közösségi jogszabályokon alapuló szabályok alkalmazásában a környezetvédelem, a köz- és állategészségügy, valamint az állatjólét területén;
- Az AVOP-ból támogatott, a szabályok betartását célzó beruházások hatásának kiegészítése és megerősítése;

Operatív célok:

- A szerves trágya eltávolításának, kezelésének és szivárgásmentes tárolásának támogatása;
- A padozatra és az állattartó épületek mikroklímájára vonatkozó állatjóléti szabályok betartásának támogatása;
- Az állatok biztonságos elhelyezésére vonatkozó szabályok betartásának támogatása;
- Az állatok férőhelyszükségletére, a tartási- és a takarmányozási technológiára vonatkozó szabályok betartásának támogatása;
- A telepi technológiai fejlesztések támogatása.

4.3.3. Az intézkedés indoklása

Az intézkedés hozzájárul a következő prioritások megvalósításához:

A) A környezet állapotának megőrzése és javítása

Az intézkedés közvetlenül kedvező hatást gyakorol a környezetre az állattartó gazdák szerveztrágya-elhelyezéssel kapcsolatos problémái megoldásának elősegítésével, valamint egyéb, a környezetvédelemre és az állategészségügyre (állatjólétre) vonatkozó szabályok betartását célzó telepi technológiai fejlesztések támogatásával.

4.3.4 Az intézkedés leírása

I. Környezetvédelmi alintézkedés

(a vizek mezőgazdasági eredetű nitrátszennyezés elleni védelme a nitrátérzékeny területeken)

A szerveztrágya telepen belüli mozgatása, kezelése és szivárgásmentes tárolása a nitrátérzékeny területeken.

Ennek a típusú támogatásnak a célja a szerveztrágya megfelelő telepen belüli elhelyezésének és kezelésének, valamint a 3. sz. melléklet „jó tápanyag-gazdálkodás” című 3. pontjában részletezett környezetvédelmi előírásokkal összhangban, szivárgásmentes eszközökben történő tárolásának biztosítása.

A támogatás típusa: beruházási költségek.

II. Állatjóléti és állathigiéniai alintézkedések

Az alábbiakban felsorolt alintézkedések elősegítik a működő állattartó telepek állatjóléti és állathigiéniai szabályoknak való megfelelését. Az alintézkedések a hazai termelési körülményekre vonatkozó legégetőbb problémák megoldásait tartalmazzák. Az épületek jelentős része átlagos vagy kedvezőtlen technológiai állapotban van, ami azt jelenti, hogy az előírt technológia egy vagy több komponense hiányos vagy már elavult. Az állattartó telepek állapota az 1.4. fejezetben és a 12. mellékletben kerül bemutatásra.

II/a. A padozatra vonatkozó előírások betartása

A különböző állatfajok esetében a padozatra vonatkozóan megkövetelt állatjóléti előírások **általános alapelvei** szerint az épületek padozatának könnyen tisztíthatónak és fertőtleníthetőnek, szilárdnak, simának, sérülésektől és folytonossági hiányoktól mentesnek, a víz elvezetéséhez megfelelő lejtéssel kialakítottnak, simának és csúszásmentesnek kell lennie. A padozat nem okozhat semmilyen sérülést vagy fájdalmat a rajta álló vagy fekvő állatnak. A **sértéstartás** esetében igen részletes metrikus előírások szabályozzák például a szilárd felületű padozat és a betonból készült rácspadozat megkövetelt arányát. A rácspadozatnál az alkalmazott rácsok és -nyílások szélességét korcsoportonként és hasznosítási célonként eltérő metrikus előírások határozzák meg.

Alapelv az, hogy a tojótyúk-tartás esetében ezt az előírást az állatok tartási módjától függően jelentős eltérésekkel kell alkalmazni. Az alternatív tojótyúk-tartás épületeinek padozatát úgy kell kialakítani, hogy az megfelelően alátámassza az állat lábának mindkét előrenéző karmát. Az alternatív tartási módszerek esetében biztosítani kell a kapirgálási lehetőséget és tyúkonként legalább 250 cm² almozott felületet kell kialakítani. Bizonyos alternatív tartási rendszerek esetében az állatokat földes padozaton tartják, más alternatív tartási mód esetében pedig kifutót biztosítanak az állatok részére. A tojótyúkok ketreces tartása esetén a padozatot úgy kell kialakítani, hogy a tojótyúkok károsodás nélkül tudjanak pihenni, állni, illetve

felállni és a padozat támassza meg az állat mindkét lábának előrenéző karmait. A ketrec padozatának lejtése nem haladhatja meg a 14 %-ot, illetőleg a 8°-ot.

A támogatás típusa: beruházási költségek.

II/b. A mikroklímára vonatkozó előírások betartása

Az állattartónak biztosítani kell azt, hogy a világítás, a hőmérséklet, a relatív páratartalom, a levegő portartalma és az egyéb környezeti feltételek (gáz koncentráció és zajintenzitás) értékei az állatra ne legyenek káros hatással. Ezek az értékek feleljenek meg a jól bevált gyakorlatnak, valamint az állatok élettani és viselkedésbeli szükségleteinek.

Az állatot például tilos folyamatosan sötétben tartani. Az állatot tilos állandó, illetve hirtelen zajnak kitenni.

A támogatás típusa: beruházási költségek.

II/c. Az állatok biztonságos elhelyezésére vonatkozó előírások betartása

Az állattartó köteles úgy kialakítani az állattartás személyi- és tárgyi feltételeit, hogy az – közegészségügyi, járványvédelmi, állatvédelmi, köz- és vagyonbiztonsági szempontok figyelembe vétele mellett – biztosítsa az állatok megfelelő és biztonságos elhelyezését, valamint akadályozza meg az állatok szökését. Az állattartás feltételeinek kialakításakor az állattartó köteles betartani a tűzveszély megelőzésére vonatkozó előírásokat. A megkötve tartott vagy mozgásukban egyéb módon a korlátozott állatok számára is biztosítani kell a zavartalan pihenés és a sérülésmentes mozgás lehetőségét. A szabadtartás esetén védeni kell az állatot a szélsőséges időjárástól, valamint az egészségükre ártalmas egyéb káros környezeti hatásoktól. Biztosítani kell részükre egy olyan területet vagy létesítményt, ahol menedéket találhatnak a szélsőséges időjárás esetén, illetve védelmet találnak természetes ellenségeiktől, pl. a ragadozó állatoktól.

A támogatás típusa: beruházási költségek.

II/d. Az állatok férőhelyszükségletére vonatkozó előírások betartása

Az állatok tartása során biztosítani kell részükre az adott állat fajának, fajtájának, korának, ivarának és a élettani állapotának megfelelő férőhelyet. Az állat férjen hozzá a pihenő-, etető-, itató- és trágyázó térhez. A feltételek kialakításakor figyelembe kell venni azt, hogy nem szabad oly módon korlátozni az állat mozgásszabadságát, hogy az az állatnak szükségtelen szenvedést vagy sérülést okozzon.

Különböző állatfajok esetén (sertés, borjú, tojótyúk) a különböző tartási módok alkalmazásánál (elkülönítve, egyedi boxban, ketreces, illetve alternatív tartás, stb. esetében.) részletes metrikus előírások határozzák meg például a különböző súlycsoportú malacok és a hízósertések számára, illetve a tojótyúkoknál a különböző tartási rendszerek (alternatív tartás, feljavított vagy fel nem javított ketreces tartás) esetében a minimális férőhelyszükségletre vonatkozó előírásokat. Abban az esetben, ha az állatot tartósan vagy rendszeresen lekötik, akkor számára a szabadabb mozgás érdekében az élettani és viselkedésbeli szükségleteinek, a jól bevált gyakorlatnak, illetve a tudományos ismereteknek megfelelően elegendő teret kell biztosítani.

A támogatás típusa: beruházási költségek és/vagy kompenzációs támogatás (többszörös költségek, illetve kieső jövedelmek).

II/e. A tartási- és takarmányozási technológiára vonatkozó előírások betartása

Az állatoknak adott takarmány és folyadék (jellemzően ivóvíz, de ez például a borjak esetében bizonyos élettani szakaszban lehet tej, vagy a sertések esetében egyes takarmányozási technológiák esetében vízzel hígított vagy a takarmányhoz kevert tejsavó) nem tartalmazhat semmilyen olyan anyagot, amely szenvedést vagy fájdalmat okozhat az állat számára. Az etető- és itató berendezést úgy kell kialakítani, összeszerelni, elhelyezni, üzemeltetni és karbantartani, hogy az állat mindenkor kielégíthesse élettani szükségleteit. A takarmány szétszóródását és az ivóvíz kiömlését vagy szennyeződését a lehető legkisebb mértékűre kell csökkenteni. Az összes állatnak legyen elegendő hozzáférési lehetősége a takarmányhoz és a vízhez, valamint az etető és itató berendezéseknek bármilyen időjárási viszonyok között megfelelően működniük kell.

A támogatás típusa: beruházási költségek.

II/f. Az állattartó telepi technológiájával összefüggő technológiai fejlesztések

Az állattartás során, pl. a zárt elhelyezés esetén meg kell szüntetni az épületek szerkezeti éles széléit és a kiálló részeket. A felhasznált anyagok az állatoknak nem okozhatnak kellemetlen érzést, sérülést. Az állatokkal érintkező felületeknek megfelelően tisztíthatóknak és fertőtleníthetőeknek kell lenniük, ezek nem készülhetnek az állatok egészségére káros anyagokból. Az állatok elhelyezésekor és az épületek kialakításakor lehetővé kell tenni az állatok nehézség nélküli megfigyelését. Megfelelő (rögzített vagy hordozható) világító eszközt kell biztosítani ahhoz, hogy állatot bármely időpontban ellenőrizni lehessen. Az állattartás során használt műszaki berendezéseknek biztonságosnak kell lenniük, ezeket naponta legalább egyszer ellenőrizni kell. Az észlelt hibát haladéktalanul el kell hárítani. Az állattartás során használt technológia műszaki fejlesztése révén (tartalék áramforrás, egyéb kiegészítő megoldások, riasztó berendezés, érintésvédelem stb.) biztosítani kell azt, hogy a technológiai berendezések működése vagy meghibásodása ne okozzon semmiféle elkerülhető, tartós vagy súlyos szenvedést vagy károsodást az állatok számára.

A támogatás típusa: beruházási költségek.

II/g. A fent említett kiválasztott előírások betartása céljából végrehajtott komplex rekonstrukció (I/a. és II/a-f. alintézkedések)

Számos esetben a működő állattartó telepeken nem egy vagy kettő, hanem több, az állatok tartására és védelmére vonatkozó kötelező előírással kapcsolatos technológiai berendezés hiányzik vagy elavult, valamint az épületek állapota sem kielégítő az újonnan létrehozott szabályok szerint. Ezekben az esetekben a szükséges rekonstrukciót mind műszaki, mind pedig pénzügyi szempontból egy komplex beruházásként célszerű végrehajtani. Az ilyen komplex beruházás standard költségeinek kiszámításához a fent említett beruházási elemek (I/a. és II/a-f. alintézkedések) egy súlyozott összegét kell figyelembe venni és kiszámítani az adott állatfaj esetében. Ahol egynél több állatfajt is tartanak a gazdaságban, a megfelelő összegeket össze kell adni a teljes költség kiszámításához.

A támogatás típusa: beruházási költségek.

4.3.5. Kapcsolat más intézkedésekkel

Az ezen intézkedésben foglalt támogatás-típusok az állattartó telepek esetében elősegítik az alkalmazandó környezetvédelmi és állatjóléti előírások megvalósítását.

4.3.6. Pénzügyi táblázat

(euró)

2004.			2005.			2006.			2004-2006.		
Közpénz			Közpénz			Közpénz			Közpénz		
EU	Nemzeti	Összes	EU	Nemzeti	Összes	EU	Nemzeti	Összes	EU	Nemzeti	Összes
42 200 000	10 550 000	52 750 000	54 750 000	13 690 000	68 440 000	23 730 000	5 929 000	29 659 000	120 680 000	30 169 000	150 849 000

4.3.7. A támogatási intenzitása, megkülönböztetési módszerek

Az I. alintézkedés esetében a támogatás szétosztásának alapja az állat egység (ÁE). A maximális beruházási támogatási összeg egy 3 éves időszakban évi 25 000 € lehet.

A II/a-g. alintézkedések esetében a maximális beruházási támogatási összeg egy 3 éves időszakban évi 25.000 € lehet. A gazdálkodó csak egy maximum 3 éves időszakra kaphat beruházási támogatást. A megfelelő beruházási időszak 1-től 3 évig terjedhet a beruházás összetettségétől és az adott állattartó telep méretétől függően. Amennyiben szükséges a II/a-II/f. alintézkedések kombinálása egyetlen épülettel vagy tevékenységgel kapcsolatban, akkor a összetevők standard költségeit össze kell adni. Ha az összes megfelelő támogatás:

- 25.000 € vagy kevesebb, akkor a beruházási időszak egy év lesz,
- 50.000 € vagy kevesebb, akkor a beruházási időszak két év lesz,
- 75.000 € vagy kevesebb, akkor a beruházási időszak három év lesz.

4.3.8. A kedvezményezettek köre

A támogatási kérelem beadásakor üzemelő állattartó teleppel rendelkező, Magyarországon bejegyzett természetes és jogi személyek. A regisztráció az összes kedvezményezett azonosítása és az intézkedés végrehajtásának ellenőrzése (IIER – integrált Irányítási és Ellenőrzési Rendszer) céljából szükséges. Ez nem tartalmaz semmilyen követelményt a nemzetiségre vagy magyarországi lakóhelyre vonatkozóan, csak az országban történt letelepülésre vonatkozóan van előírás. Az alapítás megvalósítható magyarországi elsődleges letelepüléssel (regisztrált iroda, központi üzleti adminisztráció vagy fő telephely) vagy másodlagos letelepüléssel (ügynökség, fiókiroda vagy leányvállalat). Bármely esetben ez nyitott az összes jogi és természetes személy számára, amely Magyarországon kíván letelepülni.

4.3.9. Jogosultsági feltételek

- I. alintézkedés: A kérelem beadásának időpontjában a nitrát-érzékeny területeken állattartást végző, Magyarországon regisztrált természetes és jogi személyek,
- Akik olyan állattartó telepet működtetnek, amely legfeljebb az alábbi kapacitású:
  - Marha: 160 ÁE és/vagy,
  - Sertés: 200 ÁE és/vagy,
  - Tojóttyúk: 134 ÁE és/vagy,
  - Broiler csirke: 140 ÁE és/vagy,
  - Juh: 100 ÁE és/vagy,
  - Ló: 160 ÁE.
- Akik rendelkeznek a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium Környezetvédelmi Hatósága által kiadott írásos igazolással,

II/a-g. alintézkedés:

- A kérelem beadásának időpontjában állattartást végző, Magyarországon regisztrált természetes és jogi személyek,
- Akik olyan állattartó telepet működtetnek, amely legfeljebb az alábbi kapacitású:
  - Marha: 160 ÁE és/vagy,
  - Sertés: 200 ÁE és/vagy,
  - Tojóttyúk: 134 ÁE és/vagy,
  - Broiler csirke: 140 ÁE és/vagy,
  - Juh: 100 ÁE és/vagy,
  - Ló: 160 ÁE.
- Olyan gazdák, akik rendelkeznek az FVM felügyelete alatt álló, területileg illetékes megyei állategészségügyi és élelmiszer-ellenőrző állomás szakértőjének írásos állásfoglalásával (a kért támogatáshoz szükséges beruházások indokoltságának igazolása).

4.3.10. Kérelmezési eljárás

A kérelmek beadása és értékelése egész évben folyamatosan történik. A kérelmek elbírálása a beérkezési sorrend alapján történik.

A kompenzációs támogatás összegének kiszámítása:

- Ha a beruházási időszakot kompenzációs kifizetés is követi, akkor a kompenzációs kifizetést a következőképpen kell kiszámítani: A kompenzációs kifizetést egyenletesen el kell osztani a beruházás után megmaradt időszakra:
  - ha a beruházás 1 évi támogatásra jogosult – a kiszámítandó kompenzáció: 100 %, 75 %, 50 %, 25 %;
  - ha a beruházás 2 évi támogatásra jogosult – a kiszámítandó kompenzáció: 100 %, 66 % és 33 %;
  - ha a beruházás 3 évi támogatásra jogosult – a kiszámítandó kompenzáció: 100 % és 50%

- Csak kompenzációs kifizetés (II/d alintézkedés beruházás nélkül – a kiszámítandó kompenzáció: 100 %, 80 %, 60 %, 45 % és 20 %).

4.3.11. Az AVOP-al történő összehangolás

Az AVOP „Mezőgazdasági birtokok beruházásai” intézkedésével való átfedés elkerülése céljából a következő határvonalat kell alkalmazni:

Az I. alintézkedés esetében: A szervestrágya telepi eltávolítása, kezelése és szivárgásmentes tárolása.

A nitrát-érzékeny területeken:

- Az **új állattartó épületek** létesítésére irányuló összes beruházás a technológiai berendezésekkel, gépekkel és közművekkel együtt az AVOP-ból kerül támogatásra.
- A működő állattartó épületek **kiegészítő vagy rekonstrukciós** beruházásai a 4.3.9. szakaszban meghatározott határok szerint felosztásra kerülnek az NVT és az AVOP között:
  - a) E határértékek mértékéig, beleértve a határszámot: NVT szerinti finanszírozás.
  - b) e határértékek felett: AVOP szerinti finanszírozás.
  - c)

A nem nitrát-érzékeny területeken: az összes beruházás az AVOP szerint lesz finanszírozva.

A II/a-g. alintézkedések esetében: Állatjólét és állathigiénia

Az **új állattartó épületek** létesítésére irányuló összes beruházás a technológiai berendezésekkel, gépekkel és közművekkel együtt az AVOP-ból lesz finanszírozva.

A már működő állattartó telepek által betartandó egy vagy több szabály betartásához szükséges, **kiegészítő vagy rekonstrukciós beruházásai** esetében: a gazdaságok kérelemre való alkalmassága felosztásra kerül az NVT és az AVOP között a méret alapján a következők szerint:

- a 4.3.9. szakaszban meghatározott határértékekig, beleértve a határszámot: NVT szerinti finanszírozás;
- a 4.3.9. szakaszban meghatározott határértékek felett: AVOP szerinti finanszírozás.

Az AVOP szerint finanszírozott összes beruházást a 817/2004/EK bizottsági rendelet 1. cikkének megfelelően kell végrehajtani („kedvezmény-időszak”). Az AVOP Program Állománya meghatározza majd az alkalmazandó kritériumokat és a támogatás kifizetésének feltételeit.

Összefoglaló táblázatok:

I. alintézkedés (telepi trágyakezelés)		AVOP	NVT
A nem nitrát-érzékeny területeken az ezen intézkedéshez kapcsolódó összes beruházás		+	-
Beruházások a nitrát-érzékeny területeken	Új állattartó épületek létesítésére irányuló beruházások	+	-
	A működő állattartó épületek kiegészítő vagy rekonstrukciós beruházásai	-	+
	- A 4.3.9. szakaszban meghatározott határértékekig - A 4.3.9. szakaszban meghatározott határértékek felett	+	-

II. alintézkedés (állattjólét)		AVOP	NVT
Új állattartó épületek létesítésére irányuló beruházások a technológiai berendezésekkel, gépekkel és közművekkel		+	-
A már működő állattartó telepek által betartandó egy vagy több szabály betartásához szükséges,	A 4.3.9. szakaszban meghatározott határértékekig	-	+
kiegészítő vagy rekonstrukciós beruházás	A 4.3.9. szakaszban meghatározott határértékek felett	+	-

4.3.12. Ellenőrzések és szankciók

E tekintetben a 740/2004/EK Bizottsági Rendelet 9a. cikkét kell alkalmazni. Az intézkedés beruházással összefüggő alintézkedéseinek esetében a „kormány költségvetési rendszerének működési rendszeréről szóló 217/1998. kormányrendelet VIII. fejezetének 86-89. cikkeit kell alkalmazni az adott beruházásra vonatkozó különleges kötelezettségek és köteleességek fennállásakor. Ugyanezt a rendeletet kell alkalmazni az AVOP-ból finanszírozott beruházások esetében is.

4.4. Mezőgazdasági területek erdősítése

4.4.1. Jogszabályi hivatkozás

Európai uniós jogszabályok:

Az 1783/2003 EK Tanácsi rendelettel módosított 1257/1999 EK Tanácsi rendelet „Vidékfejlesztési intézkedések” erdőgazdálkodásról szóló VIII. fejezetének 29. és 31. cikke, valamint az „Általános alapelvek, közigazgatási és pénzügyi vonatkozású rendelkezések” IV. fejezete 47. cikkének ide vonatkozó részei, valamint a rendelet melléklete. E tanácsi rendelet végrehajtására vonatkozó 817/2004 EK rendelet 32, és 33 cikke.

Nemzeti jogszabályok:

Az erdősítési intézkedés alkalmazása nemcsak EU harmonizációs kötelezettségek, hanem hatályos hazai jogszabályokban foglalt feladatok megvalósításához is kötődik.

Az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló 1997. évi CXIV. törvény, az erdőről és az erdő védelméről szóló 1996. évi LIV. törvény (a továbbiakban: Evt.) és annak végrehajtására vonatkozó 29/1997. (IV. 30.) FM (a továbbiakban: Vhr.), valamint az erdőrendezési szabályzatról kiadott 88/2000. (XI. 10.) FVM rendelet és az ez alapján kiadott Erdőtervezési útmutató (Állami Erdészeti Szolgálat, Budapest, 2001.) , továbbá az erdők tűz elleni védelméről szóló 12/1997. (II.26.) BM rendelet.

4.4.2. Az intézkedés céljai

Általános célok

- az erdőterület és az erdők környezetvédelmi, gazdasági, szociális-közjóléti szerepének növelése;
- a vidéki foglalkoztatottság és a jövedelemszerzési lehetőségek bővítése, a vidéki gazdálkodás új alternatíváinak megteremtése a környezetvédelem szempontjainak megfelelően;
- a vidéki régiók tájképi és természeti örökségének megőrzése, a vidéki lakosság életkörülményeinek és egészségének javítása;
- a fenntartható tájgazdálkodásnak és művelésnek megfelelő termelési struktúra létrehozása.

Specifikus célok:

Gazdasági célok

- a faanyagellátás javítása, környezetbarát természetes energiaforrás nyerése, valamint az ország faanyag-szükségletének hazai forrásból történő egyre nagyobb arányú kielégítése,
- a vidék megújítható energia- és nyersanyag felhasználásának fenntartható módon történő növelése,
- lehetőség más, kapcsolódó gazdasági tevékenységek (vadászat, méhészet) fejlődéséhez.

- az erdőterület turisztikai hasznosításával az elmaradott, hátrányos helyzetű térségek felzárkóztatásának segítése a falusi turizmus, idegenforgalom fejlesztéséhez kapcsolódóan.

Környezetfejlesztési célok

- az egész Közép-európai Régió környezeti állapotára kiható, levegőtisztító, CO₂ megkötő, talajvédelmi, vízgazdálkodást szabályozó, stb. kedvező hatások a vidéki térségek természeti-, táji örökségének fenntartása, a lakosság egészségügyi életkörülményeinek javítása;
- az erdők minőségének és védelmi szerepének növelése,
- természet-közeli erdőtársulások létesítésével a biodiverzitás gazdagítása, a vidéki táj természetes elemeinek megőrzése, kedvező tájképi megjelenés elősegítése;
- a kedvezőtlen környezeti állapot és vízgazdálkodás javítása az alacsony erdősültségű Alföld és Tisza-ártér erdősültségének fokozott növelésével.

Operatív célok

- az ország erdősültségének növelése,
- a Biológiai Sokféleség Egyezményhez igazodó fafajpolitikával magas biodiverzitású természetszerű erdők létrehozása az őshonos fafajok arányának jelentős növelésével, különösen a védett területeken,
- a Nemzeti Erdőprogram megvalósításának elősegítése a 2004-2006 évre ütemezett feladatok teljesítésével,
- az új erdőket veszélyeztető károk elhárítása az erdőtelepítést kiegészítő erdővédelmi intézkedések támogatásával.

4.4.3. Az intézkedés rövid leírása

Az intézkedés indoklása:

Az erdőterület növelése több szempontból is nemzeti érdek. Az erdővel szemben támasztott komplex társadalmi igény kielégítését szolgáló erdőtelepítések ökológiai, ökonómiai és szociális funkciókat látnak el, amelyek elősegítik a vidékfejlesztést, a vidéki lakosság életkörülményeinek javítását. Nagy jelentőségű az erdőtelepítési intézkedés a vízerózió és a szélérozió (defláció) által veszélyeztetett területeken, a belvízzel gyakran sújtott és az árvíz által rendszeresen károsított alföldi térségben. Az alternatív földhasznosítás keretében történő erdőtelepítés elsődlegesen agrárpolitikai célokat szolgál, környezetkímélő földhasznosításnak minősül és környezetbarát nyersanyagot szolgáltat.

Mindazokon a mezőgazdasági területeken, amelyek a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv agrár-környezetgazdálkodási intézkedési körébe tartoznak (lásd 4.1. fejezet), az erdőtelepítés, mint alternatív földhasznosítási lehetőség számításba jön.

Ugyancsak alternatív lehetőség az erdőtelepítés a kedvezőtlen adottságú agrár-környezetvédelmi támogatásra számításba kerülő területek azon részén is, ahol ezt természetvédelmi szempontok nem korlátozzák (lásd 4.2. fejezet). Ilyen korlátozást jelent például az erózió által nem veszélyeztetett védett természetes gyepek erdősítésének tilalma.

Az ország erdőtelepítési koncepciója szerint – amely a véglegesítés alatt álló Nemzeti Erdőprogramnak is részét képezi – az ökológiai adottságok, a közcélú igények valamint az ökonómiai lehetőségek alapján hosszútávon (35-50 év alatt) mintegy 700 000 hektár terület erdősítésével lehet számolni. A tárca döntése alapján a 2004-2006. évi átmeneti időszakra – tekintettel a társfinanszírozott támogatási rendszer beindításának esetleges nehézségeire – az eredetileg előirányzott 12 000 hektár/év ütem helyett az NVT fokozatosan növekvő (2004: 9000 ha, 2005: 10000 ha, 2006: 11000 ha) erdőtelepítési ütem forrásigényét tartalmazza. Többletforrás esetén ennél nagyobb ütemű erdőtelepítés várható. A növekményt elsősorban a Nemzeti Földalapról magánszemélyek, vagy önkormányzatok részére erdősítés céljára értékesítésre kerülő mezőgazdasági területek erdősítése adhatja.

A mezőgazdasági területek erdősítése intézkedés hozzájárul a Közösség és a tagállamok által nemzetközi szinten vállalt kötelezettségek teljesítéséhez. Nemzeti szintű vagy alacsonyabb szintű erdészeti programokon, vagy azokkal egyenértékű olyan intézkedéseken alapul, amelyek figyelembe veszik az európai erdők védelméről szóló miniszteri konferenciák által kidolgozott kötelezettségvállalásokat. Ilyen a kidolgozás alatt álló Nemzeti Erdőprogram, amely a Kyotói egyezményben a Magyar Köztársaság által nemzetközi szinten vállalt kötelezettség teljesítésével hozzájárul a klíma védelméhez, illetve a széndioxid koncentráció visszaszorításához.

Az intézkedés hozzájárul a következő prioritások megvalósításához:

B) A termékszerkezet átalakulásának támogatása, a piaci és gazdasági körülményekhez való jobb alkalmazkodás érdekében.

A mezőgazdasági területek erdősítése hozzájárul a mezőgazdasági termelés, a szántóföldi termelésből erdővé alakításához, főleg gyengébb termőképességű területen.

D) A mezőgazdasági tevékenységek fejlesztése, jövedelemforrás, és munkalehetőségek teremtése a gyengébb termőképességű területeken tevékenykedő gazdálkodók részére.

Az erdőtelepítés alternatív földhasznosítási formát kínál azokon a területeken, ahol a mezőgazdasági termelés egyéb típusai nem lennének jövedelmezőek, vagy a terület víz, vagy szélérózióval, belvízzel veszélyeztetett. Ezért a telepítés, és az erdősítés ápolásának támogatása, valamint a meglévő erdősítések minőségének javítása alapot nyújt az erdőgazdálkodásban dolgozók új gazdasági tevékenységére, valamint a terület turisztikai vonzerejét is növeli.

Az intézkedés leírása:

A mezőgazdasági szerkezet-átalakítás elősegítése, az ország erdőterületének mennyiségi növelése, minőségi javítása és közérdekű védelmi funkciójának fejlesztése érdekében pályázat alapján normatív támogatás vehető igénybe a „Mezőgazdasági művelésű területek erdősítése” intézkedésre, amely háromféle támogatásból áll. A következő támogatások mind az 1783/2003 EK Tanácsi rendelettel módosított 1257/1999 EK rendelet 31. cikkén alapulnak:

- erdőtelepítési első kivitel (létesítés) – a mezőgazdasági művelésű területek erdősítése és szükséges esetekben az ezt kiegészítő, a létesítéshez tartozó, igazolt többletköltség igényű munkák,
- az erdőtelepítések ápolása és védelme az erdőtelepítési első kivitel követő maximum öt évig,

- erdőtelepítési jövedelempótló támogatás az erdősített területek után maximum húsz éves időtartamon keresztül a jövedelem kiesés fedezésére.

4.4.4. Az erdőtelepítési intézkedések kapcsolódása a többi agrárintézkedéshez

A potenciális erdőtelepítésre figyelembe vehető területek nagy része egybeesik a kedvezőtlen adottságú és az agrár-környezetgazdálkodási intézkedésekkel érintett területekkel.

Az egyes ágazati támogatási rendszerek összehangolásával, a támogatások megfelelő arányának kialakításával el lehet érni, hogy ezekben a térségekben az ökológiai, ökonómiai és társadalmi szempontokat mérlegelő, a térségi célkitűzéseknek legjobban megfelelő terület-felhasználás érvényesüljön.

4.4.6. Pénzügyi táblázat

Erdőtelepítések támogatásának forrásigénye mezőgazdasági területeken

2004			2005			2006			2004-2006		
Közpénz			Közpénz			Közpénz			Közpénz		
EU	Nemzeti	összesen	EU	Nemzeti	összesen	EU	Nemzeti	összesen	EU	Nemzeti	összesen
16 070 000	4 020 000	20 090 000	19 370 000	4 840 000	24 210 000	28 300 000	7 780 000	35 378 000	63 740 000	15 938 000	79 678 000

4.4.7. Kedvezményezettök köre

A támogatás magánszemélyek és ezek társaságai valamint önkormányzatok és ezek társaságai tulajdonában levő, továbbá állami tulajdonú mezőgazdasági területek vonatkozásában adható.

Állami területek esetében az 1783/2003 EK Tanácsi rendelettel módosított 1257/1999 31. cikk 2. pontja alapján csak a létesítés (első kivétel) költsége támogatható. Állami területek magánbérletre is jogosult ápolási és jövedelempótló támogatásra, ha 20 évre szóló bérleti szerződése van.

4.4.8. A jogosultság kritériumai

A 817/2004 EK Bizottsági rendelet 32. cikke kimondja, hogy az erdősítési támogatásra – az 1783/2003 EK Tanácsi rendelettel módosított 1257/1999 EK rendelet 31. cikke értelmében – **jogosult mezőgazdasági földterületet a tagállam határozza meg.** A rendelet szerint ez „különösen olyan szántóföldre, füves területre, állandó legelőre és évelő növények termesztésére használt területre terjed ki, amelyeken rendszeres gazdálkodás folyik.” Magyarországon jogosult mezőgazdasági földterületnek számítanak azok a mezőgazdasági művelési ágú területek (szántó, füves terület, állandó legelő, évelő növények termesztésére használt terület, gyümölcsültetvény, szőlőültetvény), amelyek a magyar mezőgazdasági parcellaazonosító rendszer (a továbbiakban MePAR) besorolása alapján támogathatóknak minősülnek, és a pályázat benyújtását megelőző legalább két egymást követő évben mezőgazdasági művelés alatt álltak. Ezek a területek elsősorban szántók. A ténylegesen gyepként művelt területek erdősítésére korlátozott mértékben ott kerül sor, ahol az erdősítést környezetvédelmi (pl. erózió, defláció elleni védelem) célok indokolják. A mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatásokhoz és egyéb intézkedésekhez kapcsolódó eljárás egyes

kérdésről és az ezzel összefüggő törvénymódosításokról szóló 2003. évi LXXIII. törvény 3. § d) pontja szerint a „Mezőgazdasági Parcella azonosító Rendszer (a továbbiakban: MePAR): a mezőgazdasági és vidékfejlesztési területhez kötődő kifizetések eljárásainak kizárólagos országos azonosító rendszere, amelyben a területi azonosítás alapegységei a fizikai blokkok, amelyek térképhelyes légifelvétel alapján vagy űrfelvétel háttérrel vannak megjelenítve”. A jogosult mezőgazdasági területek meghatározása ezen űrfelvételek alapján történik.

A Bizottsági rendelet 33. cikkének (1) bekezdése szerint az 817/2004 EK Tanácsi rendelettel módosított 1257/1999 EK rendelet 31. cikke (1) bekezdése alapján **Magyarország az erdőtelepítési jövedelem pótló támogatást illetően jogosult „gazdálkodó”-nak azt a személyt tekintti, aki**

- jövedelmének legalább 25 %-át mezőgazdasági tevékenységből szerzi és
- munkaidejének legalább 50 %-át mezőgazdasági tevékenységre fordítja.

A támogatottnak a terület tulajdonosának vagy bérlőjének kell lennie. Bérlő általi pályázat esetében be kell csatolni a tulajdonos hozzájáruló nyilatkozatát a művelési ág megváltoztatásához.

A támogatási jogosultság megállapítását és a rangsorolást az Állami Erdészeti Szolgálat (a továbbiakban: AESz) területileg illetékes igazgatósága végzi erdőrésztelenként pontozási űrlap kitöltésével. A rangsorolás során a következő tényezők figyelembevételére, vizsgálatára és értékelésére kerül sor.

- Az új erdő vidékfejlesztési, munkahely-teremtési szerepe, mint racionális földhasznosítási mód (a pályázati összpontszám 35 %-a).

A pontozási űrlapon értékelésre kerül:

- a tervezett erdő kiemelt térségbe tartozása a 89/1997. és a 240/2000. Korm. rendelet, valamint a 2000. CXII Törvény alapján;
- a tervezett erdő kedvezőtlen adottságú területen, érzékeny természeti területen, vagy átlagos adottságú területen van-e;
- a tervezett erdő társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térségbe, vagy az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott térségbe tartozása a 7/2003. Korm. rendelet alapján;
- a pályázó gazdálkodó-e.

- Az erdőtelepítés természetvédelmi-ökológiai védő, és állapotjavító hatása, természetes életközösség létrehozása, őshonos, elegyes állomány kialakítása, összhang a nemzeti erdőtelepítési koncepcióval (a pályázati összpontszám 32 %-a).

A pontozási űrlapon értékelésre kerül:

- a tervezett erdő mérete,
- a tervezett erdő elsődleges rendeltetése,
- a tervezett erdő fafajainak őshonossága,
- a tervezett erdő elegyessége,
- a térség erdősültsége.

- Az új erdő a humán környezet védelmében betöltött szerepének fokozása, a vidék turisztikai potenciáljának növelése, hatása a helyi és térségi viszonyokra (a pályázat összpontszámának 33 %-a).

A pontozási űrlapon értékelésre kerül:

- a tervezett erdő településekhez viszonyított elhelyezkedése,
- a tervezett erdőhöz közeli települések lélekszáma,

- a tervezett erdő közelében található szennyezés veszélyes létesítmény, káros hatású kommunális üzem.

A pontozási űrlap kitöltése az erdőtelepítési kiviteli terv, a pályázati csomagban található űrlapok, a hatályos jogszabályok és a rendelkezésre álló térképek alapján történik.

Összefoglalva csak azok a pályázatok támogathatók, amelyek illeszkednek a nemzeti erdőtelepítési koncepcióhoz, a már elkészült térségi erdőtelepítési programokhoz és a regionális és kistérségi fejlesztési tervekhez. Ez összhangban van az 1783/2003 EK Tanácsi rendelettel módosított 1257/1999 EK rendelet 29. cikkének 1.,2., és 4. pontjaival.

Erdőtelepítés esetén a támogatható minimális területnagyság 1 ha. Ennél kisebb terület támogatása csak erdőterülettel közvetlenül határos mezőgazdasági terület esetén megengedett.

Nem támogatható

- karácsonyfatelep létesítése,
- egy vágásfordulóra létesített faültetvény.
- az a személy, aki a korai nyugdíjazási támogatásban részesül

E társfinanszírozású támogatási körben nem szerepelnek a gyorsan növényöző fajokkal, rövid vágásfordulóval (a vágásforduló <15 év) telepített faültetvények.

4.4.9. Adminisztratív eljárás

A támogatási pályázatokat az ÁESz területi igazgatóságaihoz nyújtják be, ahol a pályázatok érkezése, formai, tartalmi ellenőrzésre és adatrögzítésre kerülnek. A határidőre összeállított és a szükséges hiánypótlások után értékelhetőnek minősített pályázatokat az igazgatóságok pontozás alapján rangsorolják. Az országos támogatási rangsorra javaslatot az igazgatósági rangsorok alapján az ÁESz központ ad a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (a továbbiakban: MVH) felé, az országos koncepciók érvényesítése érdekében a szakmai felügyeletet ellátó FVM Erdészeti Főosztály bevonásával. Az összeállított rangsor alapján a támogatási döntést az MVH központjában hozzák meg. A döntést követően az ÁESz területi igazgatóságai végzik a támogatási határozatokkal kapcsolatos feladatokat.

A támogatási igények jóváhagyási folyamatában az ÁESz központja – az adminisztrációs tevékenység jogszerűségének és az adatrögzítések pontosságának biztosítása érdekében – rendszeres folyamatellenőrzést végez.

4.4.10. Igazolások

Erdőtelepítés támogatásához be kell szerezni az ÁESz illetékes igazgatóságától az erdészeti hatósági erdőtelepítési engedélyt (az erdőtelepítési terv jóváhagyó határozata). Az erdőtelepítési kivitelezési tervet az Evt. 35. § (4) bekezdése alapján az erdészeti hatóság – az érintett hatóságok (pl. természetvédelmi, vízügyi, műemlékvédelmi) előzetes szakhatósági hozzájárulása alapján – hagyja jóvá. A terv elkészítési szabályait, formai és tartalmi követelményeit külön jogszabály rögzíti (Evt. 36. §, Vhr. 51. §). Az engedély kiadásának feltétele az érintett területeken a pályázó használati jogának (tulajdon, vagy bérlet) megfelelő dokumentumokkal való igazolása.

Az erdőtelepítési kivitelezési terv államigazgatási eljárás keretében határozati formában kerül jóváhagyásra (hatósági eljárás), melynek jóváhagyási folyamatába az ÁESz területi igazgatósága az érintett szakhatóságokat (természetvédelem, vízügy, műemlékvédelem stb.) az érvényes törvényi szabályozás szerint kötelezően bevonja, és azok állásfoglalását

érvényesíti. A természetvédelmi hatósági közreműködés biztosítja a természetvédelmi érdekek érvényesülését. Ebbe a körbe tartoznak különösképpen a NATURA 2000 hálózat részeként kijelölt természeti területek. A védett természeti területeken, az érzékeny természeti területeken és az ökológiai (zöld) folyosókban a művelési ág megváltoztatáshoz (így az erdősítéshez is) a természetvédelmi hatóság engedélye szükséges, amit az erdőtelepítési kivitelezési tervhez csatolni kell.

Az erdőtelepítést jóváhagyó határozattal szemben az érintettek jogorvoslattal élhetnek. Így az eljárás teljes körűen biztosítja az érintettek részvételét, és a munkák is csak a határozat jogerőre emelkedés után kezdődhetnek meg.

Az erdőtelepítési kivitelezési terv bírálata során tehát ellenőrzésre kerül többek között, hogy a terv tartalmazza-e a szükséges szakhatósági hozzájárulásokat, a telepíteni kívánt erdő megfelel-e a hosszú távú céloknak, szakmai irányelveknek. Az eljárás biztosítja, hogy az adott helyi körülményekre, területre a termőhelyi viszonyoknak legmegfelelőbb ökológiailag stabil, lehetőleg őshonos állomány kerüljön. Biztosítja a védett területek, gyepek, legelők, régészeti lelőhelyek, vízgazdálkodási szempontból értékes területek megfelelő védelmét, az engedélyezés során szükséges szakhatósági engedélyeken keresztül, hogy az erdőtelepítés összhangban legyen a természetvédelmi, vízügyi, műemlékvédelmi, honvédségi és egyéb szakhatósági célokkal.

Mindez összhangban van 817/2004 EK Bizottsági rendelet II. melléklet 9. pont X. Erdészetre vonatkozóan előírtakkal. Támogatás csak az ÁESz területileg illetékes igazgatósága által engedélyezett erdőtelepítés esetében folyósítható. A kivitelezési tervdokumentáció része a termőhelyvizsgálat, ami kizárja, hogy a termőhelynek nem megfelelő fafajok kerüljenek telepítésre.

4.4.11. Ellenőrzés

A kifizetéseket megelőző 5%-os helyszíni ellenőrzéseket az MVH kockázatelemzése és kiválasztása alapján a jövedelempótló támogatás időtartama alatt is az ÁESz végzi. A helyszíni ellenőrzésekről részletes jegyzőkönyvet készít, és továbbítja az MVH felé. Az ellenőrizendő kedvezményezetteket minden esetben az MVH választja ki a 2419/2001 EK rendelet 19. cikkének megfelelően kialakított, és az egyes intézkedéseknél alkalmazott egyéb kockázatelemzési kritériumok alapján.

A szakmai hatósági ellenőrzést a hatályos nemzeti jogszabályok alapján az erdőtelepítés első kivitelének évétől a befejezésig az ÁESz 10 területileg illetékes igazgatósága végzi. A kifizetés feltételeként kötelező szakmai ellenőrzésre az első kivitel évben, a harmadik, az ötödik évben és a támogatási rendeletben meghatározott legkésőbbi bejezési határidő évében (ha az erdősítés az ötödik évben még nem került befejezésre) kerül sor. Az éves kifizetési igény teljesítésének feltétele a műszaki átvétel megfelelő eredménye.

A tervezett erdőtelepítés elvégzését, valamint az első kivitelre és az ápolásokra vonatkozó támogatási javaslat kiadhatóságának szakmai követelményei teljesülését, az erdőtelepítés műszaki készültségi fokát az ÁESz területileg illetékes igazgatósága a műszaki átvétel során helyszíni bejárással bírálja el. Az erre vonatkozó megállapításokat erdőrészletenként az erdősítések műszaki átvételi jegyzőkönyvében (E-lap) rögzíti.

Az erdőtelepítési első kivitel elfogadhatóságának szakmai feltételei az alaptámogatás esetében

- a jóváhagyott erdőtelepítési tervben szereplő erdősítési technológia betartása,

- a tervezett célállománynak megfelelő fafajösszetétel,
- a terv szerinti mennyiségű és minőségű, szakszerűen kezelt szaporítóanyag felhasználása;

a kiegészítő támogatás esetében

- a jóváhagyott pályázat szerint szakszerűen elvégzett munka, elkészült létesítmény.

Az erdőtelepítés ápolása elfogadhatóságának szakmai feltétele:

- a tervezett célállománynak megfelelő fafajösszetétel,
- az első ápolási támogatás kifizethető, ha a létesítés elszámolható és a csemeték fejlődése biztosított,
- a 3. évben az ápolási támogatás (1-3. év) kifizetésekor az első kivitelre tervezett egyedszám legalább 70%-át, védelmi rendeltetésű erdők esetében az 50 %-át elérő életképes csemete jelenléte egyenletes eloszlásban a területen,
- az 5. évben az ápolási költség (4. és 5. év) kifizetésekor: a befejezhetőségre megállapított kívánatos egyedszám jelenléte egyenletes eloszlásban a területen.

Az erdőgazdálkodó kötelezettsége gondoskodni arról, hogy a szakmai ellenőrzésekhez, a műszaki átvételekhez szükséges adatok, illetve nyilvántartások naprakész állapotban rendelkezésre álljanak.

A kifizetési igény érvényességéhez az ÁESz területileg illetékes igazgatósága igazolja, hogy a kifizetési igénylésben szerepeltetett adatok megegyeznek hatóság által nyilvántartott adatokkal, és az engedélyezett munkákat szakszerűen, a támogatási rendeletben meghatározott feltételek betartásával hajtották végre.

4.4.12. Szankciók

Az általános eseteket az 5.3.2. pont foglalja össze, beleértve az IIER szankciókat is. A felvett támogatás jogosulatlanul igénybe vett támogatásnak minősül, ha a beruházás az erdőgazdálkodó hibájából hiúsul meg, vagy a támogatást a kedvezményezett erdőgazdálkodó más célra fordítja, vagy a megvalósítást követően eredeti célját megváltoztatja. A visszafizetés elrendelésénél a támogatási rendeletben meghatározottak szerint kell eljárni.

Az 5.3.2. pontban levő általános eseteken felül azokban a jogcím specifikus esetekben kerül sor szankció alkalmazására, amelyekben a kedvezményezett nem teljesítette a támogatási határozatban foglaltakat, és a kifizetés-igénylés benyújtására meghatározott határidőig nem kezdeményezte a támogatási határozat módosítását vagy nem adott be elháríthatatlan külső ok miatt vis maior bejelentőlapot, azaz ha a beruházás elmaradása, részbeni teljesítése nem a kedvezményezett hibájából történik, akkor vis maior bejelentőlap beadásával mentesülhet a szankcióktól.

A részletes szakmai feltételeket az Evt. és a Vhr. illetve az NVT elfogadását követően hatályba lépő támogatási rendelet tartalmazza.

1. Szankciók az erdősítés első évében

- *Amennyiben a teljesítés részben vagy egészében elmarad és a kedvezményezett a teljesítés elmaradását írásban bejelenti a kifizetés igénylés időpontjáig, az indokolatlan keretlektetésért és a felesleges ellenőrzésért a támogatási rendeletben foglalt mértékek alapján meghatározott bírságot (a továbbiakban: bírság) köteles fizetni. Támogatási jogosultsága további egy éven keresztül megmarad. Amennyiben a*

kedvezményezett írásban jelzi, hogy a beruházást nem kívánja megvalósítani, kérelmére jogosultsága és további kötelezettsége megszűnik.

- *Ha a kedvezményezett a teljesítés elmaradását nem jelenti be a kifizetés igénylés időpontjáig, bírságot köteles fizetni, a további támogatástól eselik, támogatási jogosultságát elveszti.*
- *Ha az erdőtelepítés nem az engedélyezett erdőtelepítési pályázatban elfogadott célállománnyal vagy az engedélyezettől lényegesen eltérő technológiával valósul meg, akkor – függetlenül attól, hogy az erdőtelepítés egyébként eredményes – a támogatás nem fizethető ki, az esetet a támogatási határozatban előírt kötelezettségek be nem tartásaként kell értelmezni. Ezen felül a kedvezményezett bírságot köteles fizetni. Az erdőtelepítés fennmaradásáról az erdészeti hatóság külön eljárás keretében dönt.*

2. Szankciók az erdősítés harmadik évében

Amennyiben az erdősítés eredményessége a harmadik évben nem éri el az első kivételre tervezett egyedszám 70 %-át, védérdők esetében az 50 %-át, az ápolási támogatás a harmadik évben nem fizethető ki, és a kedvezményezett bírságot köteles fizetni.

Az ápolási támogatás a kedvezményezett kérelmére átütemezésre kerülhet az ötödik évre.

3. Szankciók az erdősítés ötödik évében

Amennyiben az ápolás elfogadhatóságának ötödik évi feltételei nem teljesülnek, a kedvezményezett bírságot köteles fizetni, és az ápolási támogatástól végleg eselik.

4. Szankciók az erdősítés engedélyezett legkésőbbi befejezésének évében

Amennyiben az erdősítés nem fejezhető be, úgy a kedvezményezett köteles a létesítésre és az ápolásra korábban felvett támogatásokat a támogatási határozat kiadásának évében érvényben lévő feltételekkel visszafizetni. Támogatási jogosultságát elveszti, és két évig újabb erdőtelepítési pályázata nem támogatható.

5. A támogatási jogosultság elvesztése esetében a jövedelempótló támogatást illetően a támogatási rendeletben foglaltak szerint kell eljárni.

6. Kiegészítő beruházként az erdősítés első évében megvalósult vadkárelhárító kerítést a kedvezményezettnek az erdészeti hatóság által meghatározott időpontig el kell távolítania. Ha ez nem történik meg, a támogatási rendeletben meghatározottak szerint kell eljárni.

7. Szándékos mulasztás esetében, azaz ha a futamidő bármely szakaszában a teljesülés elmaradása a kedvezményezett súlyos gondatlanságának, vagy szándékos magatartásának következménye, úgy a támogatási rendeletben meghatározott visszafizetés kötelezettségén túl két évig erdőtelepítési pályázata nem támogatható.

4.4.13. Első kivétel (létesítés) támogatása

Az erdőtelepítés célja új erdő létrehozása magvetéssel vagy csemete ültetéssel eddig rendszeres mezőgazdasági műveléssel hasznosított területeken. A létesítés támogatása normatív alaptámogatásból és szükséges esetekben ezt kiegészítő támogatásból áll.

A normatív alaptámogatás az ültetésen (ami tartalmazza a sorkitűzést a kitűzőanyag árával és helyszínre szállításával) kívül magában foglalja a tervezés²² (talajvizsgálat, tervdokumentáció összeállítása), a talajelőkészítés²³, a szaporítóanyag²⁴, a növényvédelem²⁵, céllalománytípustól (fafajtól) függően a törevágás, majd egyszálra metszés, az országos átlagnak megfelelő 20 %-os természetes csemetepusztulás pótlásának költségeit is (munkaerő, anyag, energia). A normatív alaptámogatás részletes számításokon alapul (lásd a 47/a,b sz. táblázat és a 16. melléklet).

Amennyiben az erdő létesítése a közérdekű, védelmi, ökológiai célok fokozott érvényesítése érdekében többletköltséggel jár, a céloknak megfelelően kiegészítő támogatás adható. A normatív alaptámogatás és a kiegészítő támogatás között nincs átfedés.

---

²² Erdőtelepítési kivitelezési terv. A terv tartalmát az Evt. 36. § (1) bekezdése határozza meg. A (2) bekezdés szerint a terv elkészítésének szabályait a miniszter rendeletben állapítja meg, az Evt. végrehajtásáról szóló Vhr. 51. §-a tartalmazza, melyet a 16. melléklet részletez.

²³ Ilyen pl. a nehéztárcsázás mélyfogatás előtt, mélyfogatás 55-60 cm mélyen, simítózás, pásztázás, mélyfűrés 180-220 cm mélyre.

²⁴ A szaporítóanyag ára, szállítása, vermelése, gyökér visszavágása.

²⁵ A szaporítóanyag károsítók elleni védelme.

a.) Az első kivétel normatív alaptámogatása

44. táblázat. Az első kivétel normatív alaptámogatásának mértéke nem védett mezőgazdasági területeken

Megnevezés	Célállomány-típus					
	tölgy és bükk aa)	egyéb kemény lombos ab)	egyéb lágy lombos ac)	akác ad)	nemes nyár ae)	fenyő af)
Minimális vágási ciklus (év)	70	60	25	25	20	45
Min. csemete (db/ha)	8 000	8 000	4 500	4 500	600	8 000
Tízfokos és ez alatti lejtésű, illetve géppel járható erdőtelepítés €/ha	1979	1348	1221	1053	1137	1221
Tíz fok feletti lejtésű, illetve géppel nem járható erdőtelepítés €/ha	2569	1769	1600	1348	--	1600

Az aa), ab), ac) célállomány-típusok (természetszerű elegyes erdők) támogatásának feltétele, a főfafajcsoport arányának legalább 70 %-a és elegyfajok minimum 20-, maximum 30%-os arányának megléte. Az erdő állományát, élővilágát gazdagító, biodiverzitását növelő őshonos elegyfajokat az erdőrésztlet területén egyenletes eloszlásban kell elhelyezni.

Az af) célállománytípus esetében a támogatás feltétele a lombos elegyfajok 20-30 % közötti aránya.

A normatív támogatások esetében a következő fafaj-csoportosítás alkalmazandó:

- aa) tölgy és bükk esetén: tölgyek a vöröstölgy és a cser kivételével, szelídgesztenye és bükk,
- ab) egyéb kemény lombos fafaj esetén: vöröstölgy, cser, hegyi juhar, korai juhar, szilek, kőrisek, fekete dió, gyertyán, ostorfa, ezüstfa és a lágy lombos fafajok közül a hársak,
- ac) egyéb lágy lombos fafaj esetén: valamennyi hazai nyár- és fűzféle, valamint a mézgás éger és a nyír,
- ad) akác esetén: akác, lepényfa (gledícsia),
- ae) nemes nyár esetén: nemesített nyár- és fűzfajták,
- af) fenyő esetén: erdeifenyő, feketeifenyő, jegenyefenyő, lucfenyő, vörösfenyő, duglászfenyő (a fenyő telepítés részaránya 2002. évben: 1 % – lásd 16. melléklet 3. táblázat; fafajai: erdei-, fekete- és lucfenyő) .

45 táblázat. Az első kivétel normatív alaptámogatásának mértéke védett mezőgazdasági területeken

Megnevezés	Célállomány-típus					
	tölgy és bükk aa)	egyéb kemény lombos ab)	egyéb lágylombos ac)	akác ad)	nemes nyár ae)	fenyő af)
Minimális vágási ciklus (év)	70	60	25	25	20	45
Min. csemete (db/ha)	8 000	8 000	4 500	4 500	600	8 000
Tízfokos és ez alatti lejtésű, illetve géppel járható erdőtelepítés €/ha	2148	1474	1348	842	927	969
Tíz fok feletti lejtésű, illetve géppel nem járható erdőtelepítés €/ha	2780	1937	1727	1095	--	1263

A védettség lehatárolások forrásai:

¹Védett Természeti Értékek Törzskönyve – 13./1997.(V.28.) KTM rendelet

²Nemzeti Ökológiai Hálózat (NECONET),

³Érzékeny Természeti Területekre (ESA) vonatkozó 2/2002.(I.23) KöM-FVM együttes rendelet

⁴ NATURA2000 területek

Az egyes célállomány-típusoknál a következő fafaj-csoportosítások alkalmazhatóak:

- aa) tölgy és bükk esetén: tölgyek a vöröstölgy és a cser kivételével, szelídgesztenye és bükk;
- ab) egyéb kemény lombos fafaj esetén: cser, hegyi juhar, korai juhar, szilek, kőrisek, gyertyán, és a lágylombos fajok közül a hárs,
- ac) egyéb lágylombos fafaj esetén: valamennyi hazai nyár- és fűzfélé, valamint a mézgás éger és a nyír,
- ad) akác esetén: akác,
- ae) nemes nyár esetén: nemesített nyár- és fűzfajták,
- af) fenyő esetén: erdei fenyő, feketefenyő, jegenyefenyő, vörösfenyő.

A 45. táblázat szerinti támogatás adható a természetes erdőtípusoknak megfelelő elegység biztosítása esetében a védett területen található, természetvédelmi hatóság által jóváhagyott erdősítési projektekre, amelyeknél legalább 3 különböző, igazoltan az OECD előírásainak megfelelő, az adott származási körzetből vagy törzskönyvezett magtermelő állományból származó őshonos lombos főfafaj kerül telepítésre és az őshonos elegyfajok részaránya 30% fölött van. A szaporítóanyagot az erdőparcella területén egyenletes eloszlásban vagy csoportosan kell elhelyezni. A célállomány-típus a legnagyobb elegyaránnyal előforduló fafajnak megfelelő.

A védett területen található, a természetvédelmi hatóság engedélyével rendelkező akác, nemesnyár és fenyő telepítések csak csökkentett összegű támogatásban részesülhetnek [45. táblázat ad), ae), af) tételek].

A támogatás mértékének indokolása

A normatív támogatás részletes számításokon alapul (lásd 13. melléklet).

A normatív alaptámogatás mértékének reális meghatározása céljából az FVM Erdészeti Hivatal 2003. évben az Állami Erdészeti Szolgálattal részletes felmérést készített a célállomány-típusonkénti tényleges bekerülési nettó költségekről. Ezek területtel súlyozott átlagait célállomány-típusonként vezettük le. A telepítés után várható növénypusztulás pótlására a normatív alaptámogatás 20% tartalékot foglal magában, melynek mértéke tényadatok alapján az Erdészeti Tudományos Intézet által meghatározott mérték.

Magyarországon az erdőművelés – így az erdőtelepítés – támogatási és elszámolási rendszerét az 1970-es években az Erdészeti Tudományos Intézet (a továbbiakban ERTI) dolgozta ki. Az erdőtelepítési normatív támogatások mértékének az inflációt is követő változását időről-időre részletes költségelemzésekkel alapozta meg. Legutóbb 1997-ben értékelt részletes elemzéssel az erdőtelepítési támogatásokat. A 44. és a 45. táblázatban levő normatív alaptámogatás mértéke összhangban van az ERTI célállomány típusonkénti legutóbbi vizsgálati eredményeivel. Az ellenőrző összehasonlításhoz az ERTI 1997. évi vizsgálati eredményeit a 1997-től 2003-ig kimutatott tényleges infláció mértékével növeltük meg.

b.) Kiegészítő telepítési támogatás az új erdők védelme érdekében

Az erdőről és az erdő védelméről szóló 1996. évi LIV. sz. törvény és végrehajtási rendelete, harmonizálva az Európai Erdők Védelme Miniszteri Konferenciáin elfogadott és aláírt határozatokkal kiemelt figyelmet fordít az erdők biológiai-ökológiai-természeti és gazdasági értékeinek védelmére.

A kiegészítő erdőtelepítési támogatások célja az új erdőtelepítések talajának, élővilágának, faanyagának védelmét szolgáló többletráfordításainak normatív alaptámogatáson felüli kiegészítő támogatása.

A kiegészítő támogatások iránti pályázati igények többszörös szűrőn keresztül jutnak döntésre. Az indokoltságot az ÁESz területileg illetékes igazgatósága egyedileg dönti el helyszíni elővizsgálat alapján. A támogatási jogosultság és a rangsorolás megállapítása erdőrészletenként történik pontozási űrlap kitöltésével.

Egy pályázaton belül többféle kiegészítő támogatás is kérhető, de támogatás csak azokra az elemekre fizethető ki, amelyeket az erdősítési kiviteli terv tartalmaz és az ÁESz jóváhagyta.

A kiegészítő munkálatok elvégzését az ÁESz helyszíni ellenőrzések során ellenőrzi, a kifizetett támogatások jogszerű felhasználását a benyújtott fizetési igénylésekben leírt jellemzők helyszíni ellenőrzése biztosítja.

A kiegészítő támogatás mértékét az Erdészeti Tudományos Intézet tényadatok alapján határozta meg (lásd 13. melléklet).

A kiegészítő támogatás típusai

ba) Erdőtelepítések talajának védelme.

baa) Kiegészítő támogatás adható az erdősítés területén megvalósítandó erózióvédelmi létesítményekre és munkálatokra.

A támogatás mértéke:

– padkák létesítése: 12,63 €/100 m

Erre a támogatásra a 10 fokot meghaladó lejtésű területek jogosultak. Ilyen lejtésű területek százalékos aránya nem éri el az erdősítésre kerülő terület 20 %-át.

bab) Kiegészítő támogatás nyújtható őshonos cserjefajtákból álló erdőszegélyek telepítésére az erdőtalaj védelme, az erdő speciális mikroklímájának mielőbbi kialakítása, illetve az élőhely gazdagítása céljából (fészkelési lehetőségek, az erdőszegélyek speciális faunája).

A támogatás mértéke: 10000 db cserje erdőszegélyeken vagy foltokban történő telepítése 1 hektár egyéb lombos keményfa [ab) célállománytípus] normatív alaptámogatásának (1769 €/ha) megfelelő összeggel támogatható. A legkisebb támogatható cserjemennyiség 1000 db növény.

A támogatás csak akkor jogosult, ha a telepítéshez meglévő erdőterület közvetlenül nem csatlakozik.

bb) Az erdőtelepítés védelme legelő állatok, vad és taposási kár ellen

bba) Kiegészítő támogatás adható az erdősítés területén elhelyezett, legelő állatok, vad és taposási kár elleni védelmet szolgáló létesítményekre. Lehetséges létesítmények: kerítés, villanypásztor. A támogatás feltétele: a kedvezményezett vállalja, hogy a létesítményt az erdészeti hatóság által előírt időpontban eltávolítja.

E támogatással érintett terület nem éri el az éves erdősítési terület 5 %-át. Ha a vadeltartóképeségnek megfelelő a vadállomány, akkor nincs szükség kerítésre. A területileg illetékes vadásztársaság felelős a vadeltartóképeségnek megfelelő vadállományért. Éppen ezért vadvédelmi kerítés létesítésének engedélyezése esetében is csak 50 %-os a támogatás.

Az 50 %-os támogatási mérték:

- max. 1,80 m magas kerítések: 3,15 €/m,
- 2,20 m-es vagy magasabb kerítések: 3,79 €/m,
- villanypásztor: 1.37 €/m.

Támogatásra jogosult területek: Magyarország minden olyan területe, ahol védelem nélkül az erdőtelepítés nem lehetséges. A kiviteli terv elbírálásánál a helyi vadpopuláció sűrűsége, illetve a területen az általános vadkár alapján az ÁESz bírálja el a kerítés jogosságát.

bbb). Kiegészítő támogatás adható az egyes növények legelő haszonállatok és vadak ellen védelmet szolgáló intézkedésekre. Támogatásra jogosult a mechanikai védelem.

A támogatás 50 %-os mértéke:

- mechanikai védelem: 0,21 €/ db,

Támogatásra jogosult területek: Magyarország minden olyan területe, ahol védelem nélkül az erdőtelepítés nem lehetséges. A tervdokumentáció elbírálásánál a helyi vadpopuláció sűrűsége, illetve a területen általános vadkár alapján az ÁESz bírálja el a támogatás jogosságát.

bac) Erdőtelepítések káros belvizek elleni védelme

Magyarország alföldi térségének közel kétharmadának medence jellege és az itt keresztülhaladó folyók miatt árvíz- és belvízveszélynek kitett terület. Az éves gyakoriságú több hetes elárasztások veszélyeztetik az erdőtelepítések megmaradását. A károk megelőzése érdekében a megvalósuló erdősítési projektek esetében kiegészítő támogatás adható bakhátas telepítésre és vízelvezető árok ásására.

A támogatás mértéke:

- bakhátak: 421,15 €/ha,
- vízelvezető árkok: 0,42 €/m.

Támogatásra jogosult területek: a „18/2003.(XII.9) KvVM-BM együttes rendelet a települések ár- és belvív-veszélyeztetettségi alapon történő besorolásáról” alapján belvívveszélynek kitett területek.

bad) Erdőtelepítések tűzkár megelőzését szolgáló támogatása

A tüzesetek száma Magyarországon 1999: 258 db.-1309 hektár tűzkár; 2000: 696 db.-2599 hektár tűzkár. A tűzkárt a globális felmelegedés okozta szárazság növekedése csak fokozhatja. Az erdők jelenlegi tűzveszélyességi szempontok szerinti besorolását a 11. számú melléklet tartalmazza. A kidolgozás alatt álló Forest FOCUS előírásai szerint módosul az erdők tűzveszélyességi szempontok szerinti besorolása, melynek elkészültekor a 11. mellékletet aktualizáljuk és az NVT-hez csatoljuk.

A 1257/1999/EK 29. cikk 5. pontja szerint az erdők megóvása fontos és sürgős ügy, a támogatásnak a tüzesetek megelőzését és az erdők őrzését szolgáló intézkedésekre kell irányulnia. Ennek értelmében a tüzesetek megelőzése céljából az „erősen és közepesen veszélyeztetett területeken” (az erdővédelmi tervekben foglaltakkal összhangban) támogatás adható tűzvédelmi pászták létesítésére.

A támogatás mértéke:

tűzvédő pászta készítése

- tíz fokos és ez alatti lejtésű, illetve géppel járható területen 0,63 €/m,
- tíz fok feletti lejtésű, illetve géppel nem járható területen 0,95 €/m.

A tűzpászták szélessége 3-4 méter, területük az erdősítés területébe tartozik.

A támogatható tűzpászták hosszát pályázatonként az elbíráló határozza meg a területek tűzvédelmi besorolásának és a nemzeti erdővédelmi tervben foglaltak figyelembe vételével.

4.4.14. Az ápolás támogatása

A támogatás célja a mezőgazdasági területeken létesített erdők ápolása, beleértve a biotikus károsító hatások ellen szükséges védőintézkedéseket is, az első kivített követő öt évben. Ide tartozik így az erdőtelepítés évenkénti ápolása (gépi gyomirtás, kapálás, sarlózás, sarjleverés, stb.), károsítók elleni védelme, tűzvédelmi pászta szántása, tisztántartása.

Az erdőtelepítés ápolása és védelme a magyar nemzeti sajátosságoknak (termőhelyi viszonyoknak) megfelelően a beruházás részének minősül, azaz az erdő létesítési költségének szerves része, melynek fenntartása továbbra is indokolt. Tekintettel arra, hogy e nélkül Magyarországon erdőt (befejezett erdőt) létrehozni nem lehet, az erdőtelepítés ápolását és védelmét nem szabad külön engedélyhez kötni, hanem az adott erdőtelepítési technológia részeként kötelezően elvégzendő feladatként kell előírni.

Az erdészeti hatóság ezen munkák végrehajtását a helyszínen is ellenőrzi.

A támogatás mértéke

46. táblázat: Az ápolása normatív támogatásának mértéke (a telepítést követő öt évben)

Lejtés	Célállomány-típus					
	tölgy és bükk	egyéb kemény lombos	egyéb lágy-lombos	akác	nemes nyár	fenyő
Tízfokos és ez alatti lejtésű, illetve géppel járható ápolás, pótlás, védelem						
€/ha/év	358	253	168	126	168	211
Tíz fok feletti lejtésű, illetve géppel nem járható ápolás, pótlás, védelem						
€/ha/év	463	337	221	168	--	274

A támogatás mértékének indokolása

A normatív támogatás részletes számításokon alapul (lásd 16. melléklet).

Az ápolási költségek meghatározása az Állami Erdészeti Szolgálat részletes felmérése alapján történt, amely célállományonként adta meg a tényleges nettó ráfordítási költségeket.

Az ápolások finanszírozásának rendje

A létesítés után a további ápolások, védelem költsége célállományok szerint egy összegben kerül meghatározásra, melyhez a pályázó majd az erdőtelepítést követő harmadik és ötödik évében jut. A magyar termőhelyi viszonyokból adódó **szakmai sajátosság az erdőművelés – európai viszonylatban egyedülálló – magyar nemzeti támogatási és elszámolási rendszere**. Ez rögzíti többek között a hosszú termelési ciklusú (tölgy, bükk célállomány esetében pl. 80-120 év) erdőgazdálkodásban az erdőtelepítés és az erdőfelújítás műszaki befejezésének szakmai feltételeit, a befejezés legkorábbi és legkésőbbi befejezhetőségének célállomány-típusonként meghatározott idejét.

Az ápolási támogatásra való jogosultság feltételei

Az ápolási részintézkedés harmadik és ötödik évben történő kifizethetőségének feltétele az erdősítés sikeressége, valamint az előzőekben a „Szakmai ellenőrzés” cím alatt a nemzeti jogszabályok alapján az erdőtelepítés ápolásának elfogadhatóságára vonatkozó szakmai követelmények teljesülése.

Hatósági eljárás során befejezettnek kell tekinteni az erdősítést, ha

- a tervezett célállomány fő- és elegy-fafajait előírt arányban és megfelelő minőségben tartalmazza,

- pótlásra már nem szorul,
- az utolsó pótlás után legalább 2 tenyészeti időszak eltelt, illetve az átvétel évével szeptember 20-ig eltelik,
- a meglévő csemeteszám elegendő a záródáshoz, azaz az első nevelővágás utáni állomány, az egyes célállományokra vonatkozó "Fatermesztési Műszaki Irányelvek, IV. Erdőnevelés" című kiadványban levő erdőnevelési modelltabláknak megfelelően kialakítható.

Nem szabad átvenni az erdősítést, ha:

- az előbbieknél nem felel meg, a szakmailag indokolt ápolás elmaradt, az erdősítés egészségi állapota kétségessé teszi az állomány további fejlődését,
- nyár, valamint az egyéb lágylomb és akác-erdősítéseket az első kivittől számított 3, a kocsánytalan tölgy és bükk erdősítéseket 5, a többi fafajú erdősítéseket 4 tenyészeti év eltelte előtt.

Pénzügyileg nem számolható el az erdősítés, ha a termőhelyi adottságoknak nem megfelelő célállományú. Fennmaradásáról az erdészeti hatóság határozatban dönt.

Befejezettként csak teljes erdőrészt lehet átvenni. Az erdőrészlet egy része csak az erdészeti hatóság mérlegelésével vehető át befejezettként, de sem az átvett, sem a visszamaradó rész nem lehet 2 hektárnál kisebb. Ebben az esetben az erdőrészlet megosztását az erdőgazdálkodó kezdeményezi a megosztást tartalmazó vázrajz benyújtásával.

Az erdőrészletnek különleges cél (pl. élőhely-védelem, vadlegelő, közjólét) vagy egyéb különleges ok miatt be nem erdősített illetve be nem erdősíthető részét az erdősített területből nem kell levonni. Élőhely-védelmi, vadvédelmi, közjóléti célok vagy esetleg talajhiba miatt a be nem erdősített illetve be nem erdősült területfolt egyenként 0,5 hektárt, összesen a terület 20 százalékát elérheti.

Ha az erdőrészlet egyes részei az előbbieknél felsorolt okokon kívül egyéb okból nem erdősültek be, azokat befejezettként átvenni nem szabad.

Fatermesztés szempontjából a termőhelyi adatok szerint *gazdaságtalannak minősített, de kiemelt fontosságú – védelmi vagy egyéb közcélú – erdőtelepítések befejezettségének feltételei:*

- a terület fedettsége legalább 50 százalék,
- a be nem erdősült területfolt egyenként 0,5 ha-t, összesen a terület 20 százalékát nem haladja meg.

E feltételek megléte esetén területcsökkentést nem kell alkalmazni.

Erdőtelepítésben az első kivitt követően a kocsányos és kocsánytalan tölgy és a bükk-erdősítés esetében a befejezés legkorábbi ideje a 6. év, a legkésőbbi a 10. év, minden egyéb célállományú erdősítés esetében a befejezés legkésőbbi ideje a 6. év.

4.4.15. Erdőtelepítési jövedelempótló támogatás

A támogatás célja, hogy a gazdálkodók számára a mezőgazdasági területen történő erdőtelepítés miatt kieső bevételt, illetve jövedelmet kompenzálja.

Az 1257/1999 EK Tanácsi rendelet 31. cikk harmadik bekezdése alapján támogatás adható évente a mezőgazdasági területek erdősítése miatt kieső jövedelem pótlására (kompenzálására) maximum 20 éves időtartamon keresztül. A rendelet csak a támogatás felső

határát írja elő, mely szerint gazdálkodók (farmerek) és szerveződések esetében egy hektárra évente 725 € (178 ezer Ft), bármely más magánszemély esetében 185 € (45 ezer Ft) jövedelempótló támogatás adható. Állami területek magánbérelője is jogosult e támogatásra, ha 20 éves bérleti szerződéssel rendelkezik.

A kieső jövedelmet a Tesztüzemi Rendszerben (FADN) szereplő gazdaságok adataiból számolva, a 2001 évi jövedelemmutatók 2004-re re prognosztizált értékei alapján lehet összeállítani (48. táblázat).

47. táblázat. Az erdőtelepítési jövedelempótló támogatásra jogosult időszak célállományonként

Megnevezés	Célállomány					
	tölgy és bükk aa)	egyéb kemény lombos ab)	egyéb lágy-lombos ac)	akác ad)	nemes nyár ae)	fenyő af)
Vágáskor alsó határa(év)*	70	60	25	25	20	45
Jövedelempótló támogatási időszak (év)	20	20	15	10	10	10

* A célállományok vágáskora a fafajösszetételtől, a termőhelytől és a rendeltetéstől függ, de minden esetben eléri a 20 évet.

48. táblázat. Az erdőtelepítési jövedelempótló támogatás mértéke

Megnevezés	Jövedelempótló támogatás			
	szántó és egyéb művelési ág		gyep (rét, legelő) művelési ág	
	kedvezőtlen	átlagos	kedvezőtlen	átlagos
	adottságú terület			
Gazdálkodók vagy azok társulásai €/ha/év	187,93	281,90	55,50	95,14
Minden egyéb magánjogi személy €/ha/év	46,97	70,45	13,86	23,77

A kedvezőtlen és átlagos” adottságú terület besorolás a parcellaazonosító blokk minősítése alapján kerül meghatározásra.

A jövedelemviszonyok változására való tekintettel a támogatási összeget (az új telepítésekre vonatkozóan) 2005-ben felül kell vizsgálni, ugyanis a közvetlen területalapú támogatások már a 2005. évi jövedelemviszonyokra kihatnak.

4.5. Korai nyugdíjazás

Az intézkedést 2006-tól tervezzük bevezetni, ezért a jelen fejezetben csak az intézkedés körvonalait és alapelveit ismertetjük, az intézkedés részletes kidolgozását az NVT 2006-os módosításában tervezzük.

4.5.1. Jogszabályi hivatkozás

A korai nyugdíjazás intézkedés támogatása a 1257/1999 EK Tanácsi Rendelet II. Cím IV. fejezet 10-12 cikkében, valamint a 817/2004. EK Bizottsági Rendelet 4 része 7-10 cikkében, és a II. melléklet 9. Szekciójában foglaltak szerint történik.

4.5.2. Indoklás

A magyar gazdálkodási szerkezet az elmúlt 15 év során jelentős átalakuláson esett át. A feloszlott szövetkezetek földjeinek szétosztása nagyszámú életképtelen mikroparcella kialakulását eredményezte. Mindazonáltal a korábbi szövetkezetek zömmel középkorú tagjai eszközállomány és tőke nélkül fogtak hozzá a kisparcellás gazdálkodáshoz. E gazdálkodási tevékenységek többsége „kényszergazdálkodásnak” tekinthető valódi üzleti vállalkozás helyett. Ezenfelül a vidéki lakosság ezen korosztályának egészségi állapota sem kielégítő. Ezzel párhuzamosan ezen családok következő generációja a járulékos költségek miatt „segítő családtagként” dolgozik hivatalos regisztráció, biztosítás és adófizetés nélkül. A korai nyugdíj intézkedés bevezetése elősegítheti az idősebb korosztály fokozatos kivételét a termelésből, lehetőségeket nyújtva egyéb helyi tevékenység végzésére és ezzel egyidejűleg megerősítené a helyi fiatal generáció legális foglalkoztatási lehetőségeinek kiszélesítését. Az AVOP-ban meghatározott „szakképzési” lehetőség támogatása a fiatal gazdálkodók számára további lehetőségeket biztosít egy életképebb gazdálkodási szerkezet kialakítására. A teljes helyi foglalkoztatás nem csökkenne, mi több, a jövedelemszerzési lehetőségek nőhetnek.

Az 1990-es évek elejétől történt események miatt kialakult komplex tulajdonosi és gazdálkodási struktúraváltás következtében jelenleg a hivatalos statisztikai adatközlésben nem, vagy csak nehezen elérhető információk vannak a korai nyugdíj intézkedés által érintettek köréről. Nagyban befolyásolhatja a tervezett intézkedés tényleges bevezetését és hatékonyságát a „termőföld állam által életjáradék fizetése ellenében történő megvásárlásáról szóló 255/2002.(XII. 13.) Kormányrendelet” végrehajtása.

A hazai nyugdíjrendszer

A hazai rendelkezések értelmében teljesöregségi teljes nyugdíjra az jogosult, aki betölti a 62. életévét és legalább húsz év szolgálati időt szerzett. Teljes öregségi nyugdíjra jogosult az a férfi is, aki 60., illetve az a nő aki 55. életévét már 1991. január 1-je előtt betöltötte és addig legalább tíz év szolgálati időt szerzett.

Az aki 15 év szolgálati idővel rendelkezik öregségi résznyugdíjra jogosult. Öregségi résznyugdíjra jogosult férfiak esetében az, aki a 60., nők esetében az, aki az 55. életévét 1991. január 1-je és 1993. június 30-a között betöltötte és 1993. július 1-jéig legalább tíz év szolgálati időt szerzett, továbbá az, aki a reá irányadó öregségi nyugdíjkorhatárt 1993. június 30-a és 2009. január 1-e között érte vagy éri el úgy, hogy a nyugdíjazásáig legalább 15 év szolgálati időt szerzett vagy szerez.

A résznyugdíjnak továbbra is hátránya, hogy nincs úgynevezett minimum összege. Vagyis az öregségi résznyugdíjat akkor is a nyugdíj alapját képező havi átlagkeresetnek a szolgálati

időtől függő százalékában kell megállapítani, ha a kapott összeg végül nem éri el a minimál-nyugdíj - minden évben külön meghatározott- összegét. Azok, akiknek az átlagkeresete nem éri el a mindenkori minimál-nyugdíjat, de legalább húsz év szolgálati idejük van, nyugdíjként az átlagkeresetüket kapják.

Az öregségi teljes vagy résznyugdíj összege az elismert szolgálati időtől és a nyugdíj alapját képező havi átlagkereset összegétől függ.

Létezik a karkedvezményes nyugdíjazásnak egy speciális formája is, amikor a munkáltató az alkalmazott nyugdíjba vonulási időpontját megelőző ötéves időszakra előre kifizet egy normál nyugdíjat és annak a nemzeti nyugdíjrendszer szerinti éves növekedését az érintett alkalmazottnak.

Az intézkedés a következő prioritás megvalósulását segíti elő:

C a termelők gazdasági életképességének, pénzügyi helyzetének és piaci pozícióinak javítása,

Az átadott mezőgazdasági vállalkozások gazdasági hatékonysága növekedni fog a gazdaság menedzsment- és szerkezetváltásának köszönhetően. A gazdaságok átvevői, akik képesek a gazdaság életképességének javítására, azoknak a gazdáknak lépne a helyébe, akik nem rendelkeznek fejlesztésre fordítható kapacitással, és nem nyereséges a gazdálkodásuk. A gazdaságok átadása során az átlagos gazdaságméret várhatóan növekedni fog, csökkentve ezáltal azokat az életképességi problémákat, amelyeket a szétaprózott birtokméret okoz.

4.5.3. Az intézkedés célja

Általános célok

- a gazdaságok életképességének és gazdasági hatékonyságának javítása

Specifikus célok

- a mezőgazdasági tevékenységet végzők korösszetételének javítása
- az idősebb gazdálkodók olyan (fiatalabb) termelőkkel történő felváltásának ösztönzése, akik képesek javítani az átvett gazdaság ökonómiai életképességét,
- a gazdálkodással felhagyók gazdálkodók megélhetésének biztosítása,
- az elaprózott birtokszerkezet ésszerű koncentrálása, a gazdaságok átlagos méretének növelése,
- a mezőgazdasági terület átminősítése nem mezőgazdasági területté olyan esetekben, amikor a gazdálkodás nem folytatható a gazdasági életképesség szempontjából kielégítő módon.

Operatív célok

- jövedelem biztosítása az árutermeléssel felhagyó idősebb gazdálkodók számára.

A magyar mezőgazdaságban – a társadalmi - gazdasági rendszerváltozás során végbement – tulajdonosi struktúra változása következtében kettős problémakör áll fenn. A gazdálkodók egy része elöregedett, mások a gazdaságtalan üzemméret, a fejlesztési kapacitás hiánya miatt már csak nagy nehézségek árán vagy egyáltalán nem képesek a jövedelmező, európai uniós követelményeknek megfelelő termelés folytatására.

A nyugdíj-korhatárt még el nem ért, de tartós nehézségekkel küzdő gazdálkodók esetében a korai nyugdíj és a birtokstruktúra korszerűsítésének összekapcsolása együtt indokolja az 55 év feletti, ám öregségi nyugdíjra még nem jogosult gazdák tehermentesítése érdekében a tervezett kísérő intézkedés bevezetését.

Az idősebb korú gazdálkodók megnyugtató és méltányos kivezetése a kényszergazdálkodásból jóval meghaladja az agrárpolitika kompetenciáját, mert nem csak gazdasági, hanem szociális kérdés is, amely azonban az agrárágazat megújulási képességét döntően befolyásolja.

Az intézkedés bevezetését indokolja az is, hogy Magyarországon a mezőgazdasági termelésből élők aránya még jelenleg is több mint kétszerese az Európai Unió átlagának, és ez a helyzet hosszú távon nem tartható fenn.

A hazai nyugdíj- és nyugdíj-szerű járadék rendszerben nem ismert – tehát teljesen új – a korai nyugdíjazás ilyen értelemben használt fogalma és rendszere, amelyet az Európai Unió kizárólag a mezőgazdasági tevékenységből élőknel alkalmaz.

A kiegészítő intézkedés támogatás jellegű, nem illeszkedik a jelenlegi magyar nyugdíjrendszerhez, a speciális ellátásban részesülők státusza nem azonos a társadalombiztosítási nyugdíjasokéval.

Az alkalmazás bonyolultsága, költséges adminisztrációja és ellenőrzése miatt a jelenlegi tagállamok közül csak néhány (Franciaország, Írország) vezette be a korai nyugdíjazás rendszerét.

Tekintettel a magyarországi kereseti, nyugdíj, minimálbér és munkanélküli ellátás színvonalára, a támogatási összeget több szempont szerint kell meghatározni.

A támogatás mértékének megállapításánál az alábbi tényezők figyelembe vétele szükséges:

- az öregségi nyugdíj megállapításának jelenlegi mértékrendszere,
- a munkanélküli járadék összege,
- egyéb szociális jellegű segélyek nagysága
- a termőföldért felajánlott életjáradék mértéke.

Magyarországon új juttatási forma 2003. januárjától a „Termőföldért életjáradékot program” alapján a földeladásért járó életjáradék. A programot a Nemzeti Földalapkezelő Szervezet működteti. A program keretében a 60 évnél idősebb földtulajdonosok kedvezményes feltételek mellett életjáradék fizetése ellenében adhatják el földjüket az államnak. A kedvezménnyel azok a tulajdonosok élhetnek, akik legalább 1 hektár és legfeljebb 20 hektár termőföldet adnak el az államnak, feltéve, ha a vételár nem haladja meg a 3 millió forintot. Az életjáradékot – melynek összege 2-3 hektár átlagos minőségű föld esetében a havi 20-30 ezer forint (80-120 euró) – havonta, a nyugdíjjal együtt folyósítják. Az életjáradék összege követi az inflációt: a nyugdíjak előző évi emelésének mértékével nő, amely az árak és a bérek növekedését azonos arányban érvényesíti.

4.5.4. A támogatási összeg megállapításának szempontjai

- a gazdaságvezetőre vonatkozóan a gazdaság mérete, a tevékenység jellege, az elérhető árbevétel nagysága,
- az alkalmazott – közvetlen segítő családtag - esetében a korai nyugdíjazást megelőzően teljesített munkaidő, az elért munkabér (személyes jövedelem) összege,
- az eladott vagy elajándékozott termőföld nagysága, amely legalább 3 hektár,

- az átadott állatállomány.

A korai nyugdíjazást – alkalmazottként – csak a közvetlen segítő családtagra indokolt kiterjeszteni.

Ennek az oka egyrészt az, hogy a birtokszerkezet sajátosságaiból, ezen belül a gazdaságok kis méretéből következően az intézkedés célcsoportjában a nem családtagok alkalmazása ritkán fordul elő, másrészt a gazdaság „külső” alkalmazottja, mint biztosított, az alkalmazottakat megillető munkanélküli ellátásra jogosult és így nem esik ki az ellátási rendszerből, illetve adott esetben az átadott gazdaságban tovább is dolgozhat.

Az alkalmazás jellemző formája a „segítő családtag” alkalmazása, ami fizetés nélküli alkalmazást jelent, amelyre járulékokat sem fizetnek, ezért családtag (élettárs) esetén a gazdaságvezetőnek járó juttatás 50 %-át javasoljuk támogatásként megállapítani.

A gazdaság átadójának időközbeni elhalálása esetén a vele együtt élő házastársa a megállapított korai nyugdíj összegének 50%-át kapná.

4.5.5. A jogosultság általános kritériumai

A gazdálkodást átadó esetében:

- Legalább 55. betöltött életév, de legfeljebb a nyugdíjjogosultság eléréséig elért életkor (az átadók a korhatár szerinti előrehozott öregségi, rokkantsági, stb. nyugdíjellátást, illetve nyugdíjszerű ellátást sem kaphatnak).
- Az igénylést megelőzően legalább 10 éven keresztül folytatott mezőgazdasági tevékenység igazolása (ide számítva a főállású alkalmazottként végzett mezőgazdasági tevékenység idejét is), gazdaságvezetőként eltöltött legalább öt év (igazolásként elfogadható a munkaviszonyt igazoló, továbbá az FVM megyei hivatalai, valamint az önkormányzatok által kiállított dokumentumok).
- Maximum 1 hektár méretű földterületen (kertészeti termelés esetében 0,1 ha), önellátást szolgáló termelő kapacitás megtartása mellett (amelyre támogatás nem adható) az árutermelési célú mezőgazdasági termelés beszüntetése, az állatállomány és a termelési kvóták átadása, továbbá az átadó sem mint munkaadó, sem mint munkavállaló nem állhat újból munkába a mezőgazdaságban, illetve nem lehet árutermelő önfoglalkoztató.
- A gazdálkodását megszüntető átadó saját önellátásához történő termeléshez nem kaphat további termelési támogatást.
- Minimum 3 hektár (felső mérethatár nélkül) termőterület eladása, elajándékozása vagy bérbe adása más gazdálkodónak vagy az erre rendelt állami szervezet részére (Nemzeti Földalapkezelő Szervezet).
- Amennyiben a nemzeti nyugdíj megállapításakor annak összege kevesebb a korai nyugdíj összegénél, akkor a korai nyugdíjazási támogatás csökkentett mértékben, a nemzeti nyugdíj összegének kiegészítésére alkalmazandó.
- A korai nyugdíjazási támogatás időtartama nem haladhatja meg a 15 évet a gazdaság átadója esetében, és a támogatás nem nyúlhat át az átadó 75. életéve betöltésének időpontján. (1257/1999. EK Tanácsi Rendelet II. cím, IV. fejezet, 12. cikkely).

- Amennyiben a gazdaságnak több átadója van, a teljes támogatást az egy átadóra jutó összegre kell korlátozni.

A gazdaság átadójának segítő családtag alkalmazottja esetében:

- Minden mezőgazdasági árutermelésre irányuló tevékenységgel felhagy.
- Nem érte el az öregségi nyugdíj alsó korhatárát, de 55 évesnél nem fiatalabb.
- Az előző 4 évben munkaidejének legalább felében kisegítőként, vagy alkalmi munkavállalóként alkalmazottként mezőgazdasági munkát végzett.
- Az átadó gazdaságban a korai nyugdíjazást megelőző öt évben legalább két évnek megfelelő, teljes munkaidőre átszámított munkavégzést kell igazolnia.
- A társadalombiztosítás tagja.
- Törvénymódosítás szükséges ahhoz, hogy a korai nyugdíjazás intézkedés kapcsán eladott vagy elajándékozott termőföld, adó és illetékmentes legyen.

A jogosultság főbb kritériumai a gazdaságok átvevői esetében:

- A gazdaság átvevőjeként, a gazdálkodás folytatójaként vállalják a teljes terület megművelését úgy, hogy **javítják a gazdálkodás hatékonyságát**.
- A gazdaságok átvevőinek megfelelő szakismerettel és szakmai alkalmassággal, valamint alapszintű szakmai (mezőgazdasági) végzettséggel és két éves mezőgazdasági gyakorlattal, vagy közép- vagy felsőfokú szakmai (mezőgazdasági) végzettséggel és egy éves mezőgazdasági gyakorlattal kell rendelkezniük.
- A gazdálkodást legalább öt évre kell vállalniuk.
- A gazdaság átvételekor a 40. életévét nem töltötte be.
- Vállalniuk kell, hogy a vétel, vagy ajándékozás útján szerzett földterületet legalább 10 évig nem idegenítik el. (Ha az átvevő a földet 10 éven belül mégis elidegeníti, az ingatlan-átruházási illeték kétszeresét fizeti.)

Az átadott földeket sem egészében, sem részletében nem veheti át a kedvezményezett házastársa.

Az átvevő nem gazdálkodó személy, vagy szervezet is lehet abban az esetben, ha nem mezőgazdasági célú, de a táj jellegét megőrző, környezetvédő, vagy erdészeti tevékenységet végez. Kitétel az is, hogy a megállapodásban szereplő feltételek az átadó korai nyugdíja folyósításának teljes időtartamára vonatkoznak.

A korai nyugdíj megállapítása az átadott gazdaság mérete szerint differenciáltan történik. A részletek kidolgozását, illetve a szükséges jogszabály-módosítások hatályba lépését követően az intézkedés 2006-tól a potenciális kedvezményezettek teljes körére bevezethető. A nyilvántartott gazdaságok számán alapuló szakértői becslések és előzetes számítások szerint a közel 37-ezer gazdaságvezető (mezőgazdasági egyéni vállalkozó, főállású östermelő) mintegy 25 %-a felel meg a jogosultság feltételeinek. A potenciális kedvezményezettek száma tehát 10-ezer körül van. A támogatás összegére, illetve a támogatási eljárásra, annak intézményi hátterére vonatkozó részletes szabályozás 2005. folyamán kerül kidolgozásra.

4.6. A szerkezetátalakítás alatt álló félig önellátó gazdaságok támogatása

4.6.1. Jogszábeli hivatkozás

Az intézkedés és a támogatás jogi alapja a Csatlakozási Szerződéssel módosított 1257/1999/EK tanácsi rendelet 33b. cikke.

4.6.2. Az intézkedés célja és rövid leírása, gazdasági indokolása, kapcsolatai más intézkedésekkel

Általános célok

- a gazdaságok életképességének és gazdasági hatékonyságának javítása;
- a termelők piaci helyzetének javítása;
- a jövedelemszerzési lehetőségek bővítése és javítása, a vidéki foglalkoztatás erősítése, új mezőgazdasági lehetőségek létrehozása a környezetvédelmi előírásokkal összhangban;

Specifikus célok

- a gazdaságok piacorientált termelésre történő átállásának elősegítése;
- azon gazdaságok strukturális változásának elősegítése, amelyek jelenleg gazdaságilag nem életképesek;
- a gazdasági tevékenységek továbbfejlesztésének ösztönzése;

Operatív célok

- a gazdaságok fejlesztéséhez szükséges költségek támogatása;
- eszközök biztosítása a piacorientált termelésre való átállást megcélzó gazdák számára.

Az intézkedésnek – az adható maximális támogatás nagyságrendjénél fogva – jellemzően nem elsődleges célja a beruházások támogatása, ugyanakkor pusztán jövedelempótlásként sem nyújtana garanciát a fejlődés irányába történő elmozdulásra. Az intézkedés a félig árutermelő gazdaságok fejlődéséhez használt eszközrendszer igénybe vételéhez nyújt támogatást, amely az ötéves üzleti tervben meghatározott eredmények eléréséhez szükséges.

Az intézkedés a következő prioritások megvalósításához járul hozzá:

C) a termelők gazdasági életképességének, pénzügyi helyzetének és piaci pozícióinak javítása,

A támogatott kedvezményezettek várhatóan javítják a gazdasági életképességüket a gazdaságaik működésének optimalizálásával, növelve az értékesített termelés részarányát. A támogatás öt évi folyósításával a kedvezményezettek pénzügyi helyzete várhatóan javulni fog.

D) a mezőgazdasági tevékenység fenntartása és fejlesztése ezáltal biztosítva további jövedelmet és munkalehetőséget a gyengébb termőképességű területeken dolgozó

gazdák számára. A tőkeszegény és megfelelő gazdálkodási (gazdaságirányítási) ismeretekkel nem rendelkező termelőknek nyújtott támogatás biztosításával az intézkedés hozzájárul olyan tevékenységek megvalósulásához, amelyek többletjövedelmet és munkahelyet eredményezhetnek. A támogatás növelni fogja a kedvezményezettek beruházási támogatáshoz jutási potenciálját is.

4.6.3. Az intézkedés indoklása

A piacgazdaságba történő átmenet nehézségei számos „kényszervállalkozást” (kis gazdálkodó egységet) hoztak létre. A vállalkozások többsége függetlenül dolgozik, tőkehiánytól szenved és egyes esetekben e vállalkozások problémákkal néznek szembe a megfelelő szakmai képességek, piacszervezési és üzleti tapasztalatok hiánya miatt is.

Az egyéni vállalkozások (221 142 gazda) használják a teljes mezőgazdasági terület 45 %-át és a szántók 51 %-át. (Az egyéni gazdák által használt szántóföld átlagos nagysága 23 hektár.) Ezek a vállalkozások azok a regisztrált gazdaságok, amelyek esetében a szántóterület nagyobb 1 hektárnál. A KSH adatok kisebb egységekre vonatkoznak, amelyek a támogatáshoz előírt méret alatt lehetnek.

A földterületek jelenlegi eloszlása alapján ezen intézkedés potenciális kedvezményezettjei azok az egyéni gazdák, akik többsége 5 és 10 hektár közötti méretű szántón gazdálkodik (43 060 gazda) vagy ezzel egyenértékű gazdasági mezőgazdasági tevékenységet végez kisméretű szőlőkben, gyümölcsösökben, főlíákban, üvegházakban vagy csemetekertekben, faiskolákban. A nemzeti földalapú támogatásban résztvevő kisméretű állattenyésztő gazdaságok jellemzően 1-5 db szarvasmarhával (összesen körülbelül 30 000), 100-150 db birkával (összesen körülbelül 150 000), változó nagyságú kecskeállománnyal (összesen körülbelül 6 000) és 4-500 db baromfival (összesen körülbelül 4-4,5 millió) rendelkeznek.

A fenti kategórián belül a korábbi években 29 899 regisztrált gazda nyújtott be kérelmet nemzeti földalapú támogatásra, így ténylegesen ez a gazdák azon csoportja, amelyeket – legalább részlegesen – piacorientált egyéni gazdálkodónak lehet tekinteni.

A fentiekben bemutatott félig önellátó gazdaságok fejlesztésének tipikus akadályai a technikai fejlesztéshez szükséges tőke hiánya, a szakmai képzettség vagy naprakész ismeretek hiánya, az egyoldalú termelési struktúrákkal kapcsolatos veszélyek, a piaci információk hiánya, az együttműködés hiánya és a modern üzleti és tervezési jártasság vagy a szolgáltatások hiánya.

A gazdák éves átlagos bevétel – a megelőző évek támogatási regisztrációi szerint – ebben a kategóriában (5 és 10 hektár között) 2 millió Ft (8 000 euró), amelyből 1,5 millió Ft (6 000 euró) származik mezőgazdasági tevékenységből. A költségek hasonló összegűek, a termékek egy része saját fogyasztásra, a felesleg eladásra kerül. A mikrovállalkozások önfoglalkoztatóként működnek, vagy teljes munkaidős östermelői formában vagy egyéni vállalkozóként. Közülük közel 30 000 volt regisztrálva a korábbi évek nemzeti regisztrációjában. A vállalkozások szakmai és üzleti fejlődésének lehetőségei korlátozottak a jövedelem alacsony szintje miatt, emiatt nehéz létrehozni a piacorientált termelés és működés megerősítéséhez és fejlesztéséhez szükséges feltételeket.

A helyzetfelmérés által bemutatott helyzetből kivezető út (sok gazda viszonylag kis földterületen gazdálkodik, alacsony jövedelemszint) a gazdák jövedelemtermelő képességének megerősítése és a mezőgazdasági tevékenységek és jövedelemforrások diverzifikálása felé vezet. Más programok (AVOP) bizonyos intézkedései is a jövedelemforrások diverzifikálását szolgálják (a mezőgazdasági termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése, a vidéki jövedelemtermelő kapacitások növelése) és a jövedelemtermelő képesség javítása (a mezőgazdasági beruházások támogatása, fiatal gazdák támogatása). A NVT ezen intézkedése is hozzájárul az AVOP „versenyképes

nyersanyagtermelés létrehozása a mezőgazdaságban” és „vidéki területek fejlesztése” prioritásaihoz.

4.6.4. Támogatási intenzitás

A támogatás maximum 5 éves időszakra nyújtható, de az első három év után egy felülvizsgálatot kell végrehajtani. Ha a harmadik év végére az üzleti tervben meghatározott célok megvalósultak, további támogatás fizethető a fennmaradó két éves időszakra. Ellenkező esetben további támogatás nem nyújtható ugyanannak a gazdaságnak, de a már kifizetett támogatást nem kell visszafizetni.

Figyelembe véve az intézkedés révén kapható támogatás új jellegét és kis összegét, várható hogy a 4.6.3. pontban bemutatott összesen 30 000 mikrovállalkozás, körülbelül 10 000 őstermelő és egyéni vállalkozó kér majd támogatást a 2004-2006. közötti időszakban.

Alapvetően kedvező elbírálásban azok a gazdák részesülnek, akik már rendelkeznek a szükséges termelőeszközökkel és a szakmai know-how minimális ismeretével és akik már megtették az első lépéseket a piacorientált termelés irányába, de jelenleg néhány feltétel a szakmai vagy üzleti fejlődésükhöz még hiányzik. E pénzügyi támogatás felhasználása lehetőséget nyújt számukra a modernizálás, a vidék fejlesztésének irányába való elmozdulásra, és a termelés és a termékstruktúrák fejlesztésére.

Tekintettel a támogatás új jellegére és kis összegére valamint az intézkedés egyéb szempontjaira, az első évben hozzávetőleg 4 000, a második évben 7 000, a harmadik évben pedig 13 000 gazda támogatása tűnik megvalósítható célnak.

millió €											
2004.			2005.			2006.			2004-2006.		
Nyilvános költség			Nyilvános költség			Nyilvános költség			Nyilvános költség		
EU	Nemzeti	Összes	EU	Nemzeti	Összes	EU	Nemzeti	Összes	EU	Nemzeti	Összes
3 370 000	840 000	4 210 000	5 730 000	1 430 000	7 160 000	10 100 000	2 530 000	12 630 000	19 200 000	4 800 000	24 000 000

A támogatás évente kerül kifizetésre 1 000 euróval egyenlő átalány támogatás formájában.

Jogosultsági kritériumok

- Támogatásra jogosult Magyarországon bejegyzett egyéni vállalkozó vagy teljes munkaidős őstermelő. A regisztráció az összes kedvezményezett azonosítása és az intézkedés végrehajtásának ellenőrzése (IIER) céljából szükséges. Ez nem jelent követelményt a nemzetiségre vagy magyarországi lakóhelyre vonatkozóan, csak a gazdaság országon belüli létrehozására vonatkozóan jelent előírást. Az alapítás megvalósítható magyarországi elsődleges letelepüléssel (regisztrált iroda, központi üzleti adminisztráció vagy fő telephely) vagy másodlagos letelepüléssel (ügynökség, fiókiroda vagy leányvállalat).
- A gazdálkodási teljesítmény a kérelmezés előtti évben 2-5 EUME (Európai Méretegység) között volt a bruttó jövedelem alapján ami a következő kategóriákból származik:
- Gazdálkodási tevékenység:
  - 5-10 hektár szántó és/vagy
  - maximum 0,3 hektár szőlő vagy gyümölcsös, üvegház vagy csemetekert és/vagy

- 2-10 ÁE számára elegendő takarmány termelését biztosító rét (1 ha megfelel 1,4-1,8 ÁE-vel) területen, és/vagy
- egyéb mezőgazdasági tevékenység.
- Középfokú szakmai végzettség vagy három év szakmai gyakorlat,
- Ötéves üzleti terv benyújtása, amely bemutatja a gazdaság jövőbeni gazdasági életképességét, tartalmazza a fejlesztés fő mérföldköveit, a célokat, feladatokat és a szükséges beruházás és egyéb tevékenységek adatait.

Üzleti terv (struktúra és minimális tartalom)

A) Állapot (a kérelmezés előtti évben)

- a természetbeni termelési eszközök nagysága (szántó, kertészet, legelő, erdő, egyéb terület, az állatok száma típusonként és korosztályonként)
- infrastruktúra (épületek, felszerelések, gépek)
- tevékenységek/jövedelemforrások (mezőgazdaság és kapcsolódó: termelés, kereskedelem, szolgáltatás)
- egyéb jövedelem: fizetés, szociális, bérleti díj, stb.

B) Pénzügyi mérleg (a kérelem évében és a megelőző évben)

- a gazdasági tevékenységek állandó költségei/ típus (beleértve a hitel visszafizetést)
- beruházási költségek (beleértve a hitel visszafizetést)
- állandó háztartási költségek (becslés)
- bevételek (árak, díjak, támogatás)

Jelenlegi pénzügyi mérleg és gazdasági teljesítmény EUME-ban

C) Ötéves stratégiai terv

- célok (fejlesztési kívántak felsorolása: kapacitás, hatékonyság, minőség, diverzifikálás stb.) és a harmadik évre elérni kívántak (mérőszámok)

D) Eszközök (tevékenységek) a cél elérésére (éves lebontásban)

- beruházások (földterület, állatok, új épület, épület felújítás, technológiai berendezések, gépek, IT eszközök)
- a termelés minőségi javítása (a módszer megváltoztatása, feldolgozás)
- a tevékenység diverzifikálása (típus és méret)
- nem beruházás jellegű eszközök (részvétel termelői csoportban, szaktanácsadás, könyvelő vagy pénzügyi tanácsadási támogatás alkalmazása)
- egyéb eszközök
- output indikátorok tevékenységenként az 5. év végére

E) Az összes céltevékenység pénzügyi kalkulációja évenként és összesítve öt évre

- költségek (állandó + változó + beruházási beleértve a hitel visszafizetést, jövedelem kiesés)
- bevétel

Elérendő pénzügyi mérleg: legalább 5 EUME vagy 50 %-os növekedés a belépési szinthez képest, amelyik e számok közül a nagyobb az 5. év végére.

Amennyiben a támogatásként elérhető forrásokat túligénylik, akkor a pályázatokat prioritási sorrendbe kell állítani. A sorrend a következő: a kedvezőtlen adottságú területekről jelentkező fiatal gazdálkodók az elsődleges prioritást élveznek, másodsorban a kedvezőtlen adottságú területekről jelentkező gazdák, harmadsorban a fiatal gazdák pályázatai élveznek elsőbbséget.

4.6.5. A kedvezményezettek köre

Az intézkedés potenciális kedvezményezettjei azok a regisztrált gazdálkodók, akik a támogatás benyújtása előtti időszakban elsősorban saját szükségletre termeltek, de mezőgazdasági termékeik egy részét a piacon értékesítették.

A jogosultsági és értékelési kritériumok célja azon gazdák kiválasztása a helyzetelemzés által meghatározott gazdálkodók köréből, akik bizonyos mértékig képesek lépéseket tenni a modernizálás, a vidékfejlesztés, a mezőgazdasági birtokok és a termékstruktúra javítása és a birtokaik méretének megfelelő technikai színvonalra való fejlesztés felé. A támogatás csak a megfelelő potenciállal rendelkező gazdaságok és gazdálkodók számára folyósítható, ahol a strukturális változás feltételei megvannak, illetve azon gazdák részére, akik bizonyos mértékű készséget és hajlandóságot mutatnak ennek megvalósítására, valamint rendelkeznek bizonyos mennyiségű saját forrással a fejlesztésre.

4.6.6. A gazdasági életképesség kritériumai

A gazdaság akkor tekinthető gazdaságilag életképesnek, ha az 5. év végére teljesíti az EUME-ban mért, a standard fedezeti hozzájárulás alapján felbecsült gazdasági életképességi kritériumokat. A gazdasági teljesítmény a (az üzleti tervben szereplő mezőgazdasági tevékenységekből és vonatkozó tevékenységből származó) bruttó bevétel szempontjából eléri az 5 EUME-t vagy az 50 %-os növekedést a belépési szinthez képest, amelyik a két érték közül a nagyobb. A harmadik év után támogatás csak akkor folyósítható, ha a kérelmező megvalósította a harmadik év fő céljait, kivéve, ha megfelelő indoklással alátámasztja ennek megvalósíthatatlanságát, mint például egy elháríthatatlan akadály esetén. Ha a kérelmező teljes bevétele a bruttó bevétel szerint 10 EUME fölé növekedik (az üzleti tervben szereplő tevékenységekből és az összes rendszeres jövedelemből, úgymint a fizetés, biztosítás, járadék stb.), akkor a következő évekre nem folyósítható támogatás.

A 2 és 5 EUME értékek közé eső gazdaságok nem kaphatnak támogatást az 1257/1999/EK rendelet 1. fejezete szerint finanszírozott „mezőgazdasági üzemek beruházásai” intézkedésből. Az ezen intézkedés által támogatott félig önellátó gazdaságok nem alkalmasak az AVOP szerinti támogatásra a fent említett gazdasági életképesség (5 EUME) elérése előtt.

4.6.7. Ellenőrzés

A harmadik évet követően – amikor döntés születik a támogatás további folyósításáról, vagy annak felfüggesztéséről – az MVH ellenőrzi az összes kedvezményezettet. Ha a kedvezményezett üzleti tervében a harmadik évre meghatározott fő célokat nem érték el, akkor a fennmaradó két évben nem kerül sor támogatás kifizetésre.

4.7. Termelői csoportok létrehozásának és működtetésének támogatása

4.7.1. Jogszabályi hivatkozás

Európai Unió jogszabályok

Az intézkedésben foglaltak a Csatlakozási Szerződés 33d cikkely és II. sz. Melléklete, valamint a 1783/2003 EK Tanácsi Rendelettel módosított 1257/1999 EK Tanácsi Rendelet vonatkozó szakaszai és a 817/2004 EK Bizottsági Rendelet alapján támogatható.

Hazai jogszabályok

- 1992. évi I. és II. törvény a szövetkezetekről,
- 2000. évi CXLI. törvény az új szövetkezetekről,
- 1997. évi CXLIV. törvény a gazdasági társaságokról,
- 81/2004. (V.4.) FVM rendelet a termelői csoportokról, amely jogszabály az EU vonatkozó joganyagának figyelembevételével készült. Így a hivatkozott rendelet feltételrendszere alapján elismert termelői csoportok megfelelnek mindazon kritériumoknak, amelyeket az EU előírások is megkövetelnek. Kiemelve a legfontosabbakat:
  - a csoportnak csak olyan termelő lehet tagja, aki vagy amely a termelés szervezésére vonatkozó szerződést köt a termelői csoporttal,
  - a tag 3 éves tagságot és 12 hónap felmondási időt vállal,
  - a tag termékének 100 %-át a csoporton keresztül értékesíti és egy termékkel, egyidejűleg csak egy termelői csoportnak lehet tagja,
  - a termelői csoport elsődleges célja, hogy a termelők termelését összehangolja a piac követelményeivel,
  - a termelői csoport a tagokról és gazdasági tevékenységükről nyilvántartást vezet és betartja a tiszta verseny szabályait.

A 81/2004. (V.4.) FVM rendelet értelmében az állami elismerést a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Miniszter vagy megbízottja adja ki. A miniszteri döntést a miniszter által létrehozott Bíráló Bizottság készíti elő, melynek tagjait a minisztériumi szakfőosztályok és civil szervezetek delegálják. Ennek a Bizottságnak a feladata a termelői csoportok tevékenységének felügyelete is. Ha az ellenőrzés során a Bizottság a rendelet szabályainak megszegését tapasztalja, a miniszternél kezdeményezi az elismerés visszavonását.

4.7.2. Az intézkedés célja

Általános célok

- a termelők piaci pozícióinak javítása;
- az egyéni gazdálkodók jövedelemviszonyainak, a gazdaságok életképességének és gazdasági hatékonyságának javítása;
- a mezőgazdasági foglalkoztatás, a vidéki népesség életkörülményeinek és egzisztenciális biztonságának javítása.

Specifikus célok

- a termelői csoportok működési költségeinek csökkentése, a közös piaci megjelenés input, output árelőnyének kihasználásával, az eszközök hatékonyabb kihasználásával, társfinanszírozással;
- az elszigetelt termelők közötti együttműködés szervezeti kereteinek kialakítása, működtetése, a termékek hozzáadott értékének növelése;
- pénzügyi és adminisztrációs feltételek javítása a termelői csoportba tömörült termelők által közösen kivitelezett beruházások ösztönzésére.

Operatív célok

- a termelői csoportok létrehozásának és adminisztratív működésének támogatása.

A fenti célok elérésével a következő eredmények érhetőek el:

- fokozódik az egyéni gazdaságok hatékonysága, versenyképessége,
- csökkennek a termelési költségek, javul az eszközök hatékonyság,
- javul a termékek minősége, a termelési eljárások korszerűsítése,
- megvalósul a tájspecifikus, kiváló minőségű termékek termelésének ösztönzése, az egyedileg gazdálkodók termelői csoportokba történő integrálása, a termékek eredet- és márkavédelmének bevezetése és kiterjesztése,
- megvalósul a piacra jutás elősegítése, a piaci pozíciók megőrzése, erősítése,
- az újonnan megalakult termelői csoportok stabilizálása, fejlesztése,
- fokozódik a környezetbarát eljárások alkalmazása.

Ezek az eredmények a következő prioritás megvalósulásához járulnak hozzá: „*a termelők gazdasági életképességének, pénzügyi helyzetének és piaci pozíciójának javítása*”.

4.7.3. Az intézkedés leírása:

Az egyéni gazdálkodók élvezhetik a koncentrált piaci megjelenés előnyeit (termékértékesítések, anyag- és eszközbeszerzések), a termékek piaci előkészítése, piaci információs rendszer, továbbá bizonyos nagy értékű termelőeszközök üzemeltetése során.

Az intézkedés lehetővé teszi, hogy bármilyen mezőgazdasági termelési profilú gazdaságok (gazdák) termelői csoportot alakítsanak.

Mivel a termelői csoportok szerveződése nem minden mezőgazdasági ágazatban megfelelő, ezért a támogatás a következő ágazatokban vehető igénybe:

Növény	Állati termékek
Gabona	Nyers tehéntej
Rizs	Egyéb nyers tej
Burgonya	Szarvasmarha
Olajosnövények	Sertés
Cukorrépa	Nyúl
Textilipari növények	Juh és kecske
Vágott virág és szaporítóanyag	Hal
Szőlő és bor	Prémesállat
Fűszer és gyógynövény	Baromfi és tojás
Faiskolai termék	Méz

4.7.4. Az intézkedés kapcsolódásai

A Strukturális Alapok hatékony felhasználására irányuló Nemzeti Fejlesztési Terv négy célkitűzése közül az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program legszorosabban a „Versenyképesebb gazdaság” megteremtése nemzeti célhoz, „A gazdasági szektor versenyképességének növelése” prioritáshoz kapcsolódik. Ezeknek a céloknak a teljesülését részben a strukturális, részben pedig a kísérő intézkedések segítik. Az AVOP keretében a

mezőgazdasági termelés struktúraváltását, a mezőgazdaság versenyképességének növelését több intézkedés segíti, ezek: a beruházások támogatása, a fiatal gazdálkodók induló támogatása, továbbá a gazdák továbbképzésének, átképzésének támogatása. Ezeknek az intézkedéseknek a hatékonyságát nagymértékben növeli, ha a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv olyan intézkedést is tartalmaz, mely elősegíti a gazdaságok (gazdák) termelői csoportokba való szerveződését. Az intézkedés interaktív módon kapcsolódik a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv más kísérő intézkedéseivel is. Így a strukturális- és a kísérő intézkedések szerves egységet alkotnak. Ezen túlmenően a jelen intézkedés figyelembe veszi a hatályos, hazai szabályozási rendszert is.

4.7.5. Pénzügyi táblázat

(euró)

2004			2005			2006			2004-2006		
Közpénz			Közpénz			Közpénz			Közpénz		
EU	Nemzeti	Összesen	EU	Nemzeti	Összesen	EU	Nemzeti	Összesen	EU	Nemzeti	Összesen
6 080 000	1 520 000	7 600 000	9 920 000	2 480 000	12 400 000	11 200 000	2 800 000	14 000 000	27 200 000	6 800 000	34 000 000

4.7.6. A támogatás intenzitása és/vagy az adható összegek és a differenciálás módjai

A támogatás mértékének megállapítása minden termelői csoportnál egyénileg történik.

A támogatás folyósítása éves részletekben történik, a termelői csoport elismerésének időpontját követő első öt évben; a támogatást a csoport éves forgalmazott termelési értéke alapján kell kiszámítani. A támogatás felső határai a következők:

a maximum 1 millió euró termelési értékű termelési csoportok esetében:

- az első és a második évben a forgalmazott termelési érték 5-5%-át,
- a harmadik évben a 4%-át,
- a negyedik évben a 3%-át,
- az ötödik évben pedig a 2%-át,

az 1 millió eurót meghaladó termelési értékű termelői csoportoknál 1 millió euróig a fentiek szerint, az 1 millió eurót meghaladó árbevételi részre pedig a támogatás mértéke:

- az első és a második évben az 1 millió euró fölötti forgalmazott termelési érték 2,5-2,5%-a,
- a harmadik évben 2%-a,
- a negyedik évben 1,5%-a,
- az ötödik évben 1,5%-a.

A támogatás semmilyen esetben sem haladhatja meg a következő értékhatárokat egy csoportnál:

- az első évben a 100 ezer eurót,
- a második évben a 100 ezer eurót,
- a harmadik évben a 80 ezer eurót,
- a negyedik évben a 60 ezer eurót,
- az ötödik évben az 50 ezer eurót.

A támogatási kérelem tartalmazza az elismerésről szóló okiratot és

az elfogadott éves mérleg kivonatát, amely tartalmazza a csoport éves forgalmazott termelési értékét, amely alapul szolgál a támogatási összeg számításához.

Csak a jogosultsági feltételeknek megfelelő, formailag helyes és teljes pályázatok részesülnek támogatásban. Pontrendszer alkalmazására, a pályázatok közötti válogatásra nem kerül sor.

4.7.7. Kedvezményezettek köre

Termelői csoportként azok a 2004. május 1. és 2006. december 31. közötti időszakban elismert szervezetek kaphatnak támogatást, amelyek megfelelnek - az EU elismerési követelményeinek megfelelően megalkotott - termelői csoportokról szóló 81/2004. (V.4.) FVM rendeletben foglaltaknak.

Az intézkedés keretében – a Közös Piaci Szervezetek párhuzamos támogatásának kizárása miatt – nem támogathatók a zöldség-gyümölcs és a dohány ágazatban létrejövő termelői csoportok.

4.7.8. Jogosultsági feltételek

Az elismerésről szóló okirat a pályázathoz csatolása. (Ez a dokumentum igazolja, hogy a pályázó csoport az elismerés jogszabályi feltételeinek megfelel, hivatalos elismerésben részesült.)

4.7.9. Pályázati időszak

A kérelmek beadása minden évben május 31. és december 31. között történhet. A jóvá nem hagyott kérelmeket a következő évben ismét be kell nyújtani.

Az egyes ágazatokban pályázható támogatások felső határát a vonatkozó jogszabályban fel kell tüntetni, azért, hogy a támogatásra jogosult szervezetek tájékozódhassanak az egyes ágazatokban elérhető legmagasabb támogatások mértékéről. Az egyes szektorkeretek kimerülése után a más intézkedésekben vagy szektorokban esetlegesen fennmaradó keretmaradványok elosztása tárgyév október 1. után történik szintén beérkezési sorrend szerint, függetlenül a kérelmező tevékenységi körétől.

4.7.10. Ellenőrzések és szankciók

1) Az MVH ellenőrzi a kedvezményezett által meghatározott éves termelési érték összegét.

Ha az MVH feltárja, hogy az éves kifizetési igény :

- a ténylegesnél több mint 10%-kal nagyobb összeget tartalmaz, úgy a tényleges adatok alapján kiszámított adott évi támogatási összeget az MVH 50%-kal csökkenti;
- a ténylegesnél több mint 20%-al nagyobb összeget tartalmaz, úgy az MVH adott évben nem fizet támogatást a kérelmező részére;
- a támogatási periódus alatt másodszor tartalmaz a ténylegesnél legalább 10 %-kal nagyobb összeget, úgy az MVH adott évben nem fizet támogatást az igénylő részére, és további két évig kizárja a támogatásból.

2) Amennyiben a támogatott termelői csoport a 5 éves támogatási időszakban nem nyújtja be éves kifizetési kérelmét, a tárgyévet követő 2 évben sem nyújthat be kérelmet.

3) Az elismerési okirat visszavonása esetén a már kifizetett tárgyévi támogatási összeget a jegybanki alapkamat kétszeresével növelt kamattal kell visszafizetni.

4.8. Technikai segítségnyújtás

Az intézkedés a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv hatékony lebonyolítását segíti elő és biztosítja a Program megvalósítása során szükséges technikai segítségnyújtással összefüggő igények kielégítését. Ezen túlmenően az intézkedés keretében megvalósuló tevékenységek mélyebb betekintést nyújtanak a programba és segítséget nyújtanak az előkészítésben, a megvalósításban, a folyamatos nyomon követésben, értékelésében és az információk kérések szükséges módosításaiban.

4.8.1. Jogszabályi hivatkozás

Az intézkedés a Csatlakozási Szerződés alapján a 1257/1999 EK Rendeletbe beillesztendő 33e cikkelye, valamint 817/2004. Bizottsági Rendelet 45 cikkelye alapján támogatható.

A jogosult költségeket a 1260/1999 EK Tanácsi Rendelet 23. cikkelye, valamint a 448/2004. Bizottsági Rendelet szabályozza.

4.8.2. Az intézkedés célja, indoklása, kapcsolódás a többi intézkedéshez

Jelen intézkedés célja az, hogy segítse a Program menedzsmentjét, végrehajtását, folyamatos nyomon követését, ellenőrzését és értékelését. Az intézkedés az alábbi fő célkitűzések megvalósításához járul hozzá:

- a Program folyamatos nyomon követésének, értékelésének támogatása (beleértve a tanulmányok készíttetését, műhelymunkák és szemináriumok lebonyolítását);
- az NVT intézkedések potenciális kedvezményezettjeinek felkészítése, különös tekintettel a hátrányos helyzetű területek lakosaira, a hátrányos helyzetű csoportokra; továbbá a nyilvánosság folyamatos tájékoztatása az 1159/2000 EK Bizottsági rendelet előírásainak megfelelően;
- A társadalmi partnerek, különösen a hátrányos helyzetű csoportok (különösen a romák, nők, elszigetelt területeken, elsősorban 500-nál kisebb lélekszámú falvakban élő munkanélküliek) helyi és/vagy kistérségi képviselőivel való folyamatos kapcsolattartás;
- információnyújtás, a nyilvánosság folyamatos tájékoztatása a programról;
- támogatásra jogosult tevékenységek és akciók ellenőrizhetőségének biztosítása

4.8.3. Az intézkedés leírása

A „Technikai segítségnyújtás” intézkedés két alintézkedésből áll:

1.) Az 1. alintézkedés az 448/2004 EK Bizottsági Rendelet 11. szabályának 2.1. pontja szerinti ráfordításokat fedezi, a szabály 2.4. pontjában meghatározott felső határig

- az előkészítés, (projekt)kiválasztás és értékelés ráfordításai, beleértve a horizontális témákat, illetve a segítségnyújtás és a működtetés nyomon követését;
- a Monitoring Bizottságnak a támogatás megvalósításához kapcsolódó értekezleteinek költsége (beleértve a szakértők és egyéb résztvevők költségeit);
- a pénzügyi és helyszíni ellenőrzések ráfordításai.

Az Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Állami Erdészeti Szolgálat, Növény- és Talajvédelmi Szolgálat, Állategészségügyi- és Élelmiszer-ellenőrző Állomások, valamint a Nemzeti Parkok Igazgatósága által végzett helyszíni ellenőrzésekhez kapcsolódó költségek

kizárólag az Illetékes Hatóság (FVM) másodlagos, teljes körűen dokumentált döntése alapján jogosultak.

2.) A 2. alintézkedés az 448/2004 EK Bizottsági Rendelet 11. szabályának 3. pontja szerinti ráfordításokat fedezi, például tanulmányok, szemináriumok, műhelymunkák, az NVT kommunikációs stratégiájának megfelelő információs tevékenységek, értékelés, beleértve a Program szabályos igazgatásához szükséges számítógépes rendszerek beszerzését és telepítését is.

A Kommunikációs Stratégia legfontosabb célja, hogy felkészítse a különböző tanácsadói hálózatok tagjait (kamarák, érdekvédelmi szervezetek, falugazdászok, vidékfejlesztési kistérségi menedzserek), hogy a potenciális kedvezményezettek körének hatékony tájékoztatást nyújtsanak az NVT támogatási jogcímeiről. Az információ áramlást a következő információs csomag alkalmazásával (egynapos felkészítő, tájékoztató előadások, szóróanyagok) a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Képzési és Szaktanácsadási Intézete hajtja végre. Az Intézet az FVM háttérintézménye és mint ilyen országos hálózattal, illetve hasonló területen szerzett tapasztalatokkal rendelkezik (pl. SAPARD). Az AVOP keretében támogatható „szakképzés” (szakmai továbbképzés) és a fent említett egynapos felkészítők között nincs átfedés.

A költségek kizárólag abban az esetben jogosultak, ha az NVT-ben leírt tevékenységek végrehajtásával kapcsolatban merülnek fel. A források felhasználásáról az éves megvalósítási jelentés ad számot.

A támogatás mértéke:

A támogatásra jogosult költségek legfeljebb 100 %-a, amelynek 80 %-át az EMOGA Garanciarészleg, 20 %-át a nemzeti költségvetés finanszírozza.

A támogatás formája: vissza nem térítendő támogatás.

Kedvezményezett: az NVT Program Menedzsment Egység (Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Irányító Hatóság Főosztálya)

Az NVT Program Menedzsment Egysége biztosítja az EMOGA Orientációs részlegből társfinanszírozott egyéb technikai segítségnyújtási tevékenységekkel való összhangot a 1260/1999 EK Tanácsi Rendelet 28 cikkelyében előírtak betartása érdekében.

4.8.4. Pénzügyi tábla

millió €											
2004			2005			2006			2004-2006		
Közpénz			Közpénz			Közpénz			Közpénz		
EU	Nemzeti	Össz.	EU	Nemzeti	Össz.	EU	Nemzeti	Össz.	EU	Nemzeti	Össz.
12,00	3,00	15,00	10,00	2,50	12,50	8,00	2,00	10,00	30,00	7,50	37,50

4.8.1. alintézkedés²⁶:

millió €											
2004			2005			2006			2004-2006		
Közpénz			Közpénz			Közpénz			Közpénz		
EU	Nemzeti	Össz.	EU	Nemzeti	Össz.	EU	Nemzeti	Össz.	EU	Nemzeti	Össz.
2,5	0,6	3,1	3,5	0,875	4,375	0,2	0,05	0,25	6,2	1,525	7,725

4.8.2 alintézkedés:

millió €											
2004			2005			2006			2004-2006		
Közpénz			Közpénz			Közpénz			Közpénz		
EU	Nemzeti	Össz.	EU	Nemzeti	Össz.	EU	Nemzeti	Össz.	EU	Nemzeti	Össz.
9,5	2,4	11,9	6,5	1,625	8,125	7,8	1,95	9,75	23,8	5,975	29,775

4.8.5. Kommunikációs Terv

A Kommunikációs Terv tartalmazza az 5.2.4. pont szerinti kommunikációs stratégiát, mely az NVT Program Menedzsment Egység irányítása alatt a 2004 – 2006 közötti időszakban végrehajtandó tájékoztatási intézkedéseket foglalja magába.

Célok

Általános célok:

A nyilvánosság tájékoztatása Magyarország rövid, közép- és hosszú távú vidékfejlesztési politikájáról és az Európai Unió szerepéről az NVT megvalósításában.

Az NVT különböző célcsoportjainak tájékoztatása a lehetséges támogatási programokról és ezek feltételeiről.

Specifikus célok:

Folyamatos, átlátható tájékoztatás biztosítása az NVT alapján nyújtott támogatásokról, ezen keresztül az EMOGA Garanciarészlegéről, az esélyegyenlőség tudatosítása.

²⁶ A felső határ a 448/2004 bizottsági rendelet 11. szabályának 2.4. pontja szerint került kiszámításra.

Kielégítő, célzott információk nyújtása a potenciális kedvezményezetteknek és célcsoportoknak a lehetőségekről, feltételekről és pályázati eljárásokról.

A nyilvánosság tájékoztatása az Európai Unió szerepéről a Magyarországgal való együttműködésben az érintett támogatásokról és az elért eredményekről.

A projektek megvalósításában résztvevők tájékoztatása az információs tevékenység céljáról, szerepéről és eszközeiről a végrehajtás során.

Célcsoportok

Általános követelmény:

Fontos, hogy a nyilvánosság a sajtón és elektronikus médián keresztül általános tájékoztatást kapjon az Európai Unió szerepéről, az EMOGA Garanciarészlege által az NVT-n keresztül Magyarországnak nyújtott támogatásról és e támogatás fontosságáról.

Szakemberek:

- potenciális pályázók,
- szakmai, érdekképviselői csoportok, civil szervezetek,
- regionális és helyi hatóságok (önkormányzatok),
- képzési intézmények, testületek, foglalkoztatásban szerepet játszó testületek,
- környezetvédelmi és erdészeti hatóságok,
- esélyegyenlőséget ösztönző szervezetek.

Az átláthatóság biztosítása

Az átláthatóság érdekében az NVT Program Menedzsment Egységnek és a Menedzsment Bizottságnak a következőket kell biztosítani:

- a támogatási csomag tartalmának nyilvánosságra hozatala, a dokumentumok terjesztése, hozzáférhetővé tétele az érdeklődők számára;
- a program teljes időtartama alatt megfelelő jelentéstételi eljárás kialakítása a segítségnyújtás állapotáról;
- az irányítással, nyomon követéssel (monitoring) és programértékeléssel kapcsolatos tájékoztatási intézkedések megvalósítása;
- a kedvezményezettek és a nyilvánosság széles körű tájékoztatása az Európai Uniónak az adott projektben játszott szerepéről;
- a nemzeti, regionális és a helyi kapcsolattartók és irodák elérhetőségének biztosítása.

A közvélemény és a potenciális pályázók tájékoztatását célzó tevékenységek

- Internet, elektronikus kommunikáció

Az Internetet és az elektronikus kommunikációs eszközöket széles körben használják az EU támogatások kommunikációjára, mivel ezek az eszközök az általános információ gyors és hatékony terjesztését teszik lehetővé, és elősegítik a lakossággal történő kommunikációt.

A Minisztérium internetes oldalain belül (www.fvm.hu) az NVT saját honlapot kap. A honlapon szerepelni fog a Terv általános leírása és az EMOGA-ból és a nemzeti költségvetésből származó pénzügyi támogatás összege. A honlap leírja az NVT végrehajtásában részt vevő szervezeteket, ezek szerkezeti felépítését, feladatait és tevékenységeit, továbbá tartalmazni fogja a pályázati felhívásokat és a későbbiekben a támogatást nyert pályázatok listáját is. A honlapon linkeket helyezünk el a kapcsolódó témák oldalaira, mint pl. a jó mezőgazdasági gyakorlatból eredő kötelezettségek, a kedvezőtlen adottságú területek, a főbb vonatkozó jogszabályok stb.

A sajtó és az elektronikus média

- A jó médiakapcsolatok kialakítása és az erre a célra felhasznált források hatékony felhasználása érdekében az alábbi alintézkedések figyelembevételével különleges médiatervet kell kidolgozni:
- Sajtóközlemények megjelentetése az NVT bevezetésével és végrehajtásával kapcsolatos fontos eseményekről, különösen a Tervnek a Bizottság által történő elfogadásáról, majd a támogatási lehetőségek megnyitásáról és ezt követően első végrehajtási szakaszuk lezárulásáról. Kiegészítő anyagok megjelentetése a megfelelő folyóiratokban és kiadványokban részletes információ nyújtása végett a potenciális kedvezményezettek számára az intézkedések értelmezéséről, minta dokumentációkkal, a legjobb gyakorlatok, sikeres projektek és pályázatok bemutatásával. Televíziós és rádiós reklámok készítése és mezőgazdasági témájú műsorokban, illetve közérdekű információk blokkokban való sugárzása.

Kiadványok

- Információs füzetek, szórólapok, információs kiadványok, jelentések, hírlevelek, projekt-jelentések készítése és terjesztése a potenciális kedvezményezettek számára általában az NVT-ről, illetve konkrétan az egyes intézkedésekről. Külön füzeteket adunk ki a jó mezőgazdasági gyakorlat feltételeiről, a kedvezőtlen adottságú területek támogatási lehetőségeiről és az agrár-környezetgazdálkodási támogatásokról.
- Személyes tanácsadási szolgáltatások

A potenciális kedvezményezettekre irányuló nyomtatott anyagok mellett a személyes tanácsadó szolgáltatások különböző formái kerülnek kialakításra: az információterjesztő hálózat részét képezi az MVH általános ügyfélszolgálat, az FVM szakszolgálati és az országos hálózatok (p: kamarák, falugazdászok, kistérségi menedzserek, stb.). Az információ-elosztó rendszer az oktatók felkészítésén alapul, amelyet az FVM Képzési és Szaktanácsadási Intézete készít elő, koordinál és terjeszt. A fenti tanácsadási tevékenységek és eszközök hatékonyságát a Program Menedzsment Egység rendszeresen ellenőrzi és felügyeli. Az országos hálózatba a következő egységek tartoznak:

- az FVM megyei hivatalai (általános információk),
- az FVM szaktanácsadói hálózatának tagjai,
- agrár kamarák,
- a kistérségi vidékfejlesztési menedzserek,

- egyéb (civil szervezetek és szakértő cégek)

Menetrend

Előzetes kommunikációs szakasz

Az előzetes kommunikációs szakasz (amely 2004. január 1-ig, illetve a nyilvánosság irányában 2004. május 1-ig tart) az NVT bevezetésének általános kommunikációját szolgálja, továbbá előzetes, általános információkat nyújt az Európai Unió támogatási politikájáról.

Teljes kommunikációs szakasz

Az átmeneti kommunikációs időszakban (2004. január 1-től május 1-ig) a potenciális kedvezményezetteket konkrét információkkal kell ellátni az NVT-ben való részvétel módjáról, a pályázati lehetőségekről – különös tekintettel a kedvezőtlen adottságú területek támogatására és a jó mezőgazdasági gyakorlatra – valamint az ügyfélszolgálati pontok elérhetőségére.

Folyamatos kommunikációs szakasz

A folyamatos kommunikációs szakaszban (2004. május 1. után), azaz az EU támogatások megnyitását követően az NVT-vel kapcsolatos kommunikációnak a jelen dokumentumban található minden részletre ki kell terjednie.

Az NVT Kommunikációs Terv intézkedéseinek megvalósítása a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Irányító Hatósági Főosztályának feladata, amely az NVT Program Menedzsment Egység (PME) feladatait ellátja. A PME egy vagy több, a kommunikációért és a közvélemény tájékoztatásáért felelős személyt jelöl ki.

Értékelés

Az NVT Kommunikációs tervében szereplő tevékenységek hatékonyságát a Tervben meghatározott indikátorok segítségével rendszeresen értékelni kell, az értékelés eredményeit és az értékelésből származó visszajelzéseket pedig a további kommunikáció során fel kell használni. A megfelelő kommunikációs csatornák kiválasztását tanulmányok és felmérések készítése is segítheti.

Értékelés és jelentéstétel az Európai Bizottság felé

- A tárgyévben végrehajtott intézkedésekről és ezek hatékonyságáról az Európai Bizottság számára készített éves jelentések az NVT Monitoring Bizottsága által jóváhagyott éves jelentések részét képezik.

Az éves megvalósítási jelentésben közölni kell a támogatásra felhasznált pénzügyi keretet és az alkalmazott technikai segítségnyújtást is. A ráfordítások a magyar közigazgatásban és tanácsadói rendszerben hasonló tevékenységekre érvényes feltételek és egységarak alapján kerülhetnek kiszámításra (pl. napidíjak, közérdekű információszolgáltatási, tanácsadó szolgáltatások támogatása).

5. A végrehajtás intézményrendszere

Az EMOGA Garancia Alapból finanszírozott Nemzeti Vidékfejlesztési Terv támogatásainak hatékony kezeléséhez szükséges adminisztratív kapacitás kialakítása, a megfelelő intézményi struktúrák kiépítése komoly szakértelmet és előkészítést igényel. Az intézményrendszer kialakítása szempontjából legfontosabbak a 817/2004 EK Bizottsági Rendelet előírásai, valamint a SAPARD Program végrehajtásából és a NVT kidolgozása során szerzett tapasztalatok.

5.1. A felelős testületek kijelölése

5.1.1. Az NVT dokumentum kidolgozására kijelölt szervezet

A 1257/1999 EK Tanácsi rendelet 41. §-nak megfelelően a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv kialakítására kijelölt szervezet a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium.

Elérhetőség:

Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium

Vidékfejlesztési Főosztály

Felelős koordinátor: LONCSÁR Krisztina

H-1860 Budapest, Pf. 1.

Telefon: +36-1-301-4757

Fax: +36-1-301-4630

e-mail: loncsark@posta.fvm.hu

A Terv egyes részeinek kidolgozását a Vidékfejlesztési Főosztály koordinálásával az egyes intézkedések által érintett illetékes FVM szakfőosztályok (lásd 5.1.6. ábra), az érintett egyéb minisztériumok (Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium) és kutatóintézetek, valamint a végrehajtást végző Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) munkatársaiból álló munkacsoportok készítik. Az MVH magába foglalja a korábbi SAPARD Hivatalt is, így a tervekészítés és az intézményi felkészülés folyamán a Hivatal akkreditációjának és a SAPARD Program működésének tapasztalatai is felhasználhatók.

5.1.2. Illetékes Hatóság (Competent Authority)

A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv intézkedéseinek pénzügyi forrása az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap Garancia Részlege. A 81/2003 (VI. 7.) számú Kormányrendelet 1. cikkelyének megfelelően az EMOGA Garancia Részlege illetékes hatósága a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Akkreditációs Osztálya. A Földművelésügyi Miniszter a 14/B/2003 (2003.09.25.) számú, az FVM Szerkezeti és Működési Szabályzatának módosításáról szóló utasításában az EMOGA Garancia Részleg Akkreditációs Osztályát, amely az Illetékes Hatóság feladatait fogja ellátni, a közigazgatási államtitkár közvetlen felügyelete alatt állította fel.

Elérhetőség:

Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium

Akkreditációs Osztály

Felelős: TÓTH Attila

H-1860 Budapest Pf. 1.

Telefon: +36-1-301-4179

Fax: +36-1-301-9874

e-mail: totha@posta.fvm.hu

Az Illetékes Hatóság feladatát és felelősségi körét 1663/1995 EK Bizottsági rendelet szabályozza. Az akkreditációs követelmények meghatározását az Illetékes Hatóság végzi, figyelembe véve a 1663/1995 EK Bizottsági rendelet mellékletében található irányelveket. Az Illetékes Hatóság csak abban az esetben hagyja jóvá a Kifizető Ügynökség akkreditációját, ha az teljes mértékben megfelel a meghatározott akkreditációs követelményeknek és az intézmény adminisztrációs és számviteli folyamatai megfelelnek az EU követelményeinek.

A 1663/1995 EK Bizottsági rendelet 1.4 cikkelye alapján az Illetékes Hatóság az akkreditációt meghatározott időre feltételesen is jóváhagyhatja abban az esetben, ha a fennálló adminisztrációs vagy számviteli folyamatok hiányosságai a meghatározott idő alatt javíthatók, illetve a hiányosságok pótolhatók.

5.1.3. Program Menedzsment Egység

A NVT program szintű menedzsment feladatainak ellátását az FVM-ben az Illetékes Hatóságtól elkülönült szervezeti egység látja el. Ez az egység az Irányító Hatósági Főosztályon került felállításra. Az Irányító Hatósági Főosztály felel az AVOP irányító hatósági feladataiért is. Ezáltal az NVT és az AVOP közötti program szintű koordináció hatékonysága várhatóan javul. Ugyanakkor az Irányító Hatósági Főosztály látja el a SAPARD Program irányító hatósági funkcióit is, így a SAPARD Program végrehajtása során szerzett tapasztalatok teljes mértékben hasznosulnak.

Elérhetőség:

Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium

Irányító Hatósági Főosztály

Felelős: MAÁ CZ Miklós

H-1860 Budapest Pf. 1.

Telefon: +36-1-301-4584

Fax: +36-1-301-5949

e-mail: maaczm@posta.fvm.hu

Az egység feladatai a következők:

- A Menedzsment Bizottság segítségével gondoskodik az NVT megvalósításának a 817/2004 EK Bizottsági rendelet 61. cikkely szerinti folyamatos nyomon követéséhez és értékeléséhez szükséges információk összegyűjtéséről, elemzéséről (beleértve a pénzügyi és statisztikai adatokat), a Monitoring Bizottság és az EU Bizottsága felé továbbításáról,
- Az IIER-ből legyűjtött, a végrehajtásról szóló pénzügyi és statisztikai adatok alapján a - Menedzsment Bizottság segítségével - megszervezi az elemzések elkészítését, valamint javaslatokat készít a Monitoring Bizottság részére a Program módosításával kapcsolatosan,
- Továbbítja a Monitoring Bizottság által megvitatott és jóváhagyott módosítási javaslatokat a Bizottság részére a tagállamok és a Bizottság által közös megállapodással elfogadott formában – ahol lehetséges számítógépes adatátvitel lehetőségét alkalmazva.
- A 817/2004 EK Bizottsági rendelet 51. cikkének megfelelően, legfeljebb évente egy alkalommal, egységes javaslat formájában benyújtja a módosítási kérelmeket a Bizottsághoz.
- Megszervezi a Program végrehajtásáról szóló éves jelentések elkészítését és a 817/2004 EK Bizottsági rendelet 55. cikkének megfelelően benyújtja azt a Bizottsághoz.
- Érvényesíti a Menedzsment Bizottság segítségével a Program végrehajtásának a Közösségi politikáknak való megfelelését.
- Biztosítja Közösségi és nemzeti politikák közötti összhangot, valamint a nyilvánossággal kapcsolatos követelmények érvényre juttatását.
- A 817/2004. EK Bizottsági rendelet 62-65. cikkelyének megfelelően megszervezi a program független kiértékelők által végzett előzetes és utólagos értékelésének elvégzését,
- Ellátja a Monitoring Bizottság titkársági feladatait,
- A program sikeres és hatékony működésének elősegítése érdekében Kommunikációs Akciótervet készít, és gondoskodik annak megvalósításáról,
- A program sikeres működése érdekében tervezi és szervezi a Technikai Segítségnyújtás intézkedés forrásainak felhasználását,
- A program előrehaladásának adatai alapján szükség szerint - legfeljebb évente kétszer - előkészíti a program-módosításhoz szükséges teljes dokumentációt, és összehívja a Menedzsment Bizottságot,
- A program-szintű feladatok koordinált ellátásának érdekében folyamatos kapcsolatot tart az Illetékes Hatósággal, Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatallal, a Monitoring Bizottság tagjaival, valamint az EU Bizottságával,
- Az AVOP-pal történő összehangolt megvalósítás érdekében folyamatos kapcsolatot tart az AVOP Irányító Hatóságával.

5.1.4. Menedzsment Bizottság

A Program Menedzsment Egység és a Monitoring Bizottság döntési kompetenciájának, szerepének és felelősségének csökkentése nélkül az NVT Program Menedzsment Egység munkáját Menedzsment Bizottság fogja segíteni.

A Menedzsment Bizottság olyan, az NVT egyes intézkedéseire vagy általános aspektusaihoz kapcsolódó, napi szintű tanácsadói kérdésekkel foglalkozik, amelyek nem igénylik a Monitoring Bizottság döntését. A Menedzsment Bizottság szükség esetén gondoskodik a Program megvalósításának hatékony összehangolásáról, a megvalósítás tapasztalatainak megosztásáról és a társfinanszírozott tevékenységekhez kapcsolódó „legjobb gyakorlat”

elterjesztéséről. A Menedzsment Bizottság nyitott testületként működik. Összetétele a megvitatandó témák szerint változhat.

A Menedzsment Bizottság tagjai a következők:

- az NVT Program Menedzsment Egysége (a Bizottság elnöke),
- a Kifizető Ügynökség (MVH)
- Az FVM Állami Erdészeti Szolgálatának, Növény és Talajvédelmi Szolgálatának és Állategészségügyi és Élelmiszer-ellenőrző Állomásainak képviselői,
- A Nemzeti Park Igazgatóságok felügyeletét ellátó Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium képviselője,
- a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumnak az intézkedések kidolgozásában és végrehajtásában részt vevő főosztályai (lásd 5.1.6 ábra),
- a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium és a Kifizető Ügynökség ellenőrző szervei, megfigyelőként.

5.1.5. Monitoring Bizottság

Az EU szabályozás alapján az NVT végrehajtásának nem kötelezően alkalmazandó követelménye a Monitoring Bizottság létrehozása, de más tagállamok példája és a magyarországi SAPARD Program végrehajtása során szerzett tapasztalatok azt mutatják, hogy ennek felállítása nagyban elősegíti a Program pontos és szakmailag ellenőrzött végrehajtását. A Monitoring Bizottság feladata az NVT céljai elérésének értékelése és a végrehajtással kapcsolatos tapasztalatok megosztása.

A Monitoring Bizottság keretében olyan horizontális kérdések kerülnek megvitatásra, amelyek a program zökkenőmentes végrehajtása érdekében konszenzust, közösen kialakított megoldást igényelnek.

A Monitoring Bizottság felelős a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv keretében kialakított stratégiai célkitűzések megvalósulásának átfogó monitoringjáért. A monitoring feladatok ellátásához szükséges információk és adatok a végrehajtást végző Kifizető Ügynökség (Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal) hivatalos adatbázisaiból származnak.

A Monitoring Bizottság munkáját az elnök vezeti. A Menedzsment Bizottság Titkársága, amely a Program Menedzsment Egységben kerül felállításra, végzi a Monitoring Bizottság működtetésével kapcsolatos feladatokat.

Az NVT Monitoring Bizottságának feladatai tehát a következők:

- a) a program módosítása, beleértve a támogatás monitoringja során használt fizikai és pénzügyi indikátorok megerősítését vagy módosítását is. A Program bármiféle módosításához, kiegészítéséhez a Monitoring Bizottság előzetes jóváhagyása szükséges;
- b) a Program intézkedések végrehajtásának rendszeres ellenőrzése;
- c) a megvalósítás eredményeinek vizsgálata, különös tekintettel az egyes intézkedések kifizetett céljainak megvalósulására;
- d) az éves megvalósítási jelentés megtárgyalása és jóváhagyása a Bizottságnak való benyújtás előtt.

A Monitoring Bizottság felállítására a megfelelő partnerekkel történő egyeztetés után kerül sor: az összes érintett szervezet széles körű és hatékony részvétele szükséges, tekintetbe véve

a nemek közötti esélyegyenlőség, az általános esélyegyenlőség és a fenntartható fejlődés ösztönzésének követelményét is. A partnerség elvét a Monitoring Bizottság összetételének meghatározása során is alkalmazni kell, beleértve a szakminisztériumok, a társadalmi és gazdasági partnerek, a horizontális érdekeket képviselő intézmények és a régiók partnerségét is.

A Monitoring Bizottságot ennek megfelelően a következő tagok alkotják:

- Az NVT Illetékes Hatósága (Irányító Hatósági Főosztály),
- minisztériumok (Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium, Esélyegyenlőségi Hivatal), és a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium a program elkészítésében részt vevő osztályai;
- társadalmi/gazdasági partnerek (környezetvédelmi egyesületek, agrárkamarak, erdészeti társulások, termelői csoportok képviselői stb.);
- horizontális ügyeket képviselő testületek (esélyegyenlőség, környezetvédelem, roma ügyek stb.)
- a Kifizető Ügynökség (MVH);
- Program Menedzsment Egység (Irányító Hatósági Főosztály)
- az AVOP Irányító Hatósága;
- a helyi hatóságok képviselői;
- az Európai Bizottság képviselői, tanácsadói minőségben.

5.1.6. Az FVM Vidékfejlesztési Bizottsága

A két vidékfejlesztési program (AVOP és NVT) közötti összehangolt ellenőrzés biztosítása végett a Földművelésügyi Miniszter a 9/b számú belső rendeletével létrehozta a Vidékfejlesztési Bizottságot. A Vidékfejlesztési Bizottság (továbbiakban VB) általános feladata az AVOP és az NVT tervezésében és irányításában érintett FVM egységek közötti közvetlen koordináció biztosítása, amely folyamatban a Kifizető Ügynökség (MVH) képvisellete is biztosított, valamint mindkét Program egységes képvisellete harmadik partnerek felé. A VB-t az EU tagállami és nemzetközi helyettes államtitkár vezeti (az AVOP tervezéséért felelős), tagjai a Vidékfejlesztési és Élelmiszerbiztonsági Helyettes Államtitkár (az NVT tervezéséért felelős), az FVM érintett főosztályai és az MVH elnöke.

A VB elnöke felelős mindkét Program irányításáért. Az FVM Szervezeti és Működési Szabályzata alapján a Irányító Hatósági Főosztály közvetlen beszámolóval tartozik a VB irányítását ellátó helyettes államtitkárnak (lásd 5.1.3. fejezet).

A VB-t létrehozó fent hivatkozott rendelet alapján a VB elnöke gyakorolja a közvetlen felügyeletet és ellenőrzést az FVM összes érintett szolgálata és főosztálya fölött, valamint ellátja mindkét Program képviselétét. A VB elnöke felelős mindkét Program zökkenőmentes végrehajtását biztosító javaslatok kidolgozásáért, valamint ezen felelősségi körében utasítási joggal rendelkezik a VB minden tagja felett. A fenti döntést az FVM Szervezeti és Működési Szabályzatának tartalmaznia kell.

Az FVM Vidékfejlesztési Bizottsága Elnökének elérhetősége:

Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium

EU Tagállami és Nemzetközi Helyettes Államtitkársága

Felelős: NYÚJTÓ Ferenc

H-1860 Budapest Pf. 1.

Telefon: +36-1-301-4634

Fax: +36-1-301-1348

e-mail: nyujtof@posta.fvm.hu

Az NVT tervezésében résztvevő FVM Főosztályok (D1-Dn):

Vidékfejlesztési Főosztály

Agrár-környezetgazdálkodási Főosztály

Nemzeti Agrárpolitikai Főosztály

Állat-egészségügyi és Élelmiszer-ellenőrzési Főosztály

Fejlesztési Főosztály

Erdészeti Főosztály

Humánpolitikai Főosztály

Növényvédelmi Főosztály

5.1.7. A végrehajtásért felelős intézmények

5.1.7.1. Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal

A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv végrehajtásának felelős intézménye a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (H-1054 Budapest, Alkotmány utca 29.). Az MVH 2003. július 1-én alakult meg a 81/2003 (VI. 7) számú Kormányrendelet rendelkezéseinek megfelelően. Az MVH a korábban a SAPARD program keretében nyújtott támogatások végrehajtására akkreditált SAPARD Hivatal és a nemzeti támogatásokat végrehajtó Agrárintervenciók Központ összeolvadásával jött létre. Ezzel az egyesüléssel biztosította Magyarország, hogy a SAPARD tapasztalatok maximálisan felhasználásra kerüljenek. Az MVH az EMOGA Garancia Részleg Kifizető Ügynökségeként lesz akkreditálva, ugyanakkor az AVOP Irányító Hatóságának egyedüli közreműködő szervezeteként működik az EMOGA Orientációs részből folyósított támogatások esetében.

A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv tekintetében a végrehajtási, a kifizetési és a kifizetés elszámolási funkciókat, valamint a program monitoringjához és értékeléséhez szükséges adatgyűjtést is az MVH, mint Magyarország egyetlen Kifizető Ügynöksége végzi. A végrehajtást az MVH és megyei kirendeltségei, valamint az egyes intézkedések tekintetében delegált feladatokat ellátó szervezetek végzik. A kifizetés és a kifizetés elszámolása minden esetben az MVH-ban történik. A végrehajtási folyamat legfontosabb lépései, valamint a végrehajtási folyamat során elvégzendő ellenőrzések az 5.3. fejezetben kerülnek részletezésre. Az NVT végrehajtásáért felelős MVH egységeket a 2. sz. ábrán sötét színű dobozok jelzik, részletes leírásukat pedig az alábbiak tartalmazzák. Az NVT végrehajtási funkcióit illetően az MVH szolgálatai működésének koordinációját az MVH elnöke biztosítja.

Kísérő Intézkedések Osztálya

Ez az egység koordinálja az NVT végrehajtásával kapcsolatos összes feladat ellátását. A megyei kirendeltségek által elvégzett adminisztratív és fizikai ellenőrzést követően a Kísérő Intézkedések Osztálya dönt a támogatások engedélyezése, a kifizetések végrehajtása, szankcionálás, stb. tárgykörben.

Pénzügyi Igazgatóság

Ez az igazgatóság hajtja végre a pénzügyi és gazdasági feladatokat, valamint a jogcímeikkel kapcsolatos könyvelési és számlavezetési teendőket. Ez az igazgatóság hajtja végre a kifizetéseket is.

Területi Igazgatóság

Ez az igazgatóság elsődlegesen a helyszíni ellenőrzésekért felelős. Kiválasztja az ellenőrzésre jogosult támogatási kérelmeket. A helyszíni ellenőrzéseket az MVH megyei kirendeltségei végzik. Ezeknek az ellenőrzéseknek a megállapításait először a Területi Igazgatóság elemzi. Az előzetes értékelés után a Kísérő Intézkedések Osztálya értékeli az eredményeket és dönt a szükséges szankciók alkalmazásáról.

Az igazgatóság felelős továbbá a helyszíni ellenőrzésekben érintett külső szolgálatok koordinációjáért (lásd 5.1.7.2. – 5.1.7.5. fejezet). E tekintetben minden érintett szolgálatnak

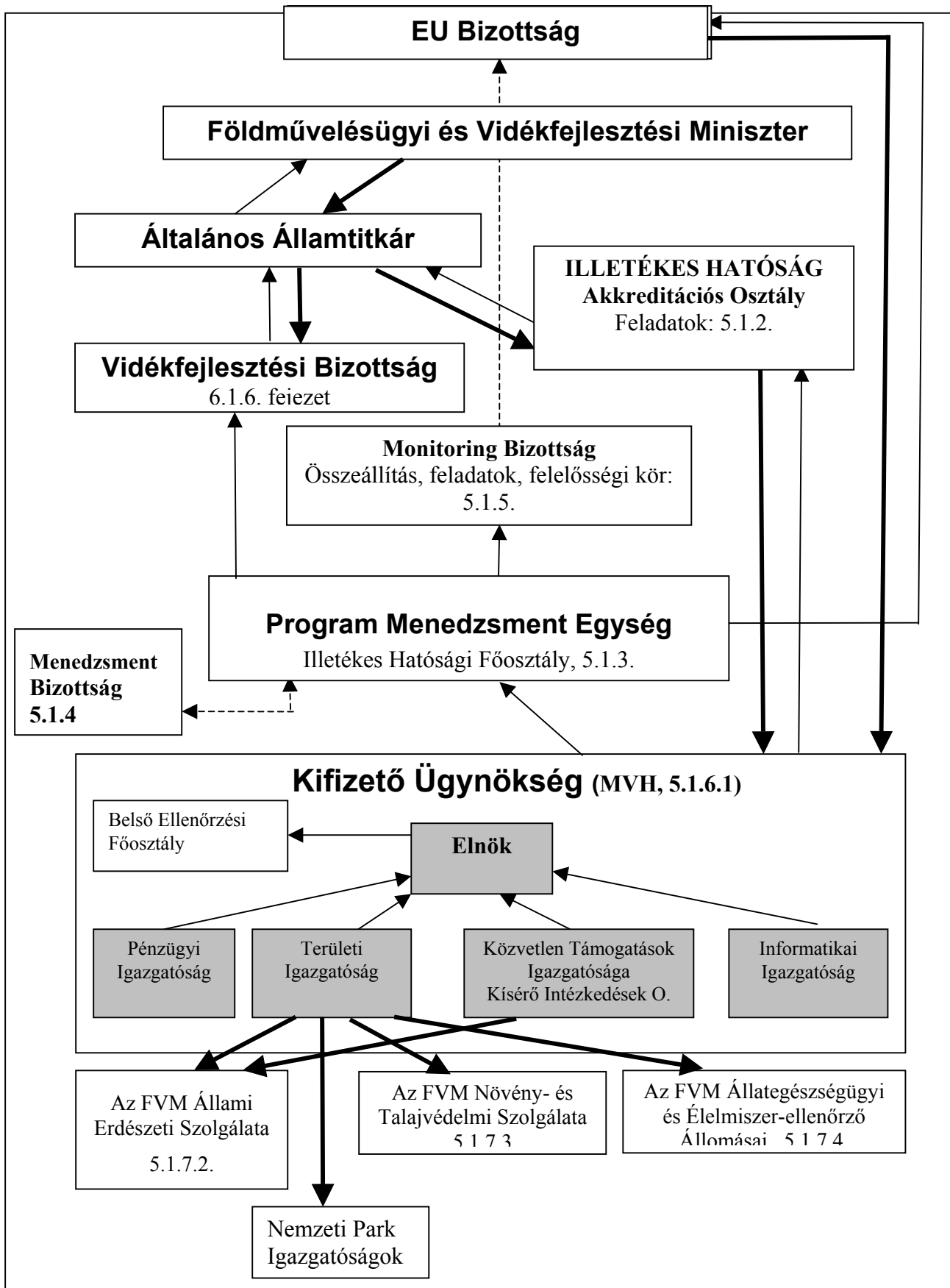
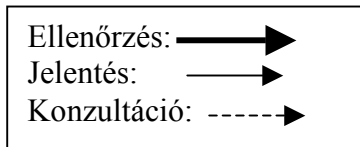
be kell nyújtania az igazgatóságnak az ellenőrzésekről szóló jelentéseket. Az ellenőrzések felügyeletét az MVH Belső Ellenőrzési Főosztályának kell biztosítania.

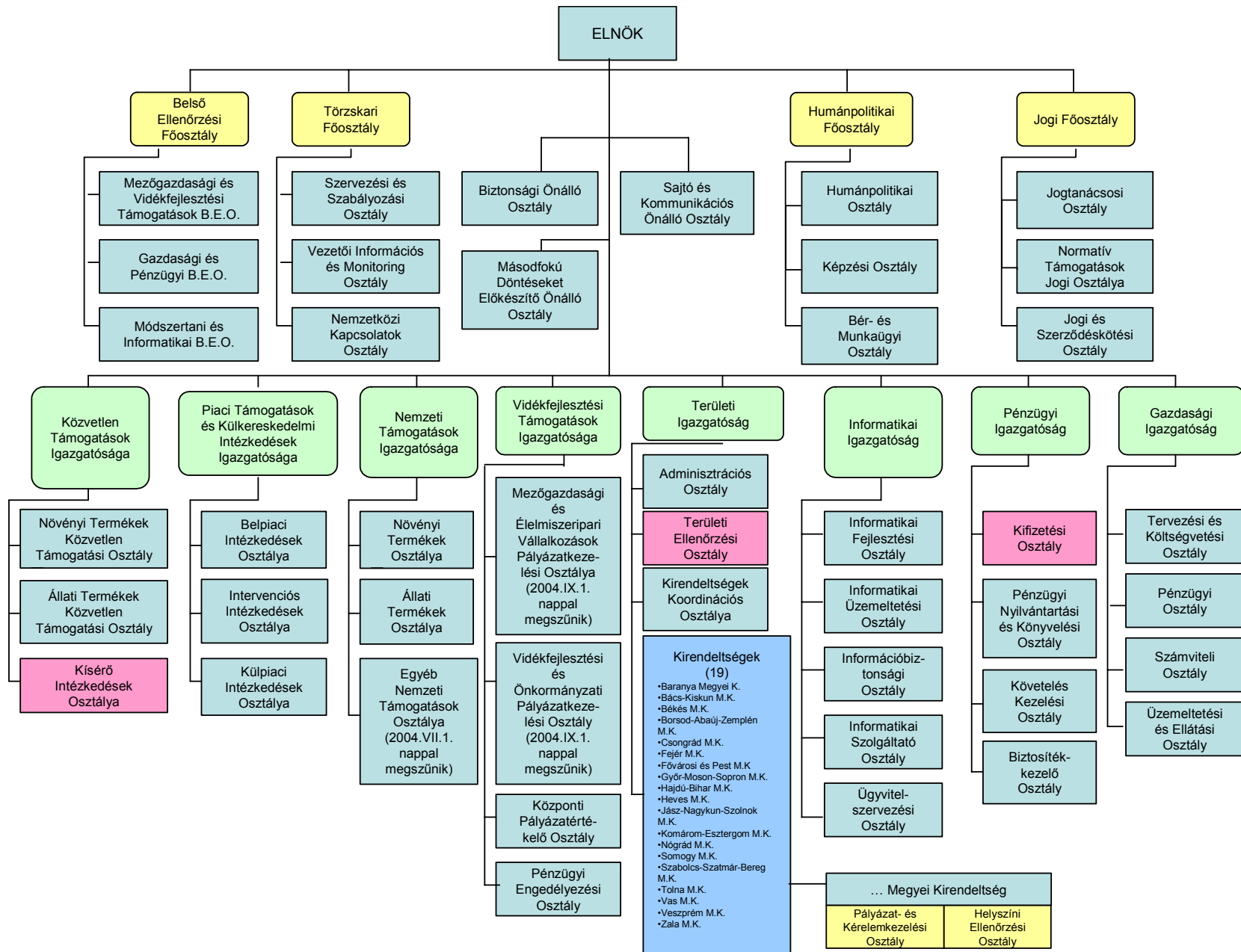
Informatikai Igazgatóság

Ez az igazgatóság a felelős az MVH számítógépes rendszerének működtetéséért, beleértve az Állami Erdészeti Szolgálatnál működő rendszert is. Az Informatikai Igazgatóság működteti az Integrált Irányítási és Ellenőrzési rendszert (IIER).

Megyei Kirendeltségek: 16. sz. melléklet

Az NVT végrehajtásáért felelős intézményrendszer

Az egyes intézkedések tekintetében delegált feladatokat (5.1.7.2.), illetve technikai szolgálatokat (5.1.7.3.-5.1.7.5.) végző szervezetek és feladataik a következők:

5.1.7.2. Állami Erdészeti Szolgálat

Az egyes tevékenységek más szervezeteknek történő delegálásnak szabályait az EMOGA Garancia Szekció pénzalapjainak számlavezetéséről szóló 729/70 EGK Tanácsi rendelet részletes alkalmazási szabályait tartalmazó az 1663/1995 EK Bizottsági rendelet, valamint a 2003. évi LXXIII., „A mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatásokhoz és intézkedésekhez kapcsolódó eljárás egyes kérdéseiről és az ezzel összefüggő törvénymódosításokról” szóló törvény határozza meg. A fenti törvénynek megfelelően az Állami Erdészeti Szolgálat (ÁESz) az FVM Erdészeti Főosztály szakmai felügyelete és irányítása alatt áll. A „Mezőgazdasági területek erdősítése” intézkedés tekintetében az ÁESz delegált feladatként ellátja a támogatási kérelmek befogadásával, elbírálásával, jóváhagyásával és a támogatási ígervénnyel kapcsolatos feladatokat, valamint az éves kifizetési kérelmek esetén javaslatot tesz az MVH-nak a kifizetések engedélyezésére. Az engedélyezési funkció delegálása az 1663/1995 EK Bizottsági rendeletnek és a 2003. évi LXXIII. törvénynek megfelelően történik. Az ÁESz a kifizetések végleges engedélyezését megelőzően elvégzi a kifizetési kérelmek átvételét, adminisztratív ellenőrzését valamint a kedvezményezettek 5%-át érintő helyszíni ellenőrzéseket. A kifizetések végleges engedélyezését az MVH, mint kifizető ügynökség végzi. A helyszíni ellenőrzés kiértékelése, a következtetések levonása és a szükséges lépések megtétele, valamint a kifizetések végleges engedélyezése az MVH feladata

Az ÁESz részt vesz az irányítási és ellenőrzési feladatokban. Az NVT „erdőtelepítés” intézkedésével kapcsolatos delegált feladatokat tekintve az ÁESz és az MVH közötti koordinációt Delegálási Szerződés rögzíti. A Program megfelelő és átlátható megvalósítását garantálандó az ÁESz-en belül a Delegálási Szerződés elkülöníti egymástól a fenti funkciókat. Az ÁESz képvisellete az FVM Vidékfejlesztési Bizottságában az MVH képviselőjén keresztül valósul meg.

5.1.6.3. Az FVM Növény- és Talajvédelmi Szolgálat

Az „Agrár-környezetgazdálkodás” és a „Kedvezőtlen adottságú területek támogatása” intézkedés esetén az MVH-val kötött együttműködési megállapodás keretén belül a Növény és Talajvédelmi Szolgálat (NTSZ) végzi az éves kifizetéseket megelőző, speciális szakmai tudást igénylő 5 %-os helyszíni ellenőrzéseket. A kedvezményezettek helyszíni ellenőrzésre való kiválasztása és a kockázatelemzés az MVH feladata. Az NTSZ segítségével az MVH a kiválasztott kedvezményezettekénél elvégzi a helyszíni ellenőrzést, az MVH által meghatározott ellenőrzési szempontokat alapján erről igazolást és/vagy jegyzőkönyvet állít ki és megküldi azt az MVH-nak. Az ellenőrzés kiértékelése, a következtetések levonása és a szükséges lépések megtétele az MVH feladata marad.

5.1.6.4. Az FVM Állategészségügyi és Élelmiszer Ellenőrző Állomásai

A „Megfelelés az EU környezetvédelmi, állatjóléti és higiéniai követelményeinek” intézkedés esetében az Állategészségügyi és Élelmiszer Ellenőrző Állomások (ÁÉEA) szintén technikai szolgáltatásokat nyújtanak a kedvezményezettek 5%-ának az éves kifizetéseket megelőző, speciális szakmai tudást igénylő helyszíni ellenőrzése során. Az ÁÉEA segítségével az MVH elvégzi a kiválasztott kedvezményezettekénél a helyszíni ellenőrzést, az MVH által meghatározott ellenőrzési szempontok alapján igazolást és/vagy jegyzőkönyvet állít ki és megküldi azt az MVH-nak. A kedvezményezettek helyszíni ellenőrzésre való kiválasztása és a kockázatelemzés az MVH feladata. Az ellenőrzés kiértékelése, a következtetések levonása és a szükséges lépések megtétele az MVH feladata marad.

A Növény- és Talajvédelmi Szolgálat és az Állategészségügyi és Élelmiszer Ellenőrző Állomások feladataikat egyaránt az MVH ellenőreivel együttműködve látják el. Más esetekben ezek az intézmények saját hatósági ellenőrzéseket folytatnak és mérési tevékenységük eredményeit igazolás formájában a Kifizető Ügynökségnek nyújtják be.

Nemzeti Park Igazgatóságok

A Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium és az MVH között létrejött megállapodás biztosítja a releváns környezetvédelmi rendelkezések betartásának rendszeres ellenőrzését azokon a területeken, amelyek beléptek az NVT valamely Érzékeny Természeti Területeken (ÉTT) alkalmazandó agrár-környezetgazdálkodási célprogramjába. A Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium felügyelete alatt álló Nemzeti Park Igazgatóságok segítségével az MVH elvégzi a kiválasztott kedvezményezettekénél a helyszíni ellenőrzést, az MVH által meghatározott ellenőrzési szempontok alapján igazolást és/vagy jegyzőkönyvet állít ki és megküldi azt az MVH-nak. A megállapodás alapján a Nemzeti Park Igazgatóságok tisztségviselői az említett területeken végeznek ellenőrzéseket.

5.2. Intézkedések az NVT hatékony és helyes végrehajtásának biztosítására

5.2.1. Tájékoztatás és nyilvánosság

Az NVT-t érintő, tájékoztatással és nyilvánossággal kapcsolatos intézkedéseket az 1159/2000 EK Bizottsági rendeletben előírt követelményeknek megfelelően kell lebonyolítani.

A tájékoztatással és a nyilvánossággal kapcsolatos teendők megvalósítására a Program Menedzsment Egység Kommunikációs Akciótervet készít, amely meghatározza a vonatkozó intézkedések célját, végrehajtásuk stratégiáját, a vonatkozó intézkedések tartalmát, a megcélzott társadalmi és gazdasági csoportokat és az intézkedések hatékonyságát mérő értékelési kritériumokat. Az Akcióterv az intézkedések ajánlott költségvetését, valamint a megvalósításért felelős adminisztratív egységeket is meghatározza.

A Bizottsági rendeletnek megfelelően a tájékoztatást és nyilvánosságot biztosító intézkedések céljai a következők:

- a potenciális és tényleges kedvezményezettek, valamint a térségi és helyi hatóságok és egyéb illetékes közhivatalok, gazdálkodói szervezetek és termelői csoportok, gazdasági és társadalmi partnerek, civil szervezetek, különösképpen a nemek közötti esélyegyenlőség megteremtéséért, illetve a környezet védelméért és javításáért dolgozó szervezetek, projekt működtetők és népszerűsítők tájékoztatása a Strukturális Alapokról, a felajánlott pénzügyi lehetőségekről és a pályázati eljárásokról, a támogatások átláthatóságának biztosítása érdekében;
- a nyilvánosság tájékoztatása az Európai Unió által az NVT-n keresztül a vidékfejlesztésben játszott szerepről és a gazdasági és társadalmi kohézió támogatásának más magyarországi formáiról. Ennek keretében információ nyújtása az NVT keretében támogatást nyújtó alapok feladatairól és a vidékfejlesztésben játszott szerepükről.

Az 1159/2000 EK Bizottsági rendelet szerint a Közösség címerének minden kiadványon (könyvön, szórólapon, hirdetőtáblán, hirlevélen stb.), pályázaton és kifizetést engedélyező dokumentumon szerepelnie kell.

A Kommunikációs Akcióterv meghatározza a tervezett kommunikációs és tájékoztatási intézkedések céljait, gazdasági és társadalmi célcsoportjait, tartalmát és stratégiáját, valamint a végrehajtott intézkedések értékelésének kritériumait, a tervezett költségvetést és a megvalósításért felelős közigazgatási egységeket, szervezeteket.

5.2.2. Monitoring, adatgyűjtés és az elektronikus adatcsere

Az NVT végrehajtását, beleértve a monitoring tevékenységeket is, központi fejlesztésű információs rendszer támogatja. Az NVT végrehajtásában résztvevő szervezetek közötti információ-áramlás és -csere a tervek szerint ezen az információs rendszeren keresztül valósul meg.

Az NVT intézkedéseinek végrehajtását az MVH egységes számítógépes rendszere segíti. A rendszer az Integrált Irányítási és Ellenőrzési Rendszer (IIER) segítségével keresztellenőrzéseket is végez. A Kifizető Ügynökség az információs rendszer által összegzett jelzőszámok alapján hozza meg döntéseit, valamint ezek alapján állítja össze a jelentéseket az Illetékes Hatóság és az Európai Bizottság részére. A számítógépes információs rendszer ugyancsak lehetővé fogja tenni az elektronikus adatcserét az MVH és az Európai Bizottság között.

Az információs rendszer adatainak helyességét és naprakészességét biztosítani fogja, hogy az információs rendszer használata a napi munkafolyamatok integráns részét fogja képezni. Az MVH a monitoring jelzőszámok generálásán túl a rendszer segítségével fogja előállítani valamennyi, a program működtetése során használatos, egységes formátumú dokumentumot.

A rendszer tartalmazni fogja az NVT keretében finanszírozott összes projekt adatait, beleértve a megvalósítás eljárási, pénzügyi és fizikai indikátorait is. Az Illetékes Hatóság gondoskodik arról, hogy a rendszer olyan indikátorokat tartalmazzon, amelyek megfelelnek a Bizottsági szolgáltatók által a vidékfejlesztési programok monitoringjához és értékeléséhez javasolt indikátoroknak. A Monitoring Bizottság döntéseit az információs rendszerben gyűjtött indikátorok alapján hozza. A Monitoring Bizottság, a Kormány és az Európai Bizottság számára készülő jelentések szintén a fenti információk alapján kerülnek összeállításra. Az információs rendszer adatainak helyességét és naprakészességét biztosítani fogja, hogy az információs rendszer használata a napi munkafolyamatok integráns részét fogja képezni.

NVT 5.2.1 fejezetében foglaltaknak megfelelően a PME feladatai:

Az NVT 5.1.3 fejezetének megfelelően a PME feladata megszervezni és koordinálni a pénzügyi és statisztikai adatátadást az NVT végrehajtásának monitoringjáról és értékeléséről a Menedzsment Bizottság és a Monitoring Bizottság számára.

Alap információforrások:

A Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal Vezetői Információs és Monitoring Osztálya bocsátja rendelkezésre az általa működtetett *monitoring rendszerből*:

- IIER rendszerből
- a kedvezményezettektől kérdőíveken keresztül évente bekért adatokból

Egyéb források:

- az Állami Erdészeti Szolgálattól, amely a delegálási szerződés alapján az általa gyűjtött adatokat átadja az MVH-nak, aki a monitoring rendszerből származó adatokkal együtt továbbítja a Program Menedzsment Egységhez.
- a Központi Statisztikai Hivaltól,
- a Nemzeti Park Igazgatóságoktól.

5.3. Ellenőrzés és szankciók

5.3.1. Ellenőrzések

Az NVT intézkedéseinek végrehajtása a 817/2004 EK Bizottsági rendelet 67-73. cikkeinek megfelelően történik. A végrehajtásért felelős Kifizető Ügynökség (Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal, mint az egyedüli kifizető ügynökség Magyarországon) a 1663/1995 EK Bizottsági rendelet által megszabott akkreditációs követelményeknek megfelelően fog működni. Ezzel biztosítható, hogy a Kifizető Ügynökségben történő adminisztrációs eljárások, belső ellenőrzési folyamatok és a delegált feladatokat ellátó szervezetek az Európai Unió előírásainak megfelelően végzik tevékenységüket, különös tekintettel a kifizetések jóváhagyására és az előírt adminisztratív és helyszíni ellenőrzések megfelelő végrehajtására vonatkozó dokumentációra.

A támogatási kérelmek befogadását és feldolgozását az MVH végzi (kivéve az erdősítési intézkedést: ld. az „5.1.6.2. ÁESZ” pontot). Valamennyi támogatási jogcímre írásban részletezett eljárásrend kerül kidolgozásra mind a támogatási kérelmek (a programhoz való csatlakozásra vonatkozó kérelmek) mind az kifizetési kérelmek feldolgozására vonatkozóan. A jóváhagyásért felelős ügyintézők részletes ellenőrzési listákat alkalmaznak annak biztosítására, hogy minden szükséges ellenőrzés elvégzése megtörténjen és az ellenőrzések megtörténtét igazolják. Az ilyen ellenőrzések eredménye és az ellenőrzést végző ügyintézők adatai minden esetben rögzítésre kerülnek az ellenőrzési listákon, melyeket a támogatási kérelem aktájához csatolnak.

A mezőgazdasági területek és állatok azonosítása a 3508/1992 EEK Tanácsi rendelet 4-5 cikkeinek megfelelően történik. Ahol a támogatás alapját ezek a területek illetve állatok képezik, a támogatási kérelmek adatai minden esetben összevetésre kerülnek az Integrált Igazgatási és Ellenőrzési Rendszer (IIER) adatbázisaiból származó adatokkal annak biztosítására, hogy az adott támogatás folyósításával nem történik kettős finanszírozás, illetve a támogatási kérelemben feltüntetett adatok egyeznek-e az MVH által használt nyilvántartásokban szereplő adatokkal. Az adott intézkedés függvényében az IIER-en keresztül más vonatkozó adatbázisok ellenőrzését is el kell végezni.

A támogatási kérelmek ellenőrzési és kiválasztási folyamatának részeként a következő szempontok kerülnek megfontolásra:

Megfelel-e az ügyfél/ kérelmező a jogosultsági kritériumoknak?

Megadott-e a kérelmező minden szükséges adatot?

Megfelelőek-e a csatolt jelentések / igazolások?

Kifizetési kérelmek esetében:

Adminisztrációs ellenőrzés:

A határidőn belül érkezett-e a kérelem?

Hiánytalanok és elfogadhatók-e a kifizetési kérelmet alátámasztó dokumentumok?

Felmerül-e valamilyen probléma az IIER keresztellenőrzések alapján?

Helyszíni ellenőrzés esetében:

Jól és a megállapodásnak megfelelően hajtották-e végre a tevékenységeket?

Folyamatellenőrzés

A folyamatellenőrzés a teljes kérelemkezelési folyamatra kiterjedő felülvizsgálatot / ellenőrzést jelent, a benyújtástól a jóváhagyásig. Az MVH Kísérő Intézkedések Osztálya felelős a végrehajtásáért.

A folyamatellenőrzés célja:

- A végrehajtási eljárás ellenőrzése
- Az ügyintézők vagy a főosztályvezető munkájának felügyelete
- Hiányosságok meghatározása
- A szükséges lépések megtétele ezeknek a hiányosságoknak a kiküszöbölésére.

Központilag határozzák meg a folyamatellenőrzésre kiválasztott kifizetési kérelmek számát, reprezentatív mintavételi módszerrel. Ha a folyamatellenőrzés hiányosságokat állapít meg, ennek megfelelően emelhető a reprezentatív mintavételhez megállapított minta aránya. A folyamatellenőrzést a Kísérő Intézkedések Osztálya végzi, amely az MVH-n belül a teljes végrehajtást koordinálja.

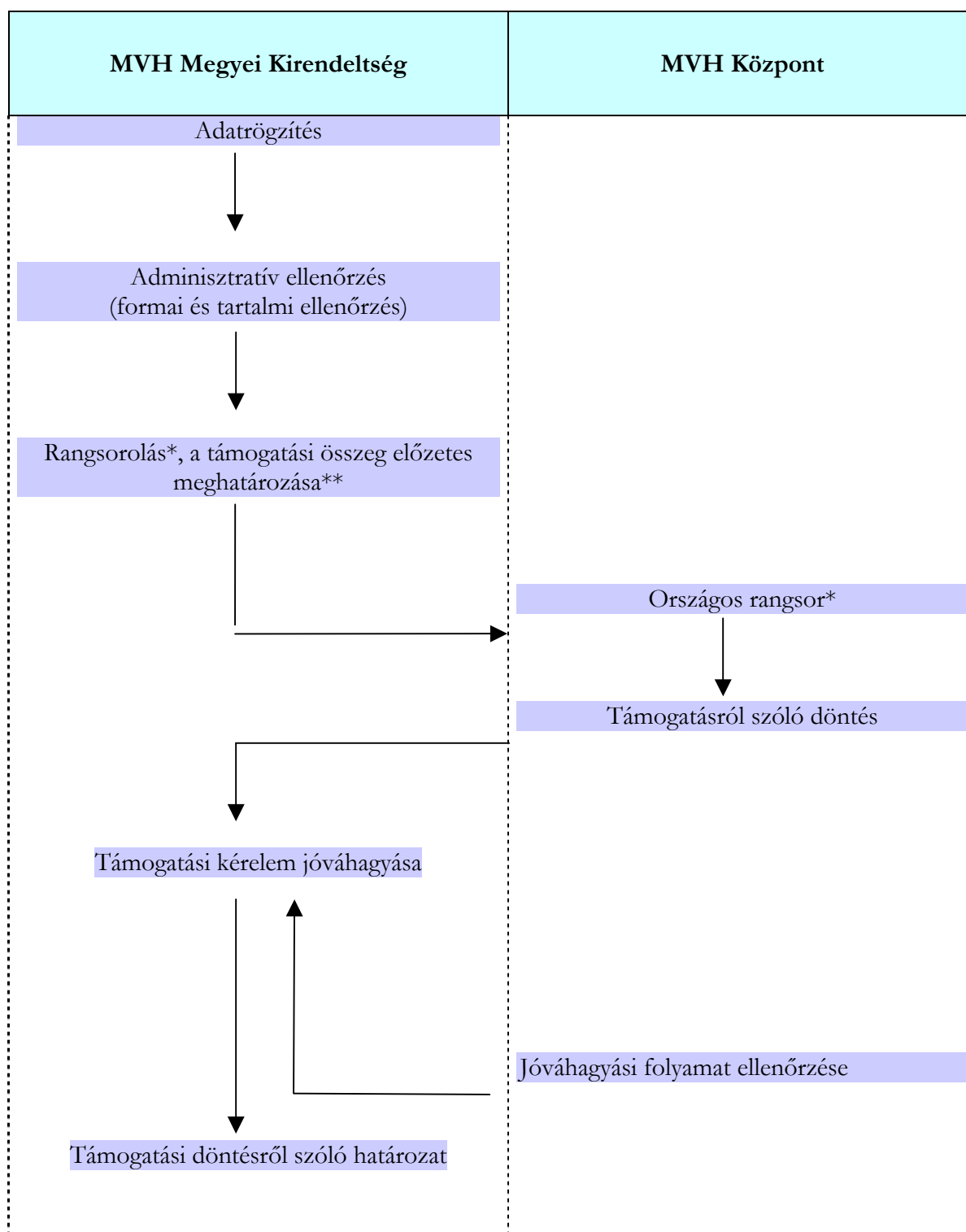
Ezzel párhuzamosan, a Belső Ellenőrzési Főosztály folyamatosan elemzi a megyei kirendeltségek és a Kísérő Intézkedések Osztálya munkáját, ezzel biztosítja azok folyamatos felülvizsgálatát.

Pályázatok (programhoz való csatlakozási kérelmek) feldolgozása és ellenőrzése (1. ábra):

Minden támogatási kérelmet (kivéve az erdősítési intézkedést, ld. az „5.1.6.2. ÁESz” pontot) az egyes jogcímekre rendszeresített formanyomtatványokon kell az MVH részére benyújtani, melyek tartalmazzák a támogatás elbírálása szempontjából releváns valamennyi információt. Minden támogatási kérelem feldolgozása részletes formai és adminisztrációs ellenőrzéssel kezdődik. Az adminisztrációs ellenőrzéseknek teljes körűnek kell lenniük, minden lehetséges keresztellenőrzést el kell végezni, beleértve az IIER adatait is, és bármely támogatási kérelmet csak abban az esetben lehet támogatásra jóváhagyni, ha a szükséges ellenőrzéseket elvégezték és a Községi előírásoknak valamint az adott jogcím pályázati felhívásában rögzített támogatási feltételeknek való megfelelés szempontjából megfelelőnek találták. Az elvégzett adminisztratív ellenőrzéseket minden esetben az MVH-ban erre a célra rendszeresített ellenőrzési listákon kell dokumentálni.

Területalapú támogatások esetében különösen vizsgálják, hogy a bejelentett terület megfelel-e a jogcím követelményeinek és összevetésre kerül az IIER részét képező Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszerből (MEPAR) származó adatokkal. Vizsgálják továbbá a támogatási kérelmet benyújtó használati jogosultságát az adott területre, a kérelmező összeférhetőségét a megpályázott jogcímmel és minden egyéb olyan körülményt, amely biztosítja a kettős finanszírozás elkerülését.

1. Ábra: A befogadás - kiválasztás általános folyamatábrája (támogatási kérelem)

Kizárólag az “Agrár –környezetgazdálkodás”, a “Mezőgazdasági területek erdősítése”, ”EU standardoknak való megfelelés I/a alintézkedés” és a “Szerkezetátalakítás alatt álló, félig önellátó gazdaságok támogatása” jogcímek esetében kerül alkalmazásra.

** Kivétel a “Szerkezetátalakítás alatt álló, félig önellátó gazdaságok támogatása” jogcím, mely esetében 1000 euró a kérelmezőknek juttatandó támogatási összeg.

Amennyiben az összes támogatási kérelemben pályázott összeg a rendelkezésre álló pénzügyi eszközöket meghaladja, az MVH a támogatási kérelmeket a pályázati felhívásokban meghatározott, az egyes intézkedések prioritásain alapuló pontrendszer alapján rangsorolja. A rendelkezésre álló támogatási keretösszeg figyelembevételével az MVH dönt a legtöbb pontszámot elért támogatási kérelmek elfogadásáról, illetve a forráshiány miatt nem finanszírozható, illetve a formai vagy tartalmi szempontból nem megfelelő kérelmek elutasításáról. (49. táblázat)

49 táblázat: Kiválasztási folyamat

Intézkedések	Kiválasztási folyamat		Rangsorolási kritériumok
	Pályázatkezelés módszere	Kiválasztás elve	
Agrár-környezetgazdálkodás	Határidő	Rangsorolás	<ol style="list-style-type: none"> 1. A programba bevitt terület aránya (földhasználat szerint) 2. Helyben lakás 3. Mezőgazdaságból származó bevétel aránya 4. Korábbi NAKP-ban részvétel 5. Natura 2000 terület 6. Nitrát érzékeny terület (További részletek aa 10. sz. mellékletben)
Kedvezőtlen adottságú területek támogatása	Határidő	Normatív rendszer	nincs
EU standardoknak való megfelelés	Folyamatos érkeztetés (2 hónapos pályázati periódus)	“Először jött, először elbírált” érkeztetés	
Mezőgazdasági területek erdősítése	Határidő	Rangsorolási rendszer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Erdősítés indoka 2. Terület elhelyezkedése 3. Egyéb területi jellemzők 4. Erdő nagysága 5. Erdő fajtája 6. Vidékfejlesztési vonatkozások 7. Regionális preferencia
Korai nyugdíj			
Szerkezetátalakítás alatt álló, félig önellátó gazdaságok támogatása	Határidő	Rangsorolási rendszer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kedvezőtlen adottságú terület 2. Fiatal gazdálkodó 3. Beérkezés dátuma
Termelői csoportok létrehozásának és adminisztratív működtetésének támogatása	Folyamatos beérkezés (1 hónapos pályázati periódus)	“Először jött, először elbírált” érkeztetés	Nincs

Minden jogcím esetében beadási határidővel záruló pályázati periódus (1-6 hónap) kerül meghatározásra.

Az "EU standardoknak való megfelelés" valamint a "Termelői csoportok létrehozásának és adminisztratív működtetésének támogatása" esetében a kérelmező – amennyiben minden jogosultsági kritériumnak megfelel és a támogatási kérelmét határidő lejártá előtt nyújtja be – folyamatosan kerül elbírálásra, "először jött, először elbírált" érkeztetés alapján, amíg az rendelkezésre álló keret felhasználásra nem kerül.

Az "Agrár-környezetgazdálkodás", a "Mezőgazdasági területek erdősítése" és a "Szerkezetátalakítás alatt álló, félig önellátó gazdaságok támogatása" jogcímekek esetében a támogatási kérelmeket a pályázati periódus végén rangsorolják. A támogatási kérelmeket a pályázati periódus alatt folyamatosan ellenőrzik és értékelik, de a támogatási döntést csak a pályázati periódus végén hozzák meg a pontozásos rangsorolási eredmények alapján.

Az összes támogatási kérelem feldolgozása után a támogatásra jóváhagyott kérelmezővel az MVH (kivéve az erdősítési intézkedést, ld. az „5.1.6.2. ÁESz” pontot) az egyes jogcímenként meghatározott időtartamra támogatási ígérvényt ír alá. A támogatási kérelmek jóváhagyása illetve a ígérvény aláírása csak abban az esetben valósulhat meg, ha minden szükséges ellenőrzést elvégeztek, és a támogatási kérelem megfelel a támogatási jogcím jogszabályi követelményeinek. Az ígérvénynek minden esetben tartalmaznia kell a kérelmező kötelezettségeit és vállalásait a támogatás igénybevitelével kapcsolatban. Az ígérvény akkor lép hatályba, amikor mind a kérelmező, mind az MVH által aláírásra került.

A támogatási kérelmek feldolgozásának folyamán minden egyes ügyintéző munkáját felülvizsgálja a folyamatban utána következő ügyintéző, ezzel biztosítva azt, hogy csak a ténylegesen jogosult és a legjobb minőségű támogatási kérelmek kerüljenek támogatásra. Az elvégzett ellenőrzéseket minden ügyintéző írásban rögzíti az ellenőrzési listán, melyet aláír és elhelyezi az aktában. Ezen túlmenően az MVH központja további folyamatellenőrzéseket végez a megfelelő minőségű kérelem-feldolgozás biztosítása érdekében.

Kifizetési kérelmek feldolgozása és ellenőrzése (2. Ábra):

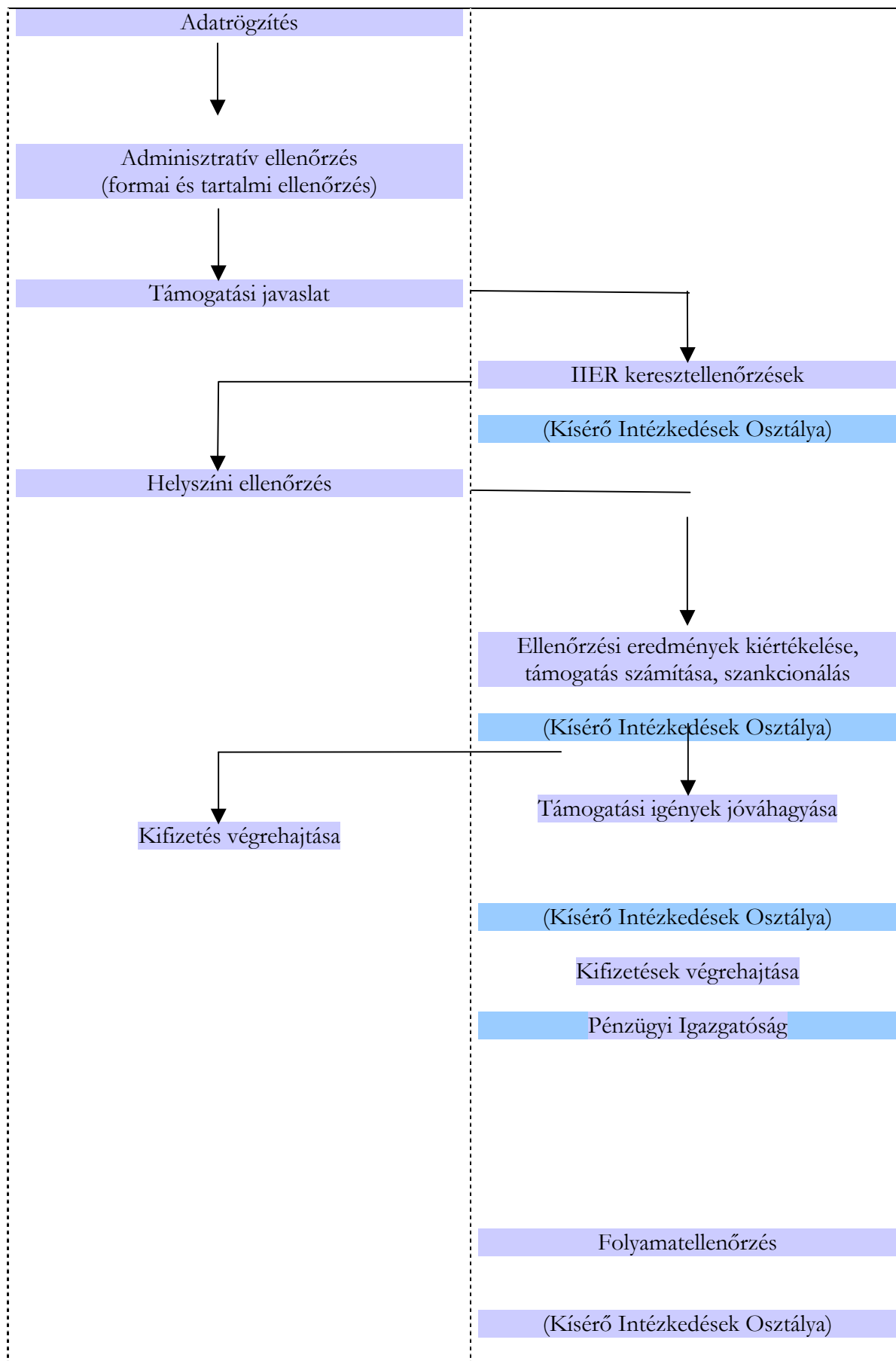
A kifizetési kérelmeket az ígérvénnyel rendelkezők évente nyújtják be az MVH-hoz. A beérkezett kifizetési kérelmeket az MVH feldolgozza, és a szükséges ellenőrzések elvégzése után a megfelelőeket jóváhagyja kifizetésre. A kifizetések alapja minden esetben valamilyen támogatási egység (pl. földterület, számosállat, gazdaság), melyet a támogatási szerződésben határoznak meg.

Minden kifizetési kérelem feldolgozása részletes formai és adminisztrációs ellenőrzéssel kezdődik. Az adminisztrációs ellenőrzéseknek teljes körűnek kell lenniük, beleértve az Integrált Irányítási és Ellenőrzési Rendszer adataival való összevetést ahol szükséges, és bármely kifizetési kérelem csak abban az esetben lehet kifizetésre jóváhagyni, ha a szükséges ellenőrzéseket elvégezték és az MVH-ban erre a célra rendszeresített ellenőrzési listákon dokumentálták. A helyszíni ellenőrzésre kiválasztottak kérelmének jóváhagyását mindaddig késleltetni kell, amíg a helyszíni ellenőrzés, illetve annak kiértékelése folyamatban van.

2. ábra: Fellebbezés általános folyamatábrája (kifizetési kérelem)

MVH Megyei Kirendeltség	MVH Központ
-------------------------	-------------

A kifizetési kérelmek feldolgozását támogató számítógépes rendszer folyamatosan követi a kifizetések alakulását, amivel biztosítható a támogatási egységek kettős finanszírozásának, illetve területalapú támogatások esetében az adott fizikai blokk túltámogatásának elkerülése. Az erre alkalmas kifizetési kérelmeket minden esetben ellenőrizni kell az IIER-ben is. Az IIER-ben azokat a kifizetési kérelmeket kell ellenőrizni, amelyek az IIER-ben nyilvántartott parcellákon és/vagy állatokon alapulnak.

A kifizetés jóváhagyására jogosult ügyintéző csak abban az esetben hagyja jóvá a kifizetési kérelmet, ha az előzőleg elvégzett ellenőrzések alapján az minden tekintetben megfelel az adott intézkedés európai uniós és nemzeti jogszabályi feltételeinek. A kifizetési kérelmek feldolgozásának folyamán minden egyes ügyintéző munkáját felülvizsgálja a folyamatban utána következő ügyintéző, ezzel biztosítva azt, hogy csak a ténylegesen jogosult kifizetések kerüljenek jóváhagyásra. A végrehajtott ellenőrzéseket minden ügyintéző írásban rögzíti az ellenőrzési listáján, melyet aláír és elhelyez a kérelem aktájában. Ezen túlmenően az MVH központja további folyamatellenőrzéseket végez a megfelelő minőségű munka biztosítása érdekében.

Helyszíni ellenőrzések

Az adminisztratív ellenőrzéseken kívül az MVH minden évben helyszíni ellenőrzéseket is tart a 817/2004 EK Rendelet 61. cikkének megfelelően. A programozási dokumentumokban szereplő különféle vidékfejlesztési intézkedések kedvezményezettjeinek évente legalább 5 %-át helyszíni ellenőrzésnek kell alávetni. A 4.3 („EU standardoknak való megfelelés támogatása”) intézkedés keretén belül támogatott beruházások esetén a 740/2004-es EK bizottsági rendelet 9a. cikke is alkalmazandó. Az ellenőrzések a kedvezményezettek minden, az ellenőrzés időpontjában ellenőrizhető kötelezettségére vonatkoznak. A helyszíni ellenőrzésekről a helyszíni ellenőrök részletes, szabványos jelentést készítenek. Az ellenőrizendő kedvezményezetteket minden esetben az MVH (mint kifizető ügynökség) választja ki a 2419/2001 EK Rendelet 19. cikkének megfelelően kialakított, és az egyes intézkedéseknél alkalmazott egyéb releváns kockázatelemzési kritériumok alapján. Annak érdekében, hogy a minta reprezentatív legyen, az MVH az ellenőrzésre kiválasztott kedvezményezettek legalább 20-25 %-át véletlenszerűen választja ki. Ahol szükséges, ezek az ellenőrzések minden esetben magukba foglalják a Helyes Gazdálkodási Gyakorlatnak való megfelelés ellenőrzését is.

Minden egyes helyszíni ellenőrzési típusra részletes útmutatók kerülnek kidolgozásra, melyek tartalmazzák az ellenőrizendő tényeket, az ellenőrzések lefolytatásának menetét és az ellenőrzések módszereit. Minden ellenőrzési típusra illetve intézkedésre megfelelő jegyzőkönyvminta készül, amelyen különösen a következőket kell feltüntetni: az ellenőrzött támogatási intézkedések; a jelenlévő személyek; a mérések módszerei és eredményei, valamint a mérések tárgya; az ellenőrzött megjegyzései és bármely további elvégzett ellenőrző intézkedés.

Az 5 %-os helyszíni ellenőrzéseken túl további ellenőrzéseket végezhet az MVH, amennyiben olyan körülmény merül fel, amely a támogatás jogszerű igénybevételét veszélyezteti.

A helyszíni ellenőrzéseket az MVH megyei kirendeltségeinek helyszíni ellenőrei végzik. Az ellenőrök teljes körű képzésben részesülnek. A támogatási és kifizetési kérelmek feldolgozásával kapcsolatos adminisztratív feladatokat végző munkatársak az éves megfelelési ellenőrzések végrehajtásában nem vehetnek részt.

A helyszíni ellenőrzésre kiválasztottak éves kifizetés kérelmének jóváhagyását mindaddig késleltetni kell, amíg a szükséges ellenőrzést befejezik, illetve annak kiértékelése megtörténik.

A helyszíni ellenőrzések időpontját úgy kell meghatározni, hogy az ellenőrizendő tények minden esetben megtalálhatók legyenek az ellenőrzési időszakban. Ennek megfelelően intézkedésenként eltérő lehet a helyszíni ellenőrzések időpontja. Az ellenőrnek minden rendellenességet és az adott intézkedés szabályaitól eltérő dolgot jegyzőkönyvben kell rögzíteni.

A helyszíni ellenőrzések kiértékelése az MVH központjában történik. A helyszíni ellenőrzések során feltárt szabálytalanságok minden esetben szankciót vonnak maguk után, ami lehet a támogatási összeg csökkentése, támogatási összeg visszafizetésének elrendelése, kizárás a támogatásból illetve egyéb, jogcímenként meghatározott szankció foganatosítása.

Az elvégzett munka minőségbiztosításának érdekében esetenként az MVH újból elvégzi a helyszíni ellenőrzést.

A delegált feladatokat ellátó és technikai szolgálatot végző szervezetek által végzett eljárások és ellenőrzések minden esetben megfelelnek az EU által megszabott követelményeknek, és összhangban vannak a 1663/1995 EK Bizottsági rendelettel, valamint az erre vonatkozó Bizottsági iránymutatásokkal (Doc. VI/5331/98).

Valamennyi fent említett ellenőrzés elvégzése után az MVH (mint kifizető ügynökség) teljesíti a kifizetést a kedvezményezettnek a Magyar Államkincstáron, az MVH számlavezető intézetén keresztül.

5.3.2. Szankciók

Az NVT intézkedéseire vonatkozó szankcionálási rendszer a 817/2004 EK Bizottsági rendelet 70-73. cikkeinek megfelelően került kialakításra. A szankciók hatékonyak, arányosak a család súlyosságával és elrettentő erejűek.

- Minden terület-alapú intézkedés esetén (kedvezőtlen adottságú terület, erdősítés, agrár-környezetgazdálkodás) az Integrált Irányítási és Ellenőrzési Rendszer (IIER) szerinti szankciók kerülnek alkalmazásra.
- Az esetleges büntetéseket ugyancsak a 817/2004 EK Bizottsági rendelet 70-73. cikkei szabályozzák.
- A Helyes Gazdálkodási Gyakorlat, valamint a terv intézkedéseiben meghatározott kötelezettségek és vállalások tekintetében a kedvezményezettek által elkövetett minden mulasztáshoz speciális támogatás visszavonási / csökkentési rendszer kerül kidolgozásra. Ezeknek a büntetéseknak, bírságoknak „hatékonyaknak, arányosaknak és visszatartó erejűeknek” kell lenniük a 817/2004 EK Bizottsági rendelet 73. cikke értelmében.
- Az EU követelményeknek való megfelelés intézkedés tekintetében, a 740/2004 EK bizottsági rendelet 9a. cikke alkalmazandó. A „EU követelményeknek való megfelelés” intézkedés beruházással kapcsolatos alintézkedései esetén, a „kormányzati költségvetési rendszer működtetési rendszeréről” szóló 217/1908-as kormányrendelet VIII. fejezetének, 86-89-es cikkei alkalmazandók a célzott beruházásokkal kapcsolatos speciális kötelezettségek és vállalások tekintetében. Ugyanezt a rendelet alkalmazandó az AVOP alá tartozó beruházások esetén is.

Amennyiben bármely kedvezményezett vonatkozásában megállapítást nyer, hogy súlyos gondatlanság eredményeként hamis nyilatkozatot tett, a kérdéses naptári évre kizárják az összes, az 1257/1999 EK rendelet megfelelő fejezete alapján nyújtott vidékfejlesztési

intézkedésből.

Ha a hamis nyilatkozat szándékosság eredménye a kedvezményezett a következő naptári évre is ki kell zárni a támogatásból.

Szabálytalanságnak az minősül, ha a kedvezményezett az intézkedésben definiált szabályokat és kötelezettségeket, illetve a vonatkozó európai uniós vagy magyar jogszabályok rendelkezéseit nem tartja be. A szabálytalanságok súlyossága változó, így a különféle szabálytalanságokra adott reakciók is változóak lesznek.

Szabálytalanság esetén az MVH előre meghatározott ellenőrzési lista alapján felméri a szabálytalanság súlyosságát majd különféle büntetéseket alkalmaz. A szabálytalanságok kezeléséről teljes körű jegyzőkönyvet kell vezetni. A szabálytalanság szankcionálásának arányban kell lennie a szabálytalanság súlyosságával, súlyos szabálytalanság esetén pedig elrettentő erejűnek kell lennie.

Abban az esetben, ha a szabálytalanság a jogosult terület méretére vagy a jogosult állatok létszámára vonatkozik, és az ellenőrzés során vizsgált terület mérete illetve állatok száma eltér a kérelemben feltüntetettől, az IIER rendszer 2419/2001 EK rendelet szerinti büntetéseit kell alkalmazni.

Egyéb szabálytalanságok esetén a szabálytalanság súlyosságának megítélése során több tényezőt is tekintetbe kell venni: a szabálytalanság időtartama, a szerződő fél előtörténete, a szabálytalanságnak a támogatás céljára gyakorolt hatásának felmérése stb.

Az NVT különféle intézkedései kapcsán a szankciók széles skálája alkalmazható. A lehetséges szankciók a következők:

- kevésbé súlyos gondatlanság esetén figyelmeztető levél küldése;
- az éves kifizetés csökkentése (munkanaponként 1 %-kal), ha a kifizetési igény késve került benyújtásra;
- az intézkedés feltételeinek megsértése esetén az éves kifizetés csökkentése (1-100 %);
- a jogtalanul felvett támogatás visszafizetése a Magyar Nemzeti Bank által kiadott mindenkori jegybanki alapkamat kétszeresének megfelelő kamattal együtt. Ez történik akkor, ha az intézkedés szabályait a kedvezményezett hibájából, szándékosan nem tartották be.
- Többszörös, szándékos, a kérelmezőnek felróható szerződésszegés esetén a szerződés megszüntetése és a kifizetett támogatások behajtása

Nem esedékes kifizetés esetén a gazdálkodó a kérdéses összeget legalább a mindenkori hivatalos kamatnak megfelelő kamattal köteles visszafizetni. A kamatfizetési időszak a gazdálkodónak a visszafizetési kötelezettségről való értesítése és a tényleges visszafizetés vagy levonás között eltelt időszak.

Az egyes NVT intézkedések különböző szankcióinak 4. fejezetben felsorolt speciális vállalásai és kötelezettségei alapján történő részletes leírását, beleértve a monitoringhoz és értékeléshez szükséges mutatók biztosítására vállalt kötelezettségek nem teljesítéséért járó szankciókat, a nemzeti jogszabályok és a pályázati kiírások határozzák meg részletesebben.

6. A tervezet társadalmi egyeztetése

6.1. Az NVT-t kidolgozó szervezet

A terv kidolgozásának és az érdekelt felek részvételének koordinációjáért az FVM Vidékfejlesztési Programok Főosztálya a felelős. A VPF az intézkedések és a Terv horizontális kérdésköreinek legfontosabb szakértőiből „Koordinációs Bizottságot” alakított. A Koordinációs Bizottságnak az AVOP Irányító Hatóságának képviselője is tagja. A végrehajtási fázisban ez a tanácsadói funkciójú bizottság lesz a Menedzsment Bizottság (ld. 5.1.4.).

A Koordinációs Bizottság tagjai a „tematikus munkacsoportok” vezetői. Hét munkacsoport foglalkozik az egyes intézkedésekkel, míg a nyolcadik, amelynek vezetője a Kifizető Ügynökség (MVH) képviselője, a Terv horizontális kérdéseivel foglalkozik. A „tematikus munkacsoportokat” az FVM megfelelő osztályai, az egyéb minisztériumok, pl. a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, a Munkaügyi Minisztérium, a Nyugdíjbiztosítási Igazgatóság megfelelő szakértői, és számos kutatóintézet, pl. az Agrárgazdasági Kutató és Információs Intézet (AKII), a Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Intézet (VÁTI), a Központi Statisztikai Hivatal és a Földmérési és Távérzékelési Intézet (FÖMI) szakértői alkotják.

6.2. A társadalmi egyeztetés fázisai és formái

6.2.1. Az FVM vezetői értekezlete

Az FVM vezetői értekezlete³ a „Nemzeti Vidékfejlesztési Terv az EMOGA Garanciarészleg Intézkedéseire” című programdokumentum minden tervezetét megtárgyalta. Az értekezleteken felmerült főbb kérdések a következők voltak:

- a magyar mezőgazdaság lehetőségeinek és szükségleteinek egyértelmű kijelölése – a lehetőségekre, és nem túlnyomóan a kedvezőtlen hatásokra összpontosítva,
- nagyon nagy szükség van az “EU környezetvédelmi, állatjóléti és higiéniai követelményeinek való megfelelés elősegítése” intézkedésre, mivel ez a trágya-problémák megoldásával párhuzamosan gyorsíthatja a magyar állattenyésztési ágazat megfelelési képességét,
- az életképtelen idősebb gazdálkodók biztonságos kivezetése szükséges. Bár leszögezték, hogy a “korai nyugdíjazás” bevezetése jelentős jogi és technikai előkészítést igényel, ami azt jelenti, hogy ezt az intézkedést 2004-től lehetetlen bevezetni,
- hangsúlyozták a jól működő nemzeti erdősítési program módosítását és folytatását,
- összhang az AVOP céljaival és prioritásával (pl. a gazdaságok “EU-s megfelelés típusú” befektetési lehetőségeinek erősítése a járulékos költségeknek az “EU megfelelés elősegítése” intézkedésen keresztül történő támogatásával, továbbá a korösszetétel változásának ösztönzése).

---

³ A vezetői értekezlet tagja a miniszter, az államtitkárok, a helyettes államtitkárok és az érintett főosztályok vezetői

6.2.2. Társadalmi egyeztetés

Az FVM vezetői értekezlete 2003. április 10-i ülésén megtárgyalta az NVT tervezetét, majd technikai kiegészítéseket követően a dokumentum-tervezet 5. változatát április 14-én „társadalmi egyeztetésre” jóváhagyta. Ezt követően, 2003. április 16-30. között került sor az egyeztetésre az alábbiakban ismertetett módon.

6.2.2.1. Előkészítés

Az FVM Vidékfejlesztési Főosztály, amely a tervezet elkészítésének koordinációját végezte, országos konzultációs kampányt szervezett. A miniszter levélben hívta meg a partnerszervezetek képviselőit, hogy moderátorként vegyenek részt az országsszerte mintegy 80 helyszínen szervezett találkozókön. A minisztérium a szervezési és a szakértői költségeket teljességgel térítette.

A Vidékfejlesztési Főosztály előzetesen minden moderátor számára elkészített egy Power Point-os előadást, kiosztható anyagokat, feljegyzés-mintákat, és kérdőívet tartalmazó “fórum csomagot”, továbbá minden moderátor kötelező egynapos képzésben részesült az FVM-ben, ahol az NVT fő témaköreiről kaptak tájékoztatást. Az egynapos szemináriumon való részvétel a fórumok költség-támogatásának feltétele volt.

Az előkészítő csomag a következőket tartalmazta:

- Az NVT 5. változatát (teljes anyag),
- Az FVM javasolt partnereinek listáját (mintegy 260 név és cím),
- rövid áttekintő anyagot Power Point előadás formájában,
- útmutatót az előadások lebonyolításához és dokumentálásához,
- Jelenléti ív mintát (kötelező) és kérdőív-mintát.

A társadalmi egyeztetés általában 3-4 órát vett igénybe. A képzett moderátorok – sok esetben szakértők segítségével – a Power Point előadás segítségével ismertették az NVT tervezetét, majd szabad megbeszélést kezdeményeztek, ahol a résztvevők elmondhatták véleményüket, javaslataikat. Az írásos és szóban megfogalmazott kérdéseket és véleményeket a moderátorok vették át és strukturálták.

A helyi fórumokon való részvétel, regisztráció és a kérdőív kitöltése önkéntes alapon folyt, ami azt jelentette, hogy a későbbiekben nem lehetett minden résztvevőt azonosítani és nem minden vélemény került rögzítésre. A résztvevők mintegy 50 %-a beadta a kérdőívet, de az ezeken szereplő véleményeknek csak a fele tartalmazott érdemi információt.

6.2.2.2. A társadalmi egyeztetés szintjei:

a) Kistérségi (NUTS 4) szint

Az FVM 2000-ben létrehozott egy 190 “kistérségi vidékfejlesztési menedzserből” álló hálózatot. Ezek a teljes munkaidőben dolgozó szakértők a településtársulások alkalmazásában állnak, alkalmazásuk éves költségének mintegy 50 %-át 2000 óta az FVM Vidékfejlesztési Támogatási Programja finanszírozza. Mintegy 60 kistérségi vidékfejlesztési menedzser minden megyében három kistérségi fórumot szervezett, egyenként legalább 50 regisztrált

résztevővel (főleg helyi gazdák, föld- és erdőtulajdonosok, települési önkormányzatok és településtársulások képviselői, helyi civil szervezetek).

Regisztrált résztvevők:

- hegyközségek
- gazdálkodó szövetkezetek
- helyi alapítványok (főleg társadalmi jellegűek)
- vadászegyesületek
- cigány önkormányzatok szervezetei
- nyugdíjas egyesületek
- helyi takarékpénztárak (amelyek gyakran a helyi lakosok és mikrovállalkozók pénzügyi partnerei)
- helyi turisztikai szervezetek
- gépkörök
- gazdálkodók egyesületei
- diákszövetségek
- a Kereskedelmi és Iparkamara megyei fiókjai
- az Állami Erdészeti Szolgálat regionális igazgatóságai
- helyi nőegyletek
- közösségi kulturális központok
- megyei munkaügyi központok (a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztériumhoz tartoznak)
- helyi kulturális egyesületek
- ügyvédi irodák

b) Megyei szint

A 19 Megyei Mezőgazdasági Kamara minden megyében egy fórumot szervezett, legalább 100 regisztrált résztvevővel (főleg szakmai szervezetek, mint a bortermelők szövetsége, állattenyésztők, növénytermesztők, az FVM szakszolgálati, falugazdászok, szaktanácsadók, mezőgazdasági cégek,).

Regisztrált résztvevők:

- Mezőgazdasági Szakközépiskolák
- Mezőgazdasági Egyetemek
- A Magyar Tudományos Akadémia regionális kutatóközpontjai
- Az Állami Erdészeti Szolgálat regionális igazgatóságai
- a nemzeti parkok igazgatóságai
- Magyar Élelmiszer-termelők Szövetsége
- Regionális Fejlesztési Ügynökségek (az AVOP köztes intézményei)
- környezetvédelmi igazgatóságok (A Környezetvédelmi Minisztériumhoz tartoznak)
- Hegyközségek, (szőlőtermelők helyi csoportjai)
- gazdálkodók termelői és értékesítési szövetkezetei (termelői csoportok)
- a Központi Statisztikai Hivatal megyei igazgatóságai
- hitelszövetkezetek
- Biokultúra Egyesület (igazolt ökológiai termelők egyesülete)
- megyei állategészségügyi és élelmiszer ellenőrző állomások (az FVM-hez tartoznak)
- megyei növény- és talajvédelmi szolgálatok (az FVM-hez tartoznak)
- Magyar Népfőiskolai Társaság (civil hálózat)

- A Nemzeti Földalap megyei irodái (az FVM-hez tartoznak)
- Magyar Állattenyésztők Szövetsége

c) Regionális (NUTS 2) szint

A Vidék Parlamentje – amely egy mintegy 180 civil szervezetet tömörítő szervezet – régióként egy fórumot szervezett, egyenként legalább 100 regisztrált résztvevővel (főleg nem mezőgazdasági civil szervezetekkel).

Regisztrált résztvevők:

- kézimunka klubok
- helyi cigány önkormányzatok szervezetei
- Magyar Vöröskereszt
- a Falusi Turizmus Országos Szövetsége
- önkéntes tűzoltók egyesületei
- Nagycsaládosok Egyesülete
- nyugdíjasklubok
- Helyi Ifjúsági Klubok Egyesülete
- kultúrházak
- településvédő egyesületek
- környezetvédő egyesületek
- Kisbirtokosok Csoportja
- Magyar Borkollégium
- környezetvédő klubok
- teleházak (nyilvános falusi informatikai létesítmények)
- magánerdő-tulajdonosok társulásai
- „szép falu” egyesületek

6.2.2.3. Általános észrevételek

Mindösszesen mintegy **80 helyszínen** került sor társadalmi egyeztető fórum lebonyolítására, összesen **4464 regisztrált résztvevővel**.

- magánszemély: 33% - gazdálkodó: 34% - önkormányzat: 19% - civil szervezet: 14%;
- falusi lakos: 51% - városi lakos: 49%;
- 40 év alatti: 31% - 40-55 év közötti: 46% - 55 év fölötti: 23%;
- férfi: 71% - nő: 29%.

Általánosságban összefoglalva az NVT tervezetének kommunikációja minden szinten nagy érdeklődést váltott ki.

A kistérségi szintű rendezvényeken a helyi lakosok – különösen azok a gazdálkodók, akik szervezeteknek nem tagjai és nem szakemberek – kifogásolták a keretfeltételekre és lehetőségekre vonatkozó információ hiányát.

A két vidékfejlesztési program (AVOP és NVT) szükségessége és a kettő közötti különbség nem világos és nehezen érthető: a legtöbb helyi lakosnak jelentős elvárásai vannak a gazdálkodáson kívüli támogatási formákkal szemben (mint például a kézművességet, falusi turizmust támogató alternatív jövedelemszerzés) és tágabb értelemben vett vidékfejlesztési megoldások terén is (társadalmi, és humán erőforrás. A társadalmi egyeztetés ezen a szintjén a

kis gazdálkodók (megközelítőleg 1-10 hektáros szántóval vagy ezzel egyenértékű gazdálkodási kapacitással rendelkezők) alig fogalmaztak meg az NVT-hez szorosan kapcsolódó érdemi véleményeket vagy javaslatokat, és még kevésbé volt jellemző az írásbeli észrevétel.

A megyei szintű rendezvényeken magasabb szakmai szintű vélemények és javaslatok kerültek bemutatásra. A társadalmi egyeztető fórumok eredményének részletes leírását és kidolgozását a 6.3 alfejezet tartalmazza.

6.2.3. Minisztériumok közötti konzultáció

Az országos társadalmi egyeztető fórumokat követően a vonatkozó vélemények és (szükségletek) igények beépítésre kerültek az NVT 6. tervezetébe. Ezt követően, májusban, a törvény tervezetéről az FVM minisztérium-közi konzultációt kezdeményezett. A résztvevő minisztériumok a következők voltak:

- Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium,
- Természetvédelmi Hivatal,
- Munkaügyi Minisztérium,
- Miniszterelnöki Hivatal,
- Pénzügyminisztérium,
- Esélyegyenlőségi Hivatal,
- Gazdasági Minisztérium,
- Igazságügyi Minisztérium.

A konzultációra írásos véleményezés, valamint egy egynapos konzultációs fórum formájában került sor. A minisztériumok által felvetett legfontosabb, konszenzussal záródó kérdések a következők voltak:

- hangsúlyozták a mezőgazdasági területek természeti értékeinek, ökológiai és tájörökségének megőrzésének fontosságát a kedvezőtlen adottságú területek támogatásával és az agrár-környezetgazdálkodási támogatásokkal,
- a meglévő támogatási programok (pl. agrár-környezetgazdálkodási program, erdősítési program, termelői csoportok létrehozása és működtetése) folytatásának, kiszélesítésének szükségessége,
- a kedvezőtlen adottságú területek folytatódó művelésének fontossága,
- annak ellenére, hogy az NVT támogatásainak nagy része már működő mezőgazdasági birtokokat céloz meg, a roma népességgel és egyéb helyi csoportokkal való különleges kommunikáció, részvételi lehetőségeik fontossága,
- az előregedő mezőgazdasági lakosság problémája, a sok esetben biztosítatlan volt szövetkezeti alkalmazottak problémája.

6.2.4. Az Agrárgazdasági Tanács konzultációja

A nyilvános fórumokon beérkezett vélemények feldolgozása és a minisztériumok közötti konzultáció után elkészült az NVT tervezetének 7. változata. Ezt a dokumentumot kapták meg az Agrárgazdasági Tanács tagjai. Ez a tanács a miniszter legmagasabb szintű hivatalos tanácsadó testülete, tagjai a gazdálkodók különböző társulásainak országos képviselői, az agrár-élelmiszeripari munkáltatók egyesülései, a kistermelők, föld- és erdőtulajdonosok nemzeti egyesületei valamint a felsőoktatási és kutatási ágazatok vezető képviselői. Mivel a képviselők mindannyian aktívan részt vettek a korábbi konzultációs fórumok munkájában és ezekről rendelkeztek információkkal, így ez a fórum összegezte a korábbi eredményeket és

felügyelte ezek beépítését a következő tervezetbe. A Tanács legfontosabb észrevételei és javaslatai a következők voltak:

A Tanács általánosságban megfelelőnek ítélte az NVT felépítését, mely alapján véve összhangban van a NFT-vel és az AVOP-val. A résztvevők üdvözölték a Minisztérium erőfeszítését valamennyi lehetséges támogatási intézkedés kidolgozására és megvalósítására. A helyzetfeltárás részben azonban bizonyos szempontból vannak még kritikai észrevételek. Vannak következtelenségek, elavult adatok, sőt még ellentmondások is az AVOP és az NVT adatbázisai között. Szintén voltak kritikai észrevételek az irányvonal tekintetében a magyar mezőgazdaság jellemzésénél: túlzottan kiemeli a magyar mezőgazdaság ökonómiai hiányosságait. A tanács azt javasolta, hogy fektessenek megfelelő hangsúlyt az erősségek és lehetőségek leírására, mely szintén alátámasztja a magyar mezőgazdaság valamint a mezőgazdasági tevékenységektől teljesen vagy részben függő vidéki népesség egyedi fejlődésének lehetőségeit.

Ugyanakkor kiemelték „az EU környezetvédelmi, állatjóléti és állathigiéniai követelményeinek való megfelelés és az mezőgazdasági vállalkozások hatékonyabbá tételéhez szükséges befektetések jövedelem- és a tőke hiányát. A „félíg önellátó” intézkedésre vonatkozó vélemény még kérdéses, mivel nem volt megfelelően részletes információ az intézkedés valódi célját és az érintettek körét illetően.

A „korai nyugdíjazás” intézkedést szintén megfelelőnek ítélték, és egyetértettek abban is, hogy hiábavaló lenne véglegesíteni és bevezetni addig amíg nem tudunk megfelelő következtetéseket levonni a hazai föld életjáradék program eredményeiből és végrehajtásából.

6.2.5. Végleges döntés

Az FVM a 8. tervezetről hozott döntést, 9. verzióként véglegesítette, mely benyújtásra került a Kormány illetve az EU Bizottság elé, mint további tárgyalások alapja.

6.2.6. A tárgyalási alapok további alakulása a benyújtás után

A tárgyalások megkezdésekor, a Bizottság elé 2003. november 3-án történő benyújtását követően az NVT-t a Bizottság különböző tanácsadó szolgálatai és Főigazgatóságai is megkonzultálták. A törvényi szabályozás a „Az Európai Unió környezetvédelmi, állatjóléti és higiéniai követelményeinek való megfelelés elősegítése” intézkedésre vonatkozóan is jelentősen megváltozott mindeközben. Az ex-ante értékelést végzők is elkülönítettek egy „előzetes jelentést” a 12. tervezet alapján.

6.2.7. A legutóbbi tárgyalás az utolsó változatról

A fent említett okoknak megfelelően a legutóbb, a 2004. március 10. és 15-e között lefolytatott tárgyalás alapja az NVT 12 változata volt. Ez a tárgyalás on-line fórum keretében történt: Az NVT 12. változata útmutató kérdésekkel együtt felkerült a Minisztérium honlapjára, valamint közvetlenül megküldésre került a Minisztérium 260 regisztrált partnerszervezetének. A következő fejezetek tartalmazzák a főbb megállapítások összefoglalását:

6.3. A társadalmi egyeztetések részletes értékelése

A Minisztérium közreműködő szakfőosztályaihoz megérkezett az összes releváns észrevétel, mely a szakértők által adott véleményekkel együtt beépítésre került az NVT-be. A tervezés az összekapcsoltan történik AVOP véglegesítésével, valamint kiemelten a „mezőgazdasági beruházások támogatása” és a „EU környezetvédelmi, állatjóléti és állathigiéniai követelményeinek való megfelelés ” intézkedések elválasztásával és az egyértelmű kritériumok kijelölésével a „félíg önellátó gazdaságok támogatása” és a „mezőgazdasági beruházások támogatása”, intézkedésekre.

Általános vélemények és észrevételek a társadalmi egyeztetésről

6.3.1.) Az NVT társadalmi megítélése alapvetően minden szinten és minden formában kedvező volt. A kedvező időjárás és a mezőgazdasági munkák beindulása ellenére még az NVT társadalmi egyeztetésének vitafórumai iránt is nagy volt az érdeklődés. A résztvevők örömmel fogadták, hogy kikérik a véleményüket, bár némi szkepticizmus is hangot kapott.

6.3.2.) Rövidnek bizonyult a rendelkezésre álló idő a kiadott anyagok alapos áttekintéséhez. A dokumentumot általában véve elfogadták, egyetértenek a felvázolt célokkal, prioritásokkal. A meghívottak élénk vitákat folytattak a témával kapcsolatosan, viszont csak nagyon kevesen töltötték ki a kérdőíveket. A gazdálkodók üdvözltek azt, hogy a támogatási célok és feltételek évekre előre rögzítettek lesznek, így kiszámíthatóvá, tervezhetőbbé válik a támogatási rendszer.

6.3.3.) Általános véleményként fogalmazódott meg, hogy az ágazat számára nagyon fontosak ezek a felkészítő vitafórumok, konzultációs lehetőségek. Nagy a lemaradás a tájékoztatásban, ezért folyamatosan kell biztosítani a részletes információkat a lehetőségekről. Nagyobb súlyt kell helyezni az érdemi és közérthető tájékoztatásra (kiadványok), a potenciális kedvezményezettek helyi szintű (települési/kistérségi/megyei) célcsoportonkénti és intézkedésenkénti alapos, részletekbe menő felkészítésére.

Reakció: A Minisztérium, és a „Technikai Segítségnyújtás” intézkedésben) tervezésében ezt az igényt, kiemelten kezeli, egy részletes Kommunikációs Akció Program kidolgozását tervezi különböző eszközökkel: (pl.: publikációk, tájékoztató fórumok, nyomtatott anyagok), melyet a technikai segítségnyújtáshoz rendelkezésre álló pénzforrások maximális felhasználásával valamint speciális oktató-képzés program megvalósításával, kíván elérni.

6.3.4.) Markánsan megfogalmazott igény, hogy a megfelelő kedvezményezetti aktivitás eléréséhez elengedhetetlen a magas szintű szaktanácsadói hálózat kialakítása, megerősítése (tagjai: mezőgazdasági kamarák, az FVM által regisztrált mezőgazdasági szaktanácsadók, vidékfejlesztési kistérségi menedzserek, falugazdászok, helyi agrármérnökök stb. bevonásával) és ezen hálózat folyamatos tájékoztatása.

Reakció: A Minisztérium szintén figyelembe vette ezt az észrevételt és részletes programot dolgozott ki egynapos műhelymunkákra és egy tájékoztató kiadványokra, annak érdekében, hogy a végső kedvezményezettekhez eljussanak a részletes

információk. Az egynapos műhelymunkák nem fednek át az AVOP 'Technikai segítségnyújtás' keretén belül támogatható képzésekkel.

6.3.5.) Igényként merült fel, hogy az NVT intézkedései alá tartozó különböző támogatási formák használatával kapcsolatosan világos útmutatók álljanak rendelkezésre. Számos településen a résztvevők további útmutatást és koordinációt igényeltek a beruházási és a normatív támogatás pénzügyi feltételeinek különbségeiből adódó előnyök és kockázatok tekintetében. Reakció: Az elérhető támogatási lehetőségek le vannak írva a Tervben és mellékleteiben, a az NVT végrehajtásának magyar szabályozásában, illetve az NVT és az AVOP gyakorlati információs kiadványaiban is.

6.3.6.) A gazdálkodóknak további információra van szükségük a környezettudatos, fenntartható gazdálkodás új formáit érintő támogatásokkal kapcsolatban. Mindamellet tisztában vannak azzal a ténnyel, hogy új mezőgazdasági szemlélet kialakítása szükséges, amelyben a mezőgazdaság multifunkcionális jellege hangsúlyossá válik.

Reakció: A helyzet összetettsége miatt speciális információs kiadványok és publikációk fognak megjelenni és az NVT megvalósítási időszakában tájékoztató előadások kerülnek megrendezésre együttműködésben az FVM szolgálataival és a Nemzeti Park Igazgatóságokkal a „jó mezőgazdasági gyakorlat” és az agrárkörnyezetvédelmi intézkedések témakörökben.

6.3.7.) Minthogy a konzultációk idején (2003 április-május) az MVH új végrehajtási rendszere még nem került felállításra, aggodalmak és kérdések fogalmazódtak meg az NVT végrehajtása, a megvalósíthatóság kapcsán. Az intézményi háttérrel és a megvalósítás folyamatával kapcsolatos információk nem szerepeltek a kiadott anyagokban, ami aggodalmakat váltott ki a gazdálkodók pályázásával kapcsolatos bürokratikus szabályokkal és költségekkel kapcsolatban.

Reakciók: A Terv végső verziója és a nemzeti végrehajtási rendelet tartalmazza az alapvető információkat az intézményi háttér és a végrehajtás folyamata tekintetében. Általánosságban a végrehajtásban a kulcsszerepet az MVH játssza. Kizárólag a szükséges technikai szolgáltatások lesznek bevonva az MVH-n kívül a folyamatba, ezúton is kímélve a pályázókat a fölösleges bürokráciától. Az erdősítés intézkedés esetében a pályázás, értékelés és ellenőrzés funkciói az Állami Erdészeti Szolgálatnál maradnak, mint delegált funkciók, annak érdekében, hogy az ÁESZ előző évtizedekben felhalmozott tapasztalatait hasznosuljanak.

6.3.8.) Nagy a bizonytalanság és félelem a tekintetben, hogy a gazdálkodók, főként az őstermelők nagy része nem fog megfelelni a szigorú jogosultsági kritériumoknak, támogatási feltételeknek. Jelentős vélemény az, hogy a főként a nagy földterülettel rendelkező gazdálkodókat támogatja. Azok helyzete, akik jövedelmük kiegészítéseként mellékállásban végeztek mezőgazdasági tevékenységet, ellehetetlenül. A részletes feltételek kialakításánál egyenlő esélyeket kell biztosítani a kistermelőknek.

Reakciók: A SAPARD alkalmazása és az AVOP-val való összehangolás tapasztalatai alapján, az NVT végleges változata a szükséges minimum jogosultsági kritériumokat tartalmazza, melyek már harmonizált hazai jogszabályoknak megfelelnek. A jogosultságra vonatkozó és egyéb releváns a adatokat központi adattár rögzíti (IACS), melyet az ARDA különböző támogatásoknál felhasznál.

6.4. A társadalmi egyeztetés egyes intézkedéseket érintő javaslatainak beépítése a dokumentumba

Agrár-környezetgazdálkodás:

Az agrár környezetgazdálkodási intézkedést a 4.1 fejezetben egy célirányosabb megközelítés szerint további 5 „csomagra” tagolták. A „csomagokon” belül a kötelezettségvállalás 3 szintje jelent meg. Az új tagolásnak jobban átláthatónak és értelmezhetőbbnek kell lennie a lehetséges kedvezményezettek, valamint az alkalmazottak számára. A „jó mezőgazdasági gyakorlat” feltételrendszer alapos és strukturált módon került kidolgozásra, a különböző jogszabályi területeken érvényben lévő szabályozás alapján.

Az Európai Unió környezetvédelmi, állatjóléti és higiéniai követelményeinek való megfelelés elősegítése: A társadalmi- és szakvélemények előrejelezték, hogy nagyon nagy érdeklődés várható az intézkedés iránt, különösen mint kiegészítő lehetőség beruházási támogatásokra más, az AVOP-ban rendelkezésre álló támogatások mellett. Jelentős segítségnek értékelik a gazdálkodók és a szakértők a kiegészítő beruházások támogatását a szigorodó, újonnan bevezetett kötelező EU-szabályoknak való megfelelés érdekében, valamint a járulékos és többletköltségek, kieső jövedelmek támogatását is. Az intézkedés átdolgozott változata (4.3. fejezetben) összhangban van az AVOP-pal, illetve azt kiegészítő jelleggel került összeállításra.

Mezőgazdasági területek erdősítése: Az intézkedésre szintén nagy érdeklődés mutatkozik, a gazdálkodók azzal is tisztában vannak, hogy ez hosszú távú hasznosítási lehetőség. Javaslataik megfelelnek a tervnek: mezőgazdasági műveléssel gazdaságosan nem hasznosítható viszonylag alacsony AK értékű területek, nem megőrzendő gyepek, ártéri, gyenge, belvizes szántók erdősítés útján történő hasznosítására kell ösztönöznie a támogatásnak. Ennek leginkább a jövedelempótló támogatás kiszámításánál van jelentősége, elkerülendő, hogy a jobb területeken termelők is ösztönzést lássanak az erdősítésre. A magyarországi mezőgazdasági területek erdősítésére vonatkozó támogatási rendszer tapasztalatainak legmegfelelőbb felhasználásához az NVT 4.4 fejezetébe az előző tapasztalatok lehető legnagyobb mértékű átvezetése szükséges. A meglévő szakmai és menedzsment kapacitás leghatékonyabb kihasználásához számos feladatot delegáltak a jól működő Állami Erdészeti Szolgálatokhoz (5.1.6. fejezet).

Termelői csoportok felállítása: Kiemelkedő érdeklődés mutatkozott az intézkedés iránt, amelyet indokolhatnak a 85/2002. FVM rendelet alapján már folyamatban lévő termelői szervezések. Az intézkedés a szerveződés előkészítő szakaszában lévő csoportok számára lehetőséget biztosít a szervezet létrehozására, ezért az első évben várható a legjelentősebb érdeklődés. A jelentős igény és érdeklődés ellenére a korábbi évek gyakorlatában jellemző éves váltakozó fedezethiány miatt a termelői csoportok szervezésének intenzitása nem volt nagyon jelentős. A kalkulált forrás-igény a jelenlegi kalkulációk szerint elegendő az ismert kezdeményezések finanszírozására, Egy stabil 5 éves támogatási rendszer első kedvező tapasztalatai jelentősen növelhetik a tevékenység intenzitást ezen a téren.

Szerkezetátalakítás alatt álló félig önálló gazdaságok: Megerősítésre került az intézkedés iránti – a tervezetben elfoglalt rangsornak megfelelő – érdeklődés, miután a potenciálisan számba vett termelők még az ilyen alacsony támogatásra is erősen rá vannak utalva. A

jogosultsági kritériumok a félig önellátó és a „mezőgazdasági beruházások támogatása” intézkedések esetében ugyanazokon az átfogó kritériumokon alapulnak. A keretterve vonatkozó kritériumokat egy 5 éves üzleti tervre (részletek a 4.6 fejezetben) vonatkozóan úgy kell kidolgozni, hogy minél inkább felhasználóbarát legyen. Emellett jelentős erőfeszítést történtek egy speciálisan kiképzett szaktanácsadó szolgáltató hálózat létrehozására abból a célból, hogy segítsék a félig-önellátó gazdaságok szükséges üzleti terveinek elkészítését.

Korai nyugdíjazás: Az intézkedés iránt jelentős érdeklődés van, a vélemények és a várakozások azonban nagyon tág keretek között mozognak. A visszajelzések is alátámasztották, hogy elsősorban a kisméretű gazdaságokkal rendelkező, gazdaságtalanul működő gazdálkodók és főfoglalkozású őstermelők lehetnek a támogatás alanyai. Ugyanakkor még a mezőgazdasági szakemberek sem ismerik, hogy mennyire összetett az intézkedés. A fentiekben megfogalmazott technikai és pénzügyi korlátok miatt **az intézkedés várható bevezetése 2006.**, amely időpontra részleteiben is teljes körűen kidolgozható.

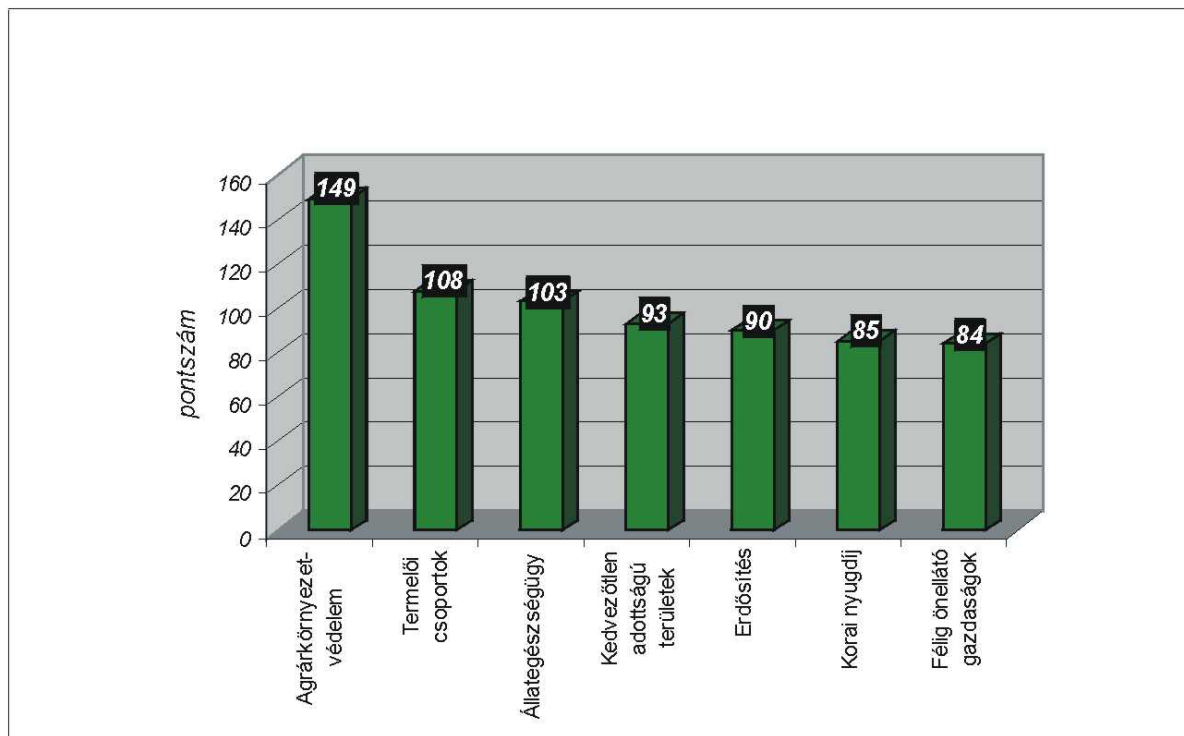
6.4.1. A társadalmi egyeztetés egyéb jellemzői

Az NVT-be történő bekapcsolódás főbb akadályai:

- 1) A gazdátársadalom szervezetlensége, együttműködés hiánya, kiábrándultsága, érdektelensége, képzetlensége, bizalomhiánya, elöregedése;
- 2) Osztatlan közös tulajdon problémája;
- 3) Elaprózódott birtokméretek, a technikai, technológiai elmaradottság.
- 4) A kisméretű gazdaságok alacsony életképessége, a beruházási tőke hiánya;
- 5) Kialakulatlan fejlesztési elképzelések, hosszútávú üzleti tervek hiánya;
- 6) Világos, gyakorlatias információ, elérhető árú, szervezett, könnyen elérhető tanácsadó hálózat hiánya;
- 7) Fenntartható – multifunkcionális – gazdálkodási modellek hiánya;

A Terv intézkedéseinek sorrendje:

8. sz. digram: Az NVT intézkedéseinek sorrendje a társadalmi vitában résztvevők véleménye alapján

Az ábra az alapján alakult ki, hogy a megkérdezettek összességében milyen fontossági sorrendet tartottak indokoltnak. Az ábra pénzügyi súlyokkal nem kalkulál

6.5 Végső társadalmi egyeztetés a SAPARD források túligénylésével kapcsolatban

Az elérhető SAPARD források jelentős túligénylésének köszönhetően az FVM az NVT forrásainak pénzügyi újraelosztását javasolta. A Földművelési és Vidékfejlesztési Érdekegyeztető Tanács (FÖVÉT) június 25-én tárgyalta a javaslatot. A Tanács 38 tagja közt képviseltették magukat a gazdálkodói szövetségek, mezőgazdasági munkavállalók, kereskedelmi szövetségek, akadémiai és tudományos körök, a mintegy 80 civil szervezetet magába foglaló Vidék Parlamentje és a környezetvédő civil szervezetek ernyőszervezete(Védegylet).

A Minisztérium előterjesztette annak szükségességét, hogy a SAPARD-ot vonják be az NVT pénzügyi struktúrájába mintegy 15 millió € EU-s hozzájárulás átcsoportosításával a „Az Európai Unió környezetvédelmi, állatjóléti és higiéniai követelményeinek való megfelelés elősegítése” intézkedés 2004. évi költségvetésének terhére. A módosítás indoklása a következő: a „követelményeknek való megfelelés”-típusú pályázatok nagy része olyan beruházás, amely a pályázó részéről jelentős és hosszadalmas felkészülést igényel. Az FVM elutasította az a javaslatot, hogy a pénzügyi források átcsoportosítása az agrár-környezeti intézkedés terhére történjen, arra a tényre alapozva, hogy ez területalapú normatív támogatás (semmilyen jelentős felkészülést nem igényel a pályázó részéről). Mindemellett az agrár-környezetgazdálkodás intézkedés „örököse” a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programnak,

amely mögött jelentős tapasztalat és közismertség áll, míg a „követelményeknek való megfelelés”-intézkedés minden korábbi tapasztalatot nélkülöz.

Az FVM képviselői a 2004. évi források 8,28%-ának átcsoportosítását javasolták a SAPARD részére, ami 2,49%-a az NVT 2004-2006 közötti teljes költségvetésének. Ez 12%-os csökkenést jelent az „EU követelményeknek való megfelelés”-intézkedést tekintve a három éves periódusra. Így a 2004-re javasolt módosítás nem érinti az NVT átfogó stratégiáját a 2004-2006-os időszakra. A SAPARD Monitoring Bizottság megtárgyalta és üdvözölte a kiegészítő forrásra vonatkozó javaslatot, mivel ezzel legalább a legjobb minőségű SAPARD pályázatok támogatása lehetővé válik.

A társadalmi egyeztetésen a partnerek egyetértettek abban, hogy szükséges a SAPARD részére kiegészítő pénzügyi forrásokat biztosítani. A konzultáció eredményeképpen a javaslatot elfogadták, a pénzügyi táblákat ennek megfelelően módosították (7. fejezet).

7. A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv indikatív pénzügyi táblája

Éves programozás (EU hozzájárulás, millió €)

	2004	2005	2006
Teljes terv	181.2	201.9	219.2

Indikatív átfogó pénzügyi tábla (millió €)

	2004-2006 programozási periódus		
	Közpénz	EU hozzájárulás	Privát hozzájárulás
A prioritás : A környezeti állapot megőrzése és javítása			
A1 intézkedés Agrár-környezetgazdálkodás	307.32	245.85	-
A2 intézkedés Az EU... követelményeinek való megfelelés elősegítése	150.85	120.68	-
A prioritás összesen	458.17	366.53	-
B prioritás: A termőhelyi adottságokhoz és a piaci viszonyokhoz jobban igazodó termelési szerkezet kialakításának támogatása			
B1 intézkedés Mezőgazdasági területek erdősítése	79.68	63.74	-
C prioritás: A termelők gazdasági életképességének, pénzügyi helyzetének és piaci pozíciójának javítása			
C1 intézkedés Félig önellátó gazdaságok támogatása	24.00	19.20	-
C2 intézkedés Termelői csoportok létrehozása	34.00	27.20	-
C3 intézkedés Korai nyugdíjazás	19.38	15.50	-
C prioritás összesen	77.38	61.90	-
Priority D Prioritás: A mezőgazdasági tevékenységek fenntartása és fejlesztése, ezáltal kiegészítő jövedelem és munkahely teremtése különös tekintettel azon gazdálkodók számára, akik kedvezőtlen termőhelyi adottságú területeken gazdálkodnak			
D1 intézkedés Kedvezőtlen adottságú területek	81.42	65.13	-
Egyéb tevékenységek			
Technikai segítségnyújtás	37.50	30.00	-
A R.1268/1999 alatt jóváhagyott projektek	20.00	15.00	-
Egyéb tevékenységek összesen	57.50	45.00	-
Teljes terv	754.14	602.30	-

7. A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv indikatív pénzügyi táblája
(millió euró, 80-20%-os EU-nemzeti társfinanszírozás)

8. Ex-ante értékelés

8.1 Háttérinformáció

Az NVT ex-ante értékelését független szakértő csoport végezte az Ernst & Young Europe vezetésével (az Ernst & Young budapesti, párizsi és római irodáin keresztül) együttműködve a Birdlife-fal és más nemzetközi és magyarországi szakértői szervezetekkel.

Az értékelési folyamat 2003. december közepén kezdődött.

Az értékelés során követendő módszert és megközelítést bemutató Előkészítő Jelentés január 15-én került átadásra a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium részére. Az Előzetes Jelentés február 18-án, a Végső Jelentés tervezete március 19-én készült el.

Az ex-ante értékelés egy olyan értékelési folyamat eredménye, amely a programkészítésbe bevont felekkel szoros együttműködésben készült, beleértve a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium hivatalnokait, annak háttérintézményét (VÁTI), a DG AGRI programért felelős hivatalnokait és a szakértő értékelő csoportot. Az NVT véglegesítése és annak ex-ante értékelése párhuzamosan zajlott. Az ex-ante értékelő csoport az értékelés folyamán a különböző stádiumokban javaslatokkal és ajánlásokkal szolgált a program struktúrájának és tartalmának javítása érdekében. Ebből a célból számos interjút és munkacsoport-megbeszélést készítettek, illetve tartottak az FVM, a VÁTI, az MVH, a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium és más intézmények munkatársaival. Általában véve az ex-ante értékelés a felek intenzív közreműködésével interaktív módon zajlott.

Az ex-ante értékelés jelenlegi, végső verziója összhangban van a terv 13. verziójával, amelyet az értékelők március 31-én kaptak meg a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumtól. Az ex-ante értékelők legutolsó ajánlásainak figyelembe vételével felmerül még néhány további kisebb módosítás ebben a verzióban is – amelyeket jelen fejezet kiemel.

8.2 Az ex-ante értékelési folyamat szerkezete:

Az ex-ante értékelés tartalmazza:

- 1) az alkalmazott módszertan leírását,
- 2) az értékelők által végzett tevékenységeket,
- 3) az alábbi kérdések elemzését és értékelését és az ezekre kapott válaszokat (következtetések és ajánlások:
  - a) korábbi tapasztalatok,
  - b) helyzetértékelés és SWOT elemzés,
  - c) az NVT belső konzisztenciája és a stratégia indokoltsága,
  - d) NVT külső koherenciája a AVOP-pal, a KIOP-pal és a NAKP-val,
  - e) az indikátorok rendszere,
  - f) a megvalósítás folyamata,
  - g) elvárt hatások.

8.3 Az ex-ante értékelés átfogó következtetése:

A korábbi változatokhoz képest az NVT végső változata jelentős javulást mutat az értékelő csoport által az Előzetes Jelentésben és a Végső Jelentés tervezetében leírt, valamint az interjúk és munkacsoportok során megfogalmazott fő ajánlások tekintetében. Az FVM és valamennyi, a tervezési folyamatba és az értékelő csoportba bevont szakértő közötti szoros együttműködés lehetővé tette az értékelés gyors és hatékony lefolytatását.

8.4 Fő következtetések

Korábbi tapasztalatok: Az ex-ante értékelők javasolták a fejezet aktualizálását és kiegészítését a SAPARD félidős értékelés NVT-re is vonatkozó főbb eredményeivel. Az ide vonatkozó fejezet az értékelők ajánlásainak megfelelően kiegészült, így szilárdabban támasztja alá, hogy számos korábbi tapasztalat szolgálta az NVT összeállítását. Ebből kifolyólag az NVT-nek a SAPARD-dal és PHARE-ral kapcsolatos korábbi tapasztalatokat tárgyaló fejezete teljesnek tekinthető és világosan kifejti, hogy az NVT összeállításának folyamatában a korábbi tapasztalatok főbb tanulságait figyelembe vették (lásd 2.3. fejezet).

A helyzetértékelés és a SWOT elemzés logikai összefüggései és teljessége: Az ex-ante értékelők megállapították, hogy hiányzik a SWOT elemzés néhány eleme, nevezetesen a SWOT indoklásának, a céljainak és az NVT releváns fejezeteivel való logikai kapcsolatának illetve az azokra történő hivatkozások világos leírása. A SWOT belsőstruktúrája, illetve a specifikus területei közötti belső egyensúly gyenge, és bizonyos intézkedések célcsoportjainak azonosítása további magyarázatra szorul. Tervezők figyelembe vették és beépítették az ex-ante értékelők javaslatait, így az NVT végső változata pontosabb hivatkozásokkal ellátott világos és logikus elemzést tartalmaz, amely által követhetőbbé váltak a kapcsolódások az 1. fejezet helyzetértékelése, a SWOT-ban megállapított következtetések és a 3. fejezet (célok, prioritások és stratégia) között. Ennek következtében a SWOT elemzés általános és specifikus forrásai világosan azonosíthatók, így az 1.9 fejezet következtetései log-frame jellegűek. A SWOT belső egyensúlya is javult és a részletes ajánlásoknak megfelelően átstrukturálódott. Ezek a pontosítások az ex-ante értékelés előzetes és a végső jelentés tervezete, valamint személyes és csoportos megbeszélések során az értékelő ajánlásai alapján kerültek átvezetésre.

Az NVT globális belső konzisztenciája: Az ex-ante értékelők javaslatai a következőket célozták:

- A SWOT elemzés következtetései és a programban felállított prioritások közötti erősebb logikai kapcsolat elérése,
- A Terv általános céljai és a prioritások közötti kapcsolat tisztázása (tekintetbe véve, hogy a Terv általános céljai megegyeznek az AVOP céljaival és ezeket az AVOP-ban mindkét program részére megjelölték),
- A Terv szintű, több intézkedést érintő célok és az egyes intézkedéseket érintő célok közötti logikai kapcsolat tisztázása
- Valamennyi intézkedésnek tartalmaznia kell az intézkedés és az azzal összefüggő prioritások kapcsolatának leírását, miközben a prioritások segítenek megérteni az intézkedések karakterét (a források allokációja, jogosultsági és kiválasztási kritériumok, célcsoportok),
- A specifikus célok és a prioritások közötti kapcsolat elkerülése, tekintetbe véve, hogy a prioritásokat átfogó módon kell értelmezni. A prioritásoknak összhangban kell lenniük a SWOT elemzésben leírt gyengeségekkel, és az intézkedések közötti forráselosztást kell legitimálniuk.

- Az értékelők megjegyzéseit tekintetbe véve a célok és a prioritások rendszere átalakult. A program- és az intézkedés szintű általános, specifikus és operatív célok közötti logikai összefüggések kifejtésre kerültek. A prioritások közti hierarchia az ex-ante értékelők javaslatai szerint módosult, így az a helyzetelemzéssel és a SWOT elemzéssel nagyobb összhangban van. Ezen felül a prioritások és a köztük lévő hierarchia jobban alátámasztott és igazolt, a köztük és a különböző intézkedések közötti kapcsolódással egyetemben. A célok, a prioritások és az intézkedésekhez fűződő logikai kapcsolatok leírása által a források allokációja is jobban alátámasztott.

Pénzügyi felosztás: A Terv belső konzisztenciát vizsgáló elemzés eredményét alapul véve az értékelő azt a pénzügyi változtatást javasolta, hogy a társadalmi-gazdasági intézkedések jelentősebb pénzügyi súlyt kapjanak. A források intézkedések közötti elosztása még mindig jelentős kiegyensúlyozatlanságot mutat, mivel a SWOT elemzés eredménye alapján a magyar mezőgazdaság gyengeségei főként gazdasági és kevésbé környezeti jellegűek. Ennek ellenére a források 40%-a az agrár-környezetgazdálkodás intézkedésre jut, 20% az “EU követelményeinek való megfelelés” intézkedésre, és csak 5-11% közötti érték a többi intézkedésre. Így némely intézkedések alul-támogatottnak értékelhetők, mint pl. a “termelői csoportok” és a “félíg önellátó gazdálkodók támogatása” intézkedés. Az ex-ante értékelés szerint az agrár-környezetgazdálkodás intézkedésre csoportosított források felhasználása kockázatos maradt:

- Az NAKP 2003-as teljes rendelkezésre álló forrása (23 M€) és a jóváhagyott összeg (4 M€) közötti különbségre nincs világos magyarázat. Az agrár-környezetvédelmi intézkedésre csoportosított összeg nagyságának indoklása ugyanakkor részben ezen számok alapján történt. Ezen felül a kalkulált igény a 35. sz. táblázat szerint csak 64,1 M€, ami lényegesen eltér a 2004-es tervezett allokációtól (83,4 M€), annál is inkább, mivel ez a számítás az összes területet, és nem csak a jóváhagyott terület nagyságot veszi alapul. Mindezek hozzájárulnak az agrár-környezetvédelmi intézkedés sikerének kétségbevonásához.
- Az alintézkedések száma jóval meghaladja az NAKP alintézkedéseinek számát. Ezen felül az EU szabályai az ellenőrzést és monitoringot illetően szigorúak és többet követelnek, mint az NAKP végrehajtásánál alkalmazott szabályok. Az ex-ante elemzők kétségeiket fejezik ki azzal kapcsolatosan, hogy az agrár-környezetgazdálkodás intézkedés végrehajtási eljárása megfelel majd ezeknek a szigorú követelményeknek abban az esetben, ha az intézkedés végrehajtását nem előzi meg alapos képzéseket és információ átadást szolgáló időszak.

Az Előzetes Jelentés ugyanezen ajánlásai alapján az NVT pénzügyi felosztása nem változott. Ugyanakkor a jelenlegi változatban a pénzügyi allokáció alátámasztása világos és következetes. Javasolt jelentős hangsúlyt fektetni az agrárkörnyezeti intézkedéssel kapcsolatos kommunikációra és képzésekre.

Az NVT és a KIOP konzisztenciája: Az elemzés szerint a két terv konzisztens egymással.

Az NVT és az AVOP közötti külső konzisztencia: Az elemzők szerint a két program között az intézkedések szintjén megfelelő a koherencia erőssége és az intézkedések egymásra hatása, mivel az NVT intézkedéseinek célja az AVOP strukturális beavatkozásai hatásának erősítése és támogatása. Az NVT kísérő intézkedései és az AVOP strukturális intézkedéseinek lehatárolása következtében nem áll fenn a két program közötti duplikáció vagy átfedés kockázata még azon intézkedések esetében sem, amelyek célja azonos (pl. a „Termelői csoportok felállítása és működtetése” és a „Mezőgazdasági termékek feldolgozása és marketingje” intézkedés esetén, vagy a „Kedvezőtlen adottságú területek támogatása” és a „Falufejlesztés és –felújítás, a vidék örökségének védelme és megőrzése”, a „Korai nyugdíjazás” és a „Fiatal gazdálkodók támogatása” intézkedések esetén). Az NVT és az AVOP közötti konzisztencia növelése, valamint az összeférhetetlenség vagy a fölösleges ügyintézés elkerülése érdekében az értékelők javaslata a következő:

- Az „EU követelményeknek való megfelelés” és a „Szerkezetátalakítás alatt álló félig önálló gazdaságok támogatása” intézkedés esetén az elismerhető költségek körének pontos meghatározása,
- Az AVOP és az NVT által egyformán értelmezett gazdasági életképesség definíciójának meghatározása,

Mivel az NVT végső változata világosan lehatárolja a két program keretén belül jogosult gazdálkodók körét, ezért a támogatások átfedésének nincs előrelátható kockázata. A már működő gazdaságok az NVT “EU követelményeinek való megfelelés” intézkedésen belül kaphatnak támogatást, míg az új gazdaságok hasonló jellegű beruházásai kizárólag az AVOP-ból kerülnek finanszírozásra. A két különböző típusú beruházás közötti nagyon világos különbségtétel érdekében, a DG-AGRI szakembereivel való konzultáció alapján, a “gazdaság” szót az “állattartó telep” kifejezés helyettesíti. Ezen felül a jogosultsági kritériumok köre kibővült a gazdaságok mérete alapján történő lehatárolással (lásd 4.3.9 és 4.3.11. fejezet).

Mindkét program megvalósításának koordinálása javult azáltal, hogy az AVOP Irányító Hatóságának képviselője is részt vesz az NVT Monitoring Bizottságában. Az értékelők szerint néhány további lehetőséget érdemes megfontolni a megvalósítás során a két program közötti szinergikus hatások javítása érdekében, például az „Agrár-környezetgazdálkodás” és a „Mezőgazdasági területek erdősítése” intézkedések esetén az AVOP-ra pályázó gazdálkodók előnyben részesítése által (pl. „szakképzés” intézkedés).

Az FVM létrehozta a Vidékfejlesztési Bizottságot a két program összehangolt végrehajtása érdekében; ugyanakkor a javaslatoknak megfelelően ennek működési mechanizmusa további pontosításra szorul (lásd 5.1.6. fejezet). Az értékelők javasolják olyan intézkedések bevezetését, amelyek megelőzik, de legalábbis minimalizálják a mindkét program végrehajtását végző MVH munkaterhelését. Ennek a problémának a megoldását az 5.1.7. fejezetben részletezett, a feladatok delegálásáról szóló megegyezések szolgálják.

Az NAKP-val való konzisztencia: Az értékelés alapján az NVT összhangban van az NAKP átfogó stratégiájával. Az NAKP stratégiájának összefoglalását a 2.1.2. fejezet tartalmazza.

Monitoring mutatók: Az alkalmazott mutatók szerkezete az ex-post értékelés számára felhasználhatóság tekintetében javult az értékelők javaslatai alapján. Különösen az agrárkörnyezeti intézkedéshez alkalmazott kiegészítő monitoring mutatók nyújtanak alkalmat arra, hogy célprogramonként mérhető legyen az agrár-környezetgazdálkodási kötelezettségvállalások mértéke, valamint a specifikus célok teljesítése. Az értékelők és a tervezők közös erőfeszítéseinek eredményeként az NVT monitoring indikátorainak rendszere terjedelmét, egyensúlyát, szelektivitását és relevanciáját tekintve megfelelő.

Értékelési mutatók: A mutatók rendszere, csakúgy, mint azok besorolása az ex-ante értékelőkkel közösen került kialakításra. A számszerűsítéssel kapcsolatos kérdések és javaslatok teljes mértékben figyelembe lettek véve. Az értékelési mutatók alkalmasabbak a STAR Dokumentum (VI/12004/00) által felállított Közös Értékelési Kérdések megválaszolására, és annak bizonyítására és mérésére, hogy az intézkedések képesek-e elérni specifikus céljaikat. Az értékelési mutatók erre vonatkozó alkalmassága az értékelők javaslatai alapján bevezetett új mutatók által is javult. Ezek a kiegészítő mutatók az NVT végső változatában már számszerűsítve megtalálhatók, ami jelentősen segíti a Terv ex-post értékelését. Néhány megadott értékelési mutató értékeihez kapcsolódó következetlenség javításra került. Ezen felül az adatgyűjtés folyamatának alkalmassága is javulást mutat annak köszönhetően, hogy egyes mutatókhoz tartozó különböző adatok gyűjtésének koordinációja egyértelműbbé vált.

Az értékelők ajánlásai alapján az NVT végső verziójában a leírások jelentősen javultak, különös tekintettel az egyes intézkedésekhez tartozó **kiválasztási folyamatra**. Az ex-ante szakértők a következőket javasolták a kiválasztási folyamat egyértelműbbé tétele érdekében:

- a kiválasztási folyamat alapelveinek definiálása: pontozásos rangsorolás, vagy „először beérkezett, először elbírált” alapon történik az elbírálás,
- a támogatási kérelem benyújtásának módja (meghatározott határidőre, vagy folyamatos leadás).

Az értékelők által hangsúlyozott gyengeségek kijavításra kerültek (lásd a „Szerkezetátalakítás alatt álló félig-önellátó gazdaságok támogatása” intézkedéshez előirányzott kiválasztási módszer). Az „Agrár-környezetgazdálkodás”, a „Kedvezőtlen adottságú területek támogatása”, a „Mezőgazdasági területek erdősítése” és a „Termelői csoportok felállításának és működtetésének támogatása” intézkedéseket érintő bizonyos specifikus javaslatok a végső ex-ante jelentés leadása után kerültek átvezetésre, így ezeket a végső jelentés már nem tudta figyelembe venni. A jogosultsági/pontozási kritériumok egyértelműsége a jelentés javaslatai alapján javultak ezeknél az intézkedéseknél.

A végrehajtás struktúrája: Az NVT végső változata megfelelően meghatározza az adminisztratív ellenőrzések megvalósításának módját, felsorolva azokat szempontokat, amelyeket ebből a célból figyelembe kell venni (pl. a pályázatokhoz, vagy kifizetési igénylésekhez kapcsolódó dokumentumok teljessége).

Az értékelés szerint a **belső ellenőrzési folyamatok** – amelyeket az MVH Központi Irodája foganatosít – alkalmasak a pályázatok és kifizetési igénylések megfelelő színvonalú feldolgozására. Az MVH-n belüli munkamegosztás világos. További javulás lenne elérhető e területen az értékelő szerint, ha bemutatásra kerülne, hogy az MVH Központi Irodájának egyes egységei között hogyan történik a feladatok elosztása.

Az **átfogó intézményrendszer** lehetséges hatékonysága általában véve erősödött a feladatok egyértelműbb meghatározásával és a terv végrehajtásában résztvevő felelős testületek kijelölése és a köztük lévő kapcsolatok megfogalmazása révén. Az értékelés azt mutatja, hogy továbbra is bizonyításra szorul, vajon az IIER valóban képes-e megfelelő hatékonysággal támogatni a program végrehajtását, figyelemmel a monitoring és hatás indikátorok gyűjtésére is.

Az NVT „**Tájékoztatás és nyilvánosság**” értékelésének eredményeként a Kommunikációs Terv megfelelőnek minősül abból a szempontból, hogy biztosítja a szükséges speciális és technikai információkat a leendő pályázók számára, akik az NVT kommunikációs stratégiájának önálló célcsoportjaként azonosításra kerültek. Az értékelő véleménye szerint azonban az egyes célok-célcsoportok-eszközök közötti kapcsolatok körültekintőbb bemutatásával a Kommunikációs Terv stratégiai szerkezete egyértelműbbé tehető.

Az NVT végső változata egy külön fejezet hozzáadásával határozottabbá és világosabbá tette a **monitoring stratégiát**. Ez a fejezet megfelelő módon leírja azokat a testületeket, amelyek a monitoring adatok összegyűjtésével kapcsolatos különböző feladatokért és forrásokért felelősek. Szankciók bevezetésére került sor továbbá azokkal a kedvezményezettekkel szemben, akik nem tesznek eleget az adatgyűjtéshez szükséges információszolgáltatással kapcsolatban vállalt kötelezettségüknek.

A terv az ex-ante értékelésnek a **várható hatásokra** vonatkozó elemzésével együtt eredményesen és világosan bemutatja, hogy melyek a várható hatások és bemutatja a hatások mértékét, illetve bekövetkezésük várható időtávját is. Az NVT az ex-ante értékelők javaslatainak jelentős részét figyelembe vette. A várható hatások leírása világos, a gazdasági és környezeti hatások bemutatása kiegyensúlyozottabb.

Ami az **EU prioritásokat**, különösen az esélyegyenlőséget illeti, említése továbbra is ritka az intézkedések leírásakor, céljai és/vagy a jogosultsági feltételek között. Egyértelmű döntés született azonban az FVM részéről, hogy az esélyegyenlőségre inkább a program végrehajtásakor helyeznek hangsúlyt, és nem az intézkedések tartalmában.

Az ex-ante értékelők által készített részletes elemzés, a következtetések és ajánlások a **Végső Jelentés** részei, a teljes ex-ante értékelést tartalmazó jelentés mellékletként kapcsolódik az NVT-hez.